

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SON ÇAREVİÇ ALEKSEY ROMANOV'UN EĞİTMENİNDEN

rus sarayında on üç yıl

Pierre Gilliard

Çeviren: Alp Tümertekin

TÜRKİYE BANKASI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://rantey.org>

Kültür Yayınları

İsviçreli eğitimci Pierre Gilliard, Romanovlar Hanedanı'nın son çarı II. Nikolay ve ailesiyle 1905 Devrimi sırasında tanışır. 1906 yılından itibaren önce Çar II. Nikolay'ın kızları Marya, Olga, Anastasya ve Tatyana'ya, 1912 güzünden itibaren Çareviç Aleksey'e Fransızca dersleri verir. 1913'ten sonra ise çareviçin resmi eğitimci olarak imparator ailesiyle bir arada bulunur.

Gilliard'ın anılarına konu olan on üç yıl (1905-1918) belki de bütün imparatorluk tarihindeki en önemli zaman dilimlerinden biridir.

Görevi nedeniyle aileyle bir arada geçirdiği bu yıllarda ailenin günlük yaşamını paylaşır, onlarla pek çok geziye katılır. Çareviç Aleksey'in hastalığı, Rasputin'in ortaya çıkışı ve ölümü, Fransa başkanı Poincaré'in Rusya'yı ziyareti, Almanya'nın savaş ilan edışı, II. Nikolay'ın tahttan indirilmesi gibi pek çok tarihsel olaya tanıklık eder. Devrimin Aleksandr Sarayı'nda nasıl karşılandığına yakından şahit olur, daha da önemlisi 1917'de, Çarskoye Selo'daki beş aylık tutsaklık boyunca ailenin yanında yer alır ve imparator ailesinin katledildiği 1918 yılının 17 Temmuz gecesinde Tobolsk'ta da yakınlarında bulunur.

Katliam sonrasına dair gözlemlerine de kitabında yer veren Gilliard'ın anlattıkları, çoğu zaman anı niteliğini aşarak belge niteliği taşıyor. Rus Sarayında On Üç Yıl, imparator ailesine bu düzeyde yakın az sayıda kişiden biri olan Pierre Gilliard'ın kaleminden o yıllara başka bir pencere açıyor.

Pierre Gilliard (1879-1962) İsviçreli akademisyen ve yazar. Rusya'yla ilk teması 1904 yılında Leuchtenberg Dükü'nün oğluna bir yıl Fransızca öğretme teklifini kabul etmesiyle başladı. Dükün Gilliard'ı Romanovlar Hanedanı'nın son çarı II. Nikolay'a tavsiye etmesi, 13 yılını (1905-1918) çar ailesiyle geçirmesine yol açtı. Çarın beş çocuğuna Fransızca dersi veren ve son beş yılda sadece Çareviç Aleksey Romanov'un resmi eğitimciliğini yürüten Gilliard, anılarını en tanınmış eseri *Rus Sarayında On Üç Yıl* adlı kitabında topladı. 1919 yılında Aleksandra Tegleva ile evlendi. 1920'de İsviçre'ye döndü ve Lozan Üniversitesi'nde akademik eğitimini tamamlayarak profesör oldu. 1958 yılında geçirdiği ağır bir trafik kazası nedeniyle bir daha toparlanamayarak 1962 yılında hayatını kaybetti.

Genel Yayın: 4230

PIERRE GILLIARD
SON ÇAREVİÇ ALEKSEY ROMANOV'UN EĞİTMENİNDEN
RUS SARAYINDA ON ÜÇ YIL

ÖZGÜN ADI
TREIZE ANNEES A LA COUR DE RUSSIE
Par le dernier précepteur des Romanov

COPYRIGHT © 2013, EDITIONS PAYOT & RIVAGES

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
ALP TÜMERTEKİN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2016
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
DERYA ÖNDER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTMEN VE DİZİNİ HAZIRLAYAN
TUBA AKEKMEKÇİ

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM: TEMMUZ 2018, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-497-3

BASKI
AYHAN MATBAASI

MAHMUTBEY MAH. DEVEKALDIRIMI CAD. GELİNCİK SOK. NO: 6 KAT: 3
BAĞCILAR İSTANBUL
Tel: (0212) 445 32 38 Fax: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 22749

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91 Faks (0212) 252 39 95

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Anı

SON ÇAREVİÇ ALEKSEY ROMANOV'UN
EĞİTMENİNDEN

rus sarayında on üç yıl

Pierre Gilliard

Çeviren

Alp Tümertekin

TÜRKİYE BANKASI

Kültür Yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arama - <https://rantey.org>

ÇEVİREN: ALP TÜMERTEKİN

(1955, İstanbul) İstanbul St. Michel Fransız Lisesi'ni bitirdi. Yükseköğrenimini İÜ Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri Bölümü Dilbilim dalında tamamladı. Fiziksel Antropoloji, Türk Dili, Pedagoji, Beşerî-İktisadî Coğrafya sertifikaları aldı. Çeşitli dergilerde yazı ve çevirileri yayımlandı. Yayınevimizden çıkan diğer çeviri eserleri: Le Corbusier, Şark Seyahatı - *İstanbul 1911* (2009); Lucette Valensi, *Avrupa'da Müslümanlar* (2015); Jean Bottero, *Mezopotamya Mitolojisi* (2017); François Georgeon, *Osmanlıdan Cumhuriyete İstanbul'da Ramazan* (2018).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İçindekiler

Sunuş / <i>Mario Pasa</i>	vii
Pierre Gilliard, Amcam / <i>Pierre-Frédéric Gilliard</i>	xix
Önsöz / <i>Pierre Gilliard</i>	1
I Saraydaki İlk Derslerim (Güz 1905)	5
II Aleksey Nikolayeviç; Kırım, Spala (Güz 1911, Bahar 1912 ve Güz 1912)	13
III Eğitimci Olarak İşe Başlıyorum; Çareviçin Hastalığı (Güz 1913)	25
IV İmparatoriçe Aleksandra Fyodorovna	33
V Rasputin	43
VI Çarskoye Selo'da Yaşam; Öğrencilerim (1913-1914 Kış Ayları)	50
VII Rasputin'in Etkisi; Madam Vyrubova; Öğretim Konusunda Yaşadığım Kararsızlıklar (1913-1914 Kış Ayları, Devamı)	60
VIII Kırım ve Romanya Seyahatleri; Başkan Poincaré'nin Ziyareti; Almanya'nın Savaş İlan Edişi (Nisan-Temmuz 1914)	67
IX Savaşın İlk Günlerinde İmparator Ailesi; Moskova Seyahati (Ağustos 1914)	80
X Savaşın İlk On Ayı	93
XI Rus Ordusu Geri Çekiliyor; İmparator Başkomutanlığa Geçiyor; İmparatoriçenin Nüfuzu Gittikçe Artıyor (Şubat-Eylül 1915)	103
XII Başkomutan II. Nikolay; Çareviçin BGK'ye Gelişi; Cepheye Yapılan Ziyaretler (Eylül-Aralık 1915)	114

XIII İmparator Duma'da; Galiçya Seferi; BGK'deki Yaşamımız; Cephe Gerisinde Hoşnutsuzluk Büyüyor (1916).....	125
XIV Siyasal Gerilim; Rasputin'in Ölümü (Aralık 1916).....	140
XV Devrim; II. Nikolay'ın Tahttan İndirilmesi (Mart 1917).....	147
XVI İmparator II. Nikolay.....	159
XVII Devrim Aleksandr Sarayı'nda Nasıl Karşılandı; İmparatorun Çarskoye Selo'ya Dönüşü.....	163
XVIII Çarskoye Selo'da Beş Aylık Tutsaklık (Mart-Ağustos 1917).....	174
XIX Tobolsk'taki Tutsaklığımız (Ağustos-Aralık 1917).....	194
XX Tobolsk'taki Tutsaklığımızın Sonu (Ocak-Mayıs 1918).....	204
XXI Yekaterinburg; 16 Temmuz 1918'i 17 Temmuz 1918'e Bağlayan Gece İmparator Ailesinin Ölümü.....	220
XXII Soruşturma Sonunda Belirlenen Cinayet Koşulları.....	232
Sonsöz.....	249
Kaynakça.....	255
Dizin.....	257

- Aleksey Nikolayevic, biliyor musunuz, babanız imparator olmak istemiyor artık.

Şaşkınlık içinde bana bakıyor, neler olup bittiğini anlamaya çalışıyor yüzümden.

- Nasıl? Neden?

- Çok yorgun artık, son zamanlarda çok zor günler geçirdi.

- A, evet! Annem anlattı, buraya gelirken trenini durdurmuşlar. Ama sonra yeniden imparator olacak değil mi, babam?

- Bilmiyorum... Şimdi, kimse...

Kendisiyle ilgili tek söz etmedi, devralacağı haklara dair ufak imada dahi bulunmadı. Yüzü kıpkırmızı ve şaşkın.

Birkaç dakika sustuktan sonra, şöyle dedi:

- Peki, ama imparator olmadığına göre, kim yönetecek ki Rusya'yı?

21 Mart 1917 günü Çarskoye Selo'daki [Çarın köyü] Aleksandrovski Sarayı'nda konuşan bu iki kişi, o zamanlar 13 yaşında olan Rusya'nın son çareviçi ile üstlendiği yüksek mertebedeki göreve rağmen sadece 37 yaşındaki eğitimci** Pierre Gilliard'dı.

* Kitabın Payot Yayınevi tarafından 2011 yılında yapılan baskısı için yazılan metin. [Kitap boyunca numaralı dipnotlar Payot Yayınevi'ne (*) dipnotlar yazara ve çevirmene aittir.]

** (Fr.) *Gouverneur*, öğretmen olarak düşünülmemelidir. Bildiğimiz anlamda öğretmenden çok daha geniş bir alanda çalışır, sevk ve idare etmeyi öğretir. Dolayısıyla, Osmanlılarda lala, imparatorluk bünyesindeyse “eğitmen” işlevi üstlenmiştir. Kendisine emanet edilen taht vârisinin eğitiminden sorumludur; maaşa bağlanan dal öğretmenleri ise çocuğun öğrenimiyle ilgilenir, fizik, Fransızca vb. öğretir. Bu ayrımı vermek için Pierre Gilliard'ın yaptığı işin Türkçedeki karşılığı olarak “eğitmen” sözcüğü tercih edilmiştir. (ç.n.)

Bu iki kişinin kemikleri, 17 Temmuz 1998 günü St. Petersburg’da, bundan tam 80 yıl önce Yekaterinburg’da İpatiyevevi Evi’nde katledilen ar II. Nikolay’ın, eşi Aleksandra Fyodorovna,  kızları, Dr. Botkin ve  hizmetkârın Petrus ve Pavlus Katedrali’ne defnedilen kemikleriyle buluşacaktı. Ne var ki Aleksey’den geriye kalanlar ancak 2007 yılında bulunabildi. Bolşevikler Gilliard’ı katliamdan bir ay önce öğrencisinden kesin biçimde ayırmışlardı; oysa yaşanan olaylar sırasında o da sadakatlerini yaşamlarıyla ödeyen doktor ve hizmetkâr kadar yakınlaşmıştı imparatorluk ailesiyle.

Gilliard kendisini neden ldrmediklerini anlayamadığını yazar; belki de İsviçre vatandaşı olmasının etkisi vardı. nce 1906 yılından itibaren arın kızlarına, 1912 gz aylarından itibaren de arevie Fransızca dersleri vermeye başlaması, sonunda 1913 yaz aylarından itibaren de çareviçin resmen eğitmeni olmayı da yine İsviçre vatandaşı olmasına borçluydu. Çariçe II. Yekaterina daha 18. yüzyılda bile torunlarının eğitimini Gilliard’ın vatandaşlarına emanet etmişti; bu gelenek Romanovlarda olduğu gibi Rus asilleri arasında da sürdürüldü. Dilimiz Fransızca’yı gayet istekle konuşan bu aristokratların çoğu, yüksek Protestan ahlakına sahip olan bu Roman İsvirelileri, 1789 ve Napolon’un vârisleri olmamakla beraber Fransızca konuştukları için takdir ediyordu.

Gayet iyi gelir elde ediyor, imparatorluğun en büyük ailelerinin ve imparatorluk ailesinin mahrem yaşamını paylaşıyorlarsa da, bazı İsviçreli eğitmenleri sıkıntıya sokabilecek bir durum da vardı: İsviçreli eğitmenlerin bekâr olması isteniyordu; nitekim bu kural, *Rus Sarayında On  Yıl* adlı eseri günümüzde yeniden

yayımlanan Pierre Gilliard'ın, dile getirilmediği için, yegâne yalanı sayabileceğimiz durumu da açıklar. Bu kitapta Aleksandra Aleksandrovna Tegleva'nın adı hiç geçmez. Oysa aşağı düzeyde Baltık asil sınıfından gelen ve çarın kızlarına dadılık eden Aleksandra Aleksandrovna Tegleva da 1917 öncesinde Romanovların gündelik yaşamını paylaşmış, önce Çarskoye Selo'daki, ardından Tobolsk'taki esaretlerinde beraber olmuştu. Pierre gibi, o da onlardan 23 Mayıs 1918'de Yekaterinburg Garı'nda ayrılmıştı. Pierre pek çok badire atlattıktan sonra Tegleva'yla birlikte Eylül 1920'de İsviçre'ye ulaşmış, 1922 yılında da evlenmişti. Aleksandra'yla daha önce ilişkisi olup olmadığının pek önemi yok: Her ikisi de II. Nikolay'ın çocuklarının eğitilmesi görevini kutsal bir iş olarak yerine getirmişlerdi, öyle ki Ortodoks Kilisesi tarafından şehit ilan edilmelerine ramak kalmıştı. İsviçreli eğitmenin 1917-1918 arasında tuttuğu günlüğün tamamını neden yayınlamadığını doğrularken, müstakbel Bayan Gilliard'ın kitapta neden hiç yer almadığını da anlıyoruz:

Hâlâ hayatta olan kişileri gündeme getirmekten olabildiğince kaçınıyorum. Bununla birlikte, imparatorun ve aile üyelerinin kişiliğini ya da sınanmayla geçen bütün bu uzun aylar boyunca kapıldıkları duyguları ortaya koyacak anlatılar söz konusu olduğunda bu kuralın dışına çıkacağım.

1921 yılı yaz aylarında yayımladığı, ardından Payot Yayınevi'nin (bu yayınevi de İsviçre kökenlidir ama Paris'te kurulmuştur) 1928'e kadar beş kez yeniden bastığı bu eserin en önemli yanı çeşitli karakterleri tasvir etmesidir. Payot Yayınevi o yıllarda "Dünya Savaşı tarihine

hizmet etmek amacıyla hatırat, inceleme ve belge” yayımlamayla özellikle ilgileniyordu. Yayın kataloğunda Pierre Gilliard’ın eserinde söz ettiği kişiler onun adıyla birlikte yer alıyordu: Çariçenin arkadaşı Madam Vyubova; Duma Başkanı Rodziyanko; 1917 geçici hükümetinin başı Kerenski; Yekaterinburg katliamının başmüfettişi Sokolov... Çar ile çariçeyi de unutmamak gerekir: II. Nikolay’ın güncesi ve Aleksandra’nın kocasına yazdığı mektuplar da var! Gilliard’ın adı Payot Yayınevi kataloğunda 1929’da bir kez daha yer alacaktır: Birkaç yıl önce Berlin’de bir kanalda cesedi bulunan kadının grandüşes değil, Polonyalı Franziska Schanzkowska olduğunu kanıtlamak için *Sahte Anestasia* adlı bir çalışma yapmıştı.

Rus Sarayında On Üç Yıl aslında ilk kitabının alt başlığıydı; yayımlanışından kısa süre sonra yapılan İngilizce çeviride de bu başlık benimsendi: *Thirteen Years at the Russian Court*. Hazırladığımız bu yeni basımda, *II. Nikolay ve Ailesinin Trajik Kaderi* olan asıl başlığı kullanmamamızın nedeni, bize fazla indirgemeci gelmesiydi. Romanovların Yekaterinburg’da katledilmesine o kadar odaklanıldı ki... üstelik Gilliard’ın tanıklığından yararlanıldı ama adından pek de söz edilmedi! Oysa yaşanan bu “trajik kader”in hem birincil hem de ikincil kişisi olarak, 1905 yaz aylarından itibaren müstakbel kurbanlarla birlikteydi: Gilliard’ın anlatısında büyük T harfiyle yazılan Tarih’in dinamiğinin, rastlantıların, zorunlulukların, kaçırılan fırsatların ve amansız hükümlerin yer alması, çarın ve ailesinin son aylarından daha çok, birlikte geçen bu uzun yıllar neticesindedir belki de. Bilindiği gibi, büyük bir tarihi oluşturan küçük tarihlerdir: Anlatıcı kendi duygularını çar, çariçe ve çocuklarıyla giderek artan yakınlığıyla sınırlamaya çalışırken, bir

yandan da olanlara eleştirel yaklaşmakta, demokrasiyi çok güç benimseyebileceğine inandığı Rusya’da iktidarın düştüğü hataları da belirtmektedir. Böyle bir ikili bakışın olası bir çelişkiye yol açması ise kitabın önsözünde yer alan bir cümleyle önlenir: “Rus hükümdarların manevi şahsiyetlerinin itibarının iade edilmesi zorunluydu.”

“Daha en başından itibaren” diye yazar, “Rusya bana korkunç bir yer gibi geliyordu, tehditlerle doluydu, gelecekte beni bekleyen acıları ve dehşet verici olayları haber veriyor gibiydi.” İmparator ailesini 1905 Devrimi sırasında tanıdı, Bolşevik Devrimi sırasında da bu aileden ayrıldı: Bu iki fırtına arasında kalmışken, en kötüsünden kurtulabilir miydi? İsviçreli eğitimci öğrencisi kan kanseri olmasa –“üstü kapalı söz edilen bir hastalık”– çariçenin ruhunu teslim alan Rasputin’in sahneye hiç çıkmayacağına ama çaresiz ve “olayları ısrarla saptıran” ve imparatorun üzerinde “çok önemli ve nerdeyse hep zararlı” etkileri olan bu annenin de sahnede olmayacağını anlatmaya çalışıyor... Ne var ki bir yandan da imparator ve imparatoriçenin otokrasiye çok uzun süre bağlı kaldığını kabul ediyor ve II. Nikolay’ın 22 Şubat 1916 günü Duma’da “halkının temsilcileri arasında” yapmadığı şeye üzülüyor:

Ülkenin içinde bulunduğu kritik dönemde halkın temsilcilerini Vatanın selameti için birleşmeye çağırarak, aralarındaki siyasal anlaşmazlıkları unutmaya ve zaferden başka hedefleri olmamasını ve kendisine savaş sonuna kadar mehil vermelerini sağlıyordu. Müthiş bir taahhüde girip, koşullar uygun olur olmaz, ulusun istediği özgürlükleri neden ülkeye vermedi o sırada? [...] Bunun nedeni çevresindekiler tarafından engellendiği için ülkenin içinde bulunduğu gerçek durumu kavrayamamasıdır.

Daha da kötüsü var; nitekim yazar her şeyi sentezleyen dikkat çekici zekâsıyla bu durumu sayfa altında verdiği bir notta şöyle aktarır:

Her hükümdar, aldığı eğitimden ötürü, sırtına yüklenen göreve en kötü hazırlanmış kişi olur hep; üstelik ileride bu eksikliğini kapatması da mümkün değildir. Ne kadar hüküm sürmek isterse, olup bitenden de o kadar az haberi olur: Onu halkından tecrit etmek için, eksik, çarpıtılmış, “hazırlanmış” bilgiler verilir sadece. Geleneklere bağlı kalmayı savunan ve âdetlerin değişmemesine çalışan bürokrasinin alt edilmez gevşekliğinin, maiyetin direnme gücünün farkında mıyız? Ne kadar isterse istesin, bu yolda ne kadar sebatlı olursa olsun, hakikate ulaşabilecek mi?

Gilliard çarın gençken, babası III. Aleksandr’ın eski eğitimci Konstantin Petroviç Pobedonostsev’den etkilendiğine dair bir şey söylemiyor. İyiden iyiye gerici olan Pobedonostsev, öğretmenlik görevini tamamladıktan sonra, aralarında Rus Ortodoks Kilisesi’nin imparatorun denetimindeki yönetim mercii olan Kutsal Sinod Başsavcılığı* da dahil olmak üzere pek çok yüksek görevde bulunmuştu. Bu örnek, bir çareviçin eğitimcine ne kadar değer verildiğini gayet iyi göstermektedir; ayrıca ne kadar otokrat olursa olsunlar, II. Nikolay ve çariçenin oğullarının eğitimi demokratik fikirlere yakın bir yabancıya emanet ettiklerini unutmamak gerekir.

Yabancı eğitimcinin görevi neredeyse uçsuz bucaksızdı. Genel anlamda şöyle yakınabilirdi: “Genç yaşından

* (Fr.) Procureur général du Saint-Synode; (Alm.) Der Heiligste Dirigierende Synod. Bu yapı, Rus Ortodoks Kilisesi’nde bir dini merciidir ve buradaki başsavcılığın bugün anladığımız anlamda savcılıkla ilgisi yoktur. (ç.n.)

itibaren herkes için geçerli yasalara itaat etmek zorunda olmadığı için, bir prensin aldığı eğitim sonuçta kendini yaşamın dışında bulan eksik bir insan ortaya çıkarıyordu.” Ne var ki bütün bir ulusun geleceğini tehlikeye atan bu kişisel eksiklik Aleksey Nikolayeviç söz konusu olduğunda hemofili nedeniyle daha da ağırlaşmıştı. Herhangi bir kaza sonucu ortaya çıkacak ağrı, çocuğun hayatına mal olabilirdi: Pierre aşırı ihtimam gösterilen bir çocukla karşı karşıya kalmıştı; bütün bu ihtimam sonunda “çocuk ne yazık ki çoğu zaman vahim kazalara yol açan fevri ve yaramaz bir doğaya” sahip olmuştu. Başka deyişle, hastalıkla mücadele etmek isterken, hastalık daha da tehlikeli hale getirilmişti. Öğretmenin pedagojik dehası hemofiliden dahi yararlanmayı sağlamıştı: “Başka açılardan bu kadar tehlikeli olan bu hastalığın çocuğun yavaş yavaş kendine hâkim olmasını sağlayacak ve karakterini sağlamlaştıracak iyi bir yanı olup olmadığını soruyordum kendime.” Rusya kendini siyaset açısından eğitemezken, Gilliard’ın Rusya tahtının vârisini nasıl eğittiğini hep beraber okuyacağız.

Öğretmenin başarısı bir yana, önce savaş, ardından da devrimin ateşi, deyim yerindeyse saha çalışmasıyla ortaya bir erkek adam çıkarttı, ne yazık ki 14 yaşına basmasına bir ay kalmışken idam edildiği için yetişkin bir erkek olma fırsatı elde edemedi. II. Nikolay, çareviçin Mogilev’deki (Mogilyov) Büyük Genel Karargâh’ta* olabildiğince sık bulunmasını istiyordu, elbette öğretmenin de orada olması gerekiyordu. Baba-oğul aynı odada sahra

* (Fr.) Le Grand Quartier Général. 1914-1918 arasında Fransa dahil savaşa katılan birçok ülkede olan bir kuruluş (Fr.) Etat-Major ile yani “Genelkurmay” ile karıştırılmamalıdır. Burada ve metnin devamında BGK kısaltması Büyük Genel Karargâh’ı ifade etmektedir. (ç.n.)

yataklarında yatıyorlardı. İsviçreli eğitimci onların basit olduğu kadar da gergin ve üzüntülü olan gündelik yaşamını paylaşıyordu. “Yaşanan bu olağanüstü koşullarda” sadece Aleksey ile eğitimci arasındaki bağlar değil, eğitimci ile hükümdar arasındaki bağlar da güçlendi. Sabık çar, 1917 baharından itibaren, oğluna tarih ve coğrafya öğretmeye başladı; Gilliard’a “değerli meslektaşım” diyerek takılıyordu. İltifatların en güzeliydi bu.

İmparator ailesi esir alınınca, Pierre çariçeyle yakınlıktı; çariçeyi her zaman kolladığı söylenemez ama annelik kaygıları nedeniyle nasıl bir psikolojiye sahip olduğunu anlamaya çalışıyordu. 21 Mart 1917’de Aleksandra Fyodorovna konusunda günlüğüne şöyle yazdı: “Delice bir kibir, kendi kararlarına dayanıyor, iktidarı seviyor, son derece inatçı, asla yanılmayacağından emin. Zeki, ama onu pohpohlayanlara kolay kanıyor.” Gayet samimiyetle yazdığı bu sözlere, yayına hazırlanacağı biçimiyle bile kitabında yer vermedi; sadece II. Nikolay’ın tahtı bırakmak zorunda kaldığı günleri anlattığı kısa bir bölümde kullandı:

İmparator’dan haber alamadan, insanı öldürecek kadar kaygılandığı o günlerde, hasta çocuğunun başucunda umutsuzluğa kapılan imparatoriçenin çektiği işkence hayal edilemeyecek kadar ağırdı. İnsanın dayanabileceği son raddeye ulaşmıştı; geçmesi gereken son sınav buydu ve bunun sonunda hem kendisini hem ailesini son günlerine kadar destekleyecek ışık dolu, müthiş bir huzur ortaya çıkacaktı.

“II. Nikolay ve ailesinin trajik kaderi”nin son bölümü, daha doğrusu tragedyanın ilk perdesi işte böyle açıldı. Böylece Pierre Gilliard “o zamana kadar sarayın

kendi kuralları çerçevesinde pek ender ve pek eksik biçimde girebildiği aile yaşamının mahremiyetine bir anda karışmış oldu.” İsviçreli eğitimci, Fransızca öğrettiği kızların dostluğuna mazhar olup takdirden de geri kalmadı: Grandüşesler Olga, Tatyana, Marya ve Anastasya dikkatli olduğu kadar afacan birer öğrenciydiler.

Romanovlar ve maiyetten birkaç kişiyle Çarskoye Selo’daki Aleksandr Sarayı’na, ardından da Tobolsk’taki valinin evine hapsedilen Pierre Gilliard aktardığı hikâyede büyük Rus operalarında koro olarak sesini duyuran devasa bir şahsiyeti unuttu mu? Hayır, unutmadı, Halk hep oradaydı:

Tutkulan gözünü kör etmişken, zafer kazanma kararından vazgeçmeyen bir çann Rus halkının gözünde nasıl bir manevi gücü temsil ettiği anlaşılmadı; halk yığınlarının gözünde çann böyle kararlı olması ülkeyi zafere kavuşturabileceği gibi, Rusya’yı yıkımdan da kurtarabilirdi.

Bu sözleri yorumlamayı tarihçilere bırakalım ama 1921’de 1917 Şubat Devrimi’yle ilgili şu sözleri sarf eden yazarın ne kadar basiretli davrandığına hayran kalmamak mümkün mü:

Devrime yol açacak her şey yapıldı ama sonuçlarını ortadan kaldıracak hiçbir şey yapılmadı. Rusya’nın parlamenter düzenin gerektirdiği olgunluğa erişmiş 15-20 milyon kişiden oluşmadığı, üstelik çoğu eğitimsiz ve bilinçsiz 120-130 milyon köylüyü de barındırdığı ve bunların gözünde çarın Tanrı’nın temsilcisi, yani Tanrı’nın Büyük Rusya’nın kaderini yönetmek için seçtiği kişi olduğu unutuluyordu. [...] Rus devrimi sadece siyasal bir devrim olamazdı: *Dinsel* kimliğe bürünmek zorundaydı. Çarlık düzeninin yıkılması Rus halkının siyasal ve dinsel

bilincinde büyük bir yangıa yol açacaktı. Bu yarıktan öyle çok temiz hava girecekti ki dikkat edilmezse bütün toplumsal organizma da çarlığın peşinden sürüklenecekti.

1962 yılında ölen yazar, bugün halk arasında Rusya'da en çok bilinen tarihi şahsiyetlerin II. Nikolay ile Stalin olduğunu öğrense ne tepki verirdi acaba? Daha da önemlisi, kitabının son sayfasını da çevirdikten sonra, o değerli hatıralarını bu kez kendi ağzından dinlemek istememizdir. Yeğeni ve vaftiz oğlu Pierre-Frédéric Gilliard işte böyle talihli biriydi; bundan sonraki sayfalarda sadece yazdıklarını okuduğu değil, tanıdığı diğer Gilliard'ı da keşfetmemizi sağlayacak. Çareviç Aleksey gibi vaftiz oğlu da yazarın pedagojik yöntemlerinden yararlanmıştı.

Amcasının hatıralarını yeniden yayınlama fikri yeğeniyle karşılaşmadan daha eskilere uzanır; bu fikir, yaptığımız bu yeniden basıma yeni bir soluk getirdi. Pierre'in yayımlanmamış günlüğünden kısa bölümleri sayfa altı notlarında vermek, anlatıcının daha fazla ete kemiğe bürünmesine imkân tanıdı; bu alıntılar, utangaç bir edebiyatçı olduğu için, üzerinde titizce çalışarak yayımlanmaya hazır hale getirdiği metinlere benzemez. Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta var: Bazı küçük olayların zamanıyla oynasa da, bazı bölümleri yeniden kâğıda dökse de tarihi asla tahrif etmez; günlük ile kitabı karşılaştırdığımızda, söylediklerinde her koşulda samimi olduğu görülür.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki bu çalışma yeniden yayımlanarak hayata döndü; aradan bunca zaman geçti ama yaşanılanları pekiştiren fotoğraflar da eklendi: Bunlar eğitmenin çektiği imparator ailesinin

fotoğraflarıydı. Keskin gözlemlerde bulunabilen bu eğitmenin, çar ve çariçenin çok takdir ettiği fotoğraf sanatında da usta olduğunu gördüğümüzde şaşırılmamalıyız; daha önce, 1921’de yayımlanan bazı fotoğraflara bu kitapta da yer verdik. Romanovların aile albümünün Pierre Gilliard’ın aile albümü halini alması mahremiyetin paylaşılmasına güzel bir örnek değil mi? Gilliard, 19 Mayıs 1917 tarihinde günlüğüne yazdığı şu sözleri kitabına almadı:

Üç gün önce 38’ime bastım. İmparator, imparatoriçe, bütün çocuklar gayet nazik biçimde beni tebrik ettiler. Aleksey Nikolayevic bana bir puro tabakası ve katlanabilir bir çerçevede kendi fotoğrafını hediye etti.

Bu fotoğrafı Pierre’in çekip çekmediği de Bütün Rusyalar’ın çarı olma şerefine asla erişemeyen çocuğun bu değerli hediyesini İsviçre’ye getirip getiremediği de bilinmiyor.

Mario Pasa
Payot Yayınevi

Teşekkür

Değerli tavsiyelerde bulunan Guy-François Grandin'e teşekkür ederim; amcasının kitabının yeni basımını heyecanla karşılayan Pierre-Frédéric Gilliard'a da ayrıca teşekkür ederim.

Mario Pasa

27 Ocak 1918, Pazar, öğlen. Sibirya'da geceler müthiş, yıldızların serpildiği gökyüzünde çok ince bir hilal yeni ayı oluşturuyor. Tiyatro topluluğunun işi başından aşkın: Gösteri kısa süre sonra başlayacak. Gong sesi üç kez duyulduğunda perde vazifesi gören iki çarşaf birbirinden ayrılıp yukarıya kalkacağından, bu düzeneği oluşturan iplerin çalışır vaziyette olup olmadığını kontrol etmek gerekiyor; üstlerine kömürle pencereler, bir kapı, dolap, şömine ve bir duvar saatinin çizildiği büyük beyaz kumaşlardan oluşan dekorun hiç eksik olmamalı. Sahnede bir koltuk, birkaç sandalye ve bir masa var. Dekorun gerisinden gülüşmeler ve fısıldaşmalar geliyor. Koltuklar, sandalyeler, hatta tabureler konulmuş salonda ise seyirciler yerleşmeye çalışıyor. Bütün konuşmalar birden kesiliyor. İki perdenin arasından bir adam çıkıp öne geliyor, yüzü seyircilere dönük, bir şeyler söyleyecek.

Bayanlar, Baylar, bu gece size Eugène Labiche'in *İki Utangaç* başlıklı bir komedisini yorumlayacağız. Sahneye çıkış sırasına göre oyuncuların adları şöyle: Annette, oda hizmetkârı, Grandüşes Tatyana; Cécile, vâris, Grandüşes Anastasya; Thibaudier, isminin açıklanmasını istemeyen bir oyuncu; Garadoux, Prens Nikolay Dolgoruki; ben de Frémisin rolündeyim.

Konuşmayı yapan kişi kendini tanıtmayı gerekli bulmadı: Çareviç Aleksey Nikolayeviç'in eğitmeni Pierre Gilliard'ı herkes tanıyordu. Mütevazı biri olduğu için eseri sahneye koyanın da kendisi olduğunu açıklamak istemedi. Oyuncuların adları okundukça seyirciler alkışladı. İsminin açıklanmasını istemeyen oyuncu Çar II. Nikolay'dan başkası değildi; Bolşevik muhafızların kendisinin de gösteride yer aldığını fark etmesini istemişti. Bu nedenle koca bir sakal ve kara gözlükler takıp sahneye çıkacaktı.

Gilliard sahneden çekildi, gong üç defa çaldı ve perdenin iki parçası da "İtalyan tarzı" gayet zarif biçimde yükseldi.

Bahçe tarafından elinde bir buyotla Tatyana girdi:

"Mösyö, sıcak suyunuzu getirdim..."

Oyun hiçbir aksaklık olmadan oynandı ve beğeneceği zaten belli olan seyirciler tarafından çok beğenildi. Seyirciler İmparatoriçe Aleksandra, Aleksey Nikolayeviç, kız kardeşleri Marya ve Olga, Dr. Botkin, Kontes Hendrikova, General Tatişçev, İngilizce öğretmeni C. S. Gibbes ve az sayıda hizmetçiyle birlikte başka birkaç kişiden oluşuyordu. Altı ay sonra oyuncusuyla, seyircisiyle bu gösteriye katılanların pek çoğu artık bu dünyada olmayacaktı; en namert, en zalim, en rezil biçimde vahşice katledileceklerdi. Şimdilik her geçen gün biraz daha kaosa gömülen Rusya'da taşıdıkları kaygıların boyunduruğunu biraz gevşetmek için zekice ve cesurca tiyatro yaparak üzüntülerini ve şaşkınlıklarını unutmaya çalışıyorlardı; genç masumları, bu kâbusa hiç de hak etmedikleri kadar dahil olan şu beş çocuğu meşgul etmek, neşelendirmek ve içlerini rahatlatmak için bu yolu bulmuşlardı.

Amcam ve vaftiz babam Pierre Gilliard tarafından 1918 yılının Ocak ve Mayıs ayları arasında tutulan Tobolsk günlüğü sayesinde Labiche'in oyununun sahnelendiği 27 Ocak akşamı yaşananları bir araya getirebildim. Buna benzer başka akşamlar da yaşandı; örneğin 3 Temmuz akşamı Tatyana, Aleksey ve Gilliard, hep beraber M. M. Mendel ve Cordier tarafından kaleme alınmış olan *À la porte!* [Defol!] adlı oyunu sahnelediler. Gilliard Tatyana'nın çok güzel olduğunu ve çok iyi oynadığını belirtiyor. Aleksey de arabacı ve sahne makinisti olarak harika bir iş çıkarmış. 10 Şubat Pazar günü akşam saat dokuzda Tatyana, Olga ve Kontes Hendrikova yine aynı yazarların bir perdelik komedisi *La bête noire*'u [Baş belası] çok başarılı şekilde sahnelediler. Marya ve Anastasya 17 Şubat Pazar günü Gibbes'in yönetiminde "güzel bir İngiliz komedisi" sahnelediler; Anastasya gılmekten kırıp geçirdi. 2 Mart Pazar günü başka bir İngiliz oyun sahnelendi; oyuncular Marya, Olga ve Gibbes'ti. Olga'nın bu oyunda çok başarılı olduğu belirtilmişti.

Pierre Gilliard, 16 Temmuz'u 17 Temmuz'a bağlayan o trajik gecede Yekaterinburg'daki İpatiyev Evi'nde bulunmadıysa, böyle olmasını kendisi istememişti. Trenleri gara girdiğinde öğrencilerinin peşinden gitmesi sertçe engellenen Pierre Gilliard, defalarca onlara ulaşmaya çalıştı ama başarılı olamadı. Alın yazısı ona istemediği şeyleri yaptırdığına göre, o da sadakatini yaşadıklarını paylaşarak, olaylara tanıklık ederek kanıtlayacaktı.

Pierre Gilliard kimdi? Vaud kantonunda Jura Dağları'nın eteğindeki küçük bir köy olan Fiez-sur-Grandson köyünde 16 Mayıs 1879'da dünyaya geldi. "Toprak burjuvazisi" denilen, yani bir yandan arazilerini

yönetirken, bir yandan da adalet, kilise ya da orduda çeşitli görevler üstlenen toprak sahipleri sınıfından bir aileden geliyordu. Pierre'in bir ablası, iki de erkek kardeşi vardı; kendisi dünyaya geldikten sonra da üç erkek kardeşi ve bir kız kardeşi daha oldu. Çok çocuklu bir aileye sahip olduğu için, eğitim giderleri oldukça yüksekti; topraklarından elde ettiği gelir ve serveti yetersiz kalınca da babası 1884 yılında Sion'da Valais kantonuna taşınmaya karar verdi. Neden? Bu kararı vermesinin nedeni Rhône Nehri'nin aktığı, dağların çevirdiği bu geniş vadi güneşli ve az nemli olduğu için bağcılığa elverişliydi. Edmond Gilliard önce tarım eğitimi, ardından da gayet sıkı ve iyi bir şarapçılık eğitimi aldı. Bu bilgisi sayesinde nehrin sağ yakasında, en güneş alan kesiminde özenle seçtiği birkaç taraça satın aldı ve buraları düzenleyip bağcılık yapmaya başladı.

Vaud kantonundan gelen bu Protestan ailenin böyle koyu Katolik bir kente uyum sağlaması kolay olmadı. Ne mutlu ki Gilliardlar bu kentteki küçük Protestan topluluk tarafından benimsendi ve yardım gördü; bu topluluğun sadece kilisesi değil, bir de okulu vardı. "Yabancı" bağcı kendisine gönderilen ama kimin tarafından yazıldığı belli olmayan birkaç mektuptaki ölüm tehditlerine kulak asmadı. Piyasaya (la Dôle adlı) yüksek kalite bir kırmızı şarap sürdü ve kısa sürede Valaisli şarap üreticileri arasında kendine sağlam bir yer edindi. Ünlü olmasını sağlayan ve dördüncü kuşak tarafından üretilen şaraplar kataloğunda hâlâ yerini koruyan şarabının siyah etiketi kısa sürede İsviçre trenlerinin vagon restoranlarında masaları süsledi.

Pierre, kız kardeşi Louise ve erkek kardeşleri André ve Edmond doğuştan Sionlu olmasalar da, babam Frédéric

ailemizin ilk doğuştan Sionlusudur. Dolayısıyla Protestan okuluna devam ettiler; ancak öğrenimlerini üniversiteye kadar devam ettirmeyip fazla “tarafli” buldukları Katolik bir okula gitmek istemediklerinde, geriye tek bir çare kalıyordu ki o da Sion’dan 100 km uzaktaki Lozan’daydı! Böylece erkek çocukların Lozan’da kalması gerekti. O çağda kızlar daha kısa süreli eğitim alıyorlardı, yüksek eğitim alan kızların sayısı pek azdı. Nitekim Gilliardların en büyük kızı Louise Cenevre’de Bon-Secours okulundan çıktıktan sonra hastabakıcı oldu.

Ailenin merkezinde yer alan, anlatmadan geçemeyeceğimiz bir kişiye de değinmem gerekiyor: Anne (ben doğmadan 26 yıl önce öldüğü için büyükannemi hiç görmedim). Normandiya (Saint-Lô) asıllı bir aileden gelen Maria Gilliard-Malherbe, Nantes Fermanı’nın* ilanından sonra Vaud topraklarına iltica etmişti; kalemini gerçekten yetenekli biçimde kullanan çok kültürlü bir kadındı. “Sürgün”deki oğullarıyla düzenli yazışarak onlara duyduğu sevgiyi üzerlerine titreyerek, zaman zaman eleştirerek ama hep müşkülpesent davranarak dile getirdi. Bunu bir tür mektupla eğitim gibi görebiliriz.

Ne mutlu ki Pierre’in Rusya’dan yazdıkları başta olmak üzere, bu yazışmanın büyük bir bölümü elimizde bulunuyor; bu kadar uzakta olduğu halde varlığını bu derece hissettiren anneye beslenen sevgi, verilen değer ve duyulan minnet bu mektupların her kelimesinde kendini gösteriyor. İnsanın bu mektupları okuyup da

* Fransa’da 1562 yılında başlayan ve Protestan Huguenotlar ile Katolikler arasında uzun yıllar süren din ve mezhep savaşları 1598’de IV. Henry’nin imzaladığı, Protestan haklarını tanıyan Nantes Fermanı’yla son bulmuştur. Ancak bu ferman 1629’da XIV. Louis tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. (ç.n.)

canlı hikâyelerin nasıl zarıf bir tarzda aktarılmaya çalışıldığını görüp etkilenmemesi mümkün değil; 1906'da Finlandiya Körfezi'nde yelkenli kızağa binişini anlatması buna örnektir. Hissettiklerini aktarmayı gayet iyi biliyor: "Sıçrayan, düşen, insanın yüzünü kamçıl原因an gümüş rengi payetlerin girdabında yeniden düzelten bu kızakta deli gibi sürüklendiğimi hissettiğimde müthiş zevk almıştım." Ardından öğrencisinin annesi Leuchtenberg düşesine yaşadıklarını öyle heyecanla anlatmış ki bunu düşes de denemek istemiş ve bu isteğini yakın dostu İmparatoriçe Aleksandra'yla paylaşmış, o da bu sporu yapmak üzere özel bir trenle bir sabah erkenden Çarskoye Selo'ya gelmiş. İyice gözü korkmuş Pierre Gilliard da onlarla birlikteymiş.

Rusya'ya gitmek üzere yola çıkmadan üç yıl önce yaşadığı bir olay olacakları haber verir gibiydi. 1901 Nisan ayında Lozan'daki yatılı okuldan iki öğrencisi Dents du Midi Masifi'ne tırmanmak üzere yola çıkmışlar ancak bulunamamışlardı. Bu iki öğrenci Pierre'in arkadaşlarıydı; Pierre de ısrar ederek Salvanlı sekiz rehberin oluşturduğu yardım ekibine dahil olmayı başarmıştı. Fırtınanın ortasında uçurumun kenarındaki karları yoklayarak yaşamlarını tehlikeye atan dokuz kişi saatler sonra 150 metrelik bir kaya duvarının dibine vardıklarında bitip tükenmiş haldeydiler: Parçalanmış iki ceset yatıyordu önlerinde.

Anouilh'un oyununda,* Antigone trajedi apaçık hal aldığında etrafı müthiş bir sükûnetin kapladığından söz eder. Tahammül edilmez bir manzaraydı; bu esrarengiz ölüm karşısında, paramparça olmuş iki arkadaşını öyle

* Jean Anouilh, *Antigone*.

gören Pierre cesetler dağdan indirilirken çok zorlansa da kendisini tutmuştu. Anne-babasının yanına döndüğünde birkaç günü ne yaptığını bilmeden geçirdi. Yaşamında ilk kez dile getirilemeyecek olanla karşı karşıya kalmıştı. İleride karşı karşıya kalacağı, bambaşka bir içeriğe sahip trajediyi hayal edebilmiş miydi? Kurtarma ekibinde yer alan rehberler Pierre'i öve öve bitirememişler, artık onu da kendilerinden biri saydıklarını belirtmişlerdi! Hatta Sion'da yerel bir gazetede kendisini öven bir yazının yayımlanması üzerine, kısa süreliğine de olsa ün kazanmış ama bununla hiç böbürlenmemişti.

1904'ün güz aylarında anne babasıyla dolaylı yoldan temas halinde olan İsviçreli aristokratlar aracılığıyla Rusya'da Leuchtenberg dükü ve düşesinin oğullarına eğitmen olması önerisi geldi. Başta çok tereddüt etti çünkü edebiyat bölümünden daha mezun olmamıştı, öğrenimini tamamlamak istiyordu. Düşünüp taşınıp kabul etti; bu kararı almasında ödev duygusunun etkili olup olmadığı düşünülebilir. Babasının oğullarının eğitiminden dolayı sürekli para sıkıntısı yaşadığını, bundan yakındığını biliyordu. Dolayısıyla Pierre'in ileride gayet iyi kazanç vaat eden bu işi kabul etmesi bütün bu durumu tersine çevirebilecekti. Pierre'in cömertliği, gösterdiği bu fedakârlık bütün ömrü boyunca karakterinin önde gelen özelliklerinden biri olmuştu.

Bir yıllığına işe alınan Pierre, 22 Kasım 1904'te kendisini bekleyen Leuchtenbergler ve oğulları Sergey'le buluşmak üzere Kırım'a, Livadya'ya doğru yola çıktı. Pierre Gilliard ilk başta sıla hasreti çekti; Rusça öğrenmek uzun sürdüğü için özlemi daha da arttı. Öte yandan, Rus asilleri arasında yaygın olan müthiş sıkı görgü kurallarını ezberlemek zorunda olması da özlemini ayrıca şiddet-

lendirdi. Bütün bunların dışında, bir hizmetkâr olarak bulunduğu bu yeni durum nedeniyle zaman zaman kaçınılmaz hal alan aşağılanmalara katlanması da hiç kolay olmamıştı. Ama bir yanda da ışıklar, renkler ve güzel kokularla dolu Kırım vardı karşısında; hemen âşık oldu bu çevreye. Rusya’da kaldığı toplam süre boyunca Kırım’a her dönüşünde bayram etmişti. 12 Ekim 1908 günü annesine şöyle yazdı:

Prens Sergey’le birlikte Kırım’dan yola çıktık. Yola çıktığımızda ışıklı ve güzel bir gündü ve ben belki de bir daha asla göremeyeceğim bu güzel, bu hayran olunası memleketi üzgün ve pişman terk ettim. [Sergey’in anne babası ayrıldı. Annesi yeniden evlendi. Gilliard da işinin devam edip etmeyeceğinden emin değildi.] Grandük Pierre’in sarayından otomobille yola çıktık; insanın hayal edebileceği en güzel manzaralardan birini iki saat seyrede seyrede Baydar’ın önüne kadar Ay-Pétri Masifi’nde yavaş yavaş yükseldik. Tam üzerimizde dimdik inen bir kaya vardı; kiremit rengi, toprak sansı ve masmavi harika renklere ve ışıklara sahip bir kaya gökyüzüne tırmanıyordu. Ayaklarımızın hemen ucunda dağın yamacına tutunmuş çamlar selale gibi akıyordu. Nasıl olup da oraya tutunduğu anlaşılmayan devasa kayaların oluşturduğu kaostan çam ağaçları fışkırıyordu; daha aşağılarda küçük Tatar köyleri görülüyordu. Beyaz camileri, selvi ve porsukağaçları dikili mezarlıklarıyla onlar da dağa tutunmuş, yamaca gömülmüş gibiydiler; mor bir deniz ufka kadar uzanıyor...

Bu satırlar bir fotoğrafçı tarafından kaleme alınmış gibi; renkli fotoğraf çekemiyorsa da kalem rengârenk! Ünlü “beyaz geceler” döneminde, Haziran 1919’da annesine yazdığı bir mektupta yaptığı başka bir “fotoğrafik” tasviri burada paylaşmak isterim; Kronstadt rıhtı-

mına bağılı imparatorluk yatı *Standart*'ta kaleme almıştı bu satırları:

Rıhtımda saatlerce etrafa bakıp dolaşarak, gördüklerime hayran kalmaktan kendimi alamadığım bir ya da iki harika geceyi hiç unutmayacağım. Çok açık yeşilli maviye dönmüştü deniz. Gümüşü ve ısıtlı yansımalarla parlıyordu, uzaklarda pembenin, leylak renginin, turuncunun bütün tonlarına bürünüyordu. Uzakta koyu mor tonlarında dar bir siyah şerit gibi görülen Finlandiya kıyısına kadar uzanan, birbirini destekleyip güçlendiren ara renklerin iç içe geçerek eridiğini görüyordum. Yukarıdaysa aynı renkler biraz daha solgun, biraz daha narin biçimde tersine çevrilmiş tekrarlanıyordu; canlılığını kaybeden bu renkler, uçuk griler, mavilerden oluşan bir gökte yok olup gidiyordu. Tuhaf bir ışık, bir bakıma doğaüstü bir ışık vardı etrafta.

Ocak 1911'de St. Petersburg'dayken annesinin defnedildiği haberini aldı: Tam anlamıyla yıkıldı. Dünyada herkesten çok sevdiği kişinin toprağa verilisinde hazır bulunamamıştı. Ailenin ruhu ortadan kayboldu. Yaz aylarında büyük tatil döneminde Fiez'e döndüğünde eskisi gibi bayram neşesi sarmayacaktı her yeri. Maria Gilliard'ın ölümünden sonra Fiez'de geçirdiği ilk günler ertesinde Pierre, erkek kardeşi Frédéric'e (babama) şöyle yazmıştı:

Senin gibi ben de çok çok yalnız hissediyorum kendimi. Ve her gün biraz daha artıyor bu duygu... Kendi yaşantımız, mahremiyetimiz, aile yaşamımız annemle beraber ölüp gitti - bunu yaşadım.

1913 yılında Pierre Gilliard "İmparatorluk vârisi grandük haşmetmeaplarının eğitmeni" olma görevine

terfi etti. Çareviç ilk başta çok kararsızdı ama Pierre sabretti; Frédéric’e bu konuda şöyle yazdı:

Sanırım çocuğun direncini kırmayı başardım. Olabilecek her türlü tavizi verdim. Balığa çıkmış biri gibi ben de oltamı serbest bıraktım, kopma raddesine geldiğini hissettim ama biraz gevşedi galiba ve son günlerde de oltayı biraz kendime doğru çektim sanki. Azıcık ama! Amacıma ulaştığımı söylemek için çok erken! Ama çok azla yetinmeyi öğrendim. Fransızcada ilerleme kaydedildi mi dersin, doğrusu çok yavaş gidiyoruz.

Hemofili hastası olduğu için aşırı korunan öğrencisinin tehlikeyle karşı karşıya kalıp kendini sınaması engellenirse, sağlıklı gelişemeyeceğine inanan Pierre, bu düşüncesinde haklı çıktı ama bu da müthiş bir kaygıya kapılmasına yol açtı! 1913 Aralık ayında Livadya’da çareviç kendisiyle beraberken ufak bir kaza geçirdi; bununla ilgili Pierre kardeşine şöyle yazdı: “Yaşadığım kaygının haddi hesabı yok, korkunç iki hafta geçirdim. Omuzlarımdaki sorumluluğun ağırlığı beni çok kaygılandırıyor.”

Aşağı yukarı aynı dönemde, olup biteni gayet iyi açıklayan bir fotoğraf çekti. Bu fotoğrafta genç Aleksey’in elinde bir orak var ve başak kesiyor. Çareviçin nasıl bir hastalığa yakalandığını bilen herhangi birinin kâbusu olur bu fotoğraf! Ama amcam, duyulan bu korkuyu alt etmeyi göze aldı ve bu uğurda mücadele etti; böyle davrandığı için yapılacak tek şey onu alkışlamak.

1915 Eylül ayının sonunda II. Nikolay başkomutanlığı üstlendi. Çareviçi ve Gilliard’ı da yanına alıp Büyük Genel Karargâh’a gitti. Arada şöyle bir olay yaşanmış: Baba-oğul peronda yürüyorlar, çocuğun da üzerinde boyuna uygun bir üniforma; Gilliard sivil kıyafette, arka-

larından yürüyor. Birdenbire iki kişi fırlıyor ve Gilliard'ı yere yapıştırıyor. Bunlar, bugünkü deyimle “güvenlik görevlileri”, Gilliard'ı terörist sanmışlar! Böyle can sıkıcı bir olayın tekrarlanmaması için çar oğlunun öğretmenine bir Rus üsteğmen üniforması giyme izni vermiş, bu rütbenin İsviçre ordusundaki muadili piyade teğmeniydi. Daha sonra, Sibirya'dayken General Janin, Pierre Gilliard'a Fransız subayı üniforması vermiş! Tarafsız bir ülkenin vatandaşıydı, hiç savaşmadı ama üç ayrı ülkenin üniformasını giydi!

İpatiyevevi Evi'ndeki katliam akla hayale sığmayacak kadar korkunçtu; Yargıç Sokolov'la beraber, yaşanan olayları sabırla yeniden kurgulamaya çalıştı ve bunun izini bütün ömrü boyunca taşıdı. İç savaşın kaosundan sağ çıkarsa, olanları herkese aktarmaya kendi kendine söz verdi. Pierre Gilliard Yekaterinburg'da “kimse ilgilenmedi” diye öldürülmedi; imparatoriçenin nedimesi Barones Buxhoeveden, grandüşeslerin mürebbiyesi ve Gilliard'ın müstakbel eşi Matmazel Aleksandra Tegleva, İngilizce hocası, meslektaşı Mösyö Gibbes de “kimse ilgilenmediği” için öldürülmedi. Tahammül edilmez derecede sıcak bir vagonda bütün gün saklanmışlardı, Bolşevik askerler tarafından her an yakalanabilirlerdi; yiyecek içecek bulmak için havanın kararmasını bekliyorlardı.

General Janin, Pierre Gilliard'ı Omsk'taki Fransız askeri misyonuna dahil etti, kendisine bir görev verdi, yani maaş bağladı ama daha önemlisi güvende olmasını sağladı ve ölümden kurtardı. İş, Rusçadan gazete yazıları ve askeri tebliğlerin çevirisini yapmaktan ibaretti. Bir Fransız subayı olan Georges Dubarbier *En Sibérie après l'Armistice* [Ateşkesten Sonra Sibirya'da] adlı kitabında şöyle yazar:

Pierre Gilliard'a dair çok güzel hatıralarım var. Karakter itibariyle hatırşinas biriydi, kısa sürede herkes tarafından sevildi. Çok sert sınavlardan geçmiş olsa da herkesle gayet rahat ve iyi ilişki kurabiliyordu. Kış akşamları bir araya gelindiğinde aramızda olmasından hoşlanıyorduk. Bize imparator ailesinin uzun süren çilesini anlatıyordu, Rasputin'in inanılmaz ama gerçek hikâyesini dinliyorduk ağzından.

General Janin kendi nüfuzunu kullanarak Pierre ve Aleksandra Tegleva'nın Rusya'dan İsviçre'ye dönüşünü de sağladı. Bu konuyla ilgili aşağı yukarı 50 bin kişiden oluşan küçük ve cesur Çekoslovak ordusundan söz etmek gerekir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kökenli, eski savaş esiri olan bu askerler General Sirovi'nin idaresinde beyazların tarafına geçmişlerdi ve Trans-Sibirya Demiryolu hattının güvenliğini sağlıyorlardı. Rus birliklerinin başındaki Amiral Kolçak'ın gözdüğü bu ordu, General Janin'in komutasına verilmişti; General Janin, güçlerini birleştirmeleri her ikisi için de son derece yararlı olacak bu iki askeri gücün arasında tampon oluşturmaya çalışıyordu. Pierre ile Aleksandra İsviçre'ye dönerken, durum iyice ümitsizleşince, *in extremis* [Lat. son anda] bu orduya “dahil edildiler”. Böylece hemen hemen üç ay sürecektir şaşırtıcı bir demiryolu göçü başlamış oldu. Demiryolunda sayısız katar vardı ve hepsi de sık sık durmak zorunda kalıyordu; ya Bolşevikler saldırıyor ya hatlar tıkanıyor ya da ikisi birden yaşanıyor. Terk edilmiş garlardan, tifüse yakalanmış can çekişen sayılamayacak kadar çok zavallının arasından geçtiler. Amcam yayımlanmamış Sibirya hatıralarında kâbusa benzer başka bir manzara daha anlatır: “Yol boyunca demiryolu traversi gibi yığılmış, donmuş cesetler.”

Gilliard ve Aleksandra 14 Nisan 1920'de Vladivostok'a geldiler ve Amerikalılar tarafından el konulduktan sonra *Mount Vernon* adı verilen *Kronprinzessin Cecilie* adlı Alman transatlantigine 20. Çekoslovak sevkıyatına kaydoldular. San Francisco, Panama Kanalı, ardından Virginia Norfolk'ta geminin tamir olmasıyla geçen birkaç hafta sonunda *America* adlı transatlantikle Avrupa'ya ulaşır ve 9 Ağustos 1920'de Trieste'de kara-ya ayak basarlar. Trieste'den İsviçre'ye gidecek ilk trene kendilerini atsalar herhalde çok rahatlamış olacaktı. Ne yazık ki önce Prag'a gidip "serbest kalmaları" gerekiyordu; dolayısıyla bütün aile tarafından heyecanla beklendikleri Fiez'e ancak eylül ayı başında varabildiler. Tasvir edilemeyecek duygular yaşandı. Pierre'den en az on aydır haber alamamışlardı, ailesi öldüğünü sanıyordu! Şimdiyse kalkıp geri dönmüş, gayet sağlıklı şekilde karşılarında duruyordu, yanında da kısa bir süre sonra gelin, görünce, elti, teyze olacak genç ve güzel bir kadın duruyordu. Pierre dünyayı dolaşıp dönmüştü, o devirde çok önemli bir şeydi bu!

Pierre'le babam birbirlerine çok bağlıydı. Ayrı kaldıklarında birbirlerine mektup yazıyorlardı; geriye kalan mektuplar annelerinin onları gayet iyi "eğitip biçimlendirdiğini" kanıtıyor. Zamanla telefonun sağladığı kolaylığa daha sık teslim oldular; neredeyse her akşam iki kardeş uzun uzun konuşuyorlardı. Dolayısıyla, 1937 yılında dünyaya geldiğimde, annemle babamın Pierre'den benim vaftiz babam olmasını istemeleri gayet doğaldı. Amcam bu öneriyi kabul etti ve yıllar geçtikçe girdiği bu taahhüdü çok ciddiye aldığını her hareketiyle kanıtladı.

Kendisini yakından tanıdığım da beyaz saçlı yaşlı bir adamdı. Çok güzel bir bıyığı vardı ve bıyığıyla oynar,

sonra da bıyığı tutuşmuş gibi heyecanlanır, bu da beni çok güldürürdü. Sigaralarını ikiye kesip küçültmeyi alışkanlık haline getirmişti; kendinden emin olmak için yapıyordu bunu. Daha doğrusu tütün kullanımına düşman olan doktorunu rahatlatmak için yapıyordu. Dolayısıyla bu küçük sigaralardan birini yaktığında, etrafta kim varsa nefes almaya bile korkuyordu. Herkes bu koca kıl yumağının gölgesinde kalan küçük beyaz bacaya gözlerini dikip her an bir felaket yaşanmasını bekliyordu. Ama her defasında paçayı kurtarıyor, havaya koca bir duman bulutu salıp müthiş keyifleniyordu.

Bıyığıyla ilgili bir hikâyesi daha vardı; kime anlatsa, hele bir de dinleyen kadınsa tüyleri ürperiyordu. Sibirya'dayken General Janin ve başka subaylarla beraber "halkla ilişkileri" geliştirmek amacıyla seyahatlere gittiği oluyormuş. Bir defasında hiç de hoş biri olmayan Kırgız bir şefe gitmişler; yabani savaşçılar çıt çıkarmadan, kıpırdamadan duruyorlarmış. Misafirlere kısarak sütü dolu çanaklar ikram edilmiş ama çanakların üzeri kapkara sineklerle doluymuş. Tatsızlık çıkarmamak için tek kelime etmeden içmek gerekmiş: "Bıyığım o gün gayet iyi bir süpürge vazifesi gördü, sinekleri geriye itti, ne kadar takdir etsem azdır!" diye bitiriyordu amcam hikâyesini.

Eğitici şakalar yapmaktan da çok hoşlanıyordu. Bir gün elimi tutmuş (beş-altı yaşında olmalıyım) yan yana evlerin bahçeleri boyunca bir yolda yürüyorduk; bahçelerden birinin kapısından beni içeri itti, kapıyı çekip o yaşta birinden beklenmeyecek kadar şaşırtıcı bir hızla kaçtı. Korktum ama korkumun üstesinden gelmem, aklımı başıma toplamam ve buradan nasıl çıkacağımı bulmam gerekti. Bunun beni ne kadar güçlendirdiğinin

çok daha ileride farkına vardım. Çimenlik bir tepeden birbirimize sarılarak aşağıya kadar nasıl yuvarlanabileceğimizi de bana öğretti; beni ezmemeye çok dikkat ediyordu! Bir taraflarımızı vuruyor, şişiriyor, katıla katıla gülüyor ve ayağa kalkıyorduk. Ufaklığın tekiyken, bu “matrak” vaftiz babamı çok sevdiğimi söyleyebilirim. Yaşım büyüyüp ergenliğe ulaştığımda, onun ve Aleks Teyzemin yaşadıklarıyla ilgilendim. Yazdığı kitabı okudum, fotoğraflarına baktım ve neler yaşadıklarını anlamaya başladım. İsviçre’ye dönmesinden ve yaşadıklarını biraraya getirdiği kitabının Payot Yayınevi tarafından yayımlanmasından sonra Lozan Üniversitesi’nde profesör olmak amacıyla öğrenimine geri döndüğünü öğrendim. Ben çocukken profesörlük yapıyordu; 1949 yılına kadar yöneticisi olduğu modern Fransızca okulundaki öğrencileri için öğrenim programı çerçevesinde tatil döneminde düzenlediği gezilere ben de katıldım.

Ama şunu itiraf edeyim ki, amcamı ancak öldükten yıllar sonra ve ben de emekliliğe ayrıldığımda Rusya’ya yaptığım iki seyahat ertesinde gerçekten keşfettim; kendisini yakından tanımamda en önemli katkı, arkasından bıraktığı yazılarıdır. Bunların büyük bir kısmı aile tarafından Lozan Kantonu Üniversite Kitaplığı’na bağışlanmıştır. Sağlam kişiliğine, dürüstlüğüne, açık görüşlülüğüne, alçak gönüllülük ve iyiliğine duyduğum hayranlık daha da arttı.

Zaman zaman sürgündeki Rus aristokratların Pierre Gilliard’ı ziyarete geldiklerine de tanık oldum. Evinin önünde bir Rolls-Royce ya da aynı tür bir aracın durduğu görülürdü. Bir defasında ona gittiğimde, uzaktan pek zarif bir adamın kocaman bir arabaya bindiğini gördüm.

Ağustos 1920’de Sibirya’da üç yıl geçirdikten sonra nihayet Avrupa’ya dönebildim. En mahrem yanlarına varıncaya kadar dahil olabildiğim yürek paralayıcı dramın anılarına içim titreyerek bakabiliyordum ama bu dramın kurbanlarının bana emanet ettikleri, gücünden hiç kaybetmeyecek imanı ve hoş huzuru da içimde taşıyordum.

Aylarca, daha doğrusu çok uzun bir süre dünyanın geri kalanıyla hiçbir iletişimim olmadığı için, İmparator II. Nikolay ve aile bireyleri konusunda yakınlarda yayımlanan hiçbir şeyi bilmiyordum. Öyle ki kısa sürede farkına vardığım gibi, yapılan yayınlardan bazıları kesin bilgiler verme kaygısı taşıyor ve ciddi belgelere dayanmaya çabalıyorsa da (imparator ve ailesi konusunda aktardıkları bilgiler çoklukla yanlış ya da eksik olmakla birlikte), çoğu yayın saçmalıklar ve yalanlardan oluşuyordu; kişilerin hiç de layık olmadıkları iftiralarla medet uman, ucuz edebiyattan başka bir şey değildi.* Bu kaynaklardan bazılarında ulaşabildiğimde isyan ettim; is-

* Bu yazıların ne kadar değerli olduğunu göstermek için şunu söylemek yeterli olacaktır: Yekaterinburg dramını *gözleriyle görmüş* bir tanığın verdiği gerçek olduğu onaylanmış bilgilere dayanan bir kitapta benim nasıl öldüğüm tasvir edilmektedir! Sanırım bu konuda başka bir şey söylemeye gerek yok. (P.G.) [Orijinal metinde “yazarın kendi notları” olarak belirtilen notlar, bu metinde bundan sonra “(P.G.)” şeklinde gösterilecektir.]

yanım bütün bunların geniş avam kitlesi nezdinde kabul gördüğünü tespit ettiğimde daha da arttı. Rus hükümdarların manevi şahsiyetini yeniden muteber hale getirmek gerekiyordu: Adalet ve hakkaniyet vazifesiydi bu. Hemen bu vazifeyi hitama erdirmeye karar verdim. Yılın ilk aylarında *L'Illustration*'da yayımlamaya başladığım yazıların kökeni işte budur; öyle ki bu yazılardan bazılarını elden geçirdim, tamamladım ve sonuçta bunlar elinizdeki kitabın bazı bölümlerini oluşturdu.

Bu çalışmada bütün bir yaşamın dramını, önce şatafatlı bir sarayın parıltılı görünüşlerinin altında hissettiğim kadarıyla, ardından da bütün tutukluluğumuz süresince, hükümdarların mahremiyetine dahil olabildiğim kadarıyla tasvir etmeye çalışacağım. Yekaterinburg'daki cina yet zalim bir alın yazısının varış noktası, o güne kadar yaşanmış en yürek yakıcı trajedilerinden birinde düğümün çözüldüğü andı sadece. İleriki sayfalarda bu trajedinin doğasını tasvir etmeye ve acılarla dolu aşamalarını yeniden çizmeye çalışacağım.

Gizli kalmış bu dramın yaşandığından pek az kimse emin; oysa tarih açısından hayatı öneme sahip bu olay. II. Nikolay'ın saltanatının son yıllarına vâris grandükün hastalığı hâkimdir; bu dönemi de sadece bu olay açıklayabilir. Böyleymiş gibi görünmese de II. Nikolay'ın düşüşünün asıl nedeni budur, çünkü bir yandan Rasputin'in iktidarı ele geçirmesine bu olay imkân vermişti ama bir yandan da hükümdarlar kendi içlerine kapandılar, herkesten gizli tutmaları gereken bir uğraşa kendilerini feda ettiler ve ölüme götürecek biçimde kendilerini tecrit ettiler.

Bu kitapta, İmparator II. Nikolay ve aile bireylerini, tanıdığım halleriyle, hep tarafsız kalmaya ve tanık olduğum olayları değerlendirirken tam anlamıyla tarafsızlığı-

mı korumaya çalışarak yeniden yaşatmaya çalıştım. Hakikate sadık kalma kaygısıyla, İmparator II. Nikolay ve aile üyelerinin düşmanlarına yeni silahlar vermiş olabileceğimi biliyorum ama anlattıklarımın gerçek kişiliklerinin ortaya çıkacağını da kesinlikle umut ediyorum çünkü beni onlara çeken asıl yan imparatorluk ihtişamının gördüğü itibar değil, acı günlerde sergiledikleri asil duygular ve hayran olunası manevi yücelikti.

Pierre Gilliard
Nisan 1921

Saraydaki İlk Derslerim (Güz 1905)

1904 yılının güz aylarında¹ Leuchtenberg Dükü Sergey'e bir yıl Fransızca öğretmenliği yapma teklifini kabul ettim. Öğrencimin babası Leuchtenberg Dükü Georgi, Eugene de Beauharnais'nin torunuydu; annesi I. Nikolay'ın kızı, Grandüşes Marya Nikolayevna aracılığıyla İmparator II. Nikolay'ın kuzeniydi.

Aile o sıralarda bütün yazı geçirecekleri Karadeniz kıyısındaki küçük mülklerinde kalıyordu. 1905 baharında yaşanan üzücü olaylar sırasında oradaydık; Karadeniz Donanması'nın isyanı,² kıyı şeridinin topa tutulması, pogromlar ve bunları takip eden şiddetli bastırma harekâtı, bütün bu trajik anları orada yaşadık. Rusya en başından itibaren bana dehşet verdi, tehditlerle dolu gibiydi; beni bekleyen acıları ve korkunç olayları haber veriyormuş.

-
- 1 Gerek Gilliard'ın metninde gerekse bu notlarda verilen bütün tarihler bizim, yani Gregoryen takvime göredir. Rusya'nın Şubat 1918'de terk ettiği Jülyen takvimine göre Gregoryen takvimi 19. yüzyılda 12, 20. yüzyılda da 13 gün gecikiyordu (Bütün notlar elinizdeki edisyon için yeniden düzenlenmiştir).
 - 2 1905 Devrimi'nin karışıklıkları içinde, ocak ayında St. Petersburg'da yaşanan Kanlı Pazar'ın kan banyosu ve mayıs ayında Rus Donanması'nın Tsutshima'da mahvedilmesinin ardından yaşanan en önemli olay haziran ayında *Potemkin* zırhlısında patlak veren isyandır; bilindiği gibi Eisenstein bu isyanı 1925 yılında ekranlarda ölümsüzleştirmişti (Yine bu konuyla ilgili bkz. dipnot 18, s. 38).

Aile haziran başında dükün Peterhof'ta sahip olduğu güzel Sergeyevski Daça'sına yerleşti. Çarpıcı bir karışıklık yaşadık: Güney Kırım'ın çorak kıyılarını, dağlara gizlenmiş küçük Tatar köylerini ve tozlu sedir ağaçlarını arkamızda bırakıp, kendimizi uçsuz bucaksız çam ormanlarına ve Finlandiya Körfezi'nin nefis serinliğine bırakıyorduk.

Kurucusu Büyük Petro'nun en sevdiği yeri Peterhof. Neva Nehri halindeki bataklıklardan büyü yapmış gibi, sırf iradesine dayanarak ortaya çıkardığı ve Avrupa'nın büyük başkentleriyle rekabet edebilecek hale gelen bu kenti, yani St. Petersburg'u inşa etmek için gösterdiği gayretin yorgunluğunu atmak amacıyla Peterhof'a geliyordu.

Peterhof'taki her şey, kendisini dünyaya getiren kişiyi akla getiriyordu. Bir süre kendi konutu olarak benimsemediği, suyun ortasında, iki büyük havuzu ayıran toprak şeridi üzerinde "evcik" dedikleri Marly vardı; sonra birlikte çalıştığı kişileri de ağırladığı, şölenler verdiği, körfezin yakınındaki Ermitaj vardı. Hollanda zevkine uygun olarak inşa edilen, taraçası denize tepeden bakan, en gözde konutu olan Monplaisir'i de unutmamak gerekir: Bu "kara adamı"nın suyu bu kadar sevmiş olması şaşırtıcıdır! Sevdiği son yer ise gölleri ve parktaki güzel manzaralarla birlikte Büyük Saray'dı; bu sarayın Versailles Sarayı'nın ihtişamına sahip olmasını istiyordu.

Hâlâ davetlerde kullanılan Büyük Saray dışındaki bütün bu binalar boş ve terk edilmiş birer bina gibi görünmektedir; sadece geçmiş yad edildiğinde hayata dönerler.

İmparator II. Nikolay bu güzel yere atalarının beslediği sevgiyi devralmıştı, öyle ki her yıl yaz aylarında aile

II. Nikolay'ın dört kızı Kırım'da (1909).

üyeleriyle birlikte Peterhof'a gelip, Aleksandriya'da sık ağaçlıklı bir parkta meraklı gözlerden gizlenebilen küçük kır evinde yaşıyordu.

Leuchtenberg dükü 1905 yılında bütün yazı Peterhof'ta geçirdi. O zamanlar imparatoriçe ile de Leuchtenberg düşesi çok yakın dost oldukları için, Aleksandriya ve Sergeyevski Sarayı arasında da sıkı ilişkiler kurulmuştu.³ İmparatorluk ailesinin üyelerini birkaç defa

³ Karadağ Kralı I. Nikolay'ın kızı olan Anastasya'nın da (1868-1935) tıpkı İmparatoriçe Aleksandra gibi bir Rus grandükle evli bir kız kardeşi (Militsa) vardı. Anastasya 1906 yılında Leuchtenberg Dükü Sergey'den boşandı ve Militsa'nın kocasının erkek kardeşi ve Çar I. Nikolay'ın torunu Grandük Nikolay Nikolayeviç'le evlendi. Anastasya'nın boşanıp yeniden evlenmesi Romanovlar arasında rezalet olarak nitelendi ve büyük huzursuzluk yarattı. İki erkek kardeşle evli olan bu "Karadağlı kız kardeşler" entrika çevirmeleriyle meşhurdur; Rasputin'in sarayda ortaya çıkmasından da onlar sorumlu tutuluyordu.

görme fırsatım da oldu. Sözleşmem bittiğinde, öğretmen olarak öğrencimin yanında kalmam ve İmparator II. Nikolay'ın büyük kızları Grandüşes Olga Nikolayevna ve Tatyana Nikolayevna'ya Fransızca öğretmem istendi. Kabul ettim ve kısa bir süre İsviçre'de kaldıktan sonra, eylül başlarında Peterhof'a döndüm. Birkaç hafta sonra da, imparatorun sarayındaki yeni işime başladım.

İlk dersim için tespit edilen günde, sarayın arabalarından biri beni, imparatorun ve aile üyelerinin bulunduğu Aleksandriya'daki kır evine götürmek için geldi. Ne var ki üniformalı arabacıya, sarayın armasını taşıyan arabaya, şüphesiz geleceğim haber verilmiş olmasına rağmen, Majestelerinin ikametgâhına girmenin ne kadar güç olduğunu öğrendim. Parkın parmaklıklarında durdurulduk, birkaç dakika kendi aralarında konuştuktan sonra girmeme izin verdiler. Bir yolun üzerinde, dönemeçten hemen sonra, tuğladan yapılmış, birbirlerine üzeri kapalı bir köprüyle bağlı iki küçük bina gördüm. O kadar basitlerdi ki, sarayın müstemilatı olduklarını sandım. Araba durunca varacağımız noktaya geldiğimizi anladım.

İkinci katta, İngiliz tarzı mobilyalarla, gayet ağırbaşlı bir tarzda döşenmiş küçük bir odaya alındım. Kapı açıldı ve imparatoriçe, iki kızı Olga ve Tatyana'yı ellerinden tutarak içeri girdi. Gayet hoş birkaç söz söyledikten sonra, imparatoriçe masaya oturdu ve karşısına oturmamı söyledi; çocuklar iki yana oturdu.

İmparatoriçe o devirde hâlâ çok güzeldi;⁴ uzun boylu, gösterişli bir kadındı, dimdik tutuyordu başını ama insan

⁴ Aleksandra o zamanlar 43 yaşındaydı (d. 6 Haziran 1872) ve II. Nikolay'dan (d. 18 Mayıs 1868) dört yaş küçüktü.

titreşen bir ruhun bütün heyecanlarının dile geldiği gözlerini, hayran olunacak, capcanlı gri-mavi gözlerini gördüğünde bütün bunlar silinip gidiyordu.

Grandüşeslerin büyüğü Olga 10 yaşında bir kızdı, sapsarıydı saçları, hınzırlık doluydu bakışları, burnu hafif kalkıktı, daha ilk dakikadan itibaren beni dikkatle inceledi, zırhın zayıf noktasını arıyor gibiydi ama bu kızdan öyle bir saflık ve dürüstlük havası yayılıyordu ki, insan daha ilk bakışta onu gayet sevimli buluyordu.

Kızların ikincisi, Tatyana sekiz buçuk yaşındaydı; kumraldı, kardeşinden daha güzeldi ama o kadar açık, dürüst ve samimi davranmıyor gibi duruyordu.

Ders başladı. Bambaşka olacağını hayal ettiğim durumun bu kadar basit olması beni şaşırttı, hatta rahatsız etti. İmparatoriçe sözlerimin tekini bile kaçırmıyordu; gayet açıkça ders verdiğim değil, sınavdan geçtiğim izlenimine kapılmıştım. Beklentimle gerçeklik arasındaki orantısızlık yönümü kaybetmeme yol açtı. İşin daha da talihsiz yanı, öğrencilerimin daha ileri düzeyde olacaklarını düşünmüş olmamdı. Birkaç alıştırma seçmiştim: Çok zor geldi onlara; hazırladığım ders malzemesi hiç işe yaramadı, doğaçlama davranmak, başka çarelere başvurmak gerekti. Nihayet duvar saati çaldı da içim rahatladı, sınav sona erdi.

İmparatoriçe daha sonraki haftalarda da düzenli olarak çocukların derslerine eşlik etti; bu konuya açıkça ilgi duyuyordu. Kızları yanımdan ayrıldığında, benimle yaşayan dillerin öğretiminde kullanılması gereken araçlar ve yöntemler konusunda tartışıyordu; düşüncelerindeki akliselime ve kavrayışa hep hayran kaldım.

Bu ilk günlerden aklımda kalan, Duma'yı lağveden Ekim 1905 Manifestosu'ndan⁵ bir-iki gün önce yaptığım dersti. İmparatoriçe o gün pencere kenarında bir koltuğa oturmuştu; kendisini görür görmez aklının orada olmadığını ve gayet meşgul olduğunu anladım; yüzü ruhunda yaşanan karışıklığı, kendisi ne kadar engellemek istese de ele veriyordu. Dikkatini bizde toplamaya çaba gösterdi ama kısa sürede acı dolu hayallere daldı, sonunda da bütünüyle kendini kaptırdı. Yaptığı el işi dizlerinde duruyordu. Ellerini birleştirmişti, bakışı kendi içinde kaybolmuş gibi düşüncelerinin peşine takılmıştı, etrafındaki her şeye kayıtsızdı. Alışıldığı üzere, ders süresi tamamlandığında, kitabı kapatıyor ve imparatoriçenin ayağa kalkıp bana müsaade etmesini bekliyordum. Ama bu defa, çalışmamızın son bulduğunu belirten sessizliğe rağmen, düşüncelerine o kadar dalmıştı ki hiç kıpırdamadı. Dakikalar geçiyor, çocuklar sabırsızlanıyordu; kitabımı yeniden açtım ve okumaya koyuldum. Hemen hemen çeyrek saat geçmişti ki, grandüşeslerden biri, annesine yaklaşp saatin kaç olduğunu hatırlattı.

Birkaç ay sonra da imparatoriçe kendi yerine derslerde hazır bulunması için nedimelerinden biri olan Prens

5 Çar 19 Ağustos günü bir İstişare Meclisi'nin kurulduğunu ilan etmişti ama buna rağmen grevler, yağma ve isyanlar son bulmamıştı. 30 Ekim Manifestosu halka temel özgürlüklerin verileceğini vaat ettiği gibi, kurulacak bir İmparatorluk Duması'na yasama yetkisi verilmesini, hatta bu Duma seçimleri için genel oy hakkına dayanılmasını dahi öngörüyordu. Fiiliyatta bu Duma asla gün yüzü görmedi (nüfusun % 90'ını oluşturan seçenler, vekillerin ancak % 25'ini temsil ediyordu) ve Şubat 1917'de kendisi bir hükümet belirleyecek olan Duma tam üç defa lağvedildi. Marc Ferro, manifestodan söz ederken şöyle der: "O zamana kadar, otokrasi karşısında muhalefet birlik olmuştu. Oysa bundan böyle, halk sınıfları ve liberaller artık bölünmüş haldeydi. Birdenbire apayrı taleplere sahip olmuşlardı: Halk sınıfları toplumsal devrim, liberallerse siyasal düzenlemeler istiyordu." (Nicolas II, Payot, yeniden basım 2011.)

Obolenski'yi görevlendirdi. Böylece imparatoriçenin beni geçirdiği sınavların da son bulduğunu anladım.

İtiraf edeyim ki bu değişiklik beni rahatlattı; Prenses Obolenski'yle birlikte kendimi daha rahat hissediyordum, kaldı ki bana gayet fedakârca yardımcı oluyordu. Ancak bu ilk aylardan aklımda kesin biçimde kalan tek şey, imparatoriçenin vazifesine son derece bağlı bir anne gibi kızlarının eğitim ve öğrenimiyle ilgilendiği idi. Bana sık sık söz edilen soğuk ve kibirli çariçe yerine, kendini sadece annelik vazifesine vakfetmiş bir kadınla karşı karşıya bulunuyordum; bu da beni çok şaşırtıyordu. Bu kadar çok kişinin kendilerini yaraladığını iddia ettikleri ve pek çok düşmana sahip olmasına yol açan ihtiyatlı mesafenin aslında doğal bir utangaçlığın uyandırdığı bir etki, hassasiyetinin maskesi gibi olduğunu da, işte bu fırsat sayesinde, birkaç belirtiye dayanarak anladım.

İmparatoriçenin kızlarıyla nasıl ilgilendiğini, bazı konularda nasıl kesin olunmasını istediğini, terbiyenin ilk ögesi olan düzene sahip olmalarını zorunlu kılarak, öğretmenlerine saygılı olmayı telkin ettiğini tek bir ayrıntı dahi göstermeye yetecektir. İmparatoriçenin derslerimde hazır bulunduğu süreçte, odaya girdiğimde kitaplar ve defterler her öğrencinin oturacağı yerin önünde, masaya gayet düzenli olarak yerleştirilmiş olurdu. İmparatoriçe derslerde hazır bulunmamaya başlayınca, bu düzen de hep sağlanamadı.

Dokuz yaşına girdiklerinde önce Marya 1907 yılında, ardından da Anastasya 1909 yılında öğrencilerim Olga ve Tatyana'yla birlikte derslere katılmaya başladı.

İmparatoriçenin çareviçin sağlığı üzerinde dolaşan tehditten ötürü yaşadığı kaygıyla sınıp sarsılan sağlığı, kızlarının eğitimini takip etmekte gittikçe zorlanmasına

yol açıyordu. Açıkça görülen kayıtsızlığının nedenini tam olarak canlandıramamıştım aklımda, hatta bu konuda kendisine serzenişte bulunmaya bile hazırdım ama kısa süre sonra yaşanan olaylar bana bu kayıtsızlığın nedenini hemen gösterecekti.

II

Aleksey Nikolayeviç; Kırım, Spala (Güz 1911, Bahar 1912 ve Güz 1912)

İmparatorluk ailesi kış aylarını St. Petersburg'un 20 km kadar güneyindeki güzel, küçük sayfiye kenti Çarskoye Selo'da geçirmeyi âdet edinmişti. Çarskoye Selo en tepesinde II. Yekaterina'nın gözde ikametgâhı Büyük Saray'ın bulunduğu yüksekçe bir yerde kurulmuştu. Buranın biraz uzağında, içine yapay göllerin serpiştirildiği bir parkta, bir ölçüde ağaçlar tarafından gizlenen, çok daha mütevazı Aleksandr Sarayı⁶ yükseliyordu. Ocak 1905'te⁷ yaşanan trajik olaylar ertesinde İmparator II. Nikolay burayı daimi ikametgâh olarak kullanmaya başlamıştı.

İmparator ve imparatoriçe sarayın iki kanadından birinin giriş katında, çocukları da üst katta yaşıyordu. Binanın orta bölümü kabullerde kullanılıyor, öteki kanatta da maiyetten birkaç kişi yaşıyordu. İmparatorun ailesi,

6 II. Yekaterina'nın en sevdiği torunu, müstakbel I. Aleksandra'ya düğün hediyesi olarak verdiği, 1796 yılında tamamlanan neo-klasik tarzda bu saray İtalyan Giacomo Quarenghi tarafından inşa edilmişti. İmparatoriçe Aleksandra özel dairelerini son derece *British* ve *Art Nouveau* tarzda yeniden tefriş ettirmişti; 1934 yılına ait bir turist rehberine göre bu tavır "burjuva basitliğin cazibesine kapılan son Romanovların estetik çöküşünü" gayet iyi dile getirmekteydi.

7 Bkz. Dipnot 18, s. 38.

işte kendi mütevazı zevklerine gayet uygun düşen böyle basit bir çerçevede yaşıyordu.

Çareviç Aleksey Nikolayeviç'i ilk kez orada Şubat 1906'da gördüm; o zaman bir buçuk yaşındaydı. Nasıl olduğunu anlatayım. Her zamanki gibi o gün de vazifem gereği haftada birkaç defa gittiğim Aleksandr Sarayı'na gittim. Olga Nikolayevna'yla dersimi bitiriyordum ki, imparatoriçe kollarında tahtın vârisi grandükle odaya girdi. Henüz tanışmadığım bu kişiyi bana göstermek niyetiyle bize doğru geldi. En değerli isteğinin sonunda yerine geldiğini gören bir annenin kabına sığmayan sevincini görebiliyordum. Çocuğunun güzelliğinden gurur duyan, mutlu bir anne olduğu hissediliyordu. Doğrusu çareviç o zamanlar hayal edilebilecek en güzel bebektir, güzel, sarı lüleleri, ucu kıvrık uzun kirpiklerinin gölgesi düşen mavigrisi iri gözleri vardı. Sağlıklı bir çocuğun taze ve pembe tenine sahipti. Güldüğünde dolu dolu yanaklarında iki küçük gamze belirliyordu. Ona doğru yaklaştığımda, ciddi ve hiç utanıp sıkılmadan baktı bana, sonra da iyice zorlandı karar vermekte ve uzattı küçük elini.

Çareviçle bu ilk görüşmemiz boyunca imparatoriçenin çocuğunun yaşamı üzerine titreyen bir annenin şefkatiyle ona birkaç defa sarıldığını gördüm; ne var ki sarılması, okşaması ve buna eşlik eden bakışı o kadar kesin, o kadar yürek parıltı veren gizli bir kaygıya işaret ediyordu ki bunu fark etmek sarstı beni. Bunun ne anlama geldiğini ancak çok sonraları öğrenebildim.

Sonraki yıllarda Aleksey Nikolayeviç'i daha sık görme fırsatım oldu; kız kardeşlerinin çalıştıkları odada koşturuyordu, kısa sürede gelip alıyorlardı. Ne var ki çareviçin ziyaretleri zaman zaman aniden, üstelik uzunca bir süreliğine kesiliyordu, uzun zaman göremiyorduk

kendisini. Ortadan kaybolduğu her defasında bütün saray sakinleri derin bir umutsuzluğa düşüyor, öğrencilerim de gizlemeyi beceremedikleri bir üzüntüye kapılıyorlardı. Öğrencilerime ne olduğunu sorduğumda, geçiştirmeye çalışıyor ve Aleksey Nikolayeviç'in rahatsız olduğunu söylüyorlardı. Öte yandan, Aleksey Nikolayeviç'in hasta olduğunu, bundan üstü kapalı söz edildiğini, kimsenin de bana bu konuda kesin bir bilgi vermediğini biliyordum.

1909 yılından itibaren Leuchtenberg Dükü Sergey'in eğitimci olmadığım için, grandüşeslere daha çok zaman ayırabildim. Artık St. Petersburg'da oturuyor ve haftada beş gün gidiyordum. Derslerimin sayısı hatırı sayılır derecede arttığı halde, öğrencilerim yavaş ilerliyorlardı; bunda imparatorluk ailesinin birkaç aylığına Kırım'a gitmesi de etkiliydi elbette. Kendilerine Fransız bir mürebbiye verilmemiş olmasına hep daha çok üzülüyordum; döndüklerinde öğrendiklerinin çoğunu unuttuklarını görüyordum. Rus mürebbiye Matmazel Tyutçeva kendini ne kadar feda etse, dil konusunda ne kadar mükemmel olsa da her şeye yetişemiyordu. Nitekim imparatoriçe bu duruma çare bulmak amacıyla, imparatorluk ailesi Çarskoye Selo'dan uzun süreli ayrıldığında kendilerine eşlik etmemi istedi.

Bu koşullardaki ilk seyahatimi 1911 güzünde Kırım'a yaptım. Derslerinin kesintiye uğramaması için davet edilen meslektaşım, Rusça öğretmeni M. Petro'yla birlikte küçük bir kent olan Yalta'da yaşıyordum; ders vermek için her gün Livadya'ya gidiyorduk.⁸ Bu bizim pek hoş-

⁸ II. Nikolay, III. Aleksandr'ın öldüğü Livadya'da imparatorluk ailesi tarafından takdirle karşılanan neo-klasik tarzda bir saray inşa ettirmişti. Yalta Konferansı Şubat 1945'te işte bu sarayın *carrara* mermerlerinin beyazlığında gerçekleşmiştir.

muza giden bir yaşam tarzıydı, çünkü vazifemizi yerine getirdikten sonra, tamamıyla serbesttik; saray yaşamının formalitelerine bağlı kalmadan “Rus Rivierası”nın güzel ikliminin keyfini çıkarabiliyorduk.

İmparatorun ailesi ertesi yılın baharında Kırım’da yeniden birkaç ay geçirdi. M. Petro’yla ben Livadya Parkı’ndaki küçük bir köşkte kalıyorduk. Yemekleri saray subayları ve memurlarıyla birlikte yiyorduk; imparatorun ailesiyle sadece maiyet ve tek tük davetliler öğlenleri yemek yiyebiliyorlardı; imparator ailesi akşam yemeklerini hep kendi başına yiyordu. Livadya’ya gelmemizin üzerinden birkaç gün geçmişti ki imparatoriçe çocuklarının eğitimi emanet ettiği kişilere ne kadar değer verdiğini ve bu konuya ne kadar dikkat ettiğini göstermek için, *maréchal de la cour** aracılığıyla bizi imparatorun sofrasına davet etti. Bu jesti esinleyen duygu beni çok etkiledi; ne var ki günlerin sıradan akışı içinde sarayın adab-ı muaşeret kuralları fazla zorlayıcı olmasa da bu yemekler, en azından başlangıçta hayli yorucu bir zorlama olmuştu.

Öğrencilerim de sıkılıyordu bu uzun yemeklerden; öyle ki gayet rahat ilişkiler çerçevesinde, öğleden sonraki okumalarımızı yapmak için çalışma odasında buluştuğumuzda çok sevinçli oluyorduk. Aleksey Nikolayeviç’i pek az görebiliyordum. Yemeklerini nerdeyse hep imparatoriçeyle beraber yiyordu; imparatoriçe de çoklukla daire-sinden çıkmıyordu.

10 Haziran 1912’de Çarskoye Selo’ya döndük; imparator ailesi kısa süre sonra da Peterhof’a gitti. Aile her yaz

* (Fr.) *Maréchal de la cour*: Alman ve Rus sarayında imparatorun en yakınındaki resmi görevli; devlet sekreteri, hükümdarın raportörü, sır kâtibi. (ç.n.)

Pierre Gilliard ders hazırlıyor (Livadya, 1911).

Bahriyeli Nagorni Aleksey Nikolayeviç'i taşıyor (Livadya, 1911).

âdet olduğu üzere *Standart*'a binip Finlandiya fiyortlarında⁹ gezintiye çıkıyordu.

İmparator ailesi eylül başında, 15 gün kaldığı Belovej'e,* ardında da daha uzun süre kalacakları Polonya'daki Spala'ya** geçti. M. Petro'yla birlikte, biz de orada buluştuk aileyle.

Gelişimin üzerinden kısa bir süre geçmişti ki imparatoriçe benden Aleksey Nikolayeviç'le ilgilenmeye başlamamı istedi. İlk dersimizi 2 Ekim günü yaptık; annesi de hazır bulundu. O zaman sekiz buçuk yaşında olan çocuk tek kelime Fransızca bilmiyordu; başlangıçta hatırı sayılır zorluklar yaşadım. Derslerimizi kısa sürede kesmek zorunda kaldık; daha ilk başta hasta olduğunu, acı çektiğini anladığım çocuğun yatak istirahatine geçmesi gerekmişti. Meslektaşım ve ben, daha ilk gördüğümüzden itibaren çocuğun bu kadar solgun olmasına ve yürüyemezmiş gibi taşınmasına şaşırmiştık. Hastalığı ağırlaşmış olmalıydı.

Birkaç gün sonra, durumunun çok endişelendirici olduğu ve St. Petersburg'dan Profesör Ruhfus¹⁰ ve Profesör Fyodorov'un çağırıldığı fısıldaşılıyordu. Bununla beraber, yaşam hep olduğu gibi devam ediyor, av partileri birbirini izliyor, her zamankinden çok da misafir kabul ediliyordu. Bir akşam yemekten sonra, Grandüşes Marya ve Gran-

⁹ 1895 yılında Kopenhag'da suya indirilen *Standart* 110 metreden uzun-
du ve dünyanın en güzel yatları arasında sayılıyordu. 1930 yıllarında
Marti adını aldı ve mayın serme gemisi olarak kullanıldı. 1950 yılların-
da *Oka* adıyla okul gemisi olarak kullanıldı. 1963 yılında neredeyse
yetmiş yaşındayken Tallinn'de söküldü.

* Grodno eyaletinde yer alan imparatorluk avlağı. Avrupa bizonu da de-
nilen yaban öküzü sadece burada, 1200 hektarlık bir alan kaplayan
uçsuz bucaksız bu ormanlarda ve Kafkasya'da yaşamaktadır. (P.G.)

** Polonya krallarının eski avlağı. (P.G.)

¹⁰ O zamanlar 64 yaşında olan Karl Andreyeviç Ruhfus (ö. 1915)
Rusya'nın önde gelen çocuk hastalıkları doktorlarından biriydi.

Çar Spala'da (1912).

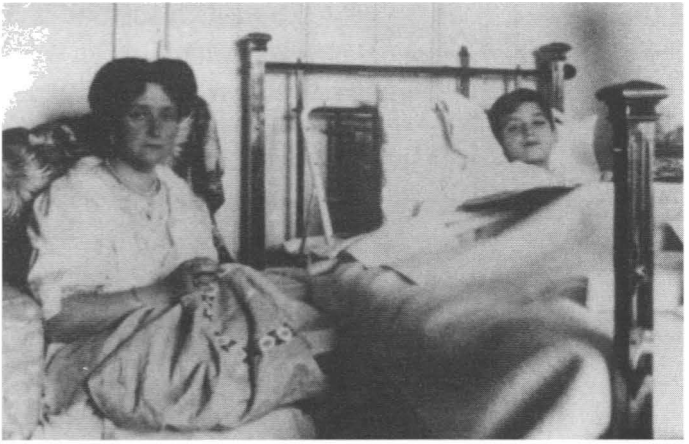
Grandüşesler Belovej Ormanı'nda mantar arıyorlar (1912).

düşes Anastasya Nikolayevna Majestelerinin, maiyetinin ve birkaç misafirin huzurunda *Kibarlık Budalası*'ndan iki küçük sahneyi oynuyorlardı. Ben de suflörlük yapıyordum, kulis vazifesi gören bir paravanın arkasına saklanmıştım ve biraz eğildiğimde seyircilerin ilk sırasında imparatoriçeyi görebiliyordum; canlı, güleç, yanındakilerle sohbet ediyordu.

Temsil sona erdiğinde, servis kapısından çıktım; kordorda Aleksey Nikolayeviç'in odasının önünde buldum kendimi, iniltileri açıkça duyabiliyordum. Birdenbire, imparatoriçenin bana doğru koştuğunu gördüm, telaş içinde, ayaklarına dolanan uzun elbisesini elleriyle toplamıştı. Duvara yapışıp yol açtım; beni fark etmeden yanımda geçti. Yüzü allak bullaktı, endişeyle kasılmıştı.

Salona geri döndüm: Ortam müthiş hareketliydi, üniformalı uşaklar ellerinde serinletici içecek tepsileriyle dolaşıyorlardı; herkes gülüyor, şakalaşıyordu; gece bütün ateşiyle devam ediyordu. Birkaç dakika sonra geri döndü imparatoriçe; yeniden takmıştı maskesini ve karşısında kıvranıp duranlara gülümsemeye çalışıyordu. Ancak imparatorun bir yandan sohbet etmeyi sürdürürken bir yandan da kapıyı görebilecek şekilde yerleştiğini fark ettim ve imparatoriçenin salonun eşiğinde ona nasıl umutsuzca baktığını da yakaladım. Bir saat sonra eve döndüm; bu çifte var oluşun yol açtığı dramı birdenbire kavramamı sağlayan sahne ruhumu karmakarışık etmişti.

Hastanın durumunun daha da ağırlaşmasına rağmen, görünüşte, yaşam hiç de değişmemişti. Sadece imparatoriçe daha az insan içine çıkıyordu; endişelerine hâkim olan imparator av partilerine devam ediyor, her gece alıldık misafirler yemeğe geliyordu.

Aleksandra Fyodorovna bir hemofili nöbeti sırasında oğlunun başucunda (Spala, 1912).

Nihayet, 17 Ekim günü Prof. Fyodorov St. Petersburg'dan gelebildi. Akşam bir anlığına gördüm onu; çok meşgul görünüyordu. Ertesi gün Aleksey Nikolayeviç'in isim günüydü. Dini ayinden başka hiçbir şey yapılmadı; herkes kendine Majestelerini örnek alıp endişelerini saklamaya çalışıyordu.

19 Ekim günü hastanın ateşi daha da çıktı: Sabah 38,7; akşam 39 oldu. İmparatoriçe akşam yemeği saatinde Prof. Fyodorov'u çağırttı. 20 Ekim Pazar günü durum daha da ağırlaştı. Öğlen yemeğinde yine de birkaç misafir vardı. Ertesi gün, hastanın kalbi çok zayıf olduğu, ateşi de 39,6 dereceye ulaştığı için Saray (Maiyet) Bakanı Kont Frederiks nihayet imparatorordan sağlık bültenleri yayımlanmasını istedi: İlk bülten hemen o akşam St. Petersburg'a gönderildi. Çareviçin sağlık durumunun vahametini itiraf edebilmek için bakanının müdahale etmesi gerekmişti.

*Çareviç, Gilliard'ın müstakbel eşi Aleksandra Tegleva'yla birlikte
(Livadya, 1911).*

İmparator ve imparatoriçe kendilerine neden böyle korkunç bir zorlamayı reva görmüşlerdi? Sadece tek bir istekleri –hasta çocuklarının yanı başında olmak– olduğu halde, dudaklarında gülümsemelerle misafirlerinin arasında olmaya neden zorlamışlardı kendilerini? İmparatorluk vârisi grandükün ne tür bir hastalığı olduğunun bilinmesini istemiyorlardı ve anladığım kadarıyla bu hastalık onların gözünde bir devlet sırrıydı.

22 Ekim sabahı çocuğun ateşi 39,1'di. Ancak öğleye doğru acıları yavaş yavaş hafifledi; bunun üzerine doktorlar da katlanılmaz acılar çektiği için buna izin veremeyen hastayı çok daha eksiksiz muayene edebildiler.

Öğleden sonra saat 15.00'de ormanda bir ayin yapıldı; çevredeki pek çok köylü de katıldı bu ayine. Önceki günden itibaren günde iki defa imparatorluğun vârisi grandükün iyileşmesi için dualar okunuyordu. Spala'da

kilise olmadığı için, neredeyse oraya varır varmaz, parka bir çadır kurulmuş, içine de bir seyyar mihrap yerleştirilmişti. Rahip sabah ve akşam ayinlerini işte bu çadırda yapıyordu.

Bütün yüreklerin endişeye boğulduğu birkaç gün sonunda kriz atlatıldı ve çocuk nekahet devresine girdi; ne var ki bu dönem uzun sürdü, öyle ki her şeye rağmen endişelerin hâlâ sürdüğü hissediliyordu. Hastanın durumu sürekli ve gayet bilgili, ihtiyatlı birinin gözetiminde bulunmayı gerektirdiği için, Prof. Fyodorov St. Petersburg'dan genç asistanlarından biri olan cerrah Vladimir Derevenko'yu getirtti; bu asistan bütün bu süre boyunca çocuğun yanından ayrılmadı.

O günkü gazeteler çareviçin bu hastalığından çok söz ettiler; bu konuda hayal mahsulü hikâyeler dolıştı ortalıkta. Aslında neler olduğunu daha sonra Dr. Derevenko'nun ağzından öğrendim ben de. Yaşanılan bu krize Aleksey Nikolayeviç'in Belovej'de düşmesi yol açmıştı: Aleksey Nikolayeviç küçük bir tekneden çıkmak isterken, sağ kalçasını teknenin bordasına vurmuş ve bu da çok şiddetli bir iç kanamaya neden olmuştu. Çocuk tam iyileşmekteyken Spala'da yaşanan bir ihtiyatsızlık nedeniyle durumu ağırlaşmıştı. Kasık çizgisinde kanlı bir tümör ortaya çıkmıştı; bunun da ağır bir enfeksiyona neden olmasına ramak kalmıştı.

16 Kasım günü gayet ihtiyatlı biçimde ama durumu yeniden ağırlaştırma tehlikesine de yol açmayacak şekilde çocuğun Spala'dan ailenin bütün kışı geçirdiği Çarskoye Selo'ya getirilmesi düşünüldü.

Aleksey Nikolayeviç'in sağlık durumu kesintisiz ve çok özel tıbbi bakım gerektiriyordu. Spala'daki hastalığının sonucu olarak sol bacak sinirleri geçici atrofiye (kay-

ba) uğramıştı; bacak hassasiyetini kısmen kaybetmişti ve bükülmüş halde duruyordu; çocuk bacağını açamıyordu. Masaj yapılmasını da kapsayan bir tedavi programı uygulanıyor, bacağı normal konumuna geri getirecek bir ortopedik cihaz kullanılıyordu. Bu koşullarda imparatorluk vârisi grandük nezdindeki vazifelerime yeniden başlamayı düşünemeyeceğim açıktı. Bu durum 1913 yılı yaz tatiline kadar sürdü.

Her yaz İsviçre'ye dönmeyi âdet edinmiştim. O yıl, yola çıkmamdan birkaç gün önce, geri döndüğümde imparatoriçe bana Aleksey Nikolayeviç'in eğitmenliği vazifesini emanet edeceğini bildirdi. Bu haber içimi hem sevinçle hem kaygıyla doldurdu. Bana gösterilen güvenden mutluydum ama sırtıma yüklenecek sorumluluktan da endişeliydim. Omuzlarıma binen ağır vazifeden kaçmaya hakkım olmadığını hissediyordum çünkü yaşanacak olaylar sayesinde bir gün Avrupa'nın en büyük devletlerinden birinin hükümdarı olacak kişinin entelektüel oluşumunu, ne kadar küçük olursa olsun, belki de doğrudan etkileyebilecektim.

III

Eğitmen Olarak İşe Başlıyorum; Çareviçin Hastalığı (Güz 1913)

1913 yılının Ağustos sonunda St. Petersburg'a döndüm. İmparator ailesi Kırım'daydı. Majestelerinin* kançılar-yasına uğrayıp son düzenlemeleri öğrendim, ardından da Livadya'ya gitmek üzere yola çıktım; 3 Eylül günü Livadya'ya vardım. Aleksey Nikolayeviç'i solgun ve zayıflamış halde buldum; hâlâ çok acı çekiyordu, hastaydı. Kendisine doktorların Spala'da yaşadığı kaza sonunda ortaya çıkan rahatsızlıkları ortadan kaldırmak için önerdiği sıcak çamur banyosu tedavisi uygulanıyordu; bu da ona acı veriyor, rahatsız ediyordu.

Bu arada ben, doğal olarak, imparatoriçenin huzuruna çağrılmayı, onun ağzından kesin talimat ve tavsiyeler almayı bekliyordum. Ne var ki imparatoriçe hiç ortalıkta gözükmeyi: Yemeklere de katılmıyordu. Bana sadece Tatyana Nikolayevna'yla, tedavi sürerken Aleksey Nikolayeviç'le hiçbir düzenli çalışma yapılamayacağını bildirdi; çocuğun bana alışabilmesi için, çıkacağı gezintilerde kendisine eşlik etmemi ve kendisiyle olabildiğince çok vakit geçirmeye çalışmamı rica etti.

Bunun üzerine Dr. Derevenko'yla uzun bir görüşme yaptım; bana imparatorluk vârisi grandükün, bazı ailelerde kuşaktan kuşağa *kadınlar tarafından* erkek ço-

* Yanlış anlamaya yer vermemek için imparatoriçeden söz ederken "Majesteleri" diyeceğim. (P.G.)

cuklarına aktarılan¹¹ kalıtsal bir hastalık olan hemofili hastası olduğunu söyledi. Bu hastalığın sadece erkekler kurbanı oluyordu. Doktor bana hemofili hastası kişinin kanının normal bir insan gibi pıhtılaşmadığını, dolayısıyla en küçük bir yaranın bile çocuğun ölümüne yol açabileceğini söyledi. Dahası hemofili hastasının atardamar ve toplardamar dokusu o kadar hassas olurmuş ki her darbe, her çarpma, her zorlama sonunda damarlar yırtılabilir ve ölümle sonuçlanacak kanamaya yol açabilirmiş. Aleksey Nikolayeviç'in başının üzerinde asılı duran ebedi tehdit, korkunç hastalığı buymuş. Düşse, burunu kanasa, bir yerini basitçe kesse, başka bir çocukta hiç önemsenmeyecek bir şey onun için ölümcül olabiliyordu. Dolayısıyla küçük yaşlardan itibaren, aşırı özen göstermek ve sürekli uyanık olup her türlü kazayı önlemeye çalışmak gerekiyordu. Doktorların tavsiyesi üzerine, imparatorluk yatında görev yapmış iki eski tayfa, Iostromo Derevenko ile yardımcısı Nagorni çareviçe koruma olarak verildi; nöbetleşe kendisine dikkat edeceklerdi.¹²

-
- 11 Hatırlanacağı gibi İmparatoriçe Aleksandra'nın anneannesi Kraliçe Victoria hemofili geni taşıyordu; bu hastalık aynı kuşağın bütün kadınları tarafından aktarılmadığı gibi bütün erkek çocuklara da aktarılmaz: alın yazısına eklenen bir piyangodur bu, ama hastalığın aktarım şeması gittikçe daha iyi anlaşılacakla birlikte, Victoria'nın dediği gibi prensesler "zavallı ailemizi kırıp geçen" bu hastalık konusunda pek müphem bilgilere sahipti. Kraliçe Victoria'nın büyük oğlu VII. Edward bu geni taşımasa da, son oğlu (Léopold) beyin kanaması sonunda erken yaşta ölmüştü; kızı Béatrice hemofiliyi Battenberg'lere taşıymıştı. Kızı Alice ise, hemofili hastası bir erkek çocuğu kaybetmekle kalmadığı gibi, hemofili genini iki kızına da verdi: Aleksandra bu geni Romanovlara aktardı, Irene de II. Wilhelm'in kardeşi Prusya İmparatoru Heinrich'ten hemofili hastası iki erkek çocuk sahibi oldu.
- 12 Genelde Andrey Yeremeyeviç Derevenko taşıyordu Aleksey'i; çocuk daha ilk adımlarını atmaya başlamışken tanımıştı onu. Ne var ki II. Nikolay'ın tahttan feragat etmesiyle birlikte Çarskoye Selo'dan ayrılınca, çareviçe sadece Klementi Grigoryeviç Nagorni ilgilendi.

Yeni vazifem çerçevesinde çocukla kurduğum ilk ilişkiler hiç de kolay olmadı. Fransızcadan vazgeçmek ve kendisiyle Rusça konuşmak zorunda kaldım. Hassas bir konumdaydım. Hiçbir hakkım olmadığı için hiçbir konuda da sözüm geçmiyordu.

Daha önce söylediğim gibi, başta imparatoriçe tarafından bu kadar az desteklendiğimi hissetmek hem umutsuzluk yarattı hem şaşırttı. Bir ay geçti ve imparatoriçeden tek bir talimat dahi almadım. Çocukla benim arama müdahalede bulunmaktan çekindiği izlenimini edindim. Bu da başlarda yaşadığım güçlükleri daha da artırdı; ancak böyle bir durum, yerimi edindikten sonra çok daha serbest ve kişisel yetkiye sahip olmamı sağlayacaktı. O dönem defalarca kırıldı cesaretim. Hatta iyice umutsuzluğa kapılıp yüklendiğim işten vazgeçmeye hazır hissettiğim de oldu.

Ne mutlu ki Dr. Derevenko bana son derece yardımcı olan, işini iyi bilen, temkinli bir danışman olarak ortaya çıktı. Sabırlı olmamı sağladı. İmparatoriçenin çareviçin sağlığının her an kötüleşme tehdidi ve kendi kendine geliştirdiği bir tür dini kadercilik nedeniyle, koşullara bağlı davrandığını ve eğer yaşayamayacaksa oğluna hiçbir yararı olmayacak, acı çektirebilecek her müdahaleden kaçındığını söyledi. Beni zorla benimsetmek için çocukla mücadeleye girmeye cesaret edemiyordu. Hiç de elverişli koşullarda bulunmadığımızı ben de biliyordum ama yine de öğrencimin sağlığının bir gün iyileşeceğini umut ediyordum.

Henüz başlarında olduğu bu ağır hastalık, Aleksey Nikolayeviç'i iyice güçten düşürmüştü ve sinirli biri haline getirmişti. O dönemde hiçbir zorlamaya tahammül edemiyordu; asla düzenli bir disipline girmemişti. Onun gö-

zünde ben, kendisine çalışma ve dikkatin can sıkıcılığını zorla kabul ettirme işi verilmiş biri idim; benim vazifem onun iradesini kırmak ve itaat etmeyi alışkanlık haline getirmektir. Zaten daimi gözetim altındaydı, bu sayede hiçbir şey yapmamaya sığınabiliyordu ama üstüne bir de bu zorunluluk gelecek ve sığınacağının kapısına dayanacaktı. Bunun bilincinde olmasa da içgüdüsel olarak hissediyordu. Kendini dile getirmeyen bir düşmanlık izlenimine açıkça kapıldığı zamanlar oldu; bu düşmanlık bazen gayet kararlı bir muhalefete dönüşüyordu.

Sırtımda korkunç bir sorumluluğun yükünü hissediyordum çünkü ne kadar tedbir alınırsa alınsın kazayı öngörmenin imkânı yoktur. İlk ay tam üç kaza yaşandı. Ne var ki zaman geçtikçe otoritemin pekiştiğini fark ettim; öğrencim hep daha sık kendine güvenip atılımda bulunuyordu ki bu da kısa sürede kendisiyle şefkat temelinde ilişkiler kurabileceğimin vaadiydi. Çocuk içinden geçenleri bana açtıkça, ben de ne kadar zengin bir doğaya sahip olduğunu fark ediyordum. Elde bu kadar güzel yetiler varken umut etmemenin haksızlık olacağına kendimi ikna ediyordum.

Aleksey Nikolayeviç o günlerde dokuz buçuk yaşında bir erkek çocuktur; yaşlarına göre oldukça gelişmişti. Yüzü uzun ve zarifti, narin hatlara sahipti, ışık vurduğunda bakır rengi ısıltılar saçan açık kumral güzel saçları vardı, mavi-gri renkli iri gözleri annesininkileri hatırlatıyordu. Yapabildiğinde, her ateşli ve neşeli çocuk gibi yaşamın keyfini çıkartıyordu. Gayet basit zevkleri vardı; imparatorluk vârisi grandük olmakla asla böbürlenmiyordu –en azından nerdeyse hiç düşünmüyordu bunu– onu en mutlu eden şey de lostromo Derevenko’nun kendisinden biraz küçük çocuklarıyla oynamaktır.

Çareviç kendi ektiği buğdayı biçiyor (Peterhof, 1913).

Zihni gayet canlıydı, muhakemede bulunabiliyor, gayet derin bir kavrayış sergiliyordu; yaşının çok üstünde sorular yönelttiği de oluyordu, narin ve sezgisel bir ruha sahip olduğu anlaşıyordu. Benim gibi, ona belirli bir disiplin kabul ettirmek zorunda olmayıp, hiçbir art düşünce olmadan büyüüne kolayca kendilerini kaptıranları anlayabiliyordum. Baştaki kaprisli küçük adamın altında yüreği doğal olarak sevgi dolu ve kendisi zaten çok acı çektiği için acı konusunda hassas bir çocuk keşfettim. Buna tam anlamıyla ikna olunca geleceğe inanmaya başladım. Etraftaki insanlar, ortam koşulları olmasa işim de kolay olurdu.

Dr. Derevenko ile mükemmel ilişkiler sürdürüyordum. Bununla beraber mutabık olmadığımız bir nokta da vardı. Lostromo Derevenko ile yardımcısı Nagorni'nin

devamlı çocuğun başında bulunmasının çareviçe zarar verdiği kanısındaydım. Bana kalırsa, her an müdahale edip her tür tehlikeyi savuşturan bu dış güç, dikkatin gelişmesini, iradenin normal gelişimini engelliyordu. Belki güvenlik açısından bir şeyler kazanılıyordu ama çocuk bu kazancı gerçek disiplin açısından kaybediyordu. Bence, çocuğa daha çok bağımsızlık tanımak ve onu kendi dürtülerine karşı, kendi başına, tepki verme enerjisini kendisinde bulmaya alıştırmak gerekirdi.

Kaldı ki kazalar devam ediyordu. Her şeyi öngörmenin imkânı yoktu; gözetim sıkılaştıkça çocuk da daha çok rahatsız oluyor ve aşağılanıyor gibiydi, böylece bunu savuşturmak, sinsi ve gizli hale sokma becerisini daha da geliştirme tehlikesi ortaya çıkıyordu. Fiziki açıdan zaten iyice hassas bir çocuğu kişiliksiz, kendine hâkim olamayan bir insan, hatta manevi anlamda sakat biri haline getirmenin en iyi yolu buydu.

Bu düşünceleri Dr. Derevenko'ya açtım ama kendisi ölümle sonuçlanacak bir kriz yaşanması endişesini öyle saplantılı halde benimsemiş ve doktor olarak sırtına binen ağır yükümlülük altında öyle ezilmişti ki benimle mutabık kalmasını sağlayamadım.

Önünde sonunda çocukları için bu kadar ağır sonuçlara yol açabilecek bir kararı vermek sadece anne babaya aitti. Beni çok şaşırtan bir şey yaptılar, düşüncemi benimzediler ve korkunç endişelere kapılmadan kalkışamayacağım bir deneyin bütün tehlikelerini kabul etmeye hazır olduklarını bildirdiler. Var olan sistemin çocuklarının en değerli yanına nasıl zarar verdiğinin bilincinde olmalıydılar; çocuklarına sınırsız bir sevgi besliyorlarsa, kendi cinsiyetinin özelliklerini taşımayan ve manevi bağımsızlığa sahip olmayan bir erkek halini aldığını görmektense,

ölümcül sonuçları olabilecek bir kazanın taşıyacağı tehlikeleri yaşamasına izin verme gücünü de yine duydukları sevgi sağlıyordu.

Aleksey Nikolayeviç hayran kaldı bu karara. Oyun arkadaşları karşısında nefes alamayacak kadar zora koşulmasından şikâyetçiydi. Kendisine duyulan güveni boşa çıkarmayacağını bana vaat etti. Ancak, ne kadar ikna olmuş olsam da onay verilmesiyle beraber endişem iyice arttı. Olacakları önceden hissetmiştim sanki.

Başlarda her şey yolundaydı; ben de tam yatışıyordum ki o kadar korkulan kaza birdenbire başımıza geldi. Çareviç çalışma odasında bir sıranın üzerindeyken kayıp düştü, düşerken de mobilyalardan birinin köşesine vurdu sağ dizini. Ertesi gün yürüyememeye başladı. Daha ertesi gün, deri altındaki kanama arttı ve dizin altında oluşan şişkinlik hızla ayağın altına doğru yayıldı. Patlayacak kadar gerilen deri, damarlardan sızan kan nedeniyle sertleşti ve bacak sinirlerine baskı yaptı, böylece her saat biraz daha artan müthiş, saplanan bir acıya neden oldu.

Dehşete kapılmıştım ama ne imparator ne de imparatoriçe bana en ufak bir suçlamada bulunmadı. Tam tersine, hastalık nedeniyle bu kadar tehlikeli bir hal alan bu çaba konusunda beni umutsuzluğa sürüklemek istemiyor gibiydiler. Kendileri bana örnek olmak ve kaçınılmaz sınavı kendi başıma kabul etmemi ister gibiydiler; çok uzun zamandır verdikleri mücadelede kendilerine katılmamı ister gibi içimi titreten bir iyilikseverlikle kendi kaygılarına beni de ortak ettiler.

Krizin başından itibaren imparatoriçe oğlunun başında duruyor, üstüne eğiliyor, okşuyor, sevgisiyle sarıp sarmalıyor, bin bir türlü ihtimamla oğlunun çektiği acıları hafifletmeye çalışıyordu. İmparator da serbest kalır kal-

maz geliyordu. Çocuğu rahatlatmak ve dikkatini dağıtıp eğlendirmek istiyordu ama çektiğı acı annesinin okşayışları ya da babasının hikâyelerinden daha güçlüydü; iniltisi kesintisizce yeniden başlıyordu. Zaman zaman kapı açılıyor ve grandüşeslerden biri parmak ucunda yaklaşıp küçük kardeşini öpüyor, ona sağlık ve serinlik taşıyordu. Oğlan hastalık nedeniyle zaten iyice hareli iri gözlerini bir an açıyor, ardından hemen kapıyordu.

Bir sabah anneyi oğlunun başucunda buldum. Gayet kötü bir gece geçmişti; Dr. Derevenko endişeliydi, iç kana- ma hâlâ durdurulamamıştı, hastanın ateşi de çıkıyordu. Şişkinlik artmıştı, ağrılar da önceki günden daha katlanılmaz olmuştu. Yatağına uzanmış olan çareviç acıdan inliyordu; başını annesinin koluna dayamıştı; kanı çekilmiş, ince yüzü tanınmaz hale gelmişti. Zaman zaman inlemeye ara veriyor ve tek bir kelime ediyordu: “Anne!”; bütün acısını ve çaresizliğini bu kelimeyle dile getiriyordu. Anne de saçlarını, alnını, gözlerini öpüyordu; dudaklarının bu dokunuşun çektiğı sancıları dindireceğini ve terk edip giden yaşamın birazını ona geri vereceğini sanıyor gibiydi.

Ah! Ölüm endişesiyle geçen bütün bu uzun saatler boyunca oğlunun yaşamını kaybetmesini elinden bir şey gelmeden izleyen bu annenin, oğlunun *kendisinden ötürü* acı çektiğini bilen, fanilerin ilmini çaresiz bırakan bu korkunç hastalığın *kendisi* tarafından aktarıldığını bilen annenin çektiğı işkence!

IV

İmparatoriçe Aleksandra Fyodorovna

Hesse Grandükü Louis ve Alice d'Angleterre'in dördüncü çocuğu, Kraliçe Victoria'nın küçük kızı Hesse Prensesi Alix, İmparatoriçe Aleksandra Fyodorovna 6 Haziran 1872'de Darıncstadt'ta doğmuştu. Annesini çok küçük yaşta kaybetmiş ve büyük ölçüde İngiltere sarayında eğitilmişti; kısa sürede Kraliçe Victoria'nın en sevdiği torunu olmuştu. Kraliçe annesine gösterdiği şefkati sarışın Alix'e yönlendirmişti.*

Genç prenses on yedi yaşına geldiğinde, III. Aleksandr'ın kardeşi Grandük Sergey Aleksandroviç'le evlenen ablası Elisabeth'i görmeye uzun süreliğine Rusya'ya gitti.¹³ Saray yaşamına katıldı, resmi geçitlerde hazır bulundu, davetlere, balolara katıldı ve pek güzel olduğu için gayet hoş tutuldu.

* Kraliçe Victoria müstakbel İmparator II. Wilhelm'i özellikle severdi; bu sevgiyi torununa da göstermişti. İmparatoriçe çocukluğunu geçirdiği İngiltere'ye kendini gerçekten yakın hissediyordu ama Almanya'da kalan dost ve akrabalarına da hep bağlı kalmıştı. (P.G.)

¹³ O zamanlar kullanılan adıyla Ella (d. 1862) kardeşi Aleksandra'nın evleneceği adamın amcasıyla evlenmişti. Elisabeth'in kocası, Moskova'nın zalim valisi 17 Şubat 1905 günü patlayan bir bombayla paramparça oldu; karın üzerine saçılan kalıntıları grandüşes bizzat topladı. Ardından saray yaşamını terk etti, rahibeliği benimsedi; Moskova'da hastanesi ve ölümcül hastalara ayrılmış bir yaşlılar yurdu da olan bir manastır (Martha ve Marie Manastırı) tesis etti.

Daha şimdiden herkes tarafından imparatorluk vârisi Grandük Nikolay'ın nişanlısı sayılıyordu; ne var ki, bütün beklentilerin tersine, Hesse Prensesi Alix bu konu hiç açılmadan Darmstadt'a döndü. Buna gücendi mi? Gerçek şu ki, beş yıl sonra, resmen evlenme talebi geldiğinde, biraz tereddüt etti.* Bununla beraber, nişan töreni 1894 yılı yaz aylarında Darmstadt'ta yapıldı; ardından nişanlılar bir süre İngiltere sarayında misafir edildiler. Daha sonra, imparatorluk vârisi grandük Rusya'ya geri döndü. Birkaç ay sonra, genç prensesin alelacele Livadya'ya gitmesi gerekti; nişanlısının babası III. Aleksandr ölüm döşegindeydi. III. Aleksandr son nefesini verirken hazır bulundu ve müteveffa imparatorun naaşını Rusya'yı baştanbaşa geçip St. Petersburg'a getiren aile üyelerine eşlik etti.

Naaşın Nikolay Garı'ndan Petrus ve Pavlus Katedrali'ne nakli hüznünlü bir kasım günü yapıldı. Sokakları kaplayan eriyen kar ve çamur deryası içinde ilerleyen cenaze alayının geçeceği yol üstünde uçsuz bucaksız bir kalabalık toplanmıştı; arada halktan kadınlar, sofuca haç çıkartırken bir yandan da genç çariçe için şöyle diyorlardı: "Bir sandukanın peşinden geldi bize; mutsuzluk taşıyor bize." Nitekim daha ilk günlerden itibaren, gençliğinde neşesi ve ışıklar saçan güzelliğinden ötürü "Sunshine" –Güneş ışığı– adı verilen kızın Rusya'da attığı her adımın ardından mutsuzluk geldi. 26 Kasım 1894 günü, yani III. Aleksandr'ın ölümünün üzerinden bir ay dahi geçmemişti

* Din değiştirmek zorunda olması genç prensesin aklını karıştırmış gibidir. Dürüst ve doğru bir kişiliğe sahip olması, vicdanının onaylamadığı bir edimde bulunmaktan iğrenmesine neden oluyordu. Hesse Prensesi Alix'in Ortodoks inancını benimsemesi için Darmstadt'a gönderilen rahip, genç prensesin bu mezhebin güzel yanlarını gösterip kabul etmesini sağladı. (P.G.)

ki yaşanan genel teessür havasında nikâh kıyıldı. Bir yıl sonra imparatoriçe ilk kızını dünyaya getirdi; kıza Olga adı verildi.¹⁴

Genç hükümdarların taç giyme merasimi 26 Mayıs 1896 tarihinde Moskova'da yapıldı. Alın yazısının nasıl saldırdığı daha o zamandan görülüyordu: Bu debdebeli şenliklerden sonraki gün, çok sayıda kişinin canına mal olan korkunç bir kaza yaşandı. Köylüler hediyeler dağıtılacağı haberiyle her taraftan koşup gelmiş ve daha gecedan Hodinka tarlalarına yığılmışlardı. Kötü yapılan bir organizasyondan ötürü panik yaşandı ve 2000'den çok kişi, dehşete kapılan kalabalık tarafından ezildi ya da toprakta yarıklar içinde boğuldu.¹⁵

Sabah olup da imparator ve imparatoriçe Hodinka tarlasına geldiklerinde, yaşanan korkunç felaketi henüz bilmiyorlardı. Hakikati daha sonra, kente dönerken öğrenmişlerdi ama neler yaşandığını tam anlamıyla hiç öğrenmediler. Böyle yapmakla genç hükümdarların elinden, olanlara ne kadar üzüldüklerini ve bundan ne kadar acı çektiklerini kendiliğinden dile getirme fırsatının alındığı ve halkın başına gelen acılara kayıtsız kalıyor havası vererek iğrenç davranmakla suçlanacakları anlaşılmıyor muydu?

Bundan sonraki birkaç yıl boyunca alın yazısı baskısını azaltmış gibiydi, aile mutlu yaşıyordu. Ne var ki genç çariçenin işi kolay değildi. İmparatoriçelik mesleğinde çiraklıktan geçmesi gerekiyordu, üstelik bunu Avrupa'nın en şatafatlı, entrikalar ve çevrilen dolaplar açısından en

¹⁴ 15 Kasım 1895 tarihinde doğmuştu.

¹⁵ Aslında yaklaşık 1300 kişi öldü, binlerce kişi yaralandı. Bedava yiyecek verildiği gibi, madeni maşrapalar da hediye edileceği için insanların gözü kararmıştı.

faal olan sarayında yapması gerekiyordu. Darmstadt'taki basit yaşantıya alışkın olduğu ve İngiltere sarayının kesin tören kurallarından sadece misafir edilen, genç ve sevilen bir prensesi ilgilendirebilecek yanları bildiği için genç çarice, yeni yükümlülükleri karşısında kendini çaresiz hissettiği gibi, hayatın tamamen değişmesi karşısında da şaşır-mıştı. Taşdığı sorumluluk duygusu ve kendini hükümdarı olduğu bu uçsuz bucaksız halkın iyiliğine vakfetmek için beslediği ateşli istek hem şevkini kamçılıyor hem bunu yapacağı her seferinde tereddüt etmesine yol açıyordu.

Oysa tek isteği farklı uyruklardaki tebaasının gönlünü kazanmaktı. Ne var ki bunu kanıtlayamadı onlara. Doğal utangaçlığı da beslediği cömert niyetlere ihanet etti. Kendini anlatmak ve takdir ettirmek konusunda güçsüz olduğu duygusuna kapıldı çabucak; içinden geldiği gibi davranma özelliği çevresindekilerin konvansiyonel soğukluğu tarafından kısa sürede reddedildi. Girişimde bulunuyordu ama var olan ataleti aşamıyordu;* duyduğu güvene karşılık akıllılık edip sadakat gösteriyorlar, gerçekten iyi niyet beklediğinde ise hemen sarayın bitaraf adabına sığınıyorlardı.

Ne kadar çabalarsa çabalasın, alelade sevimli olmadığı için yüzeysel bir nezaket sergileyip tebaasını tek tek yoklama sanatını bir türlü öğrenemedi. İmparatoriçenin her şeyden önce "samimi" biri olduğu ve söylediği her sözün sadece duygularını yansıttığını asla kabul ettiremedi. Anlaşılmadığını görünce, kısa sürede kendi içine kapandı. Doğal olarak gururu incindi. Kendisine tahammül edilmez birer zorlama gelen davetlere ziyafetlere katılmaz oldu. Mesafeli ve ihtiyatlı olmayı tercih etti ama bu tav-

* Hastaneler ve doğumevleri tesis ederek halktan kadınların kaderini iyileştirmek istiyordu hep; meslek okulları tesis etmek istiyordu vb. (P.G.)

rı kendini beğenmişlik ve hor görme sanıldı. Ne var ki sıkıntılı zamanlarında yanında olanlar görünüşteki bu soğukluğun ardında ne kadar hassas ve sadık bir kişinin yattığını görebiliyorlardı. Yeni dinini tam anlamıyla benimsemişti; sıkıntılı ve endişeli anlarında inancı kendisini çok rahatlatıyordu. Sahip olduğu şefkati sadece ailesinin verdiği karşılık besliyordu; sadece onlarla birlikte kendini mutlu hissediyordu.

Olga Nikolayevna'dan sonra anne-babalarının neşe kaynağı olan gayet sağlıklı ve yaşam dolu üç kız daha doğdu.¹⁶ Ne var ki neşelerinin eksiksiz olması için gönüllerinde yatan gizli isteğin yerine gelmesi, bir erkek çocuğun, bir vârisin dünyaya gelmesi gerekiyordu.¹⁷ Son Grandüşes Anastasya Nikolayevna'nın doğumu ilk anda müthiş bir umutsuzluğa yol açtı... yıllar peş peşe geçti.

Sonunda 12 Ağustos 1904 günü, Rus-Japon Savaşı'nın tam ortasında imparatoriçe umutla beklenen erkek çocuğu dünyaya getirdi. Herkes çok sevindi. O güne kadar yaşanan bütün üzüntülerin geçmişte kaldığı, unutulduğu ve önlerinde mutlu bir çağ açıldığı sanıldı. Heyhat! Sadece kısa bir ara verilmişti aslında, müthiş kötü anlar peş peşe sökün etti: Önce Kışlık Saray'ın önündeki meydana ocak ayında katliam yaşandı; bu olay korkunç bir kâbus gibi bütün ömürleri boyunca üzerlerine çökecekti; ardın-

16 Tatyana 10 Mayıs 1897'de, Marya 26 Haziran 1899'da, Anastasya da 18 Haziran 1901'de doğdu.

17 II. Petro ve III. Petro'nun kısa süreli hükümdarlıkları bir yana, Büyük Petro'nun 1725 yılında ölümünden sonra, daha çok kadınların hükümdarlığı yaşanmıştı: Büyük Petro'nun ikinci eşi (I. Yekaterina), yeğeni (I. Anne), kızı (I. Elisabeth) ve torununun dul eşi II. Yekaterina. 1796 yılında II. Yekaterina ölünce oğlu I. Paul veraset kuralı olarak erkek soyunu takip etme kuralını yeniden tesis etti.

dan Rus-Japon Savaşı iler acısı biçimde son buldu.¹⁸ O karanlık günlerdeki yegâne tesellileri sevgili çocuklarıydı ama çareviçin hemofili hastası olduğunun anlaşılması pek uzun sürmedi.

O andan itibaren de annenin yaşamı yürek paralayan bir endişeden ibaret oldu. Bu korkunç hastalığı zaten gayet iyi biliyordu: Amcalarından biri, erkek kardeşi, iki yeğeni bu hastalıktan ölmüştü.¹⁹ çocukluğundan itibaren, bu hastalıktan insanların çare bulamadığı korkunç bir şey olarak söz edildiğini hep işitmişti. şimdiyse yegâne oğlu, dünyadaki her şeyden daha çok sevdiği bu ocuk, aynı hastalığa yakalanmıştı, ölüm her köşe başında onu bekliyor, adım adım peşinden gidiyor olacak ve ailesindeki birçok ocuk gibi onu da kendisinden alacaktı. Ah! Mücadele etmek, ne pahasına olursa olsun kurtarmak gerekiyordu bu çocuğu. Bilim çaresiz kalamazdı; çocuğu kurtaracak bir çare olabilirdi, yoksa da bulmak gerekirdi. Doktorlara, cerrahlara, profesörlere danışıldı: Her tür tedaviyi denediler ama çare bulamadılar.

¹⁸ 5 Eylül 1905 tarihinde imzalanan Portsmouth Barış Antlaşması'yla Rusya'nın mahvına sebep olan Rus-Japon Savaşı son buldu. Bu savaş sırasında ilk defa bir Batılı devlet donanması Asyalılar tarafından Tsuşima'da 28 Mayıs günü bozguna uğratılmıştı. Daha da onemlisi, her an patlamaya hazır bir toplumsal ortamda peş peşe yaşanan askeri yenilgiler 1905 Devrimi'nin tetiklenmesine yardımcı olmuştu. Kanlı Pazar (22 Ocak) olarak bilinen gün kalabalık bir kitle ellerinde ikonalar ve arın resimleriyle (kızıl bayraklar yoktu ama) Kışlık Saray'a doğru yürümeye başladı; amaçları (o sırada arskoye Selo'da bulunan) hükümdara bir dilekçe sunmak ve hem kendilerini korumasını hem reformlar yapmasını istemektir. Dilekelerinde hükümdara "Rusya'nın bütün işçi sınıfı adına, bir baba olarak" hitap ediyorlardı: Kazak süvariler kalabalığı kılıçtan geçirdi, askerler ateş açtı ve yüzlerce kişi öldü. II. Nikolay gnesine şunları yazdı: "Tanrım, bütün bunlar ne kadar üzücü ve acı verici!" Buna rağmen birak gün sonra nihayet bir heyet kabul etti ama bunu da işçilerin "hatasını affetmek" için yaptı. Bu da Lenin'in Ekim 1917 Devrimi'nin genel provasını dediği durumu.

¹⁹ Bkz. Dipnot 11, s. 26.

Anne insanlardan artık hiçbir şey beklememesi gerektiğini anlayınca, yegâne umudunu Tanrı'ya bağladı. Mucize sadece Tanrı'dan gelebilirdi. Ne var ki Tanrı'nın işe karışması için buna layık olmak gerekirdi. İmparatoriçe gayet dindardı zaten ama artık kendini bütünüyle Ortodoks imanına adadı; her şeyde olduğu gibi bunda da tutku ve şevkle davrandı. Saraydaki yaşam ciddi, neredeyse vakur bir havaya büründü. Ziyafetlerden olabildiğince kaçınıldı, hükümdarların yükümlü oldukları saray dışı etkinlikler elden geldiğince azaltıldı. Aile yavaş yavaş çevresinden kendini ayırıyor ve kendi içine kapanıyordu.

Ne var ki atlattığı her kriz ertesinde çocuk yeniden doğmuş gibi oluyor, sağlığına yeniden kavuşuyor, çektiği acıları unutuyor ve yeniden neşelenip oyunlarına geri dönüyordu. Böyle zamanlarda bir an için, ölümüne yol açabilecek amansız bir hastalığa yakalanmış olduğuna asla inanılamazdı. İmparatoriçe de oğlunu yanakları yeniden al al gördüğü neşeli gülüşünü işittiği her defasında, sıçradığını her görüşünde yüreği müthiş bir umutla doluyor ve kendi kendine "Tanrı duydu sesimi, sonunda merhamet etti çektiğim acılara" diyordu. Ama sonra hastalık birdenbire yeniden çöküyordu çocuğun üzerine, acılar içinde bırakıp yatağa atıyor, ölümün eşiğine kadar sürüklüyordu.

Aylar geçiyor ama beklenen mucize gerçekleşmiyordu; peş peşe zalim, merhametsiz krizler yaşanıyordu. En ateşli dualar bile tutkuyla dilenilen ilahi tezahüre yol açmıyordu. Son umut da kırılmıştı. İmparatoriçenin yüreği sonsuz bir umutsuzlukla doluyor, bütün evrenin ellerinin arasından kayıp gittiğini sanıyordu.*

* İmparatora ya da imparatorluk vârisi grandüke her an suikastta bulunulacağı endişesi de imparatoriçenin sinîrsel direncini zayıflatmıştı. (P.G.)

O sıralarda Sibiryalı basit bir köylü olan Rasputin getirildi imparatoriçeye. Bu adam şöyle dedi: “Dualarının etkisine inan, müdahalemin gücüne inan, inanırsan çocuğun yaşayacak!” Anne de boğulmakta olan birinin uzatılan ilk ele yapışması gibi, kendisine verilen bu umuda dört elle sarıldı; ruhunun olanca gücüyle inandı Rasputin’e. Zaten Rusya’nın ve hanedanın selametinin halktan geleceğine çok uzun zamandır ikna olmuştu; bu mütevazı mujiğin [Rus köylüsü] milletin umudu olan kişiyi kurtarmak için Tanrı tarafından gönderildiğini hayal etti. Bundan sonrasını imanın gücü halletti; kendi kendini basitçe telkin etti ama bazı rastlantılar da bunu destekledi ve çocuğunun kaderinin bu adama bağlı olduğuna inandı.

Rasputin hiç umudu kalmamış, mücadeleden yılmış ve acının son raddesine varmış bu annenin ruh halini gayet iyi anladı; bundan nasıl ve ne kadar faydalanabileceğini kavrayarak şeytanca bir beceri sergileyip kendi yaşamını, bir bakıma, çocuğun yaşamına bağlamayı başardı.

Hiç doğru olmayarak “keşiş” Rasputin’den söz edilse de ne rahip ne keşiş olan ve *strannik* ya da *staretz* denilen bu kişilerin Ortodoks inanç âleminde nasıl bir yere sahip oldukları bilinmedikçe Rasputin’in imparatoriçe üzerinde kurduğu manevi egemenlik de anlaşılamayacaktır.

Strannik denilen kişi manastırdan manastıra, kiliseden kiliseye giderek hakikati arayan ve inançlı kimselelerin bağışlarıyla yaşamını sürdüren bir hacıdır. Uçsuz bucaksız Rus topraklarının verdiği ilhama göre ya da aziz olarak ünlenmiş yerleri ve kişileri ziyaret ederek dolaşıp durur.

Staretz genelde yaşamını manastırda sürdüren bir münzevidir, bazen de tam anlamıyla inzivaya çekilir; ruhlara bir tür yol gösterir, insanlar ıstırap içindeyken,

bunalmışken ona başvurur. *Staretz*ler çoklukla gezgin yaşamalarına son veren ve bir yerde kalıp günlerini derin düşüncelere dalarak ve ibadet ederek geçirmeye karar veren *strannik*lerdir.

Dostoyevski *Karamazov Kardeşler*'de *staretzi* şöyle tanımlar:

Staretz, ruhunuzu, iradenizi alıp kendi ruhuna, kendi iradesine bağlayan adamdır. Bir *Staretzi* seçmekle iradenizi kullanmaktan vazgeçerek onu tam bir teslimiyetle önderinize bırakmış oluyorsunuz. Kendilerini çileye, bu korkunç hayat okuluna girmeye gönüllü olarak mahkûm edenler ömür boyunca sürecek bir boyun eğiş ve her şeyi Tanrıya bırakışla benliklerini sindirerek tam bir ruh özgürlüğüne kavuşmak umundadırlar. Benliklerinden azat olmanın, hayatın sonuna kadar öz varlığı içinde kendini bulamayanların kötü sonuna uğramamayı sağlayacağına inanırlar.²⁰

Tanrı *staretze* sizin iyiliğiniz için gereken talimatı verir ve sizi selamete çıkartmak için hangi yolları kullanacağını öğretir. *Staretz* hakikatin ve idealin yeryüzündeki muhafızıdır. Adalet ve ışığın hükümdarlığı kuruluncaya kadar *staretz*den *staretze* aktarılması gereken mukaddes geleceğin mutemetidir. Aralarından pek çoğu özellikle takdire şayan manevi bir mertebeye erişmiştir ve Ortodoks Kilisesi'nin azizleri arasında yer almaktadır. Ruhban sınıfının bir ölçüde kıyısında yaşayan bu kişiler hâlâ, gü-

20 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, Kitap I, Başlık V [Karamazov Kardeşler, çev. Nihal Yalaza Taluy, 8. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 29-30]; Optina Pustın Manastırı'ndaki *Staretz* Ambroise'in [Rusça, Амвроисі] ilham verdiği *Staretz* Zosima'yla ilgili. Dostoyevski ve Tolstoy da *Staretz* Ambroise'ı ziyaret etmişti.

nümüzde bile Rusya'da pek hatırı sayılır etkiye sahiptir; taşra ve kırsal bölgelerde rahiplerden ve keşişlerden çok daha etkilidir.

İmparatoriçenin din değiştirmesi gayet samimi bir iman meselesiydi. Ortodoks inancı imparatoriçenin mistik taleplerini tam anlamıyla karşılıyordu; bu imanın arkaik ve naif âdetleri hayal gücünü büyülemiş olmalı. Yeni din değiştirenlere özgü şevkle kabul etmişti bu inancı. Onun gözünde Rasputin bir *staretzin* azizliğine ve itibarına sahipti.

İmparatoriçe bu tuhaf kişiye işte bu tür duygular besliyordu; bu duygular iğrenç iftiralara bahane oldu. Bir kadının yüreğini doldurabilecek en asil heyecandan, yani anne sevgisinden kaynaklanıyordu. Başına bir azizin halesi yerleştirilen kişinin gerçekte hiç de buna layık olmayan, sapkın biri olması ve ileride göreceğimiz gibi, bu kişinin kötü etkisinin onda kendi selametlerini bulduklarına inananların başlıca ölüm nedeni olması kaderin cilvesidir.

V

Rasputin

Önceki bölümde kendimi kısmen sarayda görevlendirilmemden önce yaşanan olaylardan söz etmek zorunda hissettimse, bunun nedeni sadece bu olaylar sayesinde Rasputin'in saraya dahil olmasının ve imparatoriçe üzerinde bu kadar güce sahip olmasının açıklanabileceğidir.

Burada sadece doğrudan dahil olduğum olayları aktarmak ve kişisel tanıklığıma yer vermek istedim. Olayları ve tanıklığımı başka şekilde düzenlesem çok daha rahat bir anlatım elde edebilirdim. Okuyacağınız sayfalarda kendime koymak istediğim kuraldan bir defa daha ayrılmak zorunda kalmalıyım. Okurun olayları kavrayabilmesi için, Rasputin'in yaşamı ve saraya nasıl adım attığı konusunda birkaç ayrıntı vermem ve onun hakkında yaygınlaşan sayısız efsane arasından tarihe mal olduğuna inandığım bilgileri seçip ayırmam zorunludur.

Tobolsk'un 150 verst [1,6 km] kadar güneyinde, Tobol Nehri boyunca uzanan bataklıklarda kaybolmuş küçük bir köydür Pokrovskoye. Grigori Rasputin bu köyde dünyaya geldi.²¹ Babasının adı Efim'di; o zamanki pek çok Rus köylüsü gibi soyadı yoktu. Yerlisi olmadığı köy-

21 Doğum tarihi kesin değildir: Ocak 1863, 1864, 1869, hatta 1871 yıllarından söz edilmektedir.

de yaşayanlar bu köye geldiğinde kendisine Novi (Yeni) adını vermişlerdi.

Grigori Rasputin gençliğinde Sibirya'nın o bölgesinde bütün küçük köylüler gibi yaşamıştı; bu bölgede toprak nankördü, insanlar da doğru olup olmadığına bakmadan bir şekilde çaresini bulurlardı yaşamanın: O da herkes gibi ürün çaldı, hırsızlık etti... Cüretkârlığıyla sivrildi kısa sürede, dizginlenemez çapkının teki olarak tanındı. *Rasputnik* (sefi) sözcüğünün bozulmuş hali olan Rasputin lakabıyla anılmaya başlandı; zamanla soyadı gibi oldu bu lakap.

Sibirya köylerinde yaşayanlar ülkede seyahat edenlere at kiralılar; rehberlik ve arabacılık yaparlardı. Rasputin de bir gün Verhoturye Manastırı'na bir rahibi götürürken sohbet etmeye başladı; rahip Rasputin'in son derece canlı doğal yetilere sahip olduğunun farkına varıp sorular yönelterek düzensiz yaşamı konusunda bilgi topladı; ardından da ondan bu kadar kötüye kullandığı yetileri ve şevki Tanrı yolunda kullanmasını istedi. Bu tavsiye Grigori'yi o kadar etkiledi ki sefahat ve hırsızlıkla geçen yaşamını terk etmek ister gibi oldu. Bir süre Verhoturye Manastırı'nda kaldı, çevredeki mukaddes yerleri ziyaret etti.

Köyüne döndüğünde başka birine dönüşmüş gibiydi; köy sakinleri son derece rezil maceralara karıştığını bildikleri kişinin, bu ağırbaşlı ve vakur kişi olduğuna inanmadılar. Rasputin köyleri dolaşüyor, İncil'i yayıyor, kulak vermek isteyenlere o müthiş hafızasından çekip aldığı kutsal metinlerden alıntılar yapıyordu.

Halkın bölünüşünü gayet ustaca istismar ediyordu; öyle ki halk kısa sürede onu peygamber saydı, mucizeler gerçekleştirebilecek, doğaüstü yetilere sahip biri haline getirdi. Rasputin'e nasıl bu kadar hızla bağlanıldığını anlamak için, her şeyden önce sahip olduğu tuhaf ikna

ve hayran bırakma gücünün yanı sıra Rus halkının hayal gücünün harika olan her şeyin çekiciliğine ne kadar kolay kapıldığını hesaba katmak gerekir.

Bununla beraber, yeni azizin fazileti, günaha çağrının, ayartılmanın aralıksız saldırılarına daha fazla dayanmadı ve Rasputin yeniden döndü sefahate. Hataları yüzünden müthiş pişmandı ama pişman olması hatalarını tekrarlamasına engel değildi. Kendisini son derece tehlikeli bir kişi yapan mistisizm ve erotizm karışımı daha o zamanlarda bile görülebiliyordu. Ne var ki, şöhreti her geçen gün biraz daha yayılıyordu. Kendisine danışılıyor, sadece Sibirya'nın uzak köşelerinden değil, Rusya'dan dahi çağırılıyordu.

Bütün bu dolaşmaları sırasında St. Petersburg'a kadar uzandı. 1905 yılında St. Petersburg'da Teoloji Akademisi Rektörü Arşimandrit [yüksek rütbeli başpapaz] Theofan'la tanıştı; arşimandrit onda samimi bir iman ve çok mütevazı bir kişinin işaretleri yanında ilahi ilhamın işaretlerini de gördüğünü sandı. Rasputin arşimandrit tarafından başkentin din çevrelerine tanıtıldı ama başkentte zaten peygamber olarak biliniyordu. Rasputin titizlikleri nedeniyle batıl itikatlara dalan ve gördükleri köy dindarlığından etkilenen bu sofuların bölüğünden faydalanmakta gecikmedi. Bu kişinin özündeki kabalık bir halk adamının ilgi çekici saflığı sanıldı sadece; bu basit ruhun "naifliği"ne derin bir hayranlık besliyorlardı.

Rasputin yeni müritleri üzerinde kısa sürede müthiş bir egemenlik kurdu; St. Petersburg yüksek burjuvazisinin bazı salonlarına aşına olduğu gibi imparatoriçeye düzduğu övgülerden pek memnun olan imparatorluk ailesi üyeleri tarafından da kabul edildi. Böylece son adım da atılmış oldu: Rasputin Arşimandrit Theofan'ın kişisel tavsiyesi

üzerine Majestelerinin yakınları tarafından saraya takdim edildi. Bunun akıldan çıkartılmaması gereken bir yanı var: Böylece birkaç yıl hasımları kendisine saldıramayacaktı.

Rasputin'in imparatoriçenin ruhunu dolduran umutsuzluktan faydalanıp kendi yaşamını çareviçin yaşamına bağlayabildiğini ve annesi üzerindeki yetkisini her geçen gün biraz daha artırdığını gördük. Yaptığı her müdahale çocuğun sağlığını iyiye götürüyor gibiydi; dolayısıyla itibarını yükseltiyor ve şefaathane sağladığına olan inancı güçlendiriyordu.

Ne var ki yaşadığı bu beklenmedik yükselişten kısa sürede başı döndü Rasputin'in; konumunu iyice sağlamlaştırdığını sandı. St. Petersburg'a geldiği günlerde sıkı sıkıya gözettiliği ihtiyatı elden bıraktı ve kendini yeniden ifrada kaptırdı. Ancak bunu öyle beceriklice yaptı ki mahrem yaşamını uzun süre gizleyebildi; yaptığı ahlaksızlıklar hemen ortaya çıkmadı; o da bu arada yeterince itibar gördü. Önce *staretzler* aleyhine ürkek birkaç ses yükseldi; giderek arttı karşı çıkanların sayısı ve insanlar artık kendilerinden daha da emin şekilde seslerini yükselttiler.

Grandüşeslerin mürebbiyesi Matmazel Tyutçeva sarayda sahtekârın maskesini düşürmeye ilk kalkışan kişi oldu. Ne yaparsa yapsın imparatoriçenin körü körüne beslediği imanı çürütemedi. Rasputin'e yönelttiği suçlamalar arasında, öfkeye kapılıp doğru olup olmadığını yeterince sınımadan aktardığı için bazı olayların yanlış olduğunu hemen fark etti imparatoriçe. Bu konuda güçsüz kaldığını anlayınca, Rasputin'in en azından çocukların bulunduğu kata çıkmamasını istedi. Bu noktada imparator tartışmaya dahil oldu ve Majeste geri adım attı; kanaati sarsıldığı için değil, kendince, ne kadar şevkle çalıştığı ve sadık olduğu göz kamaştıran bir kişiye tevazu

göstermek amacıyla, dolayısıyla huzursuzluk çıkmasını diye geri adım attı. O zamanlar grandüşeslerin sıradan bir öğretmeni olsam da –bunlar 1910-1911 kış aylarında yaşandı– yaşanan mücadelenin ayrıntıları bana bizzat Matmazel Tyutçeva tarafından aktarıldı.* O günlerde Rasputin konusunda dolaşıp duran bütün olağanüstü dedikodulara inanmadığımı itiraf etmeliyim.

1911 yılının Mart ayında muhalefet iyiden iyiye tehdit eder bir hal alınca, *staretz* temkinli davranıp fırtına yatışınca kadar ortalıkta görünmemeyi uygun buldu. Kudüs’e hac ziyaretinde bulunmak için yola çıktı.

Aynı yılın güz aylarında St. Petersburg’a döndüğünde ortalık hâlâ yatışmamıştı. Rasputin eski hamilerinden biri olan Piskopos Hermogen’in saldırılarına göğüs germek zorunda kaldı. Hermogen korkunç tehditlerde bulunup Rasputin’in bir daha asla saraya adım atmayacağı vaadinde bulundu; sarayda olması hükümdarları rahatsız ediyordu. Rasputin kendisine vurmasına ramak kalan kişinin boyunduruğundan kurtulur kurtulmaz, imparatoriçenin nerdeyse hiç yanından ayrılmayan arkadaşı Madam Vyubova’nın yanına koşup ona yakınmaya başladı.²² Piskopos bir manastıra sürüldü.

-
- * İmparatoriçe ile Matmazel Tyutçeva arasındaki ilişki asla eskisi gibi olmadı; Matmazel Tyutçeva 1912 yılı bahar aylarında işi bıraktı. (P.G.)
- 22 Anna Aleksandrovna Vyubova (1884-1964), Anya diye bilinir; saraydaki bir yüksek rütbeli görevlinin kızıydı. İmparatoriçe, imparator ailesinin 1905 yılında Finlandiya Körfezi’ne yaptığı geleneksel yat gezisi sırasında Anna Fyodorovna’yla dost olmuştu. Gilliard hiç hoşlanmadığı bu nedimeden birçok yerde söz eder; resmiyetten uzak ortamlarda Gilliard da bazılan gibi ona “deli kaz” diyordu belki, ama ikisi de aynı yayımcıyı paylaşmakta sakınca görmediler: Vyubova *Souvenirs de ma vie* (1927) adlı kitabını, ardından da *Journal secret* (1928) adlı kitabını Payot Yayınevi’nden yayımlattı! Hapse girdi ama devrim yıllarını sağ salım atlattı, Maksim Gorki’yle beraber oldu ve ömrünü Finlandiya’da tamamladı.

Arşimandrit Theofan'ın çabaları da başarısız kaldı. *Staretzin* yüksek fazilet sahibi olduğunun kefil kendisiydi bir bakıma, dolayısıyla kişisel tavsiyede bulunarak hükümdarları yanlış yola sokmuştu. Bu konuda hiç teselli bulmadı. Rasputin'in maskesini düşürmek için elinden gelen her şeyi yaptı ama karşılığında Taurida eyaletine sürüldü. Rasputin bu iki piskoposun aslında, onu bir araç gibi kullanmak istediklerini ama bulunduğu durumdan artık kendi kişisel hırsları için faydalanamayacaklarını anlayınca kıskanan ve mahvolması için çabalayan birer entrikacı olduklarını kabul ettirebilmişti.

“Mütevazı Sibiry köylüsü” korkutucu bir rakip halini almıştı; kesinlikle vicdansızdı ve müthiş becerikliydi. Gayet iyi bilgi topluyordu, sarayda da bakanların arasında da kendi adamları vardı; ortaya yeni bir düşman çıkacak gibi olduğunda, önceden davranıp maharetle safdışı edebiliyordu. Sonra da kehanette bulunuyormuş gibi yapıp kendisine nasıl saldırılacağını bildiriyordu ama hasımları konusunda fazla kesin bilgi vermekten kaçınıyordu. Dolayısıyla, darbe indiğinde, darp edenin elindeki bıçak da körelmiş oluyordu. Kendisine “iftirada bulunanlar” a şefaatt ettiği de oluyordu; sahte bir mütevazılıkla kendi selameti için böylesi sınavlardan geçmesi gerektiğini söylüyordu. İmparator ve imparatoriçenin özellikle üzerine titredikleri kişilerin entrikaların ve dolapların hedefi halini almasına alışık olmaları, Rasputin'e körü körüne duyulan güvenin sürmesine katkıda bulunmuştu. Bu kişilerin, haset içinde kıvrananların saldırılarına ve darbelerine hedef olması için bunun bile yeterli olacağını gayet iyi biliyorlardı. Anlaşılmaz bir *mujiği* el üstünde tuttukları için herkesin ondan nefret edeceğine, kıskanacağına, en olmayacak iftiralarda bulunacaklarına ikna olmuşlardı.

Ne var ki yaşanan rezalet de artık yavaş yavaş din alanının dışına çıkmaktaydı; siyaset ve diplomasi çevrelerinde üstü kapalı sözlerle bundan konuşuluyordu, hatta Duma'da söz alıp bu konuyu ima edenler de oluyordu.

1912 yılının bahar aylarında, o zamanlar Bakanlar Konseyi başkanı olan Kont [Vladimir] Kokovtsev imparator nezdinde müdahalede bulunmaya karar verdi. O zamana kadar Rasputin'in etkisi sadece kilise ve imparatorluk ailesinde kendini hissettirdiği için bu çok hassas bir hareketti; çar bu iki alana bakanlarının dahil olmasını kabul etmiyordu. İmparator bu girişim sonunda ikna olmadı ama kamuoyunun kendisinden tavizde bulunmasını beklediğini anladı: Majestelerinin Kırım'a gitmek üzere yola çıkmasının ardından, kısa bir süre sonra Rasputin de St. Petersburg'u terk edip Sibiryaya yolunu tutmuştu.

Bununla beraber, araya ne kadar mesafe girerse girsin iktidarı azalacak gibi değildi. Tam tersine, uzakta olması *staretzi* idealize edecek ve itibarını yükseltecekti. Rasputin'in uzakta olduğu daha önceki zamanlar gibi, Pokrovskoye ile imparatorluk ailesinin 1912 yılı boyunca peş peşe gittiği bütün ikametgâhlar arasında, Madam Vyubova sayesinde sık sık telgraflar gidip geldi.

Orada değildi ama orada olduğundan çok daha güçlüydü Rasputin. Kurduğu psişik egemenlik imana dayanıyordu; inanmak isteyenlerin yanılmasına kapılma gücünün sınırı yoktur, bütün insanlık tarihi buna tanıktır.

Bu uğursuz sapkınlık sonunda ne acılar, ne korkunç bedbahtlıklar yaşanacaktır!

VI

Çarskoye Selo’da Yaşam; Öğrencilerim (1913-1914 Kış Ayları)

Aleksey Nikolayeviç’in sağlık durumunun, daha önce anlattığım o korkunç hemofili krizinden birkaç gün sonra iyileşmesi de yine Rasputin’e atfedildi.

Hatırlanacağı gibi, sağlık durumunda gözlemlenen iyileşme çareviç konusunda benimsenmesi gerektiğine inandığım düzen değişikliğinden kısa süre sonra gerçekleştiği için bundan kendimi kısmen sorumlu addediyordum. Çok kararsızdım. Bu kararı aldığımda, ortaya çıkabilecek tehlikeleri hesaba katmıştım, bunları göğüsleyebileceğime de inanıyordum; ancak gerçekliğin karşısında öyle müthiş bir sınavdan geçiyordum ki vazgeçmek daha mı iyi diye düşündüğüm de oldu. Ancak bunun mutlaka gerekli olduğunu da hissediyordum.

İki aylık nekahet döneminden sonra –gayet yavaştı iyileşme– imparator ve imparatoriçe, bütün tehlikelerine rağmen benimsedikleri yolda ilerleme kararı verdiler. Dr. Botkin²³ ve Dr. Derevenko böyle düşünme-

23 Eugeni Sergeyeviç Botkin (d. 1865) önce II. Aleksandr’ı, ardından da III. Aleksandr’ı tedavi eden ünlü bir tıp profesörünün oğluydu. Hematoloji alanında araştırmalar yaptı, Rus-Japon Savaşı sırasında birçok nişan aldı ve II. Nikolay’ın kişisel doktoru olmadan önce Askeri Tıp Akademisi’nde ders verdi. Torunu Konstantin Melnik de Beşinci Cumhuriyet’in başlarında Fransız gizli servisiyle koordinasyonu sağladığı için Rus komünistleriyle anlaşmazlık yaşadı.

Aleksey Nikolayeviç ve Pierre Gilliard Çarskoye Selo'da (1914).

seler de anne-babanın isteğine boyun eğdiler ve zaten pek zor ve nankör olan bu uğraşın zorluklarını daha da artıran bu kararı cesaretle kabul ettiler. Enerjilerine ve fedakârlıklarına hayrandım. Her an teyakkuzdaydılar çünkü her an bir kriz yaşanabilirdi; söz ettiğim kaza başımıza geldiğinde, ellerindeki geçici çarelerin ne kadar yetersiz olduğunu bildikleri için verdikleri mücadele daha da tüyler ürperticiydi. Geceler boyu uyumadan bekledikten sonra, küçük hastalarının tehlikeyi atlattığını gördüklerinde sevindiler ama yaşanan iyileşme onların sunduğu bakıma değil de Rasputin'in mucizeler yaratan müdahalesine atfedildi! Ne var ki onlar bunu en ufak bir gurur meselesi haline getirmediler; anne-babanın kaygılarının ve o küçük yaşında bile ömrünün sonuna gelmiş insanlardan daha çok acı çekmiş olan bu çocuğun kendilerinde uyandırdığı derin merhametten destek alıyorlardı.

Aleksey Nikolayeviç'in hastalığından ötürü Kırım'da alışıldığından daha çok kaldık; Çarskoye Selo'ya ancak aralık ayında dönebildik. 1913'ten 1914'e kadar bütün kışı orada geçirdik. Çarskoye Selo'da yaşam öteki ikametgâhlardan çok daha mahremdi. Hizmet nedimesi ve Birleşik Muhafız Alayı komutanı* dışında ailenin maiyeti sarayda kalmıyordu, dolayısıyla aile de ziyarete gelen akrabalar dışında sofraya genelde kendi başlarına oturuyor ve fazla gösteriş yapmadan yemek yiyordu.

Dersler** sabah saat dokuzda başlıyor, saat on bir ile öğle arasında kesiliyordu. Bu arada kızaklı araba ya da otomobille gezintiye çıkıyorduk; ardında saat birde yenilen öğle yemeğine kadar yeniden çalışmaya koyuluyorduk. Öğleden sonra mutlaka iki saatimizi açık havada geçiriyorduk. Grandüşesler ile vakti olduğunda imparator da bize katılıyordu; Aleksey Nikolayeviç de kız kardeşleriyle birlikte, küçük bir yapay gölün kenarında yaptırılan buz dağından kayıp eğleniyordu.

Küçük bir kızağa koşulan eşeği Vanka (Jeannot) ve köpeği Joy'la oynamaktan da hoşlanıyordu. Koyu kestaneye renkli küçük bir İspanyol köpeği idi Joy, kısa bacaklıydı, ipek gibi yumuşak kulakları nerdeyse yere değiyordu. Vanka eşi görülmedik zekâyâ sahip, pek soytarı bir hayvandı. Aleksey Nikolayeviç'e bir eşek vermek gündeme geldiğinde, St. Petersburg'da ne kadar at cambazı varsa dolaşmıştı; Cinizelli Sirki yaşlandığı için artık yeni gösterilere çıkartmak istemediği yaşlı bir merkebi vermeyi kabul etti. İşte Vanka saraya böyle adım attı; imparator-

* İmparatorun kişisel güvenliğinin sağlanmasından sorumlu olan ve bütün muhafız alaylarından alınan unsurlardan oluşan alay. (P.G.)

** Öğrencim o devirde Rusça, Fransızca, Aritmetik, Tarih, Coğrafya ve Din dersleri alıyordu. İngilizceye daha sonra başladı ama hiç Almanca dersi almadı. (P.G.)

luk yuvasından gayet hoşlanmıştı. Türlü türlü soytarılıklar yapıyor, bizi çok eğlendiriyordu. Örneğin gelip bütün ceplerimizi boşaltıyor, şekerleme arıyordu; çok ustaydı bu işte. Kauçuktan yapılma eski topları özellikle seviyordu, yaşlı bir Yanki gibi gözlerinden birini kapatıp baştan savma çığnıyordu.

Bu iki hayvan pek az eğlencesi olan Aleksey Nikolayeviç'in yaşamında çok önemli bir yere sahipti. İşin en önemli yanı hiç arkadaşı olmamasıydı. Lostromo Derevenko'nun iki oğluyla oynuyordu hep ama bu çocuklar hem yaşça kendisinden küçüktü hem arzulanan eğitime ve gelişmeye sahip değillerdi. Kuzenleri zaman zaman pazarları ve bayram günleri geliyordu ama bu da pek enderdi. Bu duruma bir çare bulmak gerektiğini imparatoriçeye defalarca ısrarla söyledim. Girişimlerim sonunda bazı şeylere yeltenildiyse de pek bir sonuca ulaşamadı. Aleksey Nikolayeviç'in hastalığının arkadaş seçimini iyice zorlaştırdığı doğrudur. Ne mutlu ki kız kardeşleri onunla oynamayı seviyordu; yaşamına bir neşe ve gençlik ögesi katıyorlardı; kardeşleri olmasa bunlar da olamazdı elinde.

Öğleden sonraki gezintilerimizde, yürümekten çok hoşlanan imparator kızlarından birini alıp genelde parkın bütün çevresini dolaşırdı ama bize katıldığı da olurdu. Kısa sürede koskoca bir hisar görüntüsüne kavuşan kardan çok büyük bir kule yaparken, o da bize yardım etmişti, bu iş bizi birkaç hafta oyalamıştı.

Saat dörtte geri dönüyorduk; akşam yemeğine kadar yeniden ders yapmaya koyuluyorduk. Aleksey Nikolayeviç akşam yemeğini saat yedide, ailenin geri kalanıysa saat sekizde yiyordu. Günü Aleksey Nikolayeviç'in sevdiği kitaplardan birini okuyarak bitiriyorduk.

Aleksey Nikolayeviç birbirine gayet bağılı olan bu ailenin merkeziydi; ailenin bütün şefkati ve umutları onun üzerinde toplanıyordu. Kız kardeşleri tarafından çok seviliyordu, anne-babasının da yegâne neşe kaynağıydı. Sağlığı yerinde olduğunda, bütün saray, baştan aşağı başkalaşıyordu sanki; eşyaların ve insanların üzerine düşen günışığı gibiydi. Hastalığı olmasa ahenkli biçimde gelişebilirdi, doğal yetiler açısından çok talihliydi. Yaşadığı her kriz haftalarca, bazen de aylarca gözetilip kollanmasını gerektiriyordu, üstelik hemoraji arttığında, genel bir kansızlık ortaya çıkıyordu ki bu da genelde çok uzun süreliğine her tür yoğun çalışmadan uzak kalmasını gerektiriyordu. Dolayısıyla hastalıktan soluk alabileceği kısa dönemlerden faydalanmak imkânsızdı; gayet zeki olduğu halde öğrenimi iyice aksıyordu.

Grandüşesler gayet taze ve canlıydı. Kişilik özellikleri açısından birbirine bu kadar benzemeyen dört kız kardeş bulmak zordu ama onlar birbirleriyle öyle ahenkli bir dostluk temelinde buluşmuşlardı ki kişisel bağımsızlıklarını koruyabildikleri gibi, mizaçları çok farklı olsa da son derece canlı bir birlik kurabilmişlerdi. İsimlerinin baş harflerini alıp ortak bir isim oluşturmuşlardı: “OTMA”. Verecekleri bazı hediyeleri bu ortak imzayla gönderiyorlardı; bazen de içlerinden birinin kaleme aldığı bir mektubu hepsinin adına gönderiyorlardı.

Burada bazı kişisel anıları aktarma zevkine teslim olduğumu anlamışsınızdır. Anılarımı paylaşırken başkaları hayatın içine karışırken en korkunç kaderle tanışan bu genç kızları olanca doğallıkları, neşeleri ve gençliklerinin, nerdeyse çocukluklarının canlılığı içinde yeniden yaşatmaya çalışacağım.

En büyükleri olan Olga Nikolayevna kıpır kıpır bir zekâya sahipti hem içinden geldiği gibi davranıyor hem gayet güzel akıl yürütüyordu, hareketlerinde bağımsızdı, herkesin hoşuna giden tarzda hazırcevaptı. Başta beni biraz zorladı; ama ilk zamanlardaki çekişmelerimiz kısa sürede yerini dürüst, gayet samimi ilişkilere bıraktı.

Her şeyi hızla kavıyor ve anladığı şeye özgün bir hava katabiliyordu. İlk dilbilgisi derslerimizden birinde fiilleri ve yardımcı fiilleri anlatırken birden kendini tutamayıp “Ah! Mösyö, anladım ama! Yardımcı fiiller fiillerin hizmetçileridir; bir tek şu zavallı “sahip olmak” fiili kendi işini yapar...” diye bağırdı.

Ders dışında da çok okuyordu. Biraz daha büyüdüğünde, kendisine her kitap verişimde –metnin güçlüğüne ya da pek ilgi çekici olmadığını ileri sürüp– sayfa kenarına hangi bölümleri ya da başlıkları not etmesi gerektiğini, bunların özetini kendisine verdiğimi belirtiyor ihtiyatı elden bırakmıyordum.

Bir defasında not düşmeyi unuttuğum için öğretmenlik yaşamımın en tatsız anlarından birini yaşamak zorunda kaldım; ne var ki imparatorun zekâsı sayesinde her şey beklediğimden de iyi bitti.

Olga Nikolayevna *Sefiller*’i okuyordu; Waterloo Muharebesi’nin tasvir edildiği bölüme gelmişti. Ders başında, her zaman yaptığı gibi anlamadığı kelimeleri yazdığı listeyi verdi. Muhafız Alayı’na kumanda eden kahramanın meşhur olmasını sağlayan kelimenin de listede olduğunu görünce şaşırıp kaldım. Oysa her türlü tedbiri aldığımı emindim. Düştüğüm notlara bakmak için kendisinden kitabı istedim; inanılmaz bir şeydi ama unutmuştum. Pek hassas sayılabilecek bir açıklamada bulunmamak için can sıkıcı kelimenin üzerini çizdim ve

kâğıdı Olga Nikolayevna'ya geri verdim. Hayretle bağırdı:

“Tuhaf! Dün gidip babama anlamını sorduğum kelimenin üzerini çizmişsiniz!

Nasıl? Gidip de...

Evet, o da bana, bunu nasıl öğrendiğimi sorduktan sonra, “bunun çok ateşli bir kelime olduğunu ve tekrarlamamak gerektiğini ama o generalin ağzında, Fransız dilinin en güzel kelimesine dönüştüğünü söyledi.”

Birkaç saat sonra, parkta gezinirken imparatorla karşılaştım; beni bir kenara çekti ve en ciddi haliyle şöyle dedi:

“Mösyö, kızlara tuhaf kelimeler öğretiyorsunuz...”

Karışık açıklamalarda bulunmaya çalışıyordum ki imparator kahkaha atıp şöyle dedi:

“Haydi, Mösyö, sıkmayın canınızı, ne olup bittiğini gayet iyi anladım ve kızıma bunun Fransız ordusunun övünmesi gereken bir konu olduğunu söyledim.”

Tatyana Nikolayevna, daha çekingendi, gayet dengeliydi, irade sahibiydi ama ablası kadar içinden geldiği gibi davranmıyordu, onun kadar dışa açık da değildi. O kadar yetenekli de değildi ama bu eksikliğini sebatkârlığı ve düzenliliğiyle kapatıyordu. Olga Nikolayevna'nın büyü-süne sahip değilse de gayet güzeldi.

İmparatoriçe kızları arasında ayırım yapacak olsa Tatyana Nikolayevna'yı seçerdi. Kız kardeşleri annelerini sevmiyor değildi ama Tatyana Nikolayevna annesine devamlı, keyfi olsa da olmasa da gayet özen gösteriyordu. Güzelliği ve kendini kabul ettirme yetisi sayesinde herkesin içine çıktıklarında kendine o kadar dikkat etmeyen, dolayısıyla dikkat de çekemeyen ablasını gölgede bırakıyordu. Bununla beraber birbirini çok seven

iki kardeştiler; aralarında sadece bir buçuk yaş vardı ki bu da doğal olarak yakınlaşmalarına yarıyordu. Bu iki kardeşe “büyükler”, Marya Nikolayevna ile Anastasya Nikolayevna’ya da hâlâ “küçükler” deniyordu.

Marya Nikolayevna güzel bir kızdı, yaşına göre daha büyük gösteriyordu, renk ve sağlık fışkırıyordu her yanından; iri ve muhteşem gri renkte gözleri vardı. Çok basit zevklere sahipti, yüreği iyilik doluydu, nezaketin ta kendisiydi; ona “koca güzel kuçu kuçu” derken kız kardeşleri bu halini belki de biraz fazla abartıyorlardı. Sadıktı, hiç çıkar gözetmezdi, biraz da hantaldı.

Anastasya Nikolayevna’ysa tam tersine iyice afacandı, sezgileri çok güçlüydü. Gülünç olan ne varsa hemen farkına varıyordu, nüktelerine dayanmak mümkün değildi. Bir ölçüde yaramaz çocuk (*enfant terrible*) denilebilirdi ama büyüdükçe düzeldi bu kusuru. Çok tembeldi ama bu da çok yetenekli bir çocuğun tembelliği idi; Fransızca telaffuzu mükemmeldi, kısa tiyatro eserleri, bazı sahneler oynamakta üstüne yoktu. O kadar neşeliydi ve en dertli kişilere bile dertlerini o kadar kolay unutturabiliyordu ki yakın çevresindeki birçok kişi onu, eskiden İngiltere sarayında annesi için kullanılan “Sunshine” [Günışığı] lakabıyla anıyordu.

Özetle, bu dört kız kardeşin güçlkle tanımlanabilen büyüğü son derece basit, doğal, dinç olmaları, yüreklerinin doğuştan iyilik dolu olmasıydı. Hayranlık besledikleri anneleri onların gözünde nerdeyse yanılmaz biriydi, sadece Olga Nikolayevna zaman zaman bağımsızlık hevesine kapılmıştı. Annelerinin ne beklediğini gayet zarif biçimde önceden kestirir ve yerine getirirlerdi. Kimse kendilerine söylememişti ama “gündüz vakti” sırayla annelerinin yanında olmak ve onu yalnız bırakmamak için

hepsi beraber karar vermişti. İmparatoriçe rahatsız olduğunda, evlat olarak bu vazife sırası kimdeyse o kardeş evden çıkmıyordu.

İmparatorla gayet hoş ilişkileri vardı. Onların hem imparatoru hem babası hem de arkadaşıydı. Dolayısıyla ona besledikleri duygu koşullara göre hep değişiyor ama “niteliği” ve tarzı asla değişmiyordu. Bu duygu dindarca hürmetten* en samimi ve en emin teklifsizliğe kadar uzanıyordu. Babaları bakanların, en yüksek mertebeden kilise görevlilerinin, grandüklerin hatta annelerinin bile karşısında saygıyla eğildiği kişi değil miydi? Baba olarak yüreğini çocuklarının dertlerine sonuna kadar açan, bütün iyiliğini ortaya seren, meraklı gözlerden uzaktayken, fırsat bulduğunda, onların genç yaşantılarına öylesine neşeyle katılan kişi değil miydi?

Olga Nikolayevna dışında, öteki grandüşesler pek vasat birer öğrenciydi. Bunun nedeni de büyük ölçüde, tekrar tekrar talepte bulunduğum halde Fransız bir mürebbiye getirtilmemiş olmasıydı; herhalde imparatoriçe, kızlarıyla kendi arasına başka birinin girmesini istemiyordu. Sonuç olarak, Fransızca okusalar ve bu dili sevseler de asla kolay konuşamadılar.**

İmparatoriçenin sağlık durumu kızlarının öğreniminin bir ölçüde ihmal edilmiş olmasını açıklıyordu. Aleksey Nikolayeviç’in hastalığı imparatoriçenin tahammül gü-

* Ortodoks mezhebinde takdis duasında muganniler sustuğunda mih-rapta bulunan rahip dize gelmiş müminlerin muhteşem sessizliğinin ortasında şöyle der: “Pek dindar, pek mutlak hükümdar, pek büyük hükümdar imparator.” (P.G.)

** Majeste kızlarıyla İngilizce, imparatorsa sadece Rusça konuşuyordu. İmparatoriçe kendi çevresindekilerle İngilizce ya da Fransızca konuşuyordu; başka dil bilmeyenlerle ise sadece Rusça konuşuyordu (bu dile yeterince hâkimdi). (P.G.)

cünü yavaş yavaş azaltmıştı. Oğlunun krizleri sırasında, harap ediyordu kendini, müthiş yoruluyor, cesurca çabalıyordu. Tehlike geçtiğindeyse doğa yeniden egemenliğini kuruyor ve imparatoriçe bu kadar çaba gösterdiği için mahvolmuş halde haftalarca bir şezlongda uzanıyordu.

Olga Nikolayevna kendisi için beslediğim umutları boşa çıkardı. Sahip olduğu o güzelim zekâ, gelişimi açısından gereken çeşitli öğeleri çevresinde bulamadığı için serpilmek yerine solmaya başladı. Kız kardeşleriyse zaten pek hoşlanmıyorlardı öğrenimden; pratik konulara daha yatkındılar.

Koşullar gereği dördü de kendi kendilerine yetmeye ve doğuştan gelen mutlu mizaçları tarafından sağlanan kaynaklarla yetinmeye alıştılar. Dışarıda hiçbir eğlencesi olmayan ve günümüzde o kadar kötölenen ailenin mahrem yaşamının verdiği zevkten başka da eğlence bilmeyen bu yaşama kaç genç kız razı olabilir?

VII

Rasputin'in Etkisi; Madam Vyrubova; Öğrenim Konusunda Yaşadığım Kararsızlıklar (1913-1914 Kış Ayları, Devamı)

Çareviçin hastalığı imparator ailesinin üzerine kâbus gibi çökmüştü; Rasputin her geçen gün biraz daha etkili oluyordu. Günler görünürde gayet sakin geçiyordu Çarsko-ye Selo'da.

O dönemde hâlâ pek bir şey bilmiyordum *staretzler* konusunda; *staretzler* aklımı çok kurcaladığı ve bu kişilerle ilgili yargıda bulunmama yardımcı olacak temeller oluşturmak için her yola başvurup bilgi toplamaya çalışıyordum. Kolay bir iş değildi bu. Çocuklar benimle Rasputin'den hiç konuşmadıkları gibi, benim yanımdayken böyle bir kişinin varlığını ima dahi edebilecek her şeyden de kaçınıyorlardı. Annelerinin böyle bir talimat verdiğini anlamıştım. İmparatoriçe yabancı olduğum ve Ortodoks olmadığım için, kendisinin ve ailesinin *staretzler* konusundaki duygularını ve onlara birer azizmiş gibi hürmet etmelerini anlayamayacağımdan endişe ediyor olmalıydı. Öğrencilerimi bu konuyu hiç açmamaya zorlayarak benim de yok saymamı sağlıyordu ya da bu konuyu bilmezden gelir gibi davranmamı beklediğini ima ediyordu. Ne var ki, Rasputin'in Aleksey Nikolayeviç'in yaşamında

ne kadar önemsiz bir yere sahip olduğunu anlamıştım zaten. Dr. Derevenko çareviçin Rasputin konusunda nasıl gülünç düşüncelere sahip olduğunu birkaç defa benimle paylaşmıştı. Bu kişi çocuğun hayal gücünü canlandırıp merak uyandırıyordu ama üzerinde hiç etkisi yoktu.

Matmazel Tyutçeva'nın bu konuya şiddetle itiraz etmesinden beri Rasputin grandüşeslerin katına hiç çıkmıyor, Aleksey Nikolayeviç'le de pek ender görüşüyordu. Onunla karşılaşmamdan çekiniliyor olmalıydı çünkü saraydaki odalarım çareviçin odalarına bitişikti. Çareviçin müstahdemine kendisinin yaşamında olabilecek en küçük olayı bile bana mutlaka bildirmeleri talimatı verdiğim için, bu görüşmeleri bilmem gerekirdi.*

Çocuklar Rasputin'i anne-babalarıyla birlikte görüyorlardı ama o dönem saraya o da zaten pek az gelmeye başlamıştı. Zamanla Rasputin Aleksandr Sarayı yakınında küçük bir evde yaşayan Madam Vyrubova'ya davet edilmeye ve kendisiyle orada görüşülmeye başlandı. İmparator ve imparatorluk vârisi grandük hemen hemen hiç gitmiyorlardı; o evde de pek ender görüşüldü zaten.

Daha önce de söylediğim gibi, Majeste ile Madam Vyrubova arasında çok yakın bir ilişki vardı, öyle ki Madam Vyrubova, deyim yerindeyse, her gün imparatoriçenin ziyaretine geliyordu. Dostlukları çok eskiye uzanıyordu. Madam Vyrubova pek genç evlenmiş. İflah olmaz bir ayyaş, kötü yola düşmüş biriymiş kocası; öyle ki Madam Vyrubova daha ilk günden müthiş tiksiniş kocasından. Ayrılmışlar; Madam Vyrubova da dine sarılıp teselli ve

* Ortodoks mezhebinde takdis duasında muganniler sustuğunda mih-rapta bulunan rahip dize gelmiş müminlerin muhteşem sessizliğinin ortasında şöyle der: "Pek dindar, pek mutlak hükümdar, pek büyük hükümdar imparator." (P.G.)

huzur bulmuş. Mutsuzluğu nedeniyle kendisi de acı çektiği için bunun nasıl olduğunu bilen ve teselli etmekten hoşlanan imparatoriçeyle yakınlaşmış. İmparatoriçe bu kadar ağır biçimde sınanmış olan bu genç kadına acımış, mahremini paylaşmış ve yaptığı iyilik sonucunda ömür boyu kendisine bağlanmasını sağlamış.

Duygusal ve mistik bir doğaya sahip olan Madam Vyrubova imparatoriçeye şevkle ve kayıtsız şartsız bağlanmıştı ancak bunun tehlikeli bir yanı da vardı, çünkü sofuca benimsediği imanı olup biteni açıkça görmesini, gerçeklikle bağ kurmasını engelliyordu. Öte yandan imparatoriçe de böylesine samimi ve tutkulu bir fedakârlığa her geçen gün biraz daha teslim oluyordu. Her şeyi tekeline almak istediği için, sadece tamamıyla ele geçirebileceği şeyleri kabul ediyordu. Kendini sadece bütünüyle hâkim olacağına emin olduğu dostluklara açıyordu; insanın onun güvenine kendisini tamamen teslim edip karşılık vermesi gerekiyordu. Körü körüne beslenen bu sadakatın kendisini çeşitli biçimlerde göstermesini teşvik etmenin temkinsizlik olacağını bir türlü anlayamadı.

Madam Vyrubova hâlâ çocuk zihniyetine sahipti; yaşadığı talihsiz tecrübelerden ötürü hassasiyeti artmış ama düşüncesi olgunlaşmamıştı. Zekâ ve ayırt etme yetisinden de yoksundu; dürtülerine teslim olmayı tercih ediyordu. Kişiler ve şeyler konusundaki görüşleri dikkate alınmadığı için iyiden iyiye katıydı. Bir konuda herhangi bir izlenim edinmesi, dar ve çocukça saplantılı bir kanı edinmesine yetiyordu; onda bıraktıkları izlenime göre, insanları hemen “iyi” ve “kötü”, yani “dost” ya da “düşman” olarak sınıflandırıyordu.

Madam Vyrubova kişisel çıkar peşinde değildi, imparatoriçeyi bilgilendirmeye çalışmasının nedeni imparator

ailesine duyduğu sevgi ve ona yardım etme isteğiydi; imparatoriçenin de onun tercihlerini benimsemesini ya da önlemek gerektiğini düşündüğü şeyleri kabul etmesini ve onun aracılığıyla sarayın kararlarını etkilemek istiyordu. Aslında Madam Vyrubova kendi entrikalarının başarılı olması için kendisini kullanan, pek de dürüst olmayan bir grubun uysal, bilinçsiz ve zararlı bir aracısıydı. Kendisini kullananların kurduğu tezgâhı dahi çözemediği gibi, kendine ait bir siyaseti ve düşünüp taşındığı hedefleri de olamazdı. İradesi yoktu; bütünüyle Rasputin'in etkisindeydi ve onun saraydaki en sağlam destekçisi olmuştu.*

Saraya geldiğimden beri *staretzi* görme fırsatım olmamıştı henüz; bir gün tam çıkmaya hazırlanırken girişteki bekleme odasında karşılaştık. Kürklü üstlüğüünü çıkartmaya uğraşırken kendisini inceleyecek kadar zamanım oldu. Uzun boylu bir adamdı, yüzü çok zayıftı, puslu bir maviydi gözleri, delip geçiyordu sanki, dağınık kaşlarının altında derinlere gömülmüşlerdi. Uzun saçları, *mujik* tarzı koca bir sakalı vardı; o gün belden sıkılmış mavi ipekten yapılmış bir Rus gömleği, bol bir pantolon vardı üstünde, yüksek konçlu botlar giymişti.

Bir daha asla karşılaşmadık ama o gün benim üzerimde tarif edilemez bir kötülük izlenimi bıraktı: Bakışlarımdan karşılaştığı o kısacık sürede kesinlikle kötü ve rahatsız edici biriyle karşı karşıya olduğum izlenimine kapıldım.

Bu arada aylar geçiyor ve öğrencimin ilerleme kaydettiğini gözlemleyip seviniyordum. Bana bağlanmıştı ve ona duyduğum güvene karşılık vermeye çalışıyordu. Tembelliğiyle hâlâ çok mücadele etmem gerekiyordu ama

* 1917 yılında Kerenski tarafından atanan Olağanüstü Soruşturma Komisyonu, Rasputin'le ilişkileri konusunda yayılan iftira amaçlı dedikoduların aslı olmadığını ortaya çıkarmıştı. (P.G.)

ne kadar özgürlüğe sahip olacağının tamamıyla bu özgürlüğü nasıl kullanacağına bağlı olduğu duygusu enerjisini uyarıyor, iradesini güçlendiriyordu. Ne mutlu ki kış iyi geçti de Livadya'dakinden sonra başka ağır bir nöbet yaşanmadı.

Bunun sadece bir ara olduğunu gayet iyi biliyordum ama Aleksey Nikolayeviç'in ne yazık ki çoklukla vahim kazalara yol açan fevri ve yaramaz doğasını dizginlemek için çok çaba gösterdiğini biliyordum. Başka açılardan bu kadar tehlikeli olan bu hastalıkta çocuğun yavaş yavaş kendine hâkim olmasını, karakterini güçlendirmesini sağlamanın bir yolu olup olmadığını soruyordum kendime.

Bütün bunlar beni çok rahatlatıyordu ama ne kadar zor bir işle uğraştığımı gayet iyi biliyor, hayale kapılıyordum. Bulunduğumuz çevrenin benim çabalarımı nasıl yokuşa süreceğini çok iyi biliyordum. Hizmetkârların kölece pohpohlaması ve maiyetin bir kesiminin aptalca dalkavukluklarıyla mücadele etmem gerekiyordu. Öyle ki Aleksey Nikolayeviç'in doğal basitliğinin bütün bu ölçüsüz methiyelerin çekiciliğine o güne kadar nasıl karşı koyabildiğine çok şaşıryordum.

Bir gün Rusya'nın ortasındaki idarelerden birinin temsilcisi olarak köylülerden oluşan bir heyetin geldiğini hatırlıyorum; imparatorluk vârisi grandüke hediyeler getirmişlerdi. Gelen üç köylü lostromo Derevenko'nun alçak sesle verdiği emir uyarınca Aleksey Nikolayeviç'in önünde diz çöküp getirdikleri hediyeleri sunmuşlardı. Çocuk son derece rahatsız oldu, yüzü kıpkırmızı kesildi; yalnız kalır kalmaz kendisine bu insanların önünde diz çökmesini görmekten hoşlanıp hoşlanmadığını sordum.

"Ah! Hayır, hoşlanmıyorum ama Derevenko *bunun böyle olması gerektiğini* söylüyor!

– Çok saçma! İmparator da önünde diz çökülmesinden hoşlanmıyor. Derevenko'nun böyle yapmasına neden izin veriyorsunuz?

– Bilmem... Cesaret edemiyorum.”

Bunun üzerine lostromoya müdahale ettim; çocuk da kendi açısından gerçekten kısıtlama demek olan bu davranıştan kurtulduğu için çok sevindi.

Ancak daha da kötüsü tam anlamıyla tecrit edilmişti, üstelik öğrenim koşulları da hiç iyi değildi. Üstelik neredeyse böyle olması gerektiğini, bunun kaderi olduğunu anlıyordum; genç yaşından itibaren ortak ve sıradan yasalara itaat etmediği için bir prensin aldığı eğitim, sonuçta kendini yaşamın dışında bulan eksik bir kişi ortaya çıkartıyordu. Aldığı eğitim de ancak yapay, taraflı ve dogmatik olabilir ve Hristiyan din eğitiminin mutlak ve uzlaşmaz karakterine bürünür çoğu kez. Bu da öğretmen seçiminden, bulundukları çevrenin kuralları ve öğrencilerinin olağandışı bir kişi olmasının zorunlu kıldığı özen gereği sadece bazı konuları ele alabilmelerine, son olarak da uçsuz bucaksız bir programı çok sınırlı birkaç yılda tamamlayacak olmalarına kadar çeşitli nedenlerden kaynaklanır. Bu durum öğretmenlerin hazır kalıplara başvurmalarını gerektirir; olumlamalara dayanırlar ve öğrencilerinde araştırma ve analiz ruhunu uyarmak, kıyaslamalar yapmayı teşvik etmek yerine, gereksiz konuları merak etmelerine ve protokole uygun düşmeyen soruşturmalardan tat almalarına yol açabilecek her şeyi uzak tutarlar.

Üstelik bu koşullarda eğitilen bir çocuk değer yargısında bulunmak açısından kişisel oluşumunda hayati öneme sahip bir öğeden de mahrum kalır; insanın öğrenim dışında yaşamın kendisinden, öteki insanlarla serbestçe temas

kurarak edindiği bilgilerden, girilen çevrelerin çeşitli, bazen de çelişen etkilerinden, dolaysız gözlemden, insanları ve şeyleri açıkça deneyimlemekten, başka deyişle yıllar boyunca eleştirel zihni ve gerçeklik duygusunu geliştiren her şeyden hep mahrum kalır. Bu koşullarda kişinin olayları açık seçik görebilmesi, doğru düşünüp buna uygun isteklerde bulunabilmesi için olağandışı yetilere sahip olması gerekir. Kişiyle yaşam arasında geçirimsiz bölmeler vardır; kendisini eğlendirmek ya da meşgul etmek için aldatici resimler yapılan bu duvarın arkasında neler olduğunu gözünde canlandıramaz.

Bütün bunlar beni pek kaygılandırıyordu ama bu müt-hiş aksaklıklara, elden geldiğince çare bulmanın benim işim olmadığını biliyordum. Rus imparatorluk ailesinde imparator vârisi grandük on bir yaşına geldiğinde, genç prensin öğrenim ve eğitimi yönlendirmekle yükümlü bir *vospitatel* (eğitmen) atama âdeti vardı. Pedagoji alanında deneyim gerektiren ağır sorumluluk taşıyan bu iş için asker kökenli biri, çoklukla da eski bir askeri okul müdürü olan bir general seçiliyordu. *Vospitatel* kendisine tanınan ayrıcalıklar başta olmak üzere, imparator vârisi grandük üzerindeki etkisi nedeniyle de pek gıpta edilen bir makamdı. *Vospitatelin* eğitimi üstlendiği veliaht üzerindeki etkisinin, görevinin ilk yıllarında kendini hatırı sayılır derecede hissettirdiği unutulmamalıdır.

Dolayısıyla bu *vospitatelin* seçilmesi hayati öneme sahipti: Aleksey Nikolayeviç'in eğitiminin hangi yönde gelişeceği bu kişiye bağlı olacağı için, kimin atanacağını da kaygıyla bekliyordum.

VIII

Kırım ve Romanya Seyahatleri; Başkan Poincaré'nin Ziyareti; Almanya'nın Savaş İlan Edişi (Nisan-Temmuz 1914)

İmparator ailesi önceki yıllarda olduğu gibi 1914 yılı bahar aylarında da Kırım'a gitti. 13 Nisan'da aydınlık bir günde Livadya'ya vardık. Denize dimdik inen yalıyarlari, dağın çıplak yamaçlarına yarı yarıya gömülmüş küçük Tatar köylerini ve mezarlıklardaki yaşlı servilerin oluşturduğu zeminden müthiş parıltıyla kopan bembeyaz camileri ışığa boğan güneş gözümüzü alıyordu. Geride bıraktığımız yerle burası arasında o kadar büyük karşıtlık vardı ki, gayet iyi bildiğimiz bu manzara bize, muhteşem güzelliği ve hareli ışıklarıyla gerçek olamayacak bir şey ve masal gibi geliyordu.

St. Petersburg'un bitmek bilmeyen kışlarından sonra Kırım'ın bahar ayları nefis biçimde gevşetiyordu insanı; keyfini aylar öncesinden çıkarmaya başlıyorduk.

Yerleşme bahanesiyle, ilk günler tatil ilan ettik; böylece bu gözalıcı doğanın tam anlamıyla keyfini çıkarabildik. Ardından dersler yine aynı düzende başladı. Meslektaşım M. Petro da her zamanki gibi eşlik ediyordu bize.

Aleksey Nikolayeviç'in sağlığı çok iyileşmişti son aylarda; büyümüş ve herkesi neşeye boğan sağlıklı bir hava-

ya bürünmüştü. İmparator 8 Mayıs günü özellikle aydınlık bir günü fırsat bilip oğlunun sevineceği bir şey yapmak istedi ve Kızıl Taş'a kadar çıkmaya karar verdi. Çar, imparator vârisi grandük, *Standart* mürettebatından bir subay ve ben otomobille yola çıktık. Lostromo Derevenko ve imparatorun emir eri Kazak peşimizden gelen arabadaydı. Bakır rengi zemine yayılan, kabuklu dev gövdeleri griye çalan ve tepelerini örten yemyeşil kubbeye kadar dümdüz ve göz alıcı biçimde yükselen güzel çamların arasından geçtik ve Jayla Dağları'nın yamaçlarından yavaş yavaş yükseldik. Çabucak ulaştık hedefimize: Vadiye tepeden bakan ve rengine bakılırsa burada geçirdiği uzun yıllar boyunca paslandığı söylenebilecek koca bir kayaydı bu.

Hava o kadar güzeldi ki imparator gezintiyi uzatmaya karar verdi. Jayla Dağları'nın kuzey yamacına geçtik. Çok geniş alanlar karla kaplıydı hâlâ; Aleksey Nikolayeviç kaydı ve çok eğlendi. Etrafımızda koşuşturdu, oynadı ve şakalar yaptı; karda yuvarlandı, ayağa kalktı, sonra yeniden düştü. Sahip olduğu kabına sığmaz doğa ve yaşama sevinci sanırım kendini hiç bu kadar canlı göstermemişti. İmparator çareviçin atlayıp zıplamalarını keyifle izliyordu. Oğlunun bu kadar uzun zamandır mahrum kaldığı gücüne ve sağlığına yeniden kavuştuğunu görmekten derin bir memnuniyet duyduğu görülüyordu. Ne var ki, bir kaza yaşanacağından hep endişe duyuyordu; o zamanlar çocuğun canlılığını yatıştırmak için müdahale ediyordu. Bundan hiç söz etmese de, imparator vârisi grandükün hastalığının çarı çok üzdüğü ve devamlı meşgul ettiği görülüyordu.

Akşam olmaya başladı; biz de istemeye istemeye dönüş yoluna koyulduk. Çar bütün yol boyunca çok neşeliydi; bugünü oğlu için serbest bırakmaktan çok zevk

II. Nikolay, oğlu ve Pierre Gilliard (en önde) Kızıl Taş'a yapılan bir gezinti sırasında (Kırım, 1914).

aldığı anlaşılıyordu. Mesleği olan hükümdarlığın kaygılarından, maiyetinin gayet terbiyeli biçimde kendisini hoş tutmalarından bir günlüğüne dahi olsa kaçabilmişti. Öngörülme-yen bu küçük kaçamak sayesinde, işini hiç fark ettirmeden yapan ama nefret ettiği saray muhafızının gözetimini de atlatabilmişti. Hiç olmazsa bir defa basit bir ölümlü gibi yaşayabilmişti; gevşemiş ve dinlenmiş gibiydi.

Sıradan zamanlarda imparator çocuklarını pek az görüyordu; saray yaşamının gerekleri ve meşguliyetleri çocuklarına ayırmak istediği vakti pek bırakmıyordu. Öğrenimlerini tamamıyla imparatoriçeye teslim etmişti; onlarla başbaşa kaldığı ender zamanlardaysa hiçbir art düşüncesi olmadan, aklını tamamıyla boşaltarak bir arada olmanın keyfini çıkarıyordu. Sırtına yüklenmiş müthiş sorumluluğun yol açtığı kaygıyı uzak tutmaya gayret ediyor, imparator olduğunu unutmaya çalışıyor, sadece bir baba olmak istiyordu.

Bundan sonraki haftalar boyunca, tekdüze yaşamımızda iz bırakan hiçbir önemli olay olmadı. Mayıs ayının sonuna doğru, Grandüşes Olga Nikolayevna ile Romanya tahtının prensi Carol'un nişan haberleri yayıldı sarayda.²⁴ Olga Nikolayevna o zamanlar on sekiz buçuk yaşındaydı. Her iki tarafın büyükleri yaşanan siyasal konjonktür nedeniyle gayet olumlu baktıkları bu tasarımı destekler gibiydi. Dışişleri Bakanı M. Sazonov'un bu tasarımın gerçekleşmesi için her şeyi seferber ettiğini de biliyordum; son düzenlemeler Rus imparatorluk ailesinin kısa bir süre sonra Romanya'ya yapacağı ziyarette kararlaştırılacaktı.

Haziran başında Olga Nikolayevna'yla yalnızken, kendisinde alışlageldik samimiyetle, olanca güven ve basitlikle ve henüz küçük bir kız olduğu günlere uzanan ilişkimizin izin verdiği biçimde bana birden şöyle dedi:

“Bana doğru söyleyin Mösyö. Romanya'ya niye gittiğimizi biliyorsunuz, değil mi?”

Ne diyeceğimi bilemedim ama şu cevabı verdim:

“Sanırım imparator bir zamanlar Romanya kralının ziyaretine karşılık olarak yapıyor bu nezaket ziyaretini.

– Evet, resmi bahane bu olabilir ama hakiki neden... Ah! Bunu bilmemeniz gerektiğini biliyorum ama etrafımızdaki herkes bundan o kadar söz ediyor ki, üstelik biliyorsunuz zaten nedenini...”

Başımınla onaylayınca şu sözleri de ekledi:

24 I. Ferdinand'ın oğlu olan müstakbel II. Carol'ın (1893-1953) özellikle fırtınalı ve karışıklıklarla dolu siyasal ve duygusal bir yaşamı olmuştu. Başta tahtın vârisi olmamasına karar verilmişti; 1930 ile tahttan çekildiği 1940 yılına kadar hüküm sürdü. Üç defa evlenecek olan bu adamla Olga'nın evliliği hiç şüphesiz ki mutlu olamayacaktı. Her halükârda grandüşes babasının amcalarından biri ve ileride Rasputin'in katilleri arasında da yer alacak Dmitri Pavloviç'e âşıktı ama imparator ve impatoriçe evlenmelerine karşı çıkmıştı.

Anastasya, Olga, Tatyana ve Marya (soldan sağa) Standart yatında (1914).

“Evet, ama ben istemiyorum, olmayacak bu iş. Babam beni zorlamayacağına söz verdi. ben de Rusya’yı terk etmek istemiyorum.

– Evet, ama istediğiniz kadar sık sık gelebilirsiniz nasılsa.

– Yine de ülkemin gözünde hep yabancı biri olacağım. Rus’um ben ve Rus kalmak istiyorum!”

13 Haziran günü Yalta’dan imparatorluk yatı *Standart*’a bindik; ertesi sabah da Romanya’nın Karadeniz kıyısındaki büyük limanı Köstence’ye vardık; törenler bu kentte yapılacaktı. Yanaştığımız rıhtımda bando çalıyor, bayraklar dalgalanıyor, bir piyade bölüğü askeri tören düzeninde bekliyordu; rıhtıma tepeden bakan düzlüğe yerleştirilmiş bir topçu bataryası nizami karşılamayı yapmak üzere top atışıyla selamlıyordu. Kıyıdaki bütün tekneler bayraklarla donanmıştı.

Majesteleri yaşlı Kral Carol, Kraliçe Elisabeth (Carmen Sylva) ve kraliyet ailesine mensup prens ve prensesler

tarafından kabul edildi.²⁵ Âdet olduğu üzere yapılan takdim merasimlerinden sonra katedrale gidildi; katedralde Aşağı Tuna Piskoposu yönetiminde *Te Deum* söylendi. Saat birde maiyetindeki kişiler Bakanlar Kurulu başkanını tarafından ağırlandıktan iki aile üyeleri kendi aralarındaki öğlen yemeğinde bir araya geldiler. Yemek Carmen Sylva'nın mendireğin bir ucunda inşa ettirdiği köşkte takdim edildi. Carmen Sylva dalgalar ile gök arasında asılı gibi duran bu taraçada saatlerce “denizi dinlemekten” hoşlanıyordu; o saatlerde yalnızlığı sadece büyük deniz kuşları ile bozuluyordu.

Öğleden sonra Majesteleri karşı tarafın ailesini *Standard*'ta çaya davet etti; ardından hep beraber büyük bir askeri geçit resmini izlediler. Akşam 8'de herkes bu vesileyle inşa edilen güzel bir salonda akşam yemeği için yeniden bir araya geldi. Salon gayet hoştu; duvarlar ve tavan beyaz *stuccodan* [stükko, sahte mermer] yapılmıştı. Araya gayet zevkli biçimde küçük elektrik ampulleri serpiştirilmişti, çiçekler ve yeşil bitkiler ahenk içinde öbeklenmişti; öyle ki renk ve çizgi itibarıyla göze gayet hoş gelen bir bütün ortaya çıkmıştı. İmparatorun yanında Kraliçe Elisabeth ve Marya vardı ve 84 konunun bulunduğu uzun bir masanın ortasında oturuyorlardı. İmparatoriçe ise imparatorun tam karşısında, Kral Carol ile Prens Ferdinand'ın arasındaydı.²⁶

25 Kral I. Charles, 75 yaşındayken, aynı yılın, yani 1914'ün 10 Ekim günü hayatını kaybetti. Almanya'nın saflarında savaşa girmeyi başaramadı. Ne hükümet ne de Romen kamuoyu bunu istiyordu. Eşi de edebiyatla ilgilenirdi, hatta eserlerini “Carmen Sylva” adıyla imzalıyordu.

26 44 yaşındaki bu prens, birkaç hafta sonra I. Ferdinand adıyla amcası I. Carol'un yerine geçti ve 1927'de ölünceye kadar hüküm sürdü. 1916 Ağustosunda ülkesini İttifak Devletleri'ne karşı savaşa soktu. Anne tarafından Çar II. Aleksandr'ın torunu, dolayısıyla II. Nikolay'ın ilk kuzini Edinburgh Düşesi Marya (1875-1938), yani “Prenses Marya” ile 1893 yılında evlenmişti.

Prens Carol'un yanında oturan Olga Nikolayevna prensin kendisine yönelttiği sorulara her zamanki nezaketiyle cevap veriyordu. Bu tür durumlarda hep olduğu gibi müthiş sıkılan öteki üç grandüşes durmadan bana doğru eğiliyor, müzip bir bakışla kardeşlerini işaret ediyorlardı. Her zamanki tören havasında gelişen yemeğin sonuna doğru kral ayağa kalkıp imparatora hoşgeldin dedi. Konuşmasını Fransızca yaptı ama kelimeleri Almanca gibi vurguluyordu. Çar da Fransızca cevap verdi; sesini gayet iyi kullandı, konuşması hoş ve ahenkliydi. Akşam yemeği bitince majestelerinin yakın çevresini topladığı başka bir salona geçtik; yanına davet edilmeyenler de kendilerine yakın buldukları kişilerle ya da rastgele kişilerle bir araya geldiler. *Standart*, Köstence'den hemen o gün ayrılacağı için gece fazla uzayamadı. Nitekim bir saat sonra yat denize açıldı ve Odessa'ya doğru yöneldi. Ertesi gün evlilik tasarısının terk edildiğini ya da en azından *sine die* [süresiz] ertelendiğini öğrendim. Olga Nikolayevna dediğini yaptırmıştı.

15 Haziran sabahı Odessa'ya vardık. İmparator buradaki garnizon komutanı General İvanov tarafından kendisine tanıtılan bölükleri denetledi.

Ertesi gün birkaç saatliğine Besarabya'da Kişinev'de durduk; I. Aleksandr'ın anısına yapılan bir anıtın açılışında hazır bulunduk. 18 Haziran'da Çarskoye Selo'ya döndük. İki gün sonra da imparator kendisini muhafız alaylarından birinin şeref komutanı olarak atadığı için teşekkür etmek amacıyla gelen Saksonya kralının ziyaretini kabul etti.²⁷ Bu vesileyle Çarskoye Selo'daki büyük sarayın önünde bir geçit resmi düzenlendi; hükümdarın

27 III. Frédéric-Auguste (1865-1932), Berlin'de bir imparator olduğu halde gerçekten de Saksonya kralıydı; 1871 yılında Almanya'nın birliğinin birbirinden çok farklı 25 devletin federasyonunu temsil ettiğini unutmamak gerekir.

kısa seyahatinden geriye kalan sadece buydu. 23 Haziran günü imparator ailesinden izin isteyip ayrıldı.*

Kısa bir süre sonra Peterhof'a gittik, 14 Temmuz'da oradan da Finlandiya fiyortlarında kısa bir deniz seyahatine çıkmak üzere tekneye bindik. *Alexandria*** bizi Peterhof'tan *Standart*'ın beklediği Kronstadt'a götürdü. Güverteye çıkarken çareviç tam atlayamadı ve iskele kapısının merdiveninin aşağı tarafına ayak bileğini çarptı. Bu kazanın sıkıntı yaratmayacağını düşündüm önce ama akşamleyin çocuk acı çekmeye başladı; ağrıları hızla arttı, ciddi bir nöbet yaşanacağı açıkça belli oldu.

Sabahleyin Finlandiya'daki bir fiyordun ortasında uyandım. Nefis bir yerdeydik: Deniz yeşim rengindeydi, dalgaların kıvrımında gayet hoş açık renk yansımalar vardı; kırmızı granitten adacıklar serpilmişti etrafımıza, her birinin üzerinde gövdeleri güneş ışığında alev alev yanan çam ağaçları vardı. Arkada, kıyıda sarı kum şeritleri uzanıyordu, gayet koyu yeşil ağaçlar yükseliyor, gökyüzünde kaybolup gidiyordu .

Aleksey Nikolayeviç'in yanına indim: Çok kötü bir gece geçmişti; imparatoriçe ve Dr. Botkin çocuğun yanındaydılar ama çektiği eziyeti bir türlü yatıştıramıyorlardı.***

* Bundan birkaç hafta sonra da Saksonya kralı, İmparatoriçe Aleksandra Fyodorovna'nın erkek kardeşi, Hesse grandüküyle beraber konfederasyon üyesi prensler arasında Rusya'yla ilişkilerin koparılmasını savundu. Kısa bir süre önce misafir edildiği ülkeye karşı şiddet dolu bir eylemde bulunulmasına dahil olmak istemiyordu. Bununla beraber, savaş ilan edildikten sonra iyiden iyiye savaş taraftarı sözler söylemekten de geri kalmadı. (P.G.)

** Çarklı küçük yat. *Standart*'ın su kesimi, bizi almak üzere Peterhof'a gelmesine izin vermiyordu. (P.G.)

*** Deri altındaki bu kanamalar bir eklemde görüldüğünde son derece acı verir. (P.G.)

Gayet kasvetli ve yavaş geçti gün. Önceki geceden itibaren maiyettekiler arasında görülmedik bir telaş yaşandığını fark ettim. Neler olduğunu sordum bir albaya; Rasputin'in bir suikasta uğradığını, yaşamının tehlike de olduğunu söyledi bana. On beş gün önce Sibirya'ya doğru yola çıkmış, doğduğu köy Pokrovskoye'ye geldiğinde genç bir kadın karnından bıçaklamış. Aldığı yara öldürücü olabilirmiş. Güvertede derin bir şaşkınlık yaşanıyordu, fısıldaşılıyor, esrarengiz konuşmalar yapılıyor, Rasputin'in takımından olduğu şüphelenilen biri yaklaştığında da konuşmalar hemen kesiliyordu. Herkesin yüreğinden geçen duygu en sonunda bu kötü adamdan kurtulunabileceğiydi ama kimse de erkenden sevinmek istemiyordu: Bu lanet mujiğin ruhu bedenine çivili gibiydi, bunu da atlatacağından korkuluyordu.*

19 Temmuz'da Peterhof'a geri döndük; Fransa cumhurbaşkanının ziyareti bekleniyordu.²⁸ Yaptığımız gemi

* Rasputin Tyumen'de hastaneye götürüldü, St. Petersburg'dan gönderilen bir uzman tarafından ameliyat edildi, cerrahi müdahale gayet başarılı oldu ve hasta sekiz gün sonra hayati tehlikeyi atlattı. İyileşmiş olması mucize sayıldı; ne demir ne de zehir Tanrı'nın açıkça koruduğu bu kişinin hakkından gelebiliyordu. (P.G.)

28 İllımlı sağın temsilcisi Raymond Nicolas Landry Poincaré (1860-1934) 1913 Ocak ayında cumhurbaşkanı seçilmişti. Daha önce dışişleri bakanlığı ve bir yıl da parlamento konseyi başkanlığı yapmıştı. Konsey başkanı olarak 1912 yaz aylarında Rusya'ya resmi ziyarette bulunmuştu çünkü Almanya'nın artan gücü karşısında hem Fransız ordusunu hem geçmişi 1890 yıllarına uzanan Fransız-Rus İttifakı'nı güçlendirmek istiyordu. Tam anlamıyla bir antlaşma olmayan Üçlü İtilaf, işte bu Fransız-Rus ittifakı, 1904 tarihli Fransa-Britanya Dostluk Antlaşması (çeşitli sömürge sorunları çözüme kavuşturulmuştu) ve 1907 İngiliz-Rus Konvansiyonu'nun (İran, Afganistan ve Tibet'teki nüfuz bölgeleri) toplamından oluşuyordu. Bunun karşısında Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya birleşip Üçlü İttifak'ı (ya da Triplike'yi) oluşturdu... Ama 1915'te İtalya İtilaf Ülkeleri'ne katıldı.

seyahati sadece kesintiye uğramıştı, cumhurbaşkanı-
nın ziyareti bittikten hemen sonra devam edecekti. İki
gündür sağlığı iyiye gitse de Aleksey Nikolayeviç hâlâ
yürüyemiyordu; yattan çıkarken kucakta taşınması ge-
rekiyordu.

Ertesi gün öğleden sonra Fransa cumhurbaşkanı *La France* zırhlısıyla imparatorun kendisini beklediği Krons-
tadt rıhtımına yanaştı. Peterhof'a birlikte döndüler, R.
Poincaré de Büyük Saray'da kendisi için hazırlanan da-
irelere götürüldü. Akşamleyin kendisi şerefine bir davet
verildi; imparatoriçe ve maiyetindeki hanımlar bu davete
katıldılar.

Cumhurbaşkanı dört gün boyunca II. Nikolay'ın ko-
nuğu oldu; bu kısa ziyareti süresince pek çok teşrifatta
bulunuldu. İmparatorun üzerinde mükemmel bir izlenim
bıraktı; ileriki günlerde bunun doğru olduğuna ben de
ayrıca ikna oldum.

R. Poincaré imparator ailesiyle beraber öğlen yeme-
ğine davet edildi, ondan başka misafir de yoktu zaten.
En ufak bir şekilde gösteriş yapmadan Aleksandriya'daki
küçük kır evinde, gündelik yaşamın mahrem ortamında
ağırlandı. Yemekten sonra Aleksey Nikolayeviç yanıma
geldi ve bana gururla cumhurbaşkanının elinden az önce
aldığı Légion d'honneur nişanının uzun kordonunu gös-
terdi. Ardından parka gittik, zaten kısa bir süre sonra im-
parator da yanımıza geldi.

Bana her zamanki zarafetiyle "R. Poincaré'ye siz-
den söz ettiğimi biliyor musunuz?" dedi. "Kısa bir süre
Aleksey'le sohbet etti ve bana Fransızca derslerini kim-
den aldığını sordu. Çok dikkat çekici biri, çok zeki ve
sohbet etmeyi de gayet iyi biliyor; bunun da hiç zararı
yok. Ama en takdir ettiğim yanı, diplomatlıkla hiç ilgisi

olmaması.* En ufak bir tereddüdü yok; açık seçik ve dürüst. İnsan birden güven duyduğunu hissediyor. Ah keşke diplomasi olmadan yapabilsek, işte insanlık asıl o gün müthiş bir ilerleme kaydetmiş olacak!”

23 Temmuz günü cumhurbaşkanı, Rusya ziyaretinin son bulması vesilesiyle *La France* zırhlısında Majestelerine verdiği bir akşam yemeğinden sonra Kronstadt’tan ayrılıp Stockholm’e doğru yola çıktı.

Ertesi gün önceki akşam Avusturya’nın Sırbistan’a ultimatom verdiğini öğrenip şaşırdık.²⁹ Öğleden sonra parkta çarla karşılaştım; zihni meşguldü ama endişeli değildi.

25 Temmuz’da Krasnoye Selo’da imparatorun başkanlığında bir olağanüstü konsey toplantısı yapıldı. Onurlu ve kararlı olmakla beraber uzlaşmacı bir politika izleme kararı alındı. Gazeteler Avusturya’nın hareketini şevkle yorumluyor. Gün geçtikçe basın da iyiden iyiye sertleşiyor. Avusturya Sırbistan’ı ezmek istemekle suçlanıyor. Rusya küçük Slav ulusunun yok edilmesine izin veremez. Balkanlar’da Avusturya-Almanya egemenliği kurulmasını hoş göremez. Ulusal gurur söz konusu.

* İmparator diplomasinin bembeyaz olan şeyi kapkara gösterebilmenin sırtına sahip olduğunu söylerdi. Bir gün bana Bismarck’ın büyükelçiyi nasıl tanımladığını anlattı: “Kendi ülkesi lehine yalanlar söylemek üzere yabancı bir ülkeye gönderilen kişidir büyükelçi.” Ardından da “Tanrı’ya şükür ki hepsi aynı okulun adamı değil! Ama diplomatların asıl yeteneği en basit meseleleri zorlaştırmaktır” diye ekledi. (P.G.)

²⁹ Dünyayı yakıp yıkacak ilk savaşın patlak vermesiyle sonuçlanacak zincirleme tepkimenin 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna’da Avusturya-Macaristan tahtının vârisi Franz-Ferdinand’ın suikasta kurban gitmesiyle başladığını hatırlatalım. Suikasttan sorumlu tutulan Sırbistan’a sınırlı bir savaş açılabilceğini sanan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yanıliyordu çünkü Avrupa’nın iki kampa bölünebileceği ve gayet tehlikeli ittifaklar oyununun başlayabileceği tehlikesini küçümseyorlardı.

Ne var ki, düşünceler iyice hareketlenir, diplomasi de bütün kançılaryalarını seferber ederken, Aleksandriya'daki küçük kır evinden uzaklardaki Sibirya'ya endişe dolu telgraflar çekiliyordu; Tyumen'deki hastanede Rasputin'in yarası yavaş yavaş iyileşiyordu.* Bu telgrafların hemen hemen hepsi de aynı içeriğe sahipti: "Savaş çıkacağından korkuyoruz. Çıkabilir mi? Bizim için dua et. Nasihatlerinle destek ol bize." Rasputin de hanedan ve ülkenin bütünü üzerine en korkunç musibetlerin çökmemesi için ne pahasına olursa olsun savaştan kaçınmak gerektiği cevabını veriyordu. Verdiği bu nasihatler barışçıl niyetlerinden asla şüphe edilemeyecek imparatorun gönlünden geçenlere tam anlamıyla denk düşüyordu. Nasıl endişelerden ve hangi ahlaki işkencelerden geçtiğini anlayabilmek için şu korkunç temmuz ayının son haftasında neler yaşadığını görmek gerekirdi. Ne var ki Avusturya'nın hırsının ve kör taleplerinin artık son te reddütlerini de ortadan kaldıracağı ve her şeyi fırtınaya sürükleyeceği an gelmişti.

Bütün aracılık tekliflerine ve Rus hükümetinin St. Petersburg ile Viyana arasında doğrudan görüşme yapılması yoluyla böyle bir olayın önüne geçilebileceği önerisinde bulunmuş olmasına rağmen, 29 Temmuz günü Avusturya'da genel seferberlik ilan edildiğini öğrendik. Ertesi gün Belgrad'ın topa tutulduğu haberi geldi; bir sonraki gün de Rusya bütün ordusunu seferber ederek karşılık verdi. Aynı günün akşamı, Almanya'nın St. Petersburg büyükelçisi Pourtalès kontu, makamına gelip Sazonov'a hükümetinin Rusya'ya seferberliği durdurması

* 1918-1919 kış aylarında Tyumen'deyken bu telgrafların kopyaları geçti elime; daha sonra telgraf metinlerine yeniden ulaşma fırsatım olmadı. (P.G.)

için 12 saatlik mühlet verdiğini, eğer bu teklife uyulmazsa Almanya'nın da seferberlik ilan edeceğini bildirdi.*

Ültimeomla Rusya'ya verilen süre 1 Ağustos Cumartesi öğlen bitiyordu. Oysa Pourtalès kontu Dışişleri Bakanlığı'nı o günün akşamı ziyaret etti. Sazonov tarafından kabul edildi; ardından da Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan ettiğini gayet tumturaklı biçimde takdim etti. Saat yediyi on geçiyordu; geri dönüşü olmayan son adım atılmıştı.

* Alman Genelkurmayı Rusya'nın seferberlik kararından dönmesinin, böyle bir hareket son derece karmaşık olduğundan (ülkenin büyüklüğü, az sayıda demiryolu olması vb.) bütün hizmetlerin son derece aksayacağını, bunu tersine çevirmek için üç hafta gerektiğini gayet iyi biliyordu. Almanya'nın üç hafta kazanması zaten zafer elde edeceğinin teminatıydı. (P.G.)

IX

Savaşın İlk Günlerinde İmparator Ailesi; Moskova Seyahati (Ağustos 1914)

St. Petersburg'da dışişleri bakanının makamında bu tarihsel olay yaşanırken, imparator, imparatoriçe ve kızları Aleksandriya'daki küçük kilisede akşam ayinine eşlik ediyorlardı. Birkaç saat önce çarla karşılaştığımda ne kadar bitkin olduğunu görüp şaşırmıştım: Yüz hatları çekilmiş, teni neredeyse toprak rengine dönmüş donuklaşmıştı ve yorulduğunda gözlerinin altında oluşan küçük torbalar hiç olmadığı kadar büyümüştü. Şimdi de zaten çok yaklaştığını, hatta neredeyse kaçınılmaz hal aldığını hissettiği bu savaşı halkından uzak tutmak için bütün ruhuyla Tanrı'ya dua ediyordu. Basit ve güven dolu imanı bütün varlığını dimdik ayakta tutuyordu. İmparatoriçe hemen yanındaydı; çektiği acıyı yansıtan yüzü, Aleksey Nikolayeviç'in başucundayken sıklık gördüğüm büyük acı, yıkılmıştı. Bu gece imparatoriçe de korkulan tehdidi def etmek istermiş gibi şevkle dua ediyordu.

Ayin bittiğinde Majesteleri ve grandüşesler Aleksandriya'daki küçük kır evine geri döndüler; saat sekize geliyordu. İmparator sofraya geçmeden önce kilisedeyken getirilen telgrafları incelemek üzere çalışma odasına girdi; böylece Sazonov'dan gelen haberi okudu ve Almanya'nın

savaş ilan ettiğini öğrendi. Dışişleri bakanıyla kısa bir telefon görüşmesi yaptı ve kendisinden fırsat bulur bulmaz Aleksandriya'ya gelmesini rica etti.

Bu arada imparatoriçe ve grandüşesler yemek odasında bekliyorlardı. İmparatorun bu kadar gecikmesinden kaygılanan Majeste, tam Tatyana Nikolayevna'dan gidip babasını çağırmasını istemişti ki imparator beti benzi atmış halde yanlarına geldi ve ne kadar kendine hâkim olsa da heyecanını ele veren bir sesle savaş ilan edildiğini bildirdi. İmparatoriçe bu haberi alır almaz ağlamaya başladı; annelerinin ne kadar üzüldüğünü gören grandüşesler de gözyaşlarına boğuldu.*

Akşam dokuzda Sazonov Aleksandriya'ya geldi. Büyük Britanya Büyükelçisi Sir G. Buchanan'ı da kabul eden imparator, Sazonov'u uzun süre yanında bulundurdu.

İmparatoru ancak ertesi gün öğlen yemeğinden sonra çareviçi** kucaklamaya geldiği sırada görebildim. Atalarından devraldığı bir âdet üzerine Kışlık Saray'a gidip gayet debdebeli bir oturumda halkına Almanya'yla savaşa girildiğini bildirecekti. Yüzü önceki günden daha da kötüydü, gözleri ateşi varmış gibi parlıyordu. Az önce Almanların Lüksemburg'a girdiğini ve Fransa'ya savaş ilan edilmediği halde Fransız gümrük karakollarına saldırdıklarını öğrenmişti.

* Alman Genelkurmayı Rusya'nın seferberlik kararından dönmesinin, böyle bir hareket son derece karmaşık olduğundan (ülkenin büyüklüğü, az sayıda demiryolu olması vb.) bütün hizmetlerin son derece aksayacağını, bunu tersine çevirmek için üç hafta gerektiğini gayet iyi biliyordu. Almanya'nın üç hafta kazanması zaten zafer kazanacağının teminatıydı. (P.G.)

** Geçirdiği kazadan sonra hâlâ tam iyileşmemiş olan Aleksey Nikolayeviç, yine temkinsiz davranıp durumunu ağırlaştırmıştı. Dolayısıyla ailesiyle beraber St. Petersburg'a gidemedi. Ailesi bu işe çok üzüldü. (P.G.)

O dönemde günbegün aldığım bazı notları burada aktarmak isterim:

Pazartesi, 3 Ağustos. – İmparator bu sabah Aleksey Nikolayeviç'in yanına geldi; yüzü tanınmayacak haldeydi. Çünkü merasim muhteşem bir gösteri halini almış. Kışlık Saray'ın balkonuna çıktığında meydanı tıka basa dolduran kalabalık diz çökmüş ve Rus ulusal marşını söylemeye başlamış. Halkın gösterdiği bu heyecan çara bu savaşın ne kadar ulusal bir karakter taşıdığını kanıtlamış.

İmparatorun dün Kışlık Saray'da Rus topraklarında tek bir düşman kalmayınca kadar barış yapmayacağına gayet şatafatlı bir tarzda yemin ettiğini öğrendim. II. Nikolay bütün dünyanın önünde böyle bir taahhüde girmekle bu savaşın asıl karakterini de çok iyi vurgulamıştı: Her bakımdan aşırılığa varacak bir savaştı, hayat memat meselesiydi.

İmparatoriçe bu öğleden sonra benimle uzun uzun konuştu. Müthiş bir infial içindeydi. Rusya'nın dul imparatoriçesinin II. Wilhelm'in emriyle St. Petersburg'a doğru yoluna devam etmekten alıkoyulduğunu ve Berlin'den Kopenhag'a dönmek zorunda kaldığını öğrenmişti.³⁰

30 III. Aleksandr'ın dul eşi, dolayısıyla II. Nikolay'ın annesi Marya Fyodorovna (d. 1847). IX. Christian'ın kızı olduğu için Danimarka Prensesi Dagmar olarak doğmuştu. Kız kardeşi Aleksandra müstakbel VII. Edward ile evlendi; erkek kardeşi Georgios da Yunanistan kralı oldu. Kendisinden sonra geride iki kızı kaldı ama oğullarının kaderi böyle olmadı: Bolşevikler tarafından öldürülen çar ve Grandük Mihail (Bkz. Dipnot 41, s. 127) dışında kalan iki kardeş devrimden önce, erken yaşta feci biçimde ölmüştü. 1917'de Rusya'yı terk etmek istemedi ama 1919 yılında kızı Ksenia da aralarında olmak üzere imparator ailesinin başka üyeleriyle birlikte önce Kırım'dan bir Britanya gemisine binerek İngiltere'ye gitti, ardından da 1928 yılında hayatını kaybedeceği Danimarka'ya geri döndü. Külleri 2006 yılında St. Petersburg'daki Petrus ve Pavlus Katedrali'nde Romanovların külleriyle birleşti.

Bir hükümdar o, bir imparatoriçeyi nasıl durdurabilir! Buraya nasıl gelebildik? Militarist Parti, Rusya'dan nefret eden parti onun üzerinde iyice etkili olmaya başladığından beri tamamıyla değişti ama savaşa kendi iradesiyle sürüklenmediğinden eminim. Militarist Parti'nin açıkça başına geçen ve babasının³¹ izlediği politikayı onaylamadığını belirten Kronprinz [Veliht prens] tarafından sürüklendi bu karara. İmparator onun tarafından zorlanmış.

Hiç samimi olmadığı için asla sevemedim onu. Hep oyunlar oynadı ve o kadar da kibirli ki. Beni hep Almanya için hiçbir şey yapamamakla suçladı; Rusya'yı Fransa'dan ayırmak için de elinden gelen her şeyi yaptı,* ama bunun Rusya'nın iyiliği için olduğuna hiç inanmadı. Bu savaşı... asla affettiremeyecek bana.

İmparatorun önceki gün geceleyin, savaş ilanından birkaç saat sonra kendisinden bir telgraf aldığını biliyorsunuz; bu telgrafta hemen cevap verilmesi kaydıyla korkunç olaydan kaçınılabileceği belirtiliyordu. İmparatoru bir kez daha aldatmak istedi. Elbette ki bu telgraf ne pahasına olursa olsun savaş isteyenler tarafından Berlin'de tutulmuş ve geç gönderilmiş de olabilir.

31 II. Wilhelm'in büyük oğlu olan Wilhelm von Hohenzollern (1882-1951) asla Almanya İmparatoru olamadı, üstelik daha ileriki tarihlerde Nazilere hayran oldu ve onlar tarafından kullanıldı. Babası, İmparatoriçe Aleksandra'nın dert kaynağı birinci kuzeniydi; anneleri kraliçe Victoria'nın kızlarıydı.

* İmparatoriçenin Fransa'ya kişisel bir yakınlık hissettiğini söyleyemeyeceğim; Fransa'ya ilişkin hiçbir anısı yoktu, mizaç itibarıyla da hiçbir yakınlık hissetmiyordu. Fransızların zekâ oyunlarını anlayamıyor ve bizim "ahlaksız yazarlarımızın" [İngiliz-Alman terbiyesiyle yetişip Ortodoks ahlakına dahil olan imparatoriçe, Katolik Fransa'nın ciddi bir konuya eğilmeyen ve bundan yani ahlaklı olmaktan kaçınan, sonuçta hafif meşrep konular işleyerek geçimlerini kazanmayı tercih eden yazarları "ahlaksız" olarak nitelendiriyor. (ç.n.)] kaleminden akan bütün hafiflikleri ciddiye alıyordu. Buna karşılık 19. yüzyılın büyük şairlerinden zevk alıyordu. (P.G.)

Salı, 4 Ağustos. – Almanya Fransa’ya savaş ilan etti; İsviçre’nin de seferberlik ilan ettiğini öğrendim. Temsilciliğe gittim, seferberlik emrim çıkarsa hazır olduğumu söyledim.

Çarşamba, 5 Ağustos. – İmparatorla parkta karşılaştım: Neşesi gayet yerinde, bana Belçika’nın tarafsızlığına tecavüz edildiği için İngiltere’nin Rusya yanında olduğunu bildirdi. Dahası, İtalya’nın tarafsız kalması da temin edilmiş gibi.

Daha şimdiden büyük bir diplomatik zafer kazandık. Silahlarla kazanılacak zafer de bunun peşinden gelecek ve İngiltere’nin de desteği sayesinde sanılandan da daha hızlı zafere ulaşacağız. Avusturya dışında bütün Avrupa Almanya’ya karşı. Hırs dolu politikası sonunda müttefiklerini bile bıktırdı: İtalyanlar’ın durumu ortadal

Akşamleyin imparatoriçeyle yeniden uzun uzun konuştuk; İsviçre’ye gitme ihtimalimi kabul edemiyor.

“Saçma bir şey bu! İsteseniz de gidemezsiniz, bütün yollar kesildi.”

Fransa Büyükelçiliği ile İsviçre temsilciği arasında bir anlaşma yapıldığını ve bu sayede İsviçrelilerin Çanakkale Boğazı’ndan geçen Fransız konvoylarına katılabildiklerini söyledim.

“İşin kötü tarafı, ülkenize dönebilmeniz dahi, ki bu da pek zayıf bir ihtimal, savaş bitmeden buraya asla geri döneemezsiniz. İsviçre de savaşa girmeyeceği için, eliniz kolunuz bağlı orada kalacaksınız.”

Tam o sırada Majesteyle bulunduğum odaya Dr. De-revenko girdi, elinde İsviçre’nin tarafsızlığının Alman-

ya tarafından ihlal edildiğini bildiren akşam gazeteleri vardı.

“Yine mi! Delilik bu, anlamsız! diye bağırdı imparatoriçe. Aklını kaybetmiş bunlar!”

Beni artık tutamayacağını anladığı için ısrar da etmiyor; bu kadar uzun süre benden haber alamayacak olan anne-babamın ne durumda kalacağından şefkatle söz ediyordu.

“Ben de erkek kardeşimden hiç haber alamıyorum” diye ekledi. “Nerede acaba? Belçika’da Fransız cephesinde mi? İmparator Wilhelm’in sırf benden öç almak için Rus cephesine sürebileceğini düşündüğümde dehşete kapılıyorum. Pekâlâ yapabilir böyle bir kötülük!.. Ah! Nasıl da korkunç bir şey savaş! Ne kadar kötülük var, ne kadar acı çekiliyor Tanrım! Almanya ne olacak? Nasıl bir aşağılanma, nasıl da ezilecek! Bütün bunun da yegâne günahı Hohenzollernlerin; doyurulmaz hırsları ve çılgın gururları yüzünden bu noktaya geldik. Çocukluğumun Almanyası’nı ne hale getirdiler? Çocukluk yıllarımın Darmstadt’ından ne güzel anılarım, şiir dolu, iyilik dolu anılarım var. Çok iyi arkadaşlarım da vardı orda ama yaptığım son seyahatlerde Almanya’yı başka bir ülke sandım; bilmediğim ve anlamadığım bir ülkeydi. Sadece yaşlılarla eskisi gibi duygularımı ve düşüncelerimi paylaşabiliyordum. Prusya Almanya’yı mahvetti. Alman halkı aldatıldı; Alman halkına doğasında olmayan öfke ve intikam duyguları aşılandı. Korkunç, canavarca bir mücadele yaşanacak ve insanlık dosdoğru dehşet verici acılara doğru ilerliyor.”

Perşembe, 6 Ağustos. – Bu sabah kente gittim: İsviçre’nin tarafsızlığının ihlali teyit edilmedi ve doğru

değil galiba; Çanakkale Boğazı'ndan geçmek imkânsız. Dolayısıyla, benim yola çıkmam da ertelendi, üstelik ne zaman yola çıkacağım da bilinmiyor. Bu belirsizlik beni çok sıkıyor.

Pazar, 9 Ağustos. – İmparator bugün yine uzun uzun konuştu benimle. Önceki günler gibi sadece bulunduğumuz olağandışı koşulların açıklayabileceği bir güven ve rahatlıkla konuştu. Ne imparator ne de imparatoriçe benimle siyasi ya da mahrem konulara girerdi ama son günlerde yaşadığımız olağanüstü olaylar ile kaygılarına ve dertlerine bu kadar yakından dahil olmam nedeniyle daha yakınlaşmıştık, saray âdetleri ve terbiye kurallarının konvansiyonel engelleri geçici olarak ortadan kalkmıştı.

Çar ilk başta önceki gün Duma'daki muhteşem oturumdan söz etti. Duma'nın kararlı ve onurlu tavrının, ateşli yurtseverliğinin kendisini ne kadar memnun ettiğini söyledi.

Duma koşullara uygun davrandı, gerçekten ulusun sesi oldu çünkü bütün Rus halkı Almanya'nın kendisine ettiği hakareti derinden hissetmişti. Artık geleceğe güvenim tam. Bu savaştan kaçınmak için elimden gelen her şeyi yaptım, ulusal gururumuz ve onurumuzla bağdaşabilecek her tavizi verdim. Bu dehşet verici belirsizliğin son bulmasından ne kadar mutluluk duyduğumu bilemezsiniz çünkü savaştan önce yaşanan günlerin sıkıntısına benzer hiçbir işkenceye katlanmamıştım şimdiye kadar. Artık Rusya'da 1812'de yaşanan büyük savaşa benzer bir hareketin ortaya çıkacağından eminim.

Çarşamba, 12 Ağustos. – Aleksey Nikolayeviç'in doğum günü; 10 yaşına bastı bugün.

Cuma, 14 Ağustos. – Rus orduları başkomutanı Grandük Nikolay Nikolayeviç cepheye gitti.³² Peterhof'tan ayrılmadan önce, ilk savaş ganimetini imparatora takdim etmek üzere Aleksandriya'ya geldi: Doğu Prusya sınırındaki harekâtın ilk günlerinde yaşanan çatışmaların birinde Almanlardan alınan bir makineli tüfek vardı elinde.

Cumartesi, 15 Ağustos. – Dün akşam İsviçre'ye geri dönmekten resmen muaf tutulduğum bildirildi. Bunun Majestenin talebi üzerine Sazonov tarafından Bern nezdinde yapılan bir girişimin sonucu olduğunu öğrendim. Kaldı ki İsviçrelilerin yola çıkmaları pek de mümkün gözüküyor.

İmparator ailesi 17 Ağustos'ta Moskova'ya gitmek zorunda. Atalarından devraldığı âdet uyarınca imparator, ülkenin yaşadığı bu trajik dönemde Tanrı'nın inayeti-nin kendisi ve halkı üzerine olması için yakarmak istiyor.

Pazartesi, 17 Ağustos. – Majestelerinin Moskova'ya varışı şimdiye kadar görebildiğim en etkileyici ve en heyecanlandırıcı olaylardan biriydi.

Gardaki alışlageldik teşrifat ertesinde, arabalardan oluşan uzun bir kuyruk halinde Kremlin'e doğru yola çıktık. Müthiş bir kalabalık meydanları ve sokakları doldurmuş, dükkânların çatılarına çıkmış, meydanlardaki ağaçlara asılmış, mağazaların vitrinlerine tırmanmış, evlerin balkonlarına ve pencerelerine yığılmış; bütün mabetlerin çanları

32 I. Nikolay'ın torunu olan Nikolay Nikolayeviç (1856-1929) çok saygı gören bir kişiydi; 1905 yılında çarla beraber, bir tür askeri diktatörlük uygulamasına katılmayı reddetmişti. 1915 yılında Kafkas kral naibi olmuş, Türkleri birçok kez bozguna uğratmıştı. 1918 yılında dul imparatoriçyle beraber aynı İngiliz gemisine binmiş, Rusya'yı terk etmiş ve Fransa'ya yerleşmiştir.

durmadan alıyor, binlerce gsten dinin ihtiyaını ve derinden yaşanan heyecanları yansıtan, koskoca bir halkın imanını dile getirdiği şu harika Rus ilahisi yükseliyor:

Tanrı, Çarı korul
Güçlü ve kuvvetli ol, şanımız için hükmet,
Düşmanlarımız dehşete kapılsın diye hükmet, Ortodoks Çar.
Tanrı, Çarı korul

Ardına kadar açık kapılarından İkonostasis'in önünde yanan mumların aydınlığının seçilebildiği kiliselerin eşiğinde, rahip cüppelerini kuşanmış papazlar ellerinde altından yapılma büyük bir ha tutuyorlar; önlerinden geçen çarı büyük bir ha işaretiyle kutsuyorlar. İlahi biter gibi oluyor, sonra yeniden canlanıyor, güçlü ve muhteşem ahenge sahip bir dua gibi yükseliyor:

Tanrı, Çarı korul

Kortej Yeniden Doğuş Kapısı'na vardı.* İmparator arabadan indi ve âdet olduğu üzere şapele girip mucizeler yaratan İverya Bakiresi (İverskaya) ikonasını öptü. Dışarı çıktı, birkaç adım attı ve durdu, devasa kalabalığın hâkimiydi. Yüzü ciddi ve düşünceli. Kıpırdamadan duruyor, halkının sesini dinliyor ve halkıyla beraber aynı ruhu paylaşıyor. Büyük Rusya'nın kalbinin sesi geldi kulaklarına.

Ardından şapele doğru döndü, ha çıkardı, sonra yeniden başını örtüp yavaş adımlarla arabasına ulaştı; arabası eski kapıdan geçip gözden kayboldu, Kremlin'e vardı.

O akşam Aleksey Nikolayeviç yeniden bacağından çok şikâyet etti. Yarın yürüyebilecek mi, yoksa Majestele-

* Çarlar Moskova'ya her geldiklerinde Kremlin'e bu kapıdan girerlerdi. (P.G.)

ri katedrale giderken taşınması mı gerekecek? İmparator ve imparatoriçe iyice umutsuz. Çocuk Kışlık Saray'daki törene katılamadı. Halkın karşısına çıkacağı hemen hemen her defasında böyle oluyor: Son anda mutlaka bir aksaklık çıkacaktır, herkes neredeyse emin bundan. Alın yazısı buymuş demek ki.

Salı, 18 Ağustos. – Aleksey Nikolayeviç bu sabah yürüyemeyeceğini fark etti; çok üzüldü. Majesteleri yine de törende hazır bulunacağını söyledi; imparatorun Kazak emir erlerinden biri tarafından taşınacak. Ne var ki imparatorluk vârisi grandükün sakat olduğu düşüncesinin halkta yer etmesinden kaygı duyan anne-baba açısından müthiş bir yıkım bu.

Saat on birde çar Kızıl Merdiven'in başında görüldüğünde, meydanı dolduran dev kalabalık çılgınca tezahürat yapıyor. Kolunda imparatoriçe yavaş yavaş basamakları iniyor, ilerliyor, peşinde uzun bir merasim alayı var, sarayı katedrale bağlayan Göğe Yükseliş Köprüsü'nden geçiyor ve kalabalığın ateşli tezahüratı arasında kiliseye giriyor. Kiev, St. Petersburg ve Moskova metropolitleri, Ortodoks ruhban sınıfının üst mertebe görevlileri hazır bulunuyor. Ayinin son bulmasıyla beraber imparator ailesi üyeleri peş peşe kutsal emanetlere yaklaşıp onları imanla öpüyor ve piskoposların mezarları önünde secde ediyorlar. Ardından Aziz Aleksey'in kabrinin başında dua etmek için Mucizeler Manastırı'na gidiyorlar.

Majestelerinin saraya dönmesinin üzerinden çok zaman geçtikten sonra bile, kalabalık meydandan ayrılmadı, yeniden görmeyi umut ediyorlardı imparator ve imparatoriçeyi. Birkaç saat sonra çıktığımızda sarayın önündeki avluda hâlâ yüzlerce köylünün beklediğini gördük.

Perşembe, 20 Ağustos. – Heyecan her geçen gün biraz daha artıyor. Çarın kendi kentlerinde bulunmasından gurur duyan ve olabildiğince uzun süre burada kalmasını isteyen Moskova halkı, kendisini ne kadar sevdiğini göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmayarak çarını kendine bağlamak ister gibi. Durmadan gösteri yapıyor; kendiliğinden, beklenmedik zamanlarda, gürültülü ve şiddetli.

Aleksey Nikolayeviç’le beraber her sabah otomobille dışarı çıkıyoruz. Genelde Serçe Tepeleri’ne kadar gidiyoruz; çarların kenti [St. Petersburg] ve Moskova Vadisi harika görülüyor buradan. Napoléon 14 Eylül 1812’de bu tepeden Moskova’ya bakmış, sonra da kente girmişti. Manzara gerçekten göz alıcı: Ön planda, tepenin hemen dibinde müstahkem surları ve mazgal delikleri açılmış 16 kulesiyle Novodeviçi Manastırı yer alıyor; biraz arkada 150 kiliseyi, sarayları ve parkları, mazgal siperli duvarlarla çevrili, altın rengi kubbeli ve tuhaf biçimli, göz alıcı renklerde soğan kubbeli manastırları barındıran kutsal kent görülüyor.

Bu sabah, her günkü gezintimizden dönerken etraf o kadar kalabalıktı ki şoförümüz Yakimanskaya semtinin çok dar sokaklarında durmak zorunda kaldı. Halktan ve çevreden köylüler vardı sadece, ya işleri için ya da çarı görme umuduyla gelmişlerdi. Birdenbire “Vâris!.. Vâris!..” sesleri duyuldu. Kalabalık koşup çevremizi sardı ve o kadar yakınımıza geldiler ki sıkışıp kaldık, bütün bu *muji*klerin, işçilerin, itişip duran, bağırان, el kol hareketleri yapan, bir yolunu bulup çareviçi görmek isteyenlerin tutsağı olmuş gibiydik. Kadınlar ve çocuklar yavaş yavaş biraz daha cesaretlenip arabanın marşpiyesine çıktılar, kapılardan kollarını uzattılar, çocuğa dokunabildiklerinde de zafer kazanmış gibi “Dokundum!.. Dokundum imparatorluk vârisine!..” diye bağırđılar.

Aleksey Nikolayeviç etrafındaki bu şiddet dolu hareketlerden ürkmüştü, arabanın en altına attı kendi. Beti benzi attı, halkın yaptığı bu beklenmedik gösteri o güne kadar hiç görmediği bir şeydi, üstelik çok da abartılıydı. Bütün bu iyi niyetli insanların yüreği temiz gülümsemesi içini rahatlatıyordu ama yine de kafası karıştı. Bu kadar ilgi odağı olmaktan rahatsızlık duyuyordu, ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemiyordu. Bense bütün bunların nasıl son bulacağını düşünüp kaygılanıyordum çünkü imparator vârisi grandükün gezintileri için hiçbir kolluk kuvveti hazır bulundurulmuyordu; nereye, ne zaman ve hangi yoldan gidileceği önceden kestirilemiyordu. Etrafımızda birbirini ezen bütün bu hengâmede bir kaza yaşanmasından korkuyordum.

Ne var ki, izbandut gibi iki memur nefes nefese, bağırıp çağırarak imdadımıza yetişti. Kalabalık da mujiklere özgü itaat ve tevekkülle kıpırdadı, sonra da yavaş yavaş geri çekildi. Bunun üzerine ben de ayrı bir arabayla peşimizden gelen lostromo Derevenko'ya öne geçmesini emrettim; tekerlekleri sağa-sola çevirerek yol açtık ve kendimizi kurtardık.

Cuma, 21 Ağustos. – Majesteleri Çarskoye Selo'ya dönmeden önce, Kiev, Mağaralar Manastırı'ndan sonra Rusya'nın en ünlü mabedi olan Troytsa Manastırı'nı ziyaret etmek istedi. Tren bizi küçük bir istasyon olan Sergiyevo'ya götürdü, buradan da arabayla manastıra ulaştık. Bir tepenin üzerinde kurulmuştu bu manastır; uzaktan bakıldığında kolayca surlarla çevrili büyük bir kasaba sayılabilirdi ama renk renk çan kuleleri ve altın rengi kubbeleriyle 13 kilise görüldüğünde, ne olduğu da hemen anlaşılıyordu. Ortodoksluğun kalesiydi, tarihi boyunca çok ciddi saldırılara uğramıştı. 17. yüzyılın başın-

da 30 bin kişilik bir Polonya ordusunun muhasarasına 16 ay direnmesi çok ünlüydü. Moskova'yla birlikte Yukarı Volga kentleri arasında geçmişi, boyarlar Rusyası'nı, Moskova grandüklerini, ilk çarları en yoğun biçimde hatırlatan ve Rus halkının tarihsel oluşumunu en iyi açıklayan yer burasıydı.

İmparator ailesi *Te Deum*'a katıldı ve manastırın kurucusu Aziz Sergey'in kutsal emanetleri önünde secde etti. Arşimandrit, imparatora bütün Rusya'da en saygı gören azizlerden biri olan bu azizin tabutundan bir parça üzerine yapılmış bir ikona hediye etti. Bir zamanlar sefere çıkan her çar yanına bu ikonayı da almış. İmparator da bu ikonanın BGK'ye (Büyük Genel Karargâh³³) götürülmesini ve Rus birlikleri başkomutanının "sahra kilisesi"ne yerleştirilmesini emretti.

İmparator, imparatoriçe ve çocukları daha sonra küçük St. Nikon Kilisesi'ne geçtiler, piskoposların eski dairelerinde kısa bir süre durdular. Fazla zamanları olmadığı için, manastırdan çok uzak olmayan çilehaneyi ziyaret edemedik. Rusya'da hâlâ yaşayan ve sık sık uygulanan bir âdete göre, bazı keşişler kendilerini yeraltındaki hücrelere kapattırıyorlar. Oruç tutarak ve ibadetle geçiriyorlar günlerini, bazen ömürlerinin sonuna kadar dünyadan ellerini eteklerini çekip buralarda yaşıyor, yiyeceklerini de açılan küçük bir kapaktan alıyorlar; insanlarla yegâne iletişim yolları da bu oluyor.

İmparator ailesi arşimandritten izin istedi ve manastırdan ayrıldı; manastırın dış duvarına kadar kalabalık bir keşiş topluluğu arabalara eşlik etti.

33 Buraya *Stavka* da denilir.

X

Savaşın İlk On Ayı

22 Ağustos'ta Çarskoye Selo'ya döndük; BGK'ye geçmeden önce imparatorun bir süre burada kalması gerekiyordu. En önemli kararlar alınırken başkentin hemen yakınında olması gerekiyordu.

Omuzlarında korkunç bir sorumluluk olmasına rağmen, çarı hiç savaşın başındaki bu dönemdeki kadar kararlı, sağlam ve enerjisini bilinçli kullanırken görmedim. Kişiliğinin hiç bu kadar otorite sahibi olarak kendini ortaya koyduğunu da görmedim. Rusya'yı zafere götürmekten ibaret olan müthiş göreve, ruhu ve bedeniyle bağlandığı izlenimini uyandırıyor. İçindeki gücün ısıdığı seziliyordu; yanına yaklaşan herkese mutlaka galip gelme iradesi aşıyordu.

İmparator hem alçakgönüllü hem utangaç biriydi; her şeyi aşırı derecede düşündüğü, kılı kırk yardığı için durmadan tereddüt edenlerdendi. Bir yanıla da aşırı derecede hassas ve zarif olduğu için, isteklerini kabul ettirmeye güçlüklerle karar verenlerdendi. Hep kendinden şüphe ediyor ve pek de talihli olmadığına inanıyordu. Ne yazık ki yaşamına şöyle bir bakıldığında çok da haksız sayılmazdı. Duyduğu şüpheler ve zaman zaman güvensizliğe kapılması da bundandı. Ama bu sefer onda bir şeyler de-

gişmiş gibiydi. Bu sefer ne olmuştu da kendine bu derece güvenmeye başlamıştı?

Kutsal bir davayı savunduğuna inanıyordu ama bu davayı halkı uğruna benimsediği için halkına da hiç olmadığı kadar yakındı; halkının kendini taşıdığını hissediyordu. Moskova'ya yaptığı seyahat bu savaşın halk tarafından ne kadar benimsendiğini, onurlu ve kararlı tutumuyla ulusun itibarını yabancıların gözünde yücelttiği için kendisine ne kadar minnet duyulduğunu da göstermişti. Kitleler coşkularını hiç bu kadar cömertçe ve kendiliğinden ortaya koymamıştı. Bütün ülkenin kendisini desteklediği duygusuna kapılıyordu; ortak tehlike karşısında son bulan bütün siyasi ayrılıkların savaş sürdükçe yeniden ortaya çıkmayacaklarını umuyordu.

Doğu Prusya'da Moskova'dan dönüşünden birkaç gün sonra yaşanan Soldau felaketi orduya duyduğu güveni hiç sarsmamıştı. Bu büyük felaketin yaşanma nedeninin birliklerin belirli noktalarda yeterince yoğunlaşmaması ile yabancı güçlerin bir kesimini kendi üzerine çekmek, böylece Batı cephesini rahatlatmak amacıyla General Samsonov'un ordusunun Alman topraklarına neredeyse aşırı telaşla girmesi olduğunu biliyordu. Ne var ki yaşanan bu yenilgi bir hafta sonra kazanılan Marne zaferiyle telafi edilmişti. Dolayısıyla, Fransa'yı ve buna bağlı olarak Rusya'yı da kurtardığı için, bu fedakârlıktan pişman olmamak gerekirdi. Daha az kayıp vererek aynı sonuca ulaşılabileceği doğrudu; Rus komutasının yanlışları da yok değildi ama her savaşın başında yaşanabilecek talihsizliklerden biriydi bu.

İmparatorun kendisine ve orduya olan güveni hiç sarsılmamıştı, enerjisinde de en ufak bir azalma yoktu. Savaşın en başından itibaren ve nüfuzlu kişilerin karşı

çıkmasına rağmen, içki imalatını ve satışını yasaklamıştı. Hazine gelirlerinde önemli bir kayba yol açmıştı bu karar; üstelik hiç olmadığı kadar da paraya ihtiyaç vardı. Ancak kendisine yapılan bütün itirazlardan çok daha güçlüydü bu kararın doğruluğuna olan inancı. Halk tarafından seilmeyen bakanları görevden alıp, yerlerine Duma tarafından benimsendiği kesin olan kişileri getirerek şahsi hareket etmişti. Ulusu temsil eden kişilerle çok daha gerçek bir işbirliği içine girmek istediğini bu şekilde vurgulamıştı.

3 Ekim günü, imparator üç gün geçireceği BGK'ye gitti; Brest ve Kovno bölgesindeki birlikleri kısa süreli ziyaret ettikten sonra Çarskoye Selo'ya geri döndü. İşte bu andan itibaren de cepheye ve cephe gerisine düzenli ziyaretlerde bulunmaya başladı; ucu bucağı görünmeyen bu ordunun çeşitli kesimlerini ziyaret etti, ambulanslara ve askeri hastanelere, cephe gerisindeki fabrikalara gitti; kısacası bu müthiş savaşın sürmesinde payı olan neresi varsa hepsini ziyaret etti.

İmparatoriçe ise daha en başından itibaren yaralılarla ilgilenmeye adanmıştı kendini; Grandüşes Olga Nikolayevna ve Tatyana Nikolayevna'nın da bu işte kendisine yardım etmesine karar vermişti. Bu nedenle üçü de hemşirelik kurslarına gidiyor ve her gün birkaç saatlerini Çarskoye Selo'ya getirilen yaralılarla ilgilenmeye ayırıyorlardı. Majeste bazen imparatorla, bazen iki büyük kızıyla beraber Batı ve Orta Rusya kentlerindeki Kızıl Haç kuruluşlarını birkaç defa ziyaret etmişti. Talebi üzerine birçok askeri hastane açılmış, ülkenin büyüklüğünden kaynaklanan uzak mesafelerden dolayı yaralılar cephe gerisine çoklukla epey yavaş nakledildiğinden, bu zorluğun aşılması için özel olarak düzenlenmiş sıhhiye trenleri

sefere koyulmuştu. İmparatoriçenin bu hareketi pek çok kişiye örnek oldu; bu alanda kişisel girişimin hiç bu kadar canlı ve cömertçe sergilendiği görülmemiştir.

Ülkenin sahip olduğu bütün güçleri bir araya getirmek amacıyla Moskova'da, Rusya'daki bütün belediyelerin ve bütün *zemstvoların*³⁴ katıldığı bir kongre toplandı. Hiçbir çıkar gütmeyen ve bütün güçlerini bu amaç için seferber eden insanların önyak olmasıyla bu kongre hızla elinde devasa kaynaklar bulunan, hatta hükümete çok değerli yardımlarda bile bulunabilen güçlü bir örgüte dönüştü. Rusya'da gerek kapsamı gerekse temelinde yatan yurtseverlik açısından bu hareketle kıyaslanabilecek başka hiçbir hareket olmamıştı. Bu savaş, ulusun kendi savaşı halini almıştı.

Rus orduları, eylül ayını başarılar ve başarısızlıklarla geçirdi. Doğu Prusya'da, Soldau'da yaşanan bozgunu Mazurya Gölleri'ndeki bozgun izledi; Almanların üstünlüğü yeniden kendini göstermişti. Buna karşılık Galiçya'da Ruslar Lemberg'i [Lviv] ele geçirmişler, karşı konulmaz ilerleyişlerini sürdürmüşler ve Karpatlar'a doğru çekilen Avusturya ordusuna ciddi kayıplar verdirmişlerdi. Ertesi ay Almanlar Varşova'yı ele geçirmek istediler ama öfkeyle saldırımlarına rağmen Rusların müthiş direncini kıramadılar. Her iki taraf da önemli kayıplar verdi.

Aralık ayında, imparator güney ordusunun harekât alanı olan Kafkaslar'a gitti. Ermenistan sınırına yığılan Türk tümenlerine karşı son derece acımasız koşullarda

³⁴ 1864 yılında kurulan ekonomi alanında (yollar, okullar, erzak temini vb.) etkin, yerel meclisler. Bu meclisteki oy hakkı vergi mükellefiyetine ve toplumdaki mertebeye göre düzenlendiği için, asil sınıfı elbette ki ayrıcalıklı kılıyordu ama bu meclisler yine de liberal fikirleri beslemişti.

mücadele eden bu bölüklerle zaman geçirmek istiyordu. Geri döndüğünde Moskova'da kendisini karşılayan imparatoriçe ve çocuklarla buluştu. Askeri okulları ziyaret etti; Majeste ve imparator vârisi grandük ve kız kardeşleriyle beraber kentteki hastaneleri ve revirleri gezdi.

Moskova'da geçirdiğimiz bu beş gün boyunca halkın coşkusu ağustos ayındaki heyecanı hiç aratmadı; imparator ailesi eski başkenti istemeye istemeye terk etti: İmparator BGK'ye, ailenin geri kalanı ise Çarskoye Selo'ya döndü.

Yeni yıl şenliklerinden sonra çar BGK'ye yaptığı düzenli seyahatleri ve cephe ziyaretlerini sürdürdü. Ordu mart ayında yapılacak büyük saldırıya hazırlanıyordu.

Bütün kış ayları boyunca çareviçin sağlığı gayet tatminkârdı; derslerimiz düzenli devam etti. Bahar başında Majeste bana imparatorun ve kendisinin, içinde bulunan koşullardan ötürü, Aleksey Nikolayeviç'e bir *vos-pitatel* atamak istemediklerini bildirdi. Dolayısıyla, ben de hiç beklemediğim halde, imparator vârisi grandükün eğitimindeki eksikleri elimden geldiğince tamamlamaya çalışmak ve sırtıma binen ağır sorumluluğu bir süre daha taşımak zorunda kaldım. Çareviçi günde birkaç saatliğine dahi olsa alışageldiği ortamın dışına çıkarmak ve yaşamla doğrudan temas etmesini sağlamaya çalışmak gerektiğini açıkça biliyordum. Bulunduğumuz çevrenin askeri bir haritasını edindim; bu sayede 30 km kadarlık bir yarıçap dahilinde çevredeki her yeri otomobille gezmeye başladık. Öğlen yemeğinden hemen sonra yola çıkıyorduk; yolumuzun üzerindeki köylerde duruyor, çalışan köylüleri seyrediyorduk. Aleksey Nikolayeviç köylülere bir şeyler sormaktan hoşlanıyordu; onlar da kiminle konuştuklarından en ufak bir şekilde şüphe etmeden Rus

köylüsünün, mujiğin basitliği ve iyi yürekliliğiyle cevap veriyorlardı. St. Petersburg banliyösünün demiryolları çareviçin çok dikkatini çekiyordu. Yol boyunca rastladığımız küçük garlardaki hareketlilikle, yol tamiratıyla, köprülerle vb. çok ilgileniyordu.

Saray polisi, emniyet sınırları içinde kalmayan ve güzergâhı önceden tespit edilmeyen bu gezintilerden çok rahatsız oldu. Benden yerleşik kurallara uymam istendi ama ben bunu kulak ardı edip gezintilerimize bildiğimiz şekilde devam ettim. Bunun üzerine saray emniyeti koruma hizmetinde değişikliğe gitti, öyle ki parktan dışarı her çıktığımızda, peşimize bir otomobilin takılacağından da emin olduk. Peşimizdeki otomobili atlatmak Aleksey Nikolayeviç'in en hoşlandığı şeylerden biriydi; bazen atlatmayı başardık da.

Asıl çabaladığım şey, imparator vârisi grandüke arkadaş bulmaktı. Bu soruna çözüm getirmek de çok zordu. Ne mutlu ki bu eksikliği kısmen dolduracak koşullar kendiliğinden ortaya çıktı. Dr. Derevenko'nun Aleksey Nikolayeviç'le aşağı yukarı aynı yaşta bir oğlu vardı. İki çocuk tanıştılar ve kısa sürede arkadaş oldular. Sadece pazarları, bayram günleri ya da tatil günleri görüşmekle kalmadılar, kısa sürede her gün görüşür oldular; hatta çareviç, saraydan pek de uzak olmayan küçük bir villada oturan Dr. Derevenko'yu ziyaret etme izni de aldı. Sık sık Dr. Derevenko'nun evine gidiyor ve bir burjuva ailenin mütevazı evinde arkadaşı ve onun arkadaşlarıyla bütün öğleden sonrayı oynayarak geçiriyordu. Getirilen bu yeni âdet çok eleştirildi ama imparator ve imparatoriçe denilenlere hiç kulak asmadı. Özel yaşamlarında onlar da o kadar basit birer insandılar ki çocuklarında da aynı zevkleri teşvik etmekten başka bir şey gelmezdi ellerinden.

Bununla beraber, savaş yaşamımızı hatırı sayılır derecede değiştirmişti; sarayın ağır havası daha da ağırlaşmıştı. İmparator çoğu kez sarayda bulunmuyordu. İmparatoriçe ve büyük iki kızı devamlı hemşire üniformasıyla dolaşıyorlardı; imparatoriçe zamanını hastane ziyaretleri ve yaralılara yardım kuruluşlarından kaynaklanan sayısız meşguliyet arasında paylaştırıyordu. Savaşın başlarında çok yorulmuştu. Giriştiği her şeyde olduğu gibi bunda da şevkle hiç sakınmadan harcamıştı kendini. Sağlık durumu zaten yeterince sinanmıştı, şaşılacak kadar canlıydı. Giriştiği bu güzel çalışmayı yerine getirdiğinde, içinin çok rahat ettiği hissediliyordu: Hem kendini vakfetme ihtiyacı tatmin oluyor hem yatıştığı kısa dönemler çareviçin hastalığının yol açtığı kaygıları ve sıkıntıları unutmasını sağlıyordu.

Gayet sevindirici olduğu kadar, beklenmedik bir sonucu daha vardı savaşın: Rasputin arka plana itilmişti. Eylül ayı sonunda yaşamını tehlikeye atan korkunç yarası tamamıyla iyileşmiş olarak Sibirya'dan geri dönmüştü ama geri dönüşü pek heyecan uyandırmamıştı sanki; her halükârda daha da ender ziyarete gelir olmuştu. Aleksey Nikolayeviç'in sağlığı bütün kış gayet iyi olduğu için, Rasputin'e ihtiyaç duyulmamıştı; böylece gücünün asıl kaynağından da yoksun kalmıştı.

Yine de çok güçlüydü. Kısa bir süre önce Madam Vyrubova'nın ölümüyle sonuçlanabilecek bir tren kazasında ne kadar güçlü olduğuna bizzat şahit oldum. Bulunduğu vagonun enkazının altından, neredeyse ölü halde çıkartılan Madam Vyrubova, Çarskoye Selo'ya umutsuz sayılacak halde getirilmişti. Kendisine haber verilen imparatoriçe, neredeyse yegâne dostu sayılan bu kadının başucuna hemen koşmuştu. Telaşla çağırılan Rasputin de

oradaydı. İmparatoriçe, yaşanan bu felaketi sevdiği herkesin üzerine çöken gayet kararlı bir alın yazısının yeni bir işareti saymıştı. Bu kaygılı anında Rasputin'e Madam Vyrubova'nın yaşayıp yaşamadığını sorduğunda şu cevabı aldı:

Sana yararlı olacaksa Tanrı sana ve ülkeye bırakacak bu kişiyi; yok eğer yaptıkları zarar veriyorsa, Tanrı yanına alacak. Ben de bilemem, sırrına erişilemeyen amaçlarını.

İtiraf etmek gerekir ki insanı zor durumda bırakan bir sorudan kurtulmanın en becerikli yoluydu bu. Madam Vyrubova kazayı atlatır da iyileşirse, Rasputin'e ömür boyu minnet duyacaktı çünkü onun sayesinde iyileştiği için Madam Vyrubova'nın imparatoriçe nezdinde yerine getirdiği kutsal görev de bir bakıma kutsanmış olacaktı. Yok eğer iyileşemez de ölürse, Majeste dostunun ölümünü Tanrı'nın inayetinin sırrına ulaşılmaz yollarının tezahürü sayacak ve ölümünün ardından çok daha kolay teselli olacaktı.*

Kazaya müdahale etmesi Rasputin'in yeniden nüfuz kazanmasına yaradıysa da bu durum fazla uzun sürmedi. Her şeye rağmen bir şeyler değişmiş gibiydi; Rasputin artık o kadar da önemli değildi sanki. Bunu görmek beni çok sevindirdi; kısa bir süre önce Petrograd'da³⁵ İsviçre temsilcisiyle *staretz* Rasputin konusunda çok uzun ko-

* Uzun zaman aldı ama Madam Vyrubova'nın yaraları iyileşti; bu kaza sonrasında sakat kaldı. (P.G.)

35 31 Ağustos 1914 tarihli bir kararname (*ukaze*) fazla Germence gelen "St. Petersburg" adının yerine "Petrograd" denmesini emretmişti. Lenin ölünce (Ocak 1924), Petrograd Leningrad oldu; ardından, 1991 yılında Leningrad da St. Petersburg oldu. Yer adlarının tarihi, bizim tarih diye bildiğimizi de işte böyle özetler.

nuştüğümüz için, daha da sevindim. Bana aktardığı kesin bilgiler, Rasputin'in hakiki kişiliği konusunda hiçbir şüpheyi yer bırakmıyordu. Benim de tahmin ettiğim gibi, bir tür psişik güce sahip, yoldan çıkmış bir mistik, kösnül isteklere ve mistik arzulara teslim olan dengesiz biri, sefahat âlemleriyle geçen geceler ertesinde dini esrimelere kapılıp haftalar geçiren biriydi. Ama bu görüşmeden önce, sadece Ruslar arasında değil, Petrograd'daki büyükelçilikler ve temsilciler nezdinde de Rasputin'in siyasi rolüne bu kadar önem verildiğinden hiç şüphe etmemiştim. Kapsamı fazla abartılıyordu ama sadece böyle bir etkinin var olması bile kamuoyuna bir tür meydan okumaydı. Üstelik özel yaşamında ne kadar sınır tanımadığını bilenler için, bu adamın sarayda bulunması hem şaşırtıcı bir şeydi hem rezaletin ta kendisiydi. Majestelerinin itibarı açısından bunun çok büyük bir tehlike arz ettiğinin farkına vardım; düşmanları, önünde sonunda bu silahı ona karşı kullanacaklardı.

Bunun tek çaresi Rasputin'in uzaklaştırılmasıydı ama saraydan azledilmesini hangi kuvvet sağlayabilirdi? İmparatoriçe üstündeki gücünün derinlerde yatan nedenlerini o kadar iyi biliyordum ki uygun koşulları bulduğunda yeniden etkili olacağından kuşku duyuyordum.

Savaşın ilk altı ayında beklenen sonuçlar elde edilemedi; üstelik çok uzun ve çok sert bir mücadele yaşanacağı da tahmin ediliyordu. Ortaya hiç beklenmedik zorluklar çıkabilirdi çünkü savaş uzadıkça çok önemli ekonomik güçlükler yaşanabilir, bu da hoşnutsuzluk ve düzensizliğe yol açabilirdi. İmparator ve imparatoriçe bu konuda çok kaygılıydılar; ne kadar endişelendikleri her hallerinden belliydi.

Sıkıntı ve karışıklığın yaşandığı her zaman olduğu gibi, onlar da ihtiyaç duydukları huzuru dinde ve evlat

sevgisinde buluyorlardı. Grandüşesler sarayda her geçen gün biraz daha ağırlaşan yaşamı hiç sıkılmadan ve gayet basit biçimde kabul ettiler. Genç kızların alışıldık rahatlığından en ufak bir iz taşımayan yaşamları sayesinde buna zaten hazırdılar. 1914'te savaş patladığında Olga Nikolayevna 19'una basacaktı; Tatyana Nikolayevna da 17'sine yeni basmıştı. O güne kadar tek bir baloya dahi katılmamışlardı, olsa olsa teyzeleri Grandüşes Olga Aleksandrovna'nın³⁶ bir-iki akşam davetine katılmışlardı. Savaşın ilk günlerinden itibaren akıllarında tek bir şey vardı: Anne-babalarını kendi sevgileriyle çevreleyip kaygılarını ve dertlerini hafifletmek; insanın gönlünü rahatlatan noktalara özen gösteriyorlar, en hassas konulara dikkat ediyorlardı.

Bu ailenin yaşamındaki mahrem ve gururlu yumuşaklık, yakından görüldüğünde ne güzel bir örnek oluşturuyor! Böyle bir şeyin varlığını ne kadar da az ön görebiliyor! İnsanların ne diyeceğine hiç bakmayan bu ailenin barındırdığı şefkati kimse göremiyordu.

³⁶ 1882'de doğan Olga Aleksandrovna, II. Aleksandr'ın altı çocuğunun en küçüğüydü, dolayısıyla II. Nikolay'ın kız kardeşiydi; 1916 yılında Oldenburg Prensi Pierre'den boşandı ve Nikolay Kulikovski adlı bir albayla evlendi. Devrimden sonra Danimarka'da resme verdi hayatını; ardından Kanada'ya gitti ve 1960 yılında orada öldü.

XI

Rus Ordusu Geri Çekiliyor; İmparator Başkomutanlığa Geçiyor; İmparatoriçenin Nüfuzu Gittikçe Artıyor (Şubat-Eylül 1915)

Rusların güz aylarında Galiçya'da kazandıkları başarılarla rağmen, 1915 baharında durum hâlâ çok belirsizdi. Her iki taraf da yeniden canla başla mücadeleye hazırlanmıştı; ocak ve şubat ayındaki çarpışmalar sadece bunun hazırlığıydı. Rus tarafında orduya azami mücadele gücü kazandırılması ve ikmalin aksamaması için her türlü tedbir alınmış gibiydi. En azından imparator, kendisine verilen raporlara dayanarak durumun böyle olduğuna inanıyordu; bütün umudunu bahar ayındaki bu sefere bağlamıştı.

İlk saldıranlar Avusturyalılar oldu; Ruslar da şiddetle karşı saldırı düzenledi ve kısa sürede bütün cepheye açıkça üstünlük sağladılar. Mart ayının ilk iki haftasında başarıları giderek pekişti. 19 Mart'ta Przemyśl Kalesi'ni ele geçirdiler: Böylece garnizona sahip oldukları gibi, hatırı sayılır bir savaş ganimeti de edinmiş oldular. Bütün ülkeyi müthiş bir neşe kapladı. İmparator, 24 Mart günü BGK'den döndü; yüzü ışıltı saçıyordu. Savaşın kaderi Rusya'nın lehine mi dönüyordu?

Nisan ortasında Rus birlikleri Karpatlar'ın doruklarına ulaştı ve zengin Macar ovalarını tehdit etmeye başladı;

Avusturya ordusu nefes nefese kalmıştı. Ne var ki bütün bu başarılar devasa kayıplara mal olmuştu; dağlarda yapılan mücadele, zafer elde eden taraf için de son derece kötü koşullarda devam ediyordu. Üstelik savaşın uzaması ülke içinde de kendini hissettirmeye başlamıştı; yiyecek fiyatları artmış, ulaşım imkânlarının eksikliği ekonomik yaşamı felce uğratmıştı. Gecikmeden buna bir çözüm bulmak gerekiyordu.

Oysa Almanya, Avusturya ordusunun çöküşüne kayıtsız kalamazdı; tehlike ayan beyan ortaya çıktığında, gücü dahilindeki her tür tedbiri alıp tehlikeyi def etmeye çalıştı. Çok sayıda Alman askeri birliği Krakow'un doğusuna yığılmış ve General von Mackensen'in komutasına verilmişti; generalin amacı Rus ordusuna saldırıp Karpatlar'da çarpışan birliklerin merkezle bağını kesmektir. Saldırı Mayıs ayının ilk günlerinde başladı; Almanların baskısıyla Batı Galiçya'daki Rus ordusu hızla doğuya çekilmek zorunda kaldı. Karpatlar'daki geçitleri terk etmek ve yeniden ovaya inmek gerekti; oysa bu geçitlerin ele geçirilmesi çok zor olmuştu. Birlikler cesurca ve örnek bir sebatla çarpıştı ama hem silahları hem mühimmatları yeterli değildi. Ricat devam etti: 5 Haziran günü Przemysl, 22 Temmuz'da da Lemberg yeniden ele geçirildi. Fethi Rusların yüreğini bu kadar neşeyle dolduran Slav toprağı Galiçya, ay sonunda neredeyse bütünüyle boşaltılmıştı.

Bunun üzerine Almanlar Polonya'da şiddetli bir saldırı başlattılar, Rusların amansızca direnmesine rağmen hızla ilerlediler. Kötü günlerdi. Bütün Rus cephesi sarsılmış ve Avusturya-Alman ordularının indirdiği darbeler karşısında geri çekilmeye başlamıştı. Kamuoyu kaygılıydı. Bu felaketten kimin sorumlu olduğunu bilmek isti-

yordu, kamuoyu suçluların peşindeydi, ceza verilmesini istiyordu.

İmparator bütün bu olayların acısını derinden hissetmişti. Bunları öngöremediği için daha da ağır geliyordu ama ülkede saflaşma istemiyordu. Birliklerin ikmalinde başarısız kalan ve canice ihmalkâr davranan Savaş Bakanı General Suhomlinov'u 25 Haziran'da görevden aldı. Yerine General Polivanov'u getirdi. 27 Haziran'da BGK'de bütün bakanların katıldığı bir Bakanlar Kurulu topladı, bu toplantıya imparator bizzat başkanlık etti. Düşmanla amansızca mücadele etmek için ülkenin bütün güçlerini, bütün kuvvetlerini ve bütün kaynaklarını harekete geçirmek gerekiyordu. Duma'nın toplantıya çağırılmasına karar verildi. İlk oturum Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan ettiği günün yıldönümü olan 1 Ağustos 1915'te yapıldı. Meclisin benimsediği cesur ve kararlı tavır zihinlerin yatışmasına katkıda bulundu. Bütün ülkeyi vatan savunması amacıyla birlikte çalışmaya davet eden Duma, suçluların araştırılıp cezalandırılmasını istiyordu. Birkaç gün sonra da imparator yaşanan ulusal felaketin sorumlularını belirlemek üzere bir "yüksek soruşturma komisyonu" atamıştı.

Bu arada Almanların Polonya'daki saldırısı ilerleyerek devam ediyordu: 5 Ağustos günü Ruslar Vistule Nehri'nin sağ kıyısına çekilip Varşova'yı terk ettiler; 17 Ağustos'ta Kovno (Kaunas) teslim oldu. Rusların bütün sağlam mevzileri, düşmanın engellenemeyecek ilerlemesi karşısında birer birer düşüyordu. Ağustos ayı sonunda bütün Polonya'nın yönetimi Almanya'ya geçmişti.

Bu bozgun vatanın var oluşunu dahi tehlikeye atan bir felaket ölçüsüne varmıştı. Her tarafı istila eden bu

dalga durdurulabilecek miydi, yoksa 1812'de olduğu gibi Rus toprağı yabancılara terk edilip ülkenin içlerine doğru çekilmek mi gerekecekti? Yapılan bütün fedakârlıklar hiçbir şeye yaramamış mıydı? Taşrada devamlı asker toplanıyordu; tarımda hem insan gücü hem koşum hayvanı olarak at eksikti. Kentlerdeyse mülteci akını ve demiryollarının aksaması nedeniyle fiyatlar iyice artıyordu. Kulaktan kulağı son derece kötümser dedikodular dolaşıyordu, sabotajlardan, ihanetlerden söz ediliyordu. Son derece değişken olan, ya aşırı üzülen ya aşırı sevinen Rus kamuoyu, son derece karanlık öngörülere teslim olmuştu.

İşte tam da Rusya böyle şiddetli bir bunalımın ortasındaiken II. Nikolay başkomutanlığı devraldı. İmparatoriçe aylardır imparatoru bu kararı almaya zorluyordu ama o buna hep diremişti; Grandük Nikolay'ı başkomutanlığa kendisi getirmişti, şimdi de elinden almak istemiyordu. Savaş patlak verdiğinde ilk hareketi ordunun başına geçmek olmuştu ama bakanlarının ricalarını kırmayıp çok istediğı halde vazgeçmişti. Buna hep pişman oldu; Almanların bütün Polonya'yı fethedip Rus toprağına doğru ilerlediğı günlerde geride kalmayı ve ülkesinin savunulmasında daha etkin biçimde yer almaktan kaçınmayı tam anlamıyla cinayet sayıyordu.

İmparator 15 Temmuz günü BGK'den döndü; bu kararı almadan önce Çarskoye Selo'da iki ay geçirmişti. 16 Temmuz 1914'te kendisiyle yaptığım bir görüşmenin notlarını aktarmak isterim; sözleri hangi duygular içinde olduğunu açıkça görmemizi sağlayacak. O gün, parkta Aleksey Nikolayeviç'le benim yanıma geldi. Ordu saflarına yaptığı son ziyaretten edindiğı bazı izlenimleri anlatıyordu oğluna; bana dönüp şöyle dedi:

Cephe gerisinde olmak beni ne kadar üzüyor bilemezsiniz. Buradaki her şey, insanın içine çektiği hava bile gücümüzü gevşetiyor ve kişiliğimizi yumuşatıyor. En karamsar dedikodular, en inanılmayacak haberlere inanılıyor ve her tarafa taşınıyor. Burada herkes sadece entrikalarla ve dedikodularla uğraşılıyor; burada herkes bencil ve çıkar peşinde; orada herkes vatan uğruna çarpışıp ölüyor. Cephede tek bir duygu var: Yenme isteği; başka hiçbir şey olmuyor insanın aklında ve verilen kayıplara, geriye düşüslere rağmen insan kendine güvenini hiç kaybetmiyor. Eli silah tutan herkesin orduda olması gerekir. Bana gelince, birliklerime kavuşacağım anı ipe çekiyorum!*

İmparatoriçe imparatorun bu yatışmak bilmez isteğini suiistimal etmekten geri durmadı; bazı düşüncelere kapılıp şüpheye düşmesini engelledi. Altan alta imparatorun itibarını mahvetmeye ve bir saray devrimi yaratarak işleri kendi lehine çevirmeye çalışmakla suçladığı Grandük Nikolay'ın uzaklaştırılmasını istiyordu. Üstelik Madam Vyrubova'nın verdiği bilgilere dayanarak BGK'nin bir komplo merkezi olarak işlediğine ve bu komplonun amacının da imparator uzakta olduğunda kendisini tutuklamak ve bir manastıra kapatmak olduğuna inanıyordu. Çar, Grandük Nikolay'ın sadakatinden hiç şüphe etmiyordu, herhangi bir kötülükte bulunmayacağından emindi; bununla beraber, imparatoriçeyi hedef alan komploya dahil olduğunu da kabul etmek zorunda kalıyordu. Ne var ki kendisini ordunun başına geçmesi gerektiğine

* Tahttan indirildikten sonra maiyetindeki bir subaya aynı duygulara kapılıp şöyle söylemişti: "Artık imparator olmadığma göre, ülkem için çarpışmama bile izin verilmeyecek!" Yüreğinin en derinlerindeki bu duyguyu işte böyle dile getiriyordu. (P.G.) (Bu konuyla ilgili bkz. dipnot 47, s. 156)

inandıran duygu, vicdani bir yükümlölük halini alınca-ya kadar bekledi. Bizzat mücadeleye girerek savaşıñ son noktasına kadar sürdürüleceğini göstermek ve sonunda mutlaka zafer kazanacaklarını bildirmek istedi. Yaşanan bu trajik dönemde bizzat bedel ödemesi ve devletin başı olarak her tür sorumluluğı yüklenmesi gerektiğini, bunun bir ödev olduğunu düşündü. Uzun bir süre peş peşe yenilen, sarsılan ve başlıca gücü daha üstün silahlara sahip olmaktan ibaret bir düşmanla çarpışmaktan bezgin düşmüş birliklere, yanlarında bulunarak güven de vermek istemişti.

Son günlerde yaşanan geri çekilmelere rağmen, Grandük Nikolay Rusya'da çok önemli askeri bir itibara sahipti. Savaşın bu ilk yılı boyunca gayet kararlı ve sarsılmaz bir komutan olmuştu. Ordu yenilgiye uğradığında komutanlıktan alınması, yenilgiden onun sorumlu tutulduğunu gösterir gibiydi; böyle bir karar, başarıları karşısında haksız olduğu kadar şerefini zedeleyecek bir ceza olarak da yorumlanacaktı. İmparator bunun farkındaydı ve bu kararı istemeye istemeye aldı. Önce BGK'de kendi yanında tutmaya niyetlendi grandükü ama böyle bir şey eski başkomutan açısından hassas bir duruma yol açacaktı; Kafkas kuvvetleri korgeneralliğine ve Türkiye'yle savaşan ordunun başkomutanlığına getirmeye karar verdi.

Çar, BGK'ye gitmek üzere yola çıkmadan birkaç gün önce Çarskoye Selo'da toplanan bir Bakanlar Kurulu'nda ordunun başkomutanlığını üstlenme kararını bakanlarıyla paylaştı. Bu haber, yardımcılarının çoğunda gerçekten derin bir yıkıma yol açtı; imparatoru bu tasarısından vazgeçirmeye çalıştılar. Devletin başı olarak devamlı BGK'de, yani hükümet merkezinden 800 kilometreden de fazla bir mesafede olmasının, işlerin aksamadan yü-

rümesi açısından ne kadar sakıncalı olduğunu ona göstermeye çalıştılar. Kendisinin yeterince meşguliyetle sahip olduğunu, yeni ve çok ağır sorumluluklar üstlenmemesi gerektiğini hatırlattılar. Bu kadar kritik bir anda orduların başına geçmemesi için ona yalvardılar: Başarısızlık durumunda hem itibarını zedeleyecek hem otoritesini mahvedecek saldırılara kendini açmaması gerekiyordu.

Ama imparator kararından dönmedi. Yakın çevresinden birkaç kişi daha onu vazgeçirmeye çalıştı ama onlar da başarısız oldular ve imparator 4 Eylül akşamı BGK'nin o sıralar yer aldığı Mogilev'e³⁷ gitmek üzere yola çıktı. Ertesi gün birliklere başkomutanlığı üstlendiğini bildiren kararı imzaladı; kararın altına kendi elyazısıyla şunları ekledi:

Tanrı'nın inayetine mutlak bir iman beslediğim gibi, nihai zaferi kazanacağımıza da mutlaka inanıyorum. Vatanımızı sonuna kadar savunarak kutsal görevimizi yerine getireceğiz ve Rusya'nın toprağının aşağılanmasına izin vermeyeceğiz.

Savaşın başındaki andını tekrarlamak ve tacını bu karışıklığa dahil etmekten başka bir şey değildi yaptığı.

Bu haber Fransa ve İngiltere'de şaşkınlığa ve bir ölçüde endişeye de yol açtı. Bu hareket Rus İmparatorluğu'nu hükümdarının şahsında İtilaf Devletleri'nin³⁸ kaderine geri dönmeyecek biçimde bağlandığını gösterdi; üstelik bu bağ, yaşanan bir dizi bozgundan ötürü ayrılıkçı eğilimlerin ortaya çıkmasından endişe duyulabilecek bir anda kurulmuştu. Müttefik ülkelerin bütün büyük gaze-

37 Dinyeper Nehri kıyısında Petrograd'a yaklaşık 650 km uzakta; günümüzde Belarus'ta.

38 Bkz. Dipnot 28, s. 75.

II. Nikolay, Aleksandra Fyodorovna ve çareviç Mogilev'de (1915).

teleri, bu kararın taşıdığı önemin altını çizdi. Rus ordusunun manevi gücünü hatırı sayılır ölçüde etkileyeceği ve nihai zaferin elde edilmesine katkıda bulunacağı umut ediliyordu. Rusya'daki bütün basın zafer marşları söylemeye başladı ama gerçekte bu komuta değişikliğinin doğru olup olmadığı konusunda başlangıçta çok farklı görüşler vardı. İmparatorun başkomutanlığı ele alması, ileride göreceğimiz gibi, askerlere cesaret verdi ve birliklere yeni bir can kattı.

Ne yazık ki, daha önce şüphe ettiğim gibi, önceki kış Rasputin'e kayıtsız kalmıştı ama bu kayıtsızlık geçiciydi ve mayıs ayında felaketler yaşandığında, Rasputin'in nüfuzu yeniden canlandı ve giderek arttı. Olayın yönünün bu şekilde değişmesini açıklamak hiç zor değil. Savaşın başında imparator ve imparatoriçe, üstlendikleri ödevin yükeliğini bütün varlıklarında hissettikleri için halklarına duydukları sevgiyle çok uzun zaman geçirmişlerdi; karşılığında halktan da aynı derecede sevgi görmüşlerdi.

Halklarıyla yaşadıkları bu ateşli duygusal birlik yüreklerini umutla doldurmuştu; Rusya'yı bütünüyle seferber eden bu büyük ulusal hareketin gerçekten de merkezi oldukları duygusunu yaşamışlardı. Daha sonraki aylarda yaşanan askeri olaylar cesaretlerini en ufak şekilde sarsmadı; bahar aylarında yapılacak saldırıya tamamıyla inanıyorlardı, Rus orduları bu saldırıyla nihai zaferi elde edecekti. Dolayısıyla, yaşanan büyük felaket onları tarifsiz kederlere boğdu. Çektiği bütün acılardan ötürü imparatoriçenin manevi bir desteğe ihtiyaç duyması kaçınılmazdı; sadece çocuğunun kurtarıcısı olarak değil, halkın temsilcisi olarak da Rusya'yı ve Rusya'nın çarını kurtarmak için Tanrı tarafından gönderilen kişi olarak da Rasputin'e başvurması kaçınılmazdı.

Bazılarının dediği gibi, Majeste iktidara susadığı ya da kişisel hırsına teslim olduğu için siyasetle ilgilenmeye başlamadı. Siyasetle ilgilenmeye sadece duygusal nedenlerle sürüklendi. Çocuklarına tapıyordu, kocasına hayrandı ve sevdiklerine kendini sınır tanımadan adıyordu. Yegâne isteği, üstlendiği ağır görevde imparatora yararlı olmak ve kendi görüşlerini bildirerek yardım etmektir.

Otokrasinin Rusya'ya uygun yegâne yönetim düzeni olduğuna inanan imparatoriçe, özgürlük temelinde geniş tavizlerde bulunmak için zamanın henüz erken olduğu kanısındaydı. Ona göre, Rus halkının oluşturduğu eğitimsiz kitleyi sadece iktidarın şahsında toplandığı bir çar coşturabilirdi. *Mujiğin* gözünde imparatorun Rusya'nın birliğinin, ihtişamının ve şanının simgesel gösterimi, imparatorluğun başı ve efendimizin kutsanmış temsilcisi olduğuna emindi. İmparatorun ayrıcalıklarına el uzatmak Rus köylüsünün imanına saldırmak demekti, ülkeyi en korkunç felaketlere sürüklenme tehlikesi demekti. Çarın

hükmetmesi yetmezdi: Devleti sarsılmaz ve güçlü pençesinde tutarak yönetmesi de gerekirdi.

İmparatoriçe üstlendiği yeni ödevde tıpkı çocuğunun yaşamı için mücadele ediyormuş gibi sarıldı, aynı fedakârlığı, gözüpekliği ve ne yazık ki kötülüğün aynısını sergiledi. Gayet tutarlı davrandı. Daha önce söylediğim gibi saltanatın sadece halktan destek alabileceğine ve Rasputin'in Tanrı'nın seçtiği kişi olduğuna (oğlunun hastalığı sırasında ettiği duaların etkili olduğunu görmemiş miydi?) ikna olduğu için, benliğini saran ona duyduğu mutlak güvenden ötürü, bu mütevazı köylünün çarlar imparatorluğunun kaderini avucunda tutan kişiye doğaüstü güçleriyle yardım etmesi gerektiğine inandı. Zeki ve kurnaz Rasputin, siyasi tavsiyelerde bulunurken son derece ihtiyatlı davrandı. Sarayda olup biten her şeyi ve hükümdarların en mahrem duygularını kesin olarak öğrenmeden hiçbir şey yapmadı. Dolayısıyla peygamberce sözleri çoklukla imparatoriçenin en gizli isteklerini teyit etmekten ibaret oldu. Nitekim, imparatoriçe bundan hiç kuşku duymuyordu ama "esinlenmiş" kişinin esin kaynağı kendisiydi aslında, kendi istekleri Rasputin aracılığıyla kendisine geri dönüyor, bir vahiy gücü kazanıyor ve otoriteye sahip oluyordu.

İmparatoriçenin savaştan önceki siyasi nüfuzu pek ender kendini hissettirmişti; yaptığı şey daha çok *staretze* karşı çıkanları uzaklaştırmakla sınırlı kalmıştı. Savaşın başlamasından sonraki ilk aylarda da bu durum değişmedi ama 1915 bahar aylarında yaşanan büyük yenilgilerden itibaren, en çok da imparatorun başkomutanlık görevini almasından sonra her şey değişmeye başladı. Majeste giderek artan sorumluluğun ağırlığı altında her geçen gün daha da bunaldığını hissettiği eşinin yardımına

koşmak için devlet işlerinde daha çok yer edinmeye başladı. Bitip tükenmişti, sadece dinlenmek istiyordu ama kutsal bir zorunluluk olduğuna inandığı şey uğruna kişisel huzurunu feda etmekten hiç çekinmedi.

Çok temkinli ama bir o kadar da içinden geleni yapardı, her şeyden önce bir eş ve anneydi, imparatoriçeydi ama imparatoriçe ancak kendi ailesi arasında mutluluğu bulabiliyordu. İyi eğitim almıştı, sanatçı yanı vardı, okumayı ve sanatı seviyordu. Kendi başına düşüncelere dalmaktan hoşlanıyor, sık sık çok yoğunlaşıyordu iç yaşamı; tehlike ancak iyice yaklaştığında müdahale ediyor ve hırsıyla, şiddetle yoluna çıkan her engele saldırıyordu. En iyi manevi niteliklere sahipti ve hep en asil esinlenmelerin peşinden gidiyordu. Ne var ki çektiği acı paramparça etmişti içini. Kendisinden geriye sadece gölgesi kalmıştı; sık sık mistik esrime dönemleri yaşıyordu, olup bitenle ve insanlarla bağları zayıflıyordu. Rasputin'in aziz olduğuna inanması da bu durumu gereğinden fazla kanıtlıyor.

Kocasını ve dünyadaki her şeyden çok sevdiği çocuğunu kurtarmak isterken, onların mahvolmasına yol açacak aracı da kendi elleriyle yaratmıştı.

XII

Başkomutan II. Nikolay; Çareviçin BGK'ye Gelişi; Cepheye Yapılan Ziyaretler (Eylül-Aralık 1915)

Grandük Nikolay BGK'yi 7 Eylül'de, yani imparatorun gelişinden iki gün sonra terk etti. Kafkaslar'a gitti. Yanında Rus orduları genelkurmay başkanlığını kısa bir süre önce General Alekseyev'e bırakan General Yanuşkeviç de vardı. General Alekseyev'in bu göreve getirilmesi, kendisinden çok umutlu olan askeri çevreler tarafından gayet iyi karşılandı. 1914 güz aylarında Galiçya'da yapılan harekâtı da yine bu general planlamıştı; kuzeybatı cephesi başkomutanı olarak askeri yeteneklerini yeniden kanıtlamaktaydı. Omuzlarına ezici bir sorumluluk yüklenmişti çünkü Almanların karşı koyulmaz ilerleyişi nedeniyle Rus ordusu çok kritik bir durumda kalmıştı ve General Alekseyev'in alacağı kararlar son derece ağır sonuçlar doğuracaktı. Daha en başından itibaren imparator bütün harekâtı tamamıyla ona teslim etmişti; kendi yetkisini ona devretmek ve aldığı kararların sorumluluğunu üstlenmekle yetinmişti.

II. Nikolay'ın başkomutanlığa gelmesinden birkaç gün sonra durum aniden kötüleşti. Vilna'nın³⁹ kuzeyba-

³⁹ Günümüzde Litvanya'nın başkenti Vilnius; o zamanlar Rus İmparatorluğu'ndaydı.

tısına çok sayıda kuvvet yığan Almanlar, Rus cephesini yarmayı başarabilmişti; süvari alayları ordunun geri saf-
larında harekât düzenleyip iletişimi tehdit ediyordu. 18
Eylül günü çok büyük bir felaketin eşiğinde olduğu
havası yaşandı. Bununla beraber alınan basiretli karar-
lar ve birliklerin kahramanca ve sebatla mücadelesi saye-
sinde tehlike savuşturulabildi. Kendileri de güçten düşen
Almanların son çabasıydı bu. Ekim ayının ilk günleriyle
beraber, Ruslar Avusturyalılar karşısında zafer kazandı;
yavaş yavaş devasa cephenin istikrara kavuştuğu görül-
dü; her iki taraf da yerleşmeye başladı.

Mayıs ayında başlayan uzun ricatin sonuydu bu. Her
şeye rağmen Almanlar kesin bir sonuç elde edememişler-
di: Rus ordusu hatırı sayılır toprak kaybetmişti ama düş-
manın kuşatmasından her yerde kendini kurtarabilmişti.

İmparator 6 Ekim günü birkaç günlüğüne Çarskoye
Selo'ya döndü; çarın en büyük isteği imparator vârisi
grandükü askerlere göstermek olduğu için Aleksey
Nikolayeviç'in imparatorla beraber BGK'ye gitmesine
karar verildi. İmparatoriçe bu karara boyun eğdi; tek ba-
şına kalan imparatorun ne kadar acı çektiğini anlıyordu:
Ömrünün en boğucu dönemlerinden birinde, en büyük
neşe kaynağı olan ailesinden mahrum kalmıştı. Oğlunun
yanında olmasının imparatoru nasıl rahatlatacağını bi-
liyordu. Ne var ki, Aleksey Nikolayeviç'in gideceği dü-
şüncesi yüreğini kanatıyordu. Oğlundan ilk kez ayrı ka-
lacaktı; sadece birkaç dakikalığına çocuğunun yanından
ayrılan bu anneden çok büyük bir fedakârlık isteniyordu.
Üstelik oğluna yeniden kavuşup kavuşamama kaygısı da
taşıyordu.

14 Ekim günü Mogilev'e gitmek üzere yola çıktık.
İmparatoriçe ve grandüşesler bize gara kadar eşlik etti-

ler. Kendisinden izin istediğimde, Majeste bana her gün yazmamı ve Aleksey Nikolayeviç'ten haberler aktarmamı istedi. Bütün seyahatimiz boyunca isteğini gayet özenle yerine getireceğimi vaat ettim.

Ertesi gün Rigitsa'da [Mogilev yakınlarında] durduk; imparator cepheden çekilen ve çevreye yerleşen birlikleri ziyaret etmek istedi. Buradaki bütün kuvvetler acımasız Galiçya ve Karpatlar seferine katılmıştı; bu birliklerin asker mevcutları iki ya da üç defa tamamen yenilenmişti. Ne var ki uğradıkları korkunç kayıplara rağmen müthiş bir zevkle geçtiler imparatorun önünden. Birkaç haftadır dinlendikleri, yorgunluklarını ve mahrumiyetlerini üzerlerinden atacak amanı bulabildikleri doğrudur. Başkomutan olduğundan beri çar ilk defa birliklerini teftiş ediyordu; dolayısıyla askerler onun şahsında hem imparatorlarını hem başkomutanlarını görüyorlardı.

Merasim bitince imparator askerlerin yanına gitti ve birçoğuyla konuştu, katıldıkları acımasız çarpışmalar konusunda onlara sorular yöneltti. Aleksey Nikolayeviç babasını adım adım izliyordu; defalarca ölümle karşı karşıya gelen bu insanların hikâyelerine müthiş ilgi duyuyordu. Her zaman hareketli ve anlamlı olan yüzü, anlatılanların tek kelimesini bile kaçırmamak için verdiği çabayla gerginleşmişti. İmparatorun yanında bulunması askerlerin ilgisini çekmişti; yanlarından uzaklaştığında askerler alçak sesle yaşı, boyu, posu, anlatımı konusunda birbirlerine bir şeyler söylüyorlardı. Ama askerleri en çok şaşırtan yan çareviçin sıradan bir asker üniforması giymiş olmasıydı; muvazzaf bir asker evladından hiç farkı yoktu.

16 Ekim günü küçük bir Belarus kenti olan, taşranın bütün özelliklerine sahip Mogilev'e vardık. Grandük Nikolay iki ay önce Almanların büyük saldırısı sırasın-

*Çareviç, Gilliard (önde sağda) ve Genelkurmay üyeleriyle sofrada
(Mogilev 1915).*

da BGK'yi buraya taşımıştı. İmparator, valinin Dinyeper Nehri'nin sol kıyısına hâkim, yalıyarın üzerine inşa edilmiş evinde kalıyordu. Evin ilk katındaki epey büyük iki oda kendisine ayrılmıştı; odalardan birini çalışma odası, ötekini yatak odası olarak kullanılıyordu. Oğlunun kendi dairesini paylaşmasına karar vermişti. Dolayısıyla Aleksey Nikolayeviç'in sahra yatağı imparatorunkinin yanına yerleştirildi. Ben de çarın askeri maiyetinin bir bölümüyle beraber BGK tarafından kullanılmak üzere boşaltılan ilçe mahkeme binasına yerleştirildim.

Günlerimiz şöyle düzenlenmişti: İmparator her sabah dokuz buçukta Genel Karargâh'a gidiyordu; genelde saat bire kadar orada kalıyordu. Ben de onun yokluğunu fırsat bilip çalışma odasında Aleksey Nikolayeviç'le ders yapıyordum. Yerimiz dar olduğu için imparatorun çalışma odasını kullanmak zorundaydık. Öğle sofrası valinin evindeki büyük salonda kuruluyordu. Sofrada her gün

30 kişi kadar misafir ağırlanıyordu; sofradakiler arasında General Alekseyev ve önde gelen çalışma arkadaşları, bütün müttefik askeri misyon komutanları, maiyetimiz ve Mogilev'e uğramış birkaç subay oluyordu.

Yemekten sonra imparator acil işlerle ilgileniyordu, ardından saat üçe doğru otomobille dolaşmaya çıkıyorduk. Kentten belirli bir mesafeye ulaştınca duruyor ve yaklaşık bir saat geziniyorduk. En gözde gezinti yerlerimizden biri küçük Saltanovka köyünü çevreleyen çamlıktı; 29 Temmuz 1812'de General Rayevsky ile Mareşal Davud'un ordusu burada karşı karşıya gelmişti.* Bu olayın anısına eski bir değirmenden pek uzak olmayan küçük bir gölün kıyısında bir şapel inşa edilmişti; burası Rusların gösterdiği direnmenin merkeziydi.

Gezintiden döndüğümüzde çar yeniden çalışmaya koyuluyor, Aleksey Nikolayeviç de babasının çalışma odasında ertesi günkü ödevlerini yapıyordu. Bir gün Aleksey Nikolayeviç'le babasının çalışma odasındaiken, imparator elindeki kalemi bırakmadan bana döndü, okumamı kesip şöyle dedi:

Biri bana bir gün Bulgaristan'a savaş ilamını imzalayacağımı söylese, delisin derdim! Oysa o gün geldi bile. İstemeye istemeye imzalıyorum çünkü Bulgar halkının kralı ve Avusturya taraftarları tarafından aldatıldığına ve büyük çoğunluğuyla Rusya'ya bağlı kaldığına derinden inanıyorum. İrk duygusu kısa sürede eminim Bulgaristan'da yeniden uyanacak ve yanlış yaptığına inanacak ama iş isten geçmiş olacak.

* Moskova'ya doğru ilerleyen Fransız ordusu 19 Temmuz günü Mogilev'i istila etti; Mareşal Davud, imparatorun Aleksey Nikolayeviç ile yerleştiği, yine aynı valinin evinde birkaç gün kaldı. (P.G.)

Bu hikâye BGK'de ne kadar basit yaşadığımızı gösterdiği gibi, içinde bulunduğumuz olağanüstü koşulların nasıl bir yakınlığa yol açtığını da göstermektedir.

İmparator, kendi vârisi grandükle beraber birlikleri ziyaret etmek istediği için 24 Ekim günü cepheye doğru yola çıktık. Ertesi sabah Berdiçev'e vardık; Güneybatı cephesi başkomutanı General İvanov trenimize bindi. Birkaç saat sonra da Rovno'ya vardık. General Brusilov karargâhını bu kentte kurmuştu; birliklerin toplandığı yerlere onunla beraber gidecektik. Gideceğimiz yer 20 kilometreden de fazla olduğu için zaman kaybetmek istemedik ve hemen otomobile bindik. Kentten çıkar çıkmaz, tayyarelerden oluşan küçük bir filo ortaya çıktı ve bize ormanlık bir alanın ardına yığılmış kuvvetlerin gri renkli uzun hatlarını görünceye kadar eşlik etti. Kısa bir süre sonra da varacağımız yere ulaştık. İmparator, çareviçle beraber yaya olarak bütün cepheyi dolaştı. Ardından birlikler peş peşe önünde resmi geçit yaptılar. Bundan sonra imparator ödüllendirilecek subaylar ve askerlerin öne çıkmasını emretti ve onlara Aziz Georgi Haçı'nı verdi.

Merasim bittiğinde gece de olmuştu. Dönüş yolumuzda, General İvanov'dan biraz uzakta bir ilkyardım noktası olduğunu öğrenen imparator, hemen oraya gitmeye karar verdi. Sık bir ormana girdik, kısa bir süre sonra da meşalelerin kızıllığıyla cılız biçimde aydınlanan küçük bir bina fark ettik. Çar, peşinde Aleksey Nikola-yeviç de olmak üzere eve girdi, bütün yaralıların yanına gidip sevgiyle onlara sorular yöneltti. Bu kadar geç bir saatte, cepheye bu kadar yakın bir noktada imparatorun beklenmedik bir zamanda ortaya çıkışı, bütün askerlerin yüzünde açıkça görülen bir şaşkınlığa yol açtı. Pansumanı yapıldıktan sonra yeniden yatağına yatırılan bir

asker gözlerini imparatora dikmiş bakıyordu. İmparator ona doğru eğildiğinde, kullanabildiği yegâne elini hafifçe kaldırıp giysilerine dokundu; karşısında gerçekten çarın olduğundan, bunun bir hayal olmadığından emin olmak istiyordu. Aleksey Nikolayeviç babasının biraz arkasında duruyordu. Kulağına gelen iniltilerden ve etrafını saran acılardan derin biçimde etkilenmişti.

Yeniden trenimize bindik ve hemen güneye doğru yola koyulduk. Ertesi sabah Galiçya'da uyandık: Geceleyin eski Avusturya sınırını geçmiştik. İmparator silah ve mühimmat eksikliğine rağmen, son derece değerli beceriler sayesinde düşman topraklarındaki yerlerini korumayı başaran kuvvetleri tebrik etmek istiyordu. Bogdanovka'da demiryolunu terk ettik ve yavaş yavaş yükseklikteki düzlüğe doğru çıkmaya başladık. General Çerbaçev'in ordu-sundaki bütün alayların müfrezeleri bu düzlükte toplanmıştı. İşin merasim faslı bittikten sonra çar, çevresindeki kişilerin dediklerine bakmadan, ön saftaki siperlerden sadece beş kilometre uzakta ve düşman topçu ateşinin ulaşabileceği bir noktada bulunan Peçerski müfrezesini ziyaret etti. Daha sonra ormanda bıraktığımız otomobillere geri döndük ve 50 kilometre kadar uzakta bulunan General Leçitski'nin kuvvetlerine gittik.

Dönüş yolunda hava karardı; koyu bir sis çöktü kırlara, yolumuzu kaybettik ve tam iki defa bütün yolu gerisin geri gelmek zorunda kaldık. Sonunda, birçok tereddüt yaşamamıza rağmen demiryoluna ulaştık ama trenimizin bizi beklediği yerden 25 kilometre uzağa düşmüştük! İki saat sonra BGK'ye doğru yola çıktık. İmparator yaptığı teftiştten çok memnundu: Askeri birliklerle ilk defa bu kadar yakın temasta bulunmuştu; bütün müfrezelerin, aşağı yukarı ateş hattında mükemmel durumda ve müthiş bir

ruhla dolu olduklarını kendisi tespit etmekten çok mutluydu.

27 Ekim akşamında Mogilev'e döndük; ertesi sabah Majeste ve grandüşesler de BGK'ye geldiler. İmparatoriçe ve kızları yolda Tver, Pskov ve Mogilev idarelerinin birçok kentinde askeri hastaneleri ziyaret etmişlerdi. Bizimle beraber Mogilev'de üç gün kaldılar, sonra bütün aile, imparatorun birkaç gün geçirmek istediği Çarskoye Selo'ya doğru yola çıktı.

Buraya kadar çarın imparator vârisi grandükle çıktığı ilk seyahati uzun uzun anlattım. Can sıkıcı tekrarlara düşmemek için bundan sonra kasım ayı içinde ordu safalarına yaptığımız ziyaretleri kısa kısa bildirmekle yetineceğim.

Çarskoye Selo'yu 9 Kasım 1915'te terk ettik; 10 Kasım günü Reval'e⁴⁰ vardık; imparator burada yeni görevden dönen bir denizaltı filosunu ziyaret etti. Denizaltılar kalın bir buz tabakasıyla kaplanmıştı; ışıklar saçan bir kabuğu andırıyorlardı. Reval'de büyük güçlükler pahasına Baltık Denizi'ne sızan ve birkaç Alman gemisi batırmayı da başarabilen iki İngiliz denizaltısı da vardı. Çar bu denizaltı komutanlarına gene Aziz Georgi Haçı taktı.

Ertesi gün Alman hatlarına doğru ilerleyen bir kaleyi andıran Riga'daydık; Rus ordusunun en cesur birlikleri arasında sayılan Sibiryalı nişancıların oluşturduğu muthiş birliklerle birkaç saat geçirdik. İmparatorun önünde harika bir resmi geçit yaptılar ve imparatorun selamına geleneksel bir söz olan "Siz Majesteleri imparatora hizmet etmekten mutluyuz" diye cevap verdiler, ardından çılgınca tezahürat yaptılar.

⁴⁰ Estonya'nın başkenti Tallinn'in Almanca adı; Tallinn o zamanlar Rus İmparatorluğu sınırları içinde kalıyordu.

Birkaç gün sonra Odessa'nın 100 km kadar kuzeybatısındaki küçük bir kent olan Tiraspol'e vardık; imparator burada General Çerbaçev'in birliklerini teftiş etti. Teftişin ardından çar, birliklerin uğradıkları kayıpları kendisi görmek istedi ve müfreze komutanlarına sefer halinin başlangıcından itibaren ordu saflarında yer alanların ellerini kaldırmasını istedi. Ellerinizi kaldırın emri verildi ama binlerce kişinin arasından olsa olsa birkaç el kalktı sadece: Koskoca bölüklerden tek bir el bile kalkmadığı oldu. Bu olay Aleksey Nikolayeviç'i derinden etkiledi; savaşın bütün dehşetini ilk defa bu kadar doğrudan hissetmişti.

Ertesi gün, 22 Kasım'da Romanya sınırında Tuna kıyısında yer alan küçük bir kent olan Reni'ye vardık. Reni'de büyük miktarda malzeme bulunuyordu çünkü burası Bulgarların ihaneti nedeniyle Avusturya-Alman işgaline teslim edilen zavallı Sırbistan'a yiyecek, silah ve mühimmat ikmalı yapmaya çalışan gemilerin merkezi halindeydi.

Ertesi gün Podolya'da, Balta yakınlarındaydık. İmparator ünlü Kafkas süvari birliğini teftiş etti; bu birliği oluşturan müfrezeler, yaşanan savaşta yeni yeni başarılar elde etmişlerdi. Başka bölgeler yanında Kuban ve Terek Kazakları da vardı; tüylü büyük başlıkları beceriksiz gibi gösteriyordu onları, sivri uçlu uzun mızrakları vardı, eyerlerinde dimdik duruyorlardı. Geri dönmek için yola çıktığımızda süvarilerin oluşturduğu bu kitle birden harekete geçti, yolun iki yanından hızla akmaya başladı, dörtnala gitmek için şaha kalktı, tepelere tırmandı, vadi yamaçlarından aşağıya aktı, engelleri aştı ve bize insanlarla hayvanların çarpıştığı ve yerlerde yuvarlandığı müt-hiş bir koşuyla gara kadar eşlik etti; Kafkas Dağlıları'nın boğuk haykırıışları her şeyi bastırıyordu. Hem muhteşem

hem dehşet verici bir görüntüydü bu; bu ilkel ırkın bütün vahşi içgüdüleri kendini ortaya koymuştu.

26 Kasım'da BGK'ye geri döndük; Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanan gözalıcı Rus cephesini neredeyse tamamıyla ziyaret etmiştik.

10 Aralık'a doğru imparatorun Galiçya sınırında toplanmış muhafız müfrezelerini ziyaret etmek isteğini öğrendik. Yola çıkacağımız sabah, yani 16 Aralık Perşembe günü, önceki gün üşüttüğü için üst solunum yolları iltihaplanan Aleksey Nikolayeviç'in burnundan şiddetle akırdıktan sonra kan geldi. Profesör Fyodorov'u* çağırdım ama kanamayı o da tamamen durduramadı. Yaratacağı aksaklığa rağmen yola çıktık çünkü her şey imparator geleceği için hazırlanmıştı. Geceleyin durum kötüleşti; çocuğun ateşi yükseldi, gücü iyice azaldı. Sabah saat üçte üzerine binen sorumluluktan korkan Profesör Fyodorov imparatoru uyandırmaya karar verdi; imparatorun çocuğu çok daha iyi koşullarda tedavi edeceği Mogilev'e geri dönmek için izin istedi.

Ertesi gün BGK'ye vardık ama çareviçin durumu öyle kaygı verici bir hal aldı ki Çarskoye Selo'ya götürmeye karar verildi. İmparator yine de Genel Karargâh'a gitti, General Alekseyev'le iki saat geçirdi, sonra yanımıza geldi ve hemen yola çıktık. Çarskoye Selo'ya geri dönüşümüz özellikle gergin geçti çünkü hastanın takati hızla azalıyordu. Treni birçok defa durdurmak, hastanın tamponlarını yenilemek gerekti. Geceleyin bahriyeli Nagorni'nin yatağında destek olduğu (çocuğun tamamıyla yatmasına izin verilemiyordu) Aleksey Nikolayeviç, tam iki defa

* Prof. Fyodorov, imparator başkomutan olduktan sonra, çıktığı bütün seyahatlerde imparatora eşlik ediyordu. Dr. Botkin ve Dr. Derevenko Çarskoye Selo'da kalmışlardı. (P.G.)

kendinden geçti ve ben her defasında uyanamayacak sandım. Bununla beraber sabaha karşı hafif bir iyileşme de görülmedi değil, kanama hafifledi. Sonunda Çarsko-ye Selo'ya vardık; saat sabahın on biriydi. İmparatoriçe ölecek kadar kaygılanmıştı; grandüşeslerle birlikte garda, peronda bizi bekliyordu. Hasta son derece ihtimamla saraya taşındı. Küçük bir damarın çatladığı noktada oluşan yara dağlanarak kapatıldı. İmparatoriçe çareviçin sağlık durumunun sabaha karşı iyileşmesini Rasputin'in dualarına atfetti; çocuğun Rasputin'in müdahalesi sayesinde kurtulduğuna inandı.

İmparator birkaç gün bizimle kaldı ama yeniden yola çıkmak için acele ediyordu çünkü birlikleri ziyaret etmek ve olabildiğince yakın temasta bulunabilmek için bütün alanlarda yaşanan görece sakinlikten yararlanmak istiyordu. Cepheye yaptığı seyahatler son derece başarılı olmuştu. Sadece askerler arasında değil, köylüler arasında da müthiş bir coşku uyandırmıştı; öyle ki tren her durduğunda etraftaki köylüler toplanıp hükümdarlarını görmeye koşuyordu. Çar, gösterdiği bu çabaların en başta halkta ve orduda yurtseverlik duygusunu canlandıracağına ve şahsına bağlılığı artıracığına inanıyordu. Bugüne kadar yaşadıkları bunu başardığını gösteriyordu; cepheye yaptığı seyahatlerde yanında olanlar da onunla aynı inancı paylaşıyorlardı. Yoksa bir yanılsama mıydı bu?

XIII

İmparator Duma'da; Galiçya Seferi; BGK'deki Yaşamımız; Cephe Gerisinde Hoşnutsuzluk Büyüyor (1916)

25 Aralık'ta imparator tek başına BGK'ye gitti; üç gün sonra Galiçya sınırına muhtemel bir saldırıya karşı yığılan birlikleri teftiş etti. Aleksey Nikolayeviç'in yanında olmaması kendisini gerçekten üzmüştü çünkü askerlere vârisini takdim edeceği düşüncesi bile sevinmesine yetmişti. Birlikleri teftiş ettikten sonra Mogilev'e geri döndü.

1915 yılı sonuna doğru Rusya'nın askeri durumu çok iyileşmişti. 1915 Eylül ayı sonunda Almanların büyük saldırısı kesilince Rus ordusu zamanı doğru değerlendirmişti; ülkenin sahip olduğu uçsuz bucaksız kaynaklar sayesinde ricat sırasında uğradığı büyük kayıpları telafi edebilmişti. Almanya elindeki çok büyük avantajları değerlendiremediğinden öfkeliydi; savaşın başlangıcından itibaren devam edeceğini sandığı parlak başarıları da doğru kullanamamıştı. Rusların gösterdiği sebatkâr direnişin hakkından silah yoluyla gelebileceğinden iyice şüphe eder olmuştu; ustaca propaganda yaparak, gayet becerikli entrikalara girerek Rusya'da karışıklıklar yaratmaya ve bu sayede istediği sonuca ulaşmaya çabalıyordu. Ancak imparator, amaçlarını gerçekleştirmede karşısında

aşılmaz bir engel olarak dikiliyordu. Bu engeli etkisiz hale getirmek gerekiyordu.

Çar, ordunun komutasını ele alıp tacını bu karışıklıkta tehlikeye atarak düşmanlarının durumdan faydalanma umutlarını bütünüyle yok etmişti. Berlin II. Nikolay'ın müttefiklerine sonuna kadar bağlı kalacağını ve yapacak herhangi bir yakınlaşma girişiminin ne pahasına olursa olsun savaşa devam etmek yolundaki sarsılmaz iradesi karşısında parçalanacağını artık anlamıştı. İmparatorluğun çeşitli bölümlerini bir araya getiren yegâne bağın çar olduğu da biliniyordu; çar ortadan kalktığında başka hiçbir örgütlü iktidar imparatorluğun parçalanmasını ve anarşiye sürüklenmesini engelleyemeyecekti. Bu amaca ulaşmak için, her şeyden önce çarın halkın ve müttefiklerinin gözündeki itibarının düşürülmesi gerekiyordu. Almanya Rusya içinde güçlü harekât ve istihbarat imkânlarına sahipti; imparatorun savaşı sabote etmek ve ayrı bir barış imzalamaya yatkın olduğu düşüncesini yaymak için bütün imkânlarını seferber etti. II. Nikolay bu entrikaları kesip atmaya ve niyetini açıkça tanımlamaya karar verdi. 2 Ocak 1916'da Zamirya'da General Kuropatkin'in kuvvetlerini teftiş ederken birliklere yaptığı yüreklendirici konuşmayı şu gösterişli sözlerle bitirdi:

İçiniz gayet rahat olsun; savaşın başında söylediğim gibi, son düşman askeri sınırlarımızdan kovulmadan barış yapmayacağım ve Müttefiklerimizle tamamiyle mutabık kalmadıkça da barış yapmayacağım, çünkü Müttefiklerimize sadece anlaşmalarla değil, samimi bir dostluk ve kan bağıyla da bağlıyız!

II. Nikolay 2 Ağustos 1914 günü girdiği gösterişli taahhüdü askerlerinin huzurunda teyit etmiş oldu. Rus

orduları başkomutanlığını üstlendiğinde de taahhüdünü zaten yenilemişti. Hükümet imparatorun yaptığı söylevi olabildiğince tanıtmak amacıyla yazılı hale getirip kırsal araziye ve birliklere dağıttırdı.

Çar ocak ve şubat aylarında cepheye ve BGK'ye ziyaretlerine devam etti; Rus takvimine göre yeni yıl kutlamalarını Mogilev'de yaptı ve Duma'nın yeniden açılacağı günden bir gün önce yani 21 Şubat'ta Çarskoye Selo'ya geri döndü. Beş gün önce Erzurum Kalesi'nin ele geçirildiği haberi gelmişti; Türk ordusunun direnişinin toplandığı bu merkezin düşüşü Rusların yüreğini ferahlatmış derin bir sevince yol açmıştı. Gayet güzel bir başarı elde edilmişti; Kafkas ordusunun taarruzu bütün hızıyla devam etmekteydi.

Çar, Çarskoye Selo'ya geri döndükten bir gün sonra, daha önce bildirdiği gibi kardeşi Grandük Mihail'le⁴¹ beraber Taurida Sarayı'na gitti; o gün Duma çalışmalarına bu sarayda başlayacaktı. Halkın temsilcileri hükümdarlarını ilk defa ağırlıyorlardı; siyasi çevreler bu tarihsel olaya çok önem veriyorlardı. Çoğu kişiye göre bu ziyaret imparatorun ulusun temsilcileriyle çok daha yakın çalışma imkânları aradığının kanıtıydı; ordunun yaşadığı

41 Mihail Aleksandroviç (d. 1878) kardeşi Nikolay'la arası hiç iyi değildi; Romanovların çoğu gibi o da Çariçe Aleksandra ile Rasputin'in aileye zararlı olduğu kanısındaydı. Dahası Grandük Mihail alt seviyeden biriyle evlendiği için sürgüne gitmek zorunda kalmıştı, Rusya'ya da ancak savaş halinde bulunan ülkesine hizmet etmek için girebilmişti. 24 saatliğine Rusya'nın son çarı olmuştu; halkın yeni devletin biçimi konusunda genel oy hakkıyla yaptığı seçimin sonucunu beklerken geçici olarak tahttan feragat etmiş ve Urallar'da Perm'e sürgün edilmişti. Sıradan bir yurttaş olarak yaşamına devam etmek isteğiyle Lenin'e yazdı fakat isteğine cevaben, erkek kardeşinden bir ay önce 12 Haziran 1918'de idam edildi.

yenilgiler ve eski Savaş Bakanı General Suhomlinov'a yöneltilen ezici suçlamalar nedeniyle hükümete olan güven sarsıldığı için bu ziyaret çok önemliydi.

Taurida Sarayı'na geldiğinde çarı Duma Başkanı M. Rodziyanko⁴² karşıladı ve Yekaterina Salonu'na götürdü. Çar bu salonda Erzurum'un ele geçirilmesi vesilesiyle düzenlenen *Te Deum* ayinine katıldı, ardından üyelere hitaben aralarında bulunmaktan ne kadar mutlu olduğunu söyledi. Rusya'nın içinde bulunduğu trajik dönemde bütün milletvekillerinin vatanın selameti için ellerinden gelen her türlü çabayı göstermek ve mükemmel bir uyum içinde çalışmak istediklerine bütünüyle inandığını söyledi. Sözleri müthiş övgüyle karşılandı. II. Nikolay Taurida Sarayı'ndaki salonları ve büroları ziyaret ettikten sonra saraydan ayrıldı.

Duma başkanı yarım saat sonra Duma oturumunu açarken yaptığı konuşmayı şu sözlerle bitirdi:

Çar ve halkı arasındaki doğrudan birlik, Rus İmparatorluğu'nun refahı açısından vazgeçilmez ve takdir edilemeyecek kadar önemli olan bu hayırlı bağ artık daha da güçlenmiştir. Bu hayırlı haber Rus toprağının en ücra köşelerine kadar bütün yürekleri sevinçle dolduracak ve vatanımızı savunan şanlı askerlerimize yepyeni bir cesaret kaynağı olacaktır.

Bu unutulmaz günde herkesin, hükümdarın, bakanların ve ulusun temsilcilerinin aklında sadece tek bir düşünce vardı: Ne pahasına olursa olsun yenmek!

Aynı günün akşamı imparator o gün çalışmalarına başlayan Devlet Konseyi'ne katıldı, ardından Çarskoye

42 Mihail Vladimiroviç Rodziyanko (1859-1924); dördüncü ve son İmparatorluk Duması (1912-1917) başkanı. *Le Règne de Raspoutine* (1927) başlıklı anıları Payot Yayınevi tarafından Fransızca yayımlandı.

Selo'ya geri döndü. Ertesi gün de BGK'ye gitmek üzere yola çıktı. Büyük Verdun Taarruzu'nun yaşandığı günlerdi; Rusya'nın da gecikmeden müdahale edip daha çok Alman kuvvetini kendi üzerine çekmesi gerekiyordu. Taarruz kararı verildi; Dvinsk ve Vilna üzerinden 15 Mart günü taarruza başlandı ve ilk başta hemen başarılı olundu. Almanlar müthiş bir direnme gösterdikleri için Ruslar yavaş ilerliyordu. Üstelik arazi koşulları da son derece elverişsizdi. Buzların çözüldüğü dönemde yollar da neredeyse hiç kullanılamıyordu; insanlar çamura saplanıyor, bataklıklarla mücadele etmek zorunda kalıyordu. Nisan ayıyla beraber Rus taarruzu zayıfladı, ardından da tamamen kesildi. Bununla beraber yapılan bu şaşırtma başarılı olmuştu ve Almanlar tehdit altındaki bölgelere hatırı sayılır güç yığmak zorunda kalmışlardı.

Aleksey Nikolayeviç aralık ayında yaşamını çok tehlikeye sokan ciddi hemoraji nedeniyle çok zayıf düşmüştü. Eski gücüne ancak şubat ayında kavuşabilmişti ama yaşadıklarından ders alan imparatoriçe havalar iyileşinceye kadar Çarskoye Selo'da kalmasına karar vermişti. Bu kararın benim açımdan şikâyet edilecek bir yanı yoktu çünkü ne kadar çaba gösterirsem göstereyim çareviçin öğrenimi cepheye yaptığımız uzun ziyaretlerden ötürü zaten sarkıyordu.

17 Mayıs günü BGK'ye gitmek üzere yola çıktık; çar, Çarskoye Selo'ya uzun süre dönmeyecekti. BGK'ye varışımızın üzerinden 15 gün geçmişti ki 4 Haziran günü General Brusilov Galiçya'da büyük taarruzu başlattı. Taarruzda parlak başarılar elde edildi. Her geçen gün daha da iyi haberler geldi. Avusturya cephesi Rus ordusunun baskısına dayanamadı ve Lemberg yönünde geri çekilmeye başladı. Çok sayıda esir alındı; Loutzk civarında

II. Nikolay ve oğlu Mogilev'de (1915).

Avusturyalıların durumu çok hassaslaştı. Böyle güzel bir zafer kazanıldığı haberi BGK'yi sevince boğdu. Bu zafer imparatorun sevineceği son büyük olaydı.

BGK'de daha önce nasılsa yine aynı şekilde yaşamaya başlamıştık. Aleksey Nikolayeviç'le derslerimi artık babasının çalışma odasında değil, ders odası haline getirdiğimiz küçük bir veranda da ya da bahçede kurulmuş ve yemek odası olarak da kullanılan büyük bir çadırda yapıyorduk. Havalar ısındığından beri imparator yemeklerini bu çadırda yiyordu. Güzel yaz günlerini Dinyeper üzerinde hoş gezintilerle değerlendiriyorduk; Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı tarafından bize tahsis edilen küçük bir yatla yapıyorduk gezintilerimizi.

İmparatoriçe ve grandüşesler zaman zaman BGK'ye kısa süreli ziyaretlerde bulunuyorlardı. Trenlerinde kalıyor, imparatorla beraber yemek yiyor ve gezintilerimize

Olga, Tatyana ve Anastasya bir demiryolu işçisinin ailesini ziyaret ediyorlar (Mogilev, 1915).

katılıyorlardı. Buna karşılık çar da akşam yemeğini Majesteleriyle beraber yiyor, zamanı olduğunda akşam saatlerinin bir bölümünü ailesiyle geçiriyordu. Grandüşesler Mogilev'e yapılan bu ziyaretleri (hep çok kısa olduğundan şikâyet ediyorlardı) çok seviyorlardı; tekdüze ve ciddi yaşamlarına ufak bir değişiklik gelmiş oluyordu. Çarskoye Selo'dan çok daha serbest oluyorlardı Mogilev'de. Rusya'nın çoğu yerinde olduğu gibi Mogilev'de de gar kentten çok uzaktaydı; neredeyse kırsal alanın tam ortasındaydı. Grandüşesler boş zamanları olduğunda çevredeki köylüleri ya da demiryolu işçilerinin ailelerini ziyaret ediyorlardı. Basit olmaları ve yaydıkları gayet doğal iyilik herkesi hayran bırakıyordu. Çocukları çok sevdikleri için gezerken peşlerine devamlı çocuklar takılıyor, onlar da etraflarını saran bu çeteye avuç avuç şeker veriyorlardı.

Ne yazık ki Mogilev'deki yaşantı Aleksey Nikolayeviç'in öğrenimini aksatıyor, gecikmeye yol açıyordu. Üstelik orada olmak sağlığına da zarar veriyordu: Çok sayıda olaya tanık olması gerekiyordu ve bunlar onun kadar hassas biri için fazla şiddet içeriyordu. Sinirleniyor, aklı dağılıyor, verimli hiçbir çalışma yapamıyordu. Yaptığım gözlemleri imparatorla paylaştım. Gayet yerinde olduklarını kabul etmekle beraber bu durumun yol açtığı bütün elverişsizliklerin Aleksey Nikolayeviç'in doğal utangaçlığı ve yabaniliğini ortadan kaldırdığını, tanık olduğu sefaletin görüntüsünü ömür boyu hatırlayacağını ve savaşa müthiş biçimde karşı çıkıp korkacağını, bunun da gayet hayırlı bir sonuç olacağını söyleyerek karşı çıktı. Cephe-deki varlığımız uzadıkça bu durumun çareviçe ne kadar zararlı olduğunun da farkına varmaya başladım. Durumum iyice güçleşiyordu, öyle ki iki-üç defa çocuğa çok sert müdahale etmek zorunda kaldım. İmparatorun beni tam olarak onaylamadığını ve elinden geldiği kadar desteklemediği duygusuna kapıldım. Son üç yıldır yaptığım çalışma nedeniyle son derece yorgundum (Eylül 1913'ten beri tatil yapmamıştım) birkaç hafta izin istemeye karar verdim. Benim yerime meslektaşım M. Petro geldi, ben de 14 Temmuz günü BGK'den ayrıldım.

Çarskoye Selo'ya vardığımda imparatoriçe beni çağırdı ve kendisiyle cephede geçirdiği uzun dönemlerin Aleksey Nikolayeviç üzerinde gayet ciddi, elverişsiz sonuçlara yol açtığını kanıtlamaya çalıştığım uzun bir görüşme yaptım. İmparatorun ve kendisinin bu durumun farkında olduklarını ama sağlığına zarar verme tehlikesi taşısa bile, oğullarını Mogilev'de bulunmanın sağlayacağı yarardan yoksun bırakmaktansa bir süreliğine oğullarının öğrenimini feda etmenin daha iyi olacağını düşündüklerini söy-

ledi. Şaşırtıcı derecede dürüst davranıp bana çarın bütün yaşamı boyunca sahip olduğu doğal utangaçlıktan ötürü çok acı çektiğini, olayların çok dışında tutulduğunu ve bunun sonucunda III. Aleksandr aniden ölünce üstlenmek zorunda kaldığı hükümdar rolüne hazırlıksız yakalandığını açıkladı. Çar oğlunun alacağı eğitimde kendisinin her şeyden önce aynı hatalara düşmeyeceğine dair kendi kendine söz vermişti. Çar ve çariçenin zihninde değiştirilemeyecek bir kararla karşı karşıya kaldığımı anladım; bununla beraber eylül ayından itibaren Aleksey Nikolayeviç'in derslerinin daha düzenli biçimde yeniden başlayacağı ve bana destek olunacağı konusunda anlaştık.

Görüşmemiz bittikten sonra imparatoriçe beni akşam yemeğine alıyordu. O gece tek misafir bendim. Yemekten sonra terasa çıktık; sakin ve sıcak güzel bir yaz akşamıydı. Majeste şezlonguna uzanmış askerler için yün giyecekler örüyordu; iki kızı da kendisine yardım ediyordu. Öteki iki grandüşes iğne işi yapıyorlardı. Sohbetimizin başlıca konusu bana sorular yöneltmekten asla yorulmadıkları Aleksey Nikolayeviç'in neler yaptığıydı elbette. Bu basit ve huzurlu ortamda onlarla birlikte zaman geçiriyordum; o zamana kadar sarayın kendi kuralları çerçevesinde pek ender ve pek eksik biçimde girebildiğim aile yaşamının mahremiyetine bir anda karışmış oldum.

Öteki günler boş zamanım olmasını fırsat bilip çeşitli ziyaretlerde bulundum ve cepheye yaptığım ziyaretlerden ötürü ihmal etmek zorunda kaldığım ilişkilerimi canlandırdım. Bu sayede başkentin çeşitli çevrelerinden kişilerle görüşebildim ve son aylarda insanların düşüncelerinin derin biçimde değiştiğini gözlemledim. İnsanlar artık hükümete şiddetle saldırmakla yetinmiyorlardı: Artık doğrudan doğruya imparatorun şahsını hedef alıyorlardı.

II. Nikolay'ın gerçekten samimi bir uzlaşma isteğiyle Duma'ya geldiği o unutulmaz 22 Şubat 1916 gününden itibaren hükümdar ile ulusun temsilcileri arasındaki uyuşmazlık giderek artmıştı. Çar, kendisinden istenen liberal tavizleri vermekte çok uzun zamandır tereddüt ediyordu; bu tavizler için uygun vaktin bu olmadığını ve savaşın tam ortasındaiken reformlara kalkışmanın tehlikeli olacağını düşünüyordu. Otokrat olarak elinde bulunan ayrıcalıklara kişi olarak sarılmış ve bırakmak istemiyor değildi, basit ve mütevazı biriydi ama olağanüstü derecede ciddi koşulların yaşandığı o günlerde bu kadar köklü bir değişikliğin yol açabileceği yankılardan endişe ediyordu. İmparator, 22 Şubat günü "halkının temsilcileriyle birlikte bulunmaktan mutlu olduğunu" söylediğinde gerçek düşüncelerini dile getirmişti. Duma üyelerini "ülkenin içinde bulunduğu kritik dönemde Vatanın selameti için" birleşmeye çağırıyor, aralarındaki siyasal anlaşmazlıkları unutmaya, zaferden başka hedefleri olmamasına ve savaş son buluncaya kadar kendisine güvenmeye davet ediyordu. Müthiş bir taahhüde girip, koşullar uygun olur olmaz, ulusun istediği özgürlükleri neden ülkeye vermedi o sırada? Bunun nedeni çevresinde olanlar tarafından engellendiği için ülkenin içinde bulunduğu gerçek durumu kendisinin kavrayamamasıdır.

İmparatorun Taurida Sarayı'na yaptığı ziyaret büyük umutlara yol açmıştı; ne yazık ki bu umutlar bir yere varmadı ve hiçbir şeyin değişmediği de kısa sürede ortaya çıktı. Hükümete karşı verilen mücadele yeniden başladı, her geçen gün biraz daha talepkâr olundu. Güvenini istismar edenlerin verdiği yalan bilgilerden ötürü ne yapacağını bilmez hale gelen çar, Duma'daki muhalefeti devrimci girişimlerin sonucu saydı ve iyi bilgilendirilmediği için

yeni tedbirlere başvurup otoritesini yeniden tesis etmeye çalıştı ama bu tedbirler genel hoşnutsuzluğu daha da artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

Muhalefet kampanyası daha çok imparatoriçeyi hedef almıştı. İmparatoriçe hakkında son derece kötü imalarda bulunuluyordu; o güne kadar bu söylentilerin hiçbirine itibar etmeyen çevreler dahi bunlara inanmaya başlıyorlardı. Daha önce söylediğim gibi, Rasputin'in sarayda bulunması hükümdarların itibarını her geçen gün biraz daha zedeliyor ve son derece kötü niyetli yorumlara yol açıyordu. İmparatoriçenin özel yaşamına saldırmakla kalınmıyor, açıkça Alman dostu olmakla suçlanıyor ve Almanya'ya duyduğu yakınlığın ülke açısından tehlikeli olabileceği dile getiriliyordu. Henüz ihanet kelimesi dudaklardan dökülmemiş olsa da tereddütlerle dolu imalı sözler birçok kişinin zihninde şüphenin iyice yerleştiğini gösteriyordu.*

Daha önce belirttiğim gibi, Berlin hükümeti 1915 güz aylarında Rus halkı çarıyla birlik olmaya devam ettikçe Rusya'yı asla altedemeyeceğini anlamıştı ve o andan itibaren de tek bir amacı vardı: II. Nikolay'ın düşüşüne yol açacak devrimi başlatmak. Alman BGK ajanlarının bu amaçla yapacakları tek şey Rus devrimcilerin çara karşı

* 1915 yılı sonunda böyle bir olaya ben de tanık oldum. Bir gün dostlarımlayken siyasi görüşleri açısından sarayı destekleyen genç bir subayla karşılaştım. Bize son derece nefretle anlattığına göre, imparatoriçenin emriyle biri kendisiyle aynı askeri hastanede tedavi edilen Alman subaylara para ve hediyeler getirmiş ama Rus subayların bulunduğu odalara girmemiş bile. Bu anlatılanlara şaşırdığım için bu bilginin tahkik edilip kesinleştirilmesini istedim. Hemen bir soruşturma açıldı ve soruşturma sonucunda bana anlatılanların kesinlikle doğru olduğu teyit edildi ancak takdim ettiği sahte evrakla herkesi kendisinin resmi görevli olduğuna inandıran kişinin izi bulunamadı. (P.G.)

sürdürdükleri kampanyadan faydalanmaktı. Rus devrimciler bilincinde olmasalar da var olan düzene *savaş boyunca* son vermeye çalışarak aslında kendi ülkelerine karşı ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı. Tarih boyunca kendini kanıtlamış klasik yordamı benimsemiş ve hükümrânın şahsında hükümdara darbe üzerine darbe indiriyorlardı: Bir kadının, hele de yabancı bir kadınsa itibarını zedelemek hep çok kolay olmuştur. İmparatoriçenin aslında Alman bir prenses olduğu gerçeğinden nasıl faydalanacaklarını anladıkları için gayet becerikli tahriklerle kendisinin Rusya'ya ihanet ettiğini ileri sürmüşlerdi. İmparatoriçeyi ulusun gözünden düşürmek için en emin yol buydu. Nitekim getirilen bu itham bazı Rus çevrelerinde gayet kolay kabul gördü ve hanedana karşı çok tehlikeli bir silah halini aldı. İmparatoriçe kendisine karşı yürütülen kampanyanın farkındaydı; bunu müthiş bir adaletsizlik olarak görüyor ve acı çekiyordu çünkü yeni dini gibi yeni vatanını da bütün gönlüyle benimsemişti: Duyguları itibariyle Rus'tu, imanı itibariyle de Ortodoks.

Cephe gerisinde geçirdiğim süre, ülkenin savaştan ötürü ne acılar çektiğini görmemi de sağladı. Yorgunluk ve mahrumiyet genel bir hoşnutsuzluğa yol açmıştı. Taşıt sayısının her geçen gün biraz daha artması nedeniyle, kış aylarında iyice eksikliği duyulan yakıt hâlâ çok yüksek fiyattan satılıyordu; yiyecek maddelerinde de durum aynıydı, yaşam pahalılığı tehlikeli ölçüde artmaktaydı.

11 Ağustos 1916'da BGK'ye geri döndüm, duyduklarım ve gördüklerimden dolayı son derecede kaygılıydım. Mogilev'de Petrograd'dakinden bambaşka bir havanın hüküm sürdüğünü görünce sevindim ve cephe gerisinin bozguncu anlayışına bu kadar kararlı biçimde direnen

bu ortama yeniden kendimi bıraktım. Ne var ki ilk başta farkına varılmasa da siyasal durum burada da kaygıya yol açıyordu.

Aleksey Nikolayeviç geri döndüğümde bana çok sevgi gösterdi, yokluğumda bana düzenli yazmıştı; imparator da beni son derece iyi karşıladı. Dolayısıyla ben de, zor gelmekle birlikte bir süreliğine öğrencimden uzak kalmakla ne kadar iyi ettiğimi düşünüp kendi kendimi tebrik ettim. Yepyeni bir şevkle çalışmaya koyuldum. İngiliz meslektaşım M. Gibbes⁴³ bu arada yanımıza gelmişti; M. Petro da bizimle birlikte olduğuna göre Aleksey Nikolayeviç'in dersleri hemen hemen normal seyrine kavuşuyordu.

Cephede kuzey ve orta bölümlerdeki çatışmalar hemen hemen kesilmişti; çatışmalar sadece Rusların Avusturya ordusunu geriye sürdüğü Galiçya'da devam ediyordu. Birçok Alman müfrezesi tarafından desteklenmese, Avusturya ordusunun yenilgisi çok önce bozguna dönüşmüş olurdu.

Ne var ki 1916 yılında yaşanan sefer Rus BGK'sine şunu kesin olarak göstermişti: Bu kadar mühimmat kıtlığı çekerken düşmanın direnişini kırmak ve nihai zafere ulaşmak imkânsızdı. Rus BGK'sinin bu zayıflığı, yapılan her taarruzun başında birliklerin cesareti ve sayıca üstünlükleri sayesinde kazanılan başarılardan sonuna kadar yararlanılmasını engelliyordu. Dolayısıyla, ittifak kuvvet-

43 Charles Sydney Gibbes (1876-1963), Yorkshire sakiniydi ve çareviçin İngilizce öğretmeni olarak Gilliard'a bağlı çalışıyordu. 1917'de Romanovlar Çarskoye Selo'da tutuklandığında yanlarında değildi ama eylül ayında Tobolsk'ta yanlarına gitti. 1922'de Harbin'de Rus bir çocuğu sahiplendi ve evlat edindi. İngiltere'ye döndüğünde, 1934 yılında Ortodoksluğu benimsedi, hatta müteveffa çara hürmeten Nikolay adını aldı.

lerinin vaat ettiği ama ulaşımda yaşanan gúçlükler nedeniyle geciken malzemenin ulaşmasını beklemekten başka çare yoktu.

Avusturya'nın yenilgisi Romanya'yı derinden etkilemişti. Romanya gittikçe İtilaf Devletleri'yle birleşme eğilimi gösteriyor ama çatışmalara atılmakta da tereddüt ediyordu. Karar vermesini sağlamak için Rusya bakanının Bükreş'te baskı yapması gerekti. Bunun üzerine Romanya 27 Ağustos'ta Avusturya-Macaristan'a savaş ilan etti. Romanya son derecede kötü bir durumdaydı, uçsuz bucaksız Rus cephesinin soldaki en uç noktasında tek başına kalmıştı. Rusya'yla arasında Karpatlar vardı; kuzeyde ve batıda Avusturya-Almanya saldırısının tehdidi altındaydı, Bulgarlar tarafından da ters bir hareketle işgal edilebilirdi. Var olan durum buydu ve ekim ayı başında baş gösteren yenilgi Romanya'nın neredeyse bütünüyle işgal edilmesiyle son bulacaktı.

Rus BGK'si tehlikenin farkına varır varmaz Romen ordusuna yardım ulaştırmak istedi ama arada uçsuz bucaksız mesafeler olduğu ve ulaşım araçları da son derece yetersiz kaldığı için başarılı olunamadı. Kaldı ki Rusya kendi cephesinden çok sayıda kuvveti kaydıramayacak durumdaydı çünkü acil ihtiyaç durumunda Romanya'ya gönderdiği kuvvetlerini zamanında gerektiği noktalarda toplayamayacaktı. Bununla beraber imparatorun emri gereği toparlanabilen bütün kuvvetler yardım olarak yola çıkarıldı. Bu kuvvetler Bükreş'i kurtarmak için zamanında hedeflerine ulaşabilecekler miydi?

1 Kasım'da Çarskoye Selo'ya geri döndük. Romanya'da yaşanan felaketin yol açtığı izlenim son derece sarsıcıydı ve bundan dışışleri bakanı sorumlu tutuluyordu: Sturmer yıl başından itibaren Bakanlar Kurulu başkanlığı-

nı Goremikin'den (İvan Logunoviç Goremikin) almıştı. Sturmer'in atanması hiç iyi karşılanmamıştı; görev geldiğinden itibaren de hata üstüne hata yapmıştı. Goremikin'in çevirdiği entrikalar sonunda dışişleri bakanı olarak çok önemli hizmetlerde bulunmuş olan Sazonov, görevi bırakmak zorunda kalmıştı, bunun üzerine Sturmer de Bakanlar Kurulu başkanlığını bırakmadan telaşla Sazonov'un yerine geçmek istedi. Yaptıkları kadar sadece adı bile iğrenç geliyordu insanlara. Sadece Rasputin'in nüfuzu sayesinde iktidarda kalabilmekle suçlanıyordu. Almanlara yakınlık duymakla itham ediliyor, hatta Almanya'yla ayrı bir barıştan yana olduğundan da şüpheleniliyordu. Herkesin gözünde şüphe uyandıran bir bakanı bu kadar uzun süre görevde tutmakla II. Nikolay kendini de zorda bırakıyordu. Çarın daha önce olduğu gibi bu sefer de aldatıldığını anlayacağı umut ediliyordu, ama iş işten geçmeden ülke tamir edilmez zararlar görmeden farkına varması isteniyordu.*

* Her hükümdar, aldığı eğitimden ötürü, sırtına binen göreve en kötü hazırlanmış kişi olur hep; üstelik ileride bu eksikliğini kapatması da mümkün değildir. Ne kadar hüküm sürmek isterse, olup bitenden de o kadar az haberi olur: Onu halkından tecrit etmek için eksik, çarpıtılmış, "hazırlanmış" bilgiler verilir sadece. Gelenekçiliği savunan ve âdetlerin değişmemesine çalışan bürokrasinin alt edilmez gevşekliğinin, maiyetin direnme gücünün farkında mıyız? Ne kadar isterse istesin, bu yolda ne kadar sebatlı olursa olsun, hakikate ulaşabilecek mi? Yaşam okulundan geçerek dehası ve cesaretiyle tahta kadar yükselmiş olan Napoléon da bütün hükümlerle ortak kaderi paylaşmıştı. Hükümdarlığının son yıllarında Fransa'da neler olup bittiğini hâlâ bilebiliyor muydu? Gerçeğin ne olduğu aklında var mıydı hâlâ? (P.G.)

XIV

Siyasal Gerilim; Rasputin'in Ölümü (Aralık 1916)

Siyasal hava her geçen gün biraz daha bunaltıcı oluyordu; fırtınanın yaklaştığı hissediliyordu. Duyulan hoşnutsuzluk o kadar yaygınlaşmıştı ki sansür uygulandığı halde basına bile yansıyor artık. Ayrılmalar gittikçe derinleşiyordu, herkesin görüş birliğine vardığı tek bir nokta vardı: Rasputin'in her şeye kadir varlığına son vermek gerekiyordu. Rasputin'i herkes saraya zarar veren danışman sayıyor ve ülkenin çektiği acılardan sorumlu tutuyordu. Yaşanan bütün kötülükler, sefahat ve ahlaksızlıklar için Rasputin suçlanıyordu; her türlü rezilliği ve namussuzluğu yapabilecek biri, olağanüstü hayallerden fırlamış gibi duran iğrenç ve murdar biri sayılıyordu. Pek çoğunun gözünde şeytanın ete kemiğe bürünmüş haliydi; gelişile en korkunç felaketlerin işaretini vermesinden korkulan mesihti.

İmparator Rasputin'in nüfuzuna karşı uzun zaman direnmişti. Başlangıçta imparatoriçenin Rasputin'e beslediği imana el uzatmaya ve kendisine yaşam gücü veren umudu aldığı kişiye karşı çıkmaya cüret edememiş, onu hoş görmüştü. Uzak tutmaktan çekinmişti çünkü Aleksey Nikolayeviç'in başına kötü bir şey gelse, annesinin gözünde çar kendi çocuğunun katiline dönüşecekti. Bu

konuya gayet temkinli yaklaşıyordu, öyle ki imparatori-
çenin fikirlerini benimsemesi de yavaş yavaş gerçekleşti.
Rasputin'in gerçek şahsiyeti konusunda pek çok kez bilgi
vermeye ve *staretzi* uzak tutma emri vermesine yeltenildi.
Çar çok sarsılsa da asla tam olarak ikna olmadı.*

7 Kasım 1916'da Çarskoye Selo'dan ayrıldık,
Mogilev'de kısa bir süre kaldıktan sonra 9 Kasım'da
imparatorun dul imparatoriçeyi ziyaret edeceği Kiev'e
doğru yola çıktık. Kiev'de annesi ve bazı akrabalarıyla
geçirdiği iki gün boyunca ülkenin ne kadar vahim bir du-
rumda bulunduğu gösterilmeye çalışıldı ve kendisinden
şiddetli önlemlere başvurarak bu duruma çare bulması
istendi. Kendisine yapılan tavsiyelerden çok etkilendi;
hiç bu kadar sıkıntılı görmemiştim onu. Kendine o ka-
dar hâkim olan çar, yatışmak bilmez derecede sinirli bir
hale girdi; hatta iki-üç defa Aleksey Nikolayeviç'e sert
davrandı.

12 Kasım'da BGK'ye döndük; birkaç gün sonra da
Sturmer görevden ayrıldı, herkes müthiş sevindi. İmpara-
tor Bakanlar Kurulu başkanlığına ılımlı ve zeki reformlar
tarafı olarak bilinen Aleksandr Trepov'u getirdi. Yeni-
den umutlandık. Ne yazık ki entrikaların ardı arkası ke-
silmiyordu. Dönen entrikaların çok daha vahim sıkıntı-
ların başlangıcından başka bir şey olmadığını söyleyerek
övünen Alman Büyük Genel Karargâhı çabalarını iyice
artırdı, her tarafa şüphe ve tedirginlik tohumları saçtı ve

* Bir tür alın yazısı engellenmez biçimde koruyordu sanki Rasputin'i. Bir
gün imparatora *staretzin* sefih davranışlarının çok ayrıntılı biçimde an-
latıldığı bir dosya verildi. İmparator dosyayı incelerken raporda aktarı-
lan olaylardan birinin yaşandığı gün ve saatte Rasputin'in Çarskoye
Selo'da olduğunu fark etti. Bunun üzerine çar, kendisine sunulan bu
raporun bütünüyle iftiralarla oluştuğuna inandı. (P.G.)

ulusun nezdinde sarayın kesin biçimde gözden düşmesini çabaladı.

Trepov imparatorundan, son derecede beceriksiz olmasının yanı sıra Rasputin'in müritlerinden olduğu için halkın gözünde hiçbir itibarı kalmayan İçişleri Bakanı Protopopov'un azledilmesini istemişti. Bakanlar Kurulu başkanı bu bakan yerinde kaldıkça yararlı bir şey yapamayacağını hissediyordu çünkü azıcık bile olsa bir değere sahip siyasetçilerden hiçbiri sorumluluk almaya yanaşmıyordu.

Sazonov, Krivoşeyn, Samarin, İgnatiyev, Trepov gibi vatanseverlerin cesur girişimleri layık oldukları desteği bulamadılar. Ulusun bilinçli kesimi bütünüyle onların çevresinde bir araya gelse, yasaların sınırını aşmadan gittikçe büyüyen tehlikeyi savuşturabilecekleri güçleri de olacaktı. Ne var ki onları ayakta tutacak desteği asla bulamadılar: Eleştiriler, entrikalar, kişilerin ve partilerin birbirine beslediği husumet selametin yegâne yolu olan bu birliğin kurulmasını engelledi. Bu birlik kurulsa Rasputin ve müritlerinin zararlı faaliyetini felce uğratacak bir güç çıkacaktı ortaya. Ne yazık ki bu gerçeği pek az kişi anladı; çoğunluk böyle nankörce bir mücadeleye girmekten kaçındı ve bu nedenle de entrikacılar ve maceraperestlere ortalığı boş bıraktı. Tehlikenin bilincinde oldukları için imparatoru kendisine rağmen kurtarmaya çalışan ve sarsılan düzeni savaşın sonuna kadar ayakta tutmaya çabalayan kişilere hiç yardımcı olunmadı.

Çar ilk başta Trepov'un isteğini kabul etmişti ama daha sonra imparatoriçenin etkisiyle düşüncesini değiştirmişti; karar veremiyordu. Ne yönde karar alması gerektiğini bilemiyordu. O kadar çok aldatılmıştı ki artık kime güveneceğini de bilmiyordu. Herkesin kendisini terk ettiğini, tek başına kaldığını hissediyordu. Ordunun

başkomutanlığını ele aldığından beri hiç düşünmeden kendini harap etmişti. Ama üstlendiği görev çok ağırdı, kendisini aşırıyordu. Bunu kendisi de hissediyordu, öyle ki imparatoriçenin karşısındaki zayıflığının kaynağı da buydu; nitekim her geçen gün biraz daha onun dediklerine teslim oldu. Bununla beraber 1915 ile Duma'yı ziyaret ettiği Şubat 1916 arasında aldığı pek çok karar ülkesinin yararına olacağına ikna olduğu her defasında, daha o zaman bile, imparatoriçeye direnebildiğini gösteriyordu. İmparatoriçenin nüfuzuna kesin biçimde teslim olması 1916 güz aylarındadır; hem imparator hem başkomutan olarak üstlendiği çifte sorumluluğun yarattığı gerilim nedeniyle tükenen çar, her geçen gün yalnızlığı biraz daha artarken, günbegün vahimleşen duruma çare olabilecek tedbirlerin neler olduğunu kavrayamıyordu. O sıralarda ılımlı partiler kendisine daha fazla destek olsa direnmeye devam etmesini sağlayacak gücü bulamaz mıydı?

Öte yandan imparatoriçe Rasputin'in imanına samimiyetle inanıyordu, Protopopov'un Rusya'yı kurtarabilecek kişi olduğuna da inancı tamdı. Protopopov desteklendi, bunun üzerine Trepov da güçsüz kaldığını görünce kısa sürede istifa etti.

8 Aralık günü Çarskoye Selo'ya geri döndük. Durum her geçen gün biraz daha geriliyordu. Kendisine duyulan öfkenin iyice arttığını hisseden Rasputin Petrograd'da yaşadığı küçük daireden dışarı çıkmaya cüret edemiyordu. Öfke doruk noktasındaydı, ülke kurtarılmayı bekliyordu; Rusya'daki bütün kötülüklerin kaynağı, uğursuz, kötü cin olarak kabul ettikleri kişiden kendilerini kurtaracak birinin gelmesini bütün ülke şiddetle arzuluyordu. Ne var ki *staretz* gayet iyi korunuyordu. İmparatorluk polisi evi-

ni gece gündüz korumaya almıştı; devrimci sosyalistler de Rasputin'in üzerine titriyordu çünkü onun dolaylı yoldan kendileri için çalıştığını biliyorlardı.

Rasputin'in, kelimenin tam anlamıyla bir Alman ajanı olduğuna inanıyorum ama Alman BGK'sinin elinde oyuncak olmuş tehlikeli bir araçtı. Bu kadar değerli bir yardımcılarının yaşamını uzatmak yararlarına olacağı için, Alman BKG'si Rasputin'in etrafını onun birer muhafız olarak kullandığı kendi casuslarıyla sarmıştı. Düşman basını, bu durumu sarayı zorda bırakmak için gayet ustaca kullanıyordu, bunu büyük ölçüde de istismar ediyordu.

Rasputin'in gerçek kişiliğini açıkça görebilmesi için en sevdiği kişiler imparatoriçeye çeşitli defalar, sayısız girişimde bulundular; hepsi de gelip imparatoriçenin Rasputin'e beslediği mutlak imanın seddine çarptılar. Ne var ki içinde bulunulan bu trajik dönemde Grandüşes Elisabeth Fyodorovna kız kardeşine bu yolda yeniden tavsiyede bulunmak istedi. Yüreğinin en derinlerinde sevgi beslediği kişiler arasında birkaç gün geçirmek niyetiyle Moskova'dan Çarskoye Selo'ya geldi. Grandüşes Elisabeth imparatoriçeden sekiz yaş büyüktü ve ona neredeyse bir anne şefkatiyle bağlıydı. Hatırlanacağı gibi genç prenses Rusya'ya ilk geldiğinde onun yanında kalmıştı; Aleksandra Fyodorovna'nın saltanatının başlarında kendisine tavsiyeler veren ve dikkatle ihtimam gösteren kişi de yine o olmuştu. Kız kardeşini yanlışından döndürmeye defalarca yeltenmiş ama başarılı olamamıştı! Ama bu defa Tanrı'nın kendisine şimdiye kadar sahip olmadığı ikna gücünü bahşedeceğini ve çok yaklaştığını hissettiği korkunç felaketi önleyebileceğini umut ediyordu.

Çarskoye Selo'ya gelir gelmez imparatoriçeyle konuştu, kendisine beslediği olanca sevgiyle gerçeği göremediğini anlatmaya çalıştı, hem aile üyelerinin hem ülkesinin selameti için kendi uyarılarına kulak vermesi konusunda ona yalvardı. Majestenin Rasputin'e olan inancı en ufak şekilde sarsılmadı: Kız kardeşinin böyle bir girişimde bulunmasının ardında yatan duyguyu anlıyordu ama kardeşinin *staretzi* ortadan kaldırmaya çabalayan kişilerin iftiralarına inandığını görmek onda sonsuz bir acıya yol açmıştı ve kardeşinden bu konuyu bir daha hiç açmamasını rica etti. Kız kardeşi bu kadar ısrar edince imparatoriçe konuyu kestirip attı. Böylece görüşmenin amacı da ortadan kalkmış oldu.

Grandüşes birkaç saat sonra da istemeye istemeye Moskova'ya doğru yola çıktı. İmparatoriçe ve kızları grandüşese gara kadar eşlik ettiler. İki kız kardeş birbirinden ayrıldı; çocukluklarından itibaren onları bir arada tutan sonsuz şefkat duygusu hiç zarar görmemişti ama aralarında bir şeylerin koptuğunu da anlamışlardı.* Bir daha asla görüşmediler.

18 Aralık'ta Mogilev'e gitmek üzere yola çıktık. Orada da durum kötüleşmişti. Bükreş'in düştüğü haberi insanların zihnini iyice kararttığı gibi, en karamsar görüşleri de doğrular gibiydi: Romanya kaybedilmiş sayılabilirdi.

Herkes, baskı altında hissediyordu kendini, endişeliydi, bir felaketin ya da bir tehlikenin yaklaştığı tarif edilemeyecek bir şekilde hissediliyordu; fırtına uğultusu kaplamıştı her tarafı. Birden şimşek çakmış gibi Rasputin'in

* Bu ayrıntıları imparatoriçeye yüksek sesle kitap okuyan ve bir zamanlar Grandüşes Elisabeth'in yanında bulunan, kendisine hâlâ çok derin bir sevgi besleyen Matmazel Schneider [Bkz. Dipnot 69, s. 185] anlattı bana.

öldüğü haberi geldi.* 31 Aralık 1916'da geldi bu haber, biz de aynı gün Çarskoye Selo'ya gittik.

İmparatoriçeyle yeniden karşılaştığımda nasıl derin duygulara kapıldığımı asla unutmayacağım. Ne kadar engel olmaya çalışsa da çok şiddetli acılar çektiği altüst olmuş yüzünden anlaşıyordu. Müthiş acı çekiyordu. İmanı ortadan kaldırılmış, çocuğunu kurtarabilecek yegâne kişi ölmüştü ve bu kişi artık olmadığına göre bütün felaketler, bütün uğursuzluklar yaşanabilirdi. Böylece beklemeye başladık, kaçınılamayacak felaketi işkence çekerek beklemeye koyulduk.

* Rasputin'in hangi koşullarda öldüğü dönemin gazetelerinde aktarılmıştı. Burada bunları kısaca aktarmak yeterli olacaktır. Rasputin'in ölümü başka kişiler yanında bir de çarın büyük kuzeni Grandük Dmitri Pavloviç, karısı II. Nikolay'ın yeğeni olan Feliks Yusupov, Duma'daki monarşist milletvekillerinden biri olan Vladimir Purişkeviç ve ona eşlik eden Doktor Lazovert tarafından yapılan bir ricanın sonucuydu. Grandük bu harekete dahil olmakla imparatora karşı asice bir fiilin söz konusu olmadığını ama hükümdarının güvenini kötüye kullandığı için ulus tarafından yargılanan bir suçlunun cezasının infazından ibaret olduğunu göstermek istiyordu. Rasputin 30 Aralık gecesi öldürüldü. Prens Yusupov gece çok geç bir saatte otomobiliyle Rasputin'i aldı ve kendi evine getirdi. Önce Rasputin'i zehirlemek istediler ama zehir uzun süre etkili olmayınca Prens Yusupov ve milletvekili Purişkeviç revolverle ateş edip öldürdüler. Cesedi Neva'ya atıldı ve iki gün sonra bulundu. (P.G.)

Devrim; II. Nikolay'ın Tahttan İndirilmesi (Mart 1917)

Rasputin yoktu artık, ülkenin öcü alınmıştı. Birkaç cesur adam, bütün ulusun nefret kaynağı halini alan kişiyi ortadan kaldırma görevini üstlenmişti.* Bu öfke patlamasından sonra insanların sakinleşeceği umut edilebilirdi. Ama böyle olmadı. Çar ile Duma arasındaki çatışma, tam tersine daha da keskinleşti.

İmparator, içinde bulunulan koşullarda vereceği her tavizin bir zayıflık itirafı sayılacağını düşünüyordu; öte yandan, savaşın acıları ve mahrumiyetinden kaynaklanan hoşnutsuzluğun nedenleri de kendi otoritesini zayıflatacak ve devrimi hızlandıracaktı. Duma'daki muhalefet hükümetin güçsüzlüğünü ve yetersizliğini iyice ortaya

* Elbette ki Rusya'nın bilinçli kesimiydi söz konusu olan. Rus halkının oluşturduğu eğitimsiz kitle Rasputin'le neredeyse hiç ilgilenmiyordu hatta Rasputin'i tanıyanlar arasında çoğu ondan yanaydı. Rasputin'in ölümü birçok kişi tarafından kendi ayrıcalıklarını kaybetme korkusuyla kışkırtıcı içinde kıvranan saray dalkavuklarının intikamı sayılmıştı. "Bizden biri çara ilk defa bu kadar yaklaştı, bunu gören şifacılar da onu öldürdüler" diyorlardı. Mujiğin gözünde hükümdarı halkından ayıranlar ve hükümdarın lütuflarının kendilerine ulaşmasını engelleyenler en büyük suçlulardı. Halk arasında yaygın olan şu söz bu görüşün tanığıydı: "Çar ihsan eder, ama hizmetkârları bahşetmezler." Bu sözle imparatorun iyi olduğuna inanır, çevresindekilere de nefret duyardı mujik. (P.G.)

çıkardığı gibi, bu duruma hiçbir çare de getiremiyordu. Oysa Protopopov'un zararlı etkinliği ulusun bilinçli kesiminin birleşmesiyle felce uğratılabilecekken ve herkesin bu yolda göstereceği çabalar yaklaşan felaketi savuşturmak için gerekirken çatışmalar sertleşiyor, entrika üstüne entrika çevriliyordu. Bunun yönetici sınıflardan bilinçli yurtseverlik kadar feragatte bulunmayı da gerektirdiği doğrudur ama ülkenin bulunduğu trajik koşullar ve ulusun tehlikede olduğu duygusu sanırım bunu yapmalarını sağlayabilirdi.

Bir devrim patlak verdiğinde ülkenin düşman eline teslim edilmesinden kaçınılamayacağı Almanya'da anlaşılırken nasıl oluyor da Rusya'da anlaşılmıyordu? Ludendorff⁴⁴ şöyle demişti: "Bu Rus devriminin gerçekleşip bizim askeri yükümüzü azaltacağını hep hayal etmiştim. Hep hayalimdi bu! Bugün de hiç beklenmedik anda gerçekleşti. Sırtımdan, omuzlarımdan çok ağır bir yükün kalktığını hissediyorum."* Almanya Rusya'yı bilen yegâne Avrupa ülkesiydi: Rusya'yı Ruslardan daha kesin ve daha eksiksiz biçimde kavramıştı. Bütün hatalarına rağmen çarlık rejiminin Rusya'nın gösterdiği direnmeyi sürdürebilecek yegâne düzen olduğunu çok uzun zaman önce fark etmişti. Çar düştüğünde Rusya'nın kendi ellerine geçeceğini biliyordu ve elinden gelen her şeyi dene-yip bu düşüşü başlatmayı denedi. İşte var olan düzeni ne pahasına olursa olsun savaşın sonuna kadar sürdürmek bunun için gerekiyordu. Devrimin o sırada gerçekleşmesi

⁴⁴ General Erich Ludendorff (1865-1937), Mareşal Hindenburg'un başlıca çalışma arkadaşı; bu cümlelerin de alındığı anıları 1920 yılında Payot Yayınevi tarafından *Souvenir de guerre* başlığıyla yayımlanmıştı.

* Ludendorff'un söylemediği şey, -ki bunda da haklı- Almanya'nın şu "hiç beklenmedik anda" patlak veren devrimi tahrik etmek için yaptığı bitip tükenmek bilmeyen çalışmalardır. (P.G.)

kaçınılmazdı, hemen bir anayasa bahşedilmesiyle savuşturulabilirdi; tabii böyle bir anayasa ne kadar mümkün-
dü o ayrı bir mesele! Ne var ki hükümdarların gözünü
körelten alın yazısı ulusun da yolunu şaşırmaya yol açtı.

İmparator son derece güçlü iki duygu arasında kalmış-
tı ve siyasal düşmanları da bunu biliyordu; bütün Rusya
bu duygular etrafında toplanabilirdi: Bir tarafta yurduna
beslediği sevgi, öbür tarafta savaşı sonuna kadar sürdür-
me kararı. Tutkular gözleri köreltmışken, zafer kazanma
kararından dönmeyen bir çarın Rus halkı gözünde nasıl
bir manevi kuvveti temsil ettiği anlaşılmadı; halk yığın-
larının gözünde çarın böyle kararlı olması ülkeyi zafere
kavuşturabileceği gibi, Rusya'yı da yıkılmaktan kurtara-
bilirdi.

İmparatorun konumu son derece zordu. Almanya'yla
uzlaşarak kurtulacaklarını düşünen aşırı sağcıların gö-
zünde çar, ortadan kaldırılması gereken bir engeldi: İkti-
dardan alınıp yerine başka bir hükümdar getirilmeliydi.
Ama çar olmadan zafer elde etmek isteyen aşırı solcular
için o, devrimle ortadan kaldırılması gereken bir engeldi.
Gerek cephede gerek cephe gerisinde yoğun propaganda
yapan aşırı solcular, monarşinin temellerini yıkmaya ça-
lışıyor, böylece bilmeden vatanlarının düşmanına hizmet
ediyorlardı; ılımlı partiler en tehlikeli ama Rus karakteri-
ne, Slav kaderciliğine en uygun çizgiyi benimsiyorlardı:
Olayların gerçekleşmesini bekliyor ve ilahi bir kuvvetin
gelip onları herkesin hayrına bir yola sokacağını umut
ediyorlardı, yani ataleti benimsiyorlardı. Pasif bir direniş
göstermekle yetinildi; böyle yapmakla ülkenin felce uğra-
yacağı anlaşılmadı.

Geniş halk kitlesi ise farkına varmadan Alman
BGK'sinin çevirdiği entrikaların uysal bir aracı halini al-

mıştı. En tehlikeli dedikodular bu geniş kitle tarafından benimsenip yayılıyor ve cephe gerisinde bozguncu ve monarşi karşıtı bir anlayışın yerleşmesine katkıda bulunuluyordu; yaratılan bu şüphe ve güvensizlik havası da cepheyi kısa sürede etkiliyordu. Binanın ana sütunu sarsılıyordu, herkes eline bir kazma almış bir darbe de ben vurayım diyordu ama kimse doğru zamanda gereken desteği vererek bu binanın çökmesini engellemeye çalışmıyordu. Devrime yol açacak her şey yapıldı ama sonuçlarını ortadan kaldıracak hiçbir şey yapılmadı.

Rusya'nın parlamenter düzenin gerektirdiği olgunluğa erişmiş 15-20 milyon kişiden oluşmadığı, üstelik çoğu eğitimsiz ve bilinçsiz 120 ile 130 milyon köylüyü de barındırdığı ve bunların gözünde çarın Tanrı'nın temsilcisi, yani Tanrı'nın büyük Rusya'nın kaderini yönetmek için seçtiği kişi olduğu unutuluyordu. Çok küçük yaşlardan beri papazın Kudas Ayini'nde, yani ayin kurallarına göre en yüce anlardan birinde imparatorun adını andığını duyan mujik, mistik bir coşkuya kapılıp imparatora neredeyse ilahi bir kimlik atfeder.*

Çar Rus Kilisesi'nin başı değildi; Rus Kilisesi'ni himaye eder, savunurdu ama Büyük Petro'nun patrikliği⁴⁵ lağvetmesinden itibaren halk çarı sadece dünyevi değil, semavi iktidarın da ete kemiğe bürünmüş hali olarak görme eğilimindeydi. Bu yanıltıcı elbette ama böyle bir karışıklık da

* Bu düşünce Rus köylüsünün saf yürekli imanı ve yaşadığı güçsüzlük duygusunu dile getiren halk deyişinde de karşımıza çıkar: "Tanrı'nın katı çok yüksekte; çarın katı ise çok uzakta." (P.G.)

45 1721 yılında Rus Ortodoks Kilisesi Kutsal-Synod'un [Kilisenin] vesa-yetine verildi; Kutsal-Synod elbette ki din adamlarından oluşuyordu ama laik bir başsavcı tarafından yönetiliyordu ve alınan kararlar çar tarafından imzalandıktan sonra ancak uygulamaya konuluyordu. Bu da hükümdar ile halkı arasındaki manevi birliğe zarar veriyordu.

yaşanıyordu. Ulusu oluşturan büyük kitlelerin bağrında çarlığın gücü de hükümdarın şahsında toplanan bu ikili yöndü; Rus halkı özünde mistik bir halk olduğu için, ikinci etken en az ilki kadar önemliydi çünkü mujiğin zihninde otokrasi ile Ortodoksluk birbirinden ayrılmazdı.

Rus devrimi sadece siyasal bir devrim olamazdı: *Dinsel* kimliğe bürünmek zorundaydı. Çarlık devrildiğinde Rus halkının siyasal ve dinsel bilincinde büyük bir boşluğa yol açacaktı. Bu boşluktan öyle çok temiz hava girecekti ki dikkat edilmezse bütün toplumsal organizma da çarlığın peşinden sürüklenecekti. Sıradan köylünün gözünde çar hem kendi mistik dileklerinin ete kemiğe bürünmüş hali hem bir bakıma eliyle dokunabileceği ama kendi açısından anlaşılmaz bir soyutlama olarak kalan siyasal bir anlatımla yeri doldurulamayacak bir gerçeklikti. Çarlığın yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan boşlukta Rus devrimi (Slav doğasından ayrılmayan bir özellik olan aşırı uçların peşinde koşma ve mutlak olana ihtiyaç duyma) hiçbir yönetim biçiminin engel olamayacağı bir şiddetle acele etmek zorundaydı; siyasal ve dinsel boşluğa, anarşiye ulaşması kaçınılmazdı.

Devrim istendiğine göre herkesin korktuğu bu ihtimali savuşturmak için hazırlanmak gerekti. Ama barış zamanında bile böyle bir olayın hazırlığı yine de harika bir rastlantıyı da barındırmıyor değildi; savaşın tam ortasında devrim yapmaya kalkışmak düpedüz suçtu. Biz Batılılar Rusya'da olup biteni hep temas halinde olduğumuz ve bizimkine eşit bir kültür ve uygarlık derecesine ulaşmış yönetici sınıflara bakarak yargılamaya kalkışıyoruz; oysa çok sık unuttuğumuz bir konu var ki o da cahil ve kaba saba milyonlarca kişinin en basit ve en ilkel duyguların esiri olduğudur. Çarlık fetişizmi de bunun çarpıcı bir örneğidir.

Yurtseverliklerinden asla şüphe edilemeyecek olan ama ülkelerini olduğu gibi değil de olmasını istedikleri gibi gören Rus siyasetçiler tarafından bilgilendirilen İngiltere büyükelçisi hata etti. Rusya'yı din, siyaset ve toplum açısından çağa uygun olmayan bir ülke haline getiren çok özel koşullar hiç hesaba katılmadı; Batı Avrupa'nın hiçbir çözümü, hiçbir önlemi Rusya'ya uygun olamazdı. Savaş halindeki bütün ülkelerde bir devrim patlak verdiğinde, bu devrimin en başta ortaya çıkan kaçınılmaz çalkantılar sonucunda ulusu zayıflattığı ve ordunun savaş gücünü hatırı sayılır derecede azalttığı unutulduğu için, beklenen bütün bu etkiler Rusya'da daha da yaygın ve daha da yoğun biçimde ortaya çıkacaktı. İtilaf Devletleri'nin hatası, 1917 Şubatı başında ortaya çıkan hareketin halk kökenli olduğuna inanmaktı. Halkla hiç ilgisi yoktu bu hareketin, sadece yönetici sınıfların katıldığı bir hareketti; büyük halk kitlesi bu hareketin dışında kaldı. Söylendiği gibi, monarşiden gelen bir dalgayla yıkılmadı, çarlığın yıkılması öyle müthiş bir dalgaya yol açtı ki sadece bütün Rusya değil, az daha komşu devletler de bu dalgaya kapılacaktı.

BGK'den dönen imparator, ocak ve şubat aylarını Çarskoye Selo'da geçirmişti. Siyasal durumun her geçen gün biraz daha gerildiğini hissediyordu ama hâlâ bir umudu vardı. Ülke acı çekiyordu, savaştan bezmişti ve müthiş bir barış özlemiyle yanıyordu. Muhalefet her gün biraz daha sertleşiyordu. Fırtına uğultuları sarmıştı etrafı ama II. Nikolay her şeye rağmen yaşanan sıkıntılı günlerin zihinlerimizde yol açtığı uğursuz düşüncelerin yurtsever duygular tarafından alt edileceğine inanıyor ve ülkenin bu kadar yüksek bir bedel ödediği bu savaşın sonuçlarının, düşüncesizlik edip tehlikeye atılmayacağını hâlâ ümit ediyordu. Orduya güveni hiç sarsılmamış-

tı. Fransa ve İngiltere tarafından gönderilen malzemenin doğru biçimde ulaştığını ve ordunun daha iyi koşullarda çarpışmasını sağladığını biliyordu. Rusya'nın kış süresince oluşturduğu yeni askeri birimlerden umutluydu; İttifak Devletleri'nin bahar aylarında kalkışacakları ve Almanya'ya öldürücü darbeyi indirip Rusya'yı kurtaracak olan büyük taarruza katılmaya hazır olacaklarına inancı tamdı. Zafer yakındı, birkaç hafta daha dayanmak gerekiyordu.

Bununla beraber imparator siyasal durumla o kadar yakından ilgiliydi ki Çarskoye Selo'dan ayrılmakta tereddüt ediyordu; ancak yola çıkışını daha da ertelemeyeceğini biliyordu, çünkü üstlendiği sorumluluk BGK'ye gitmesini zorunlu kılıyordu. Sonunda, 8 Mart Perşembe günü çar Mogilev'e gitmek üzere yola çıktı, ertesi gün de Mogilev'e vardı.

Başkentten daha yeni ayrılmıştı ki işçi mahallelerinde ilk hareketlenme belirtileri görüldü, fabrikalar greve girdi; ertesi günler hareket hızla yaygınlaştı. Petrograd halkı kış aylarında çok büyük sıkıntılar, mahrumiyetler yaşamıştı; yiyecek ve yakacak son derece güç nakledilebiliyordu ve durumun iyileşeceğine dair hiçbir belirti de yoktu. Hükümet yaşanan kaynaşmayı sakinleştirebilecek hiçbir tedbir alamadı; Protopopov polisin olayları bastırması emrini vererek insanları iyice çileden çıkardı, canice olduğu kadar aptalca bir karardı da bu. Asker de müdahalede bulunmaya çağrıldı. Ancak bütün müfrezeler cepheye toplanmıştı, Petrograd'da sadece temel eğitimi alan unsurlar bulunuyordu ve bunlar da sıkı gözetim uygulandığı halde kışlalarda yapılan örgütlü propagandadan derin biçimde etkilenmişti. İlk çözümler nispeten hızlı gerçekleşti ve üç gün hafif bir direnme gösterilse de birlik-

ler peş peşe isyancıların tarafına geçti. 13 Mart'ta kentin neredeyse tamamı devrimcilerin eline geçmişti; Duma geçici hükümet kurmaya çalışıyordu.⁴⁶

Petrograd'da yaşanan olayların kapsamı ilk başta anlaşılmadı Mogilev'de. Ne var ki, 10 Mart Cumartesiden itibaren General Alekseyev ve imparatorun maiyetinden birkaç kişi kendisini aydınlatmaya çalıştı ve ulusun talep ettiği özgürlükleri hemen bahşetmesi gerektiğini anlatmaya çabaladı. Ama II. Nikolay yakın çevresindeki birkaç bilinçsiz kişinin kasten eksik ya da doğru olmayan bilgiler vermesiyle bir kez daha aldatıldı ve bütün bu tavsiyelere kulak asmaması gerektiğini sandı.* Ayın 12'sinde gerçeği çardan daha uzun süre saklamak imkânsız hal aldı: Olağanüstü tedbirler alınması gerektiğini anladı ve hemen Çarskoye Selo'ya dönmeye karar verdi.

İmparatorluk treni Mogilev'den 12'sini 13'üne bağlayan gecede ayrıldı, ama 24 saat sonra Malaya Vişera Garı'na varıldığında Petrograd'ın 50 km güneyindeki Tosno İstasyonu'nun isyancıların elinde bulunduğu ve

⁴⁶ Marc Ferro (*op. cit.*) şöyle yazar: "1917 Şubat Devrimi, Ekim 1905'te kalınan noktadan başladı: Hükümlenemeyen bir meclis vardı, başkentte isyan patlak vermişti, Petrograd'da temsilciler sovyeti kurulmuştu, Duma'daki liderler önlemek istedikleri toplumsal devrim ile II. Nikolay'ın kabul etmek zorunda kaldığı siyasal dönüşümleri uzlaştırmaya yarayacak yollar arıyorlardı. 1917'de II. Nikolay tahtı bıraktı ama uzlaşma peşinde koşanlar için çok geç bir tarihti bu."

* Profesör Fyodorov geç kalınan her saatin yaklaşan felaketi savuşturma imkânını azalttığının farkına vardığı için, imparatorun yakın çevresinde yer alan en üst mevkilerden bir general bulmaya çalıştı. Aradığı generali merdivene çıkmış asacağı bir tablo için duvara çivi çakmaya çalışırken buldu. Fyodorov duyduğu kaygıları onunla paylaştı ve hemen imparatorun yanına gitmesi için yalvardı. Ama general, Profesör Fyodorov'a "devrim korkusundan mustarip manyağın teki" olduğunu söyledi ve eline çekici alıp bu münasebetsiz ziyaretçi tarafından kesintiye uğrayan işine geri döndü. (P.G.)

Çarskoye Selo'ya ulaşamayacağı anlaşıldı. Bütün yolu gerisin geri dönmek gerekti.

Çar kuzey cephesi başkomutanı General Ruzski'nin bulunduğu Pskov'a gitmeye karar verdi; ayın 14'ü akşamı Pskov'a vardı. General Petrograd'da yaşanan son gelişmeleri kendisine anlatınca imparator da generale telefonla M. Rodziyanko'yu aramasını ve ülkeyi yeniden düzene kavuşturabilecekse Duma'nın istediği bütün tavizleri vermeye hazır olduğunu bildirmesini istedi. Alınan cevap şuydu: "Artık çok geç." Durum gerçekten bu muydu? Devrimci hareket Petrograd ve yakın çevresiyle sınırlıydı. Yapılan bütün propagandaya rağmen çarın hâlâ ordudaki itibarı hatırı sayılır derecede olduğu gibi, köylüler arasında da hiç zarar görmemişti. Duma'nın desteğini alması ve ülkeye anayasa bahşetmesi II. Nikolay'ın savaşın başında sahip olduğu halk desteğini yeniden elde etmesine yetmemiş miydi?

Duma'nın verdiği cevap imparatora tek bir seçenek bırakmıştı: Tahtı bırakmak ya da kendisine sadık kalan birliklerle Petrograd'a yürümeye kalkışmak; ancak düşmanla birlikte bir de iç savaş yaşanıyordu. II. Nikolay hiç duraksamadı ve 15'i sabahı General Ruzski'ye verdiği telgrafla Duma başkanına tahttan çekilmek ve yerini oğluna bırakmak niyetinde olduğunu bildirmesini istedi.

Birkaç saat sonra vagonuna Profesör Fyodorov'u çağırdı ve ona şöyle dedi:

"Sergey Petroviç, bana açıkça cevap verin: Aleksey'in hastalığının tedavisi var mı?"

Profesör Fyodorov, söyleyeceği her kelimenin son derece önemli olduğunu hissederek şu cevabı verdi:

"Efendimiz, bilim bize bunun tedavi edilemeyecek bir hastalık olduğunu söylüyor. Bununla birlikte, bu hastalı-

ğa yakalanmış olanlar bazen ileri bir yaşa da varabiliyorlar. Ne var ki, Aleksey Nikolayeviç'in kaderi sadece bir kazaya bağlı.”

İmparator üzüntüyle başını eğdi ve şöyle mırıldandı:

“İmparatoriçe de bana böyle demişti. O halde Aleksey benim gönlümden geçtiği gibi ülkesine yararlı olamayacaksa, onu bu işe sürmeme hakkına da sahibiz.”

Kararını vermişti; geçici hükümet ve Duma temsilcileri akşamleyin Petrograd'dan geldiklerinde, önceden kalemeye aldığı feragatnameyi onlara verdi ve hem kendinin hem oğlunun Rusya tahtından feragat ettiğini, yerini erkek kardeşi Grandük Mihail Aleksandroviç'e bıraktığını bildirdi.⁴⁷

Asil ve ateşli vatanseverliğiyle imparatorun düşmanlarını bile hayran bırakan bu belgenin çevirisini veriyorum aşağıda:

Tanrı'nın lütfuyla biz, II. Nikolay Bütün Rusyalar'ın imparatoru, Polonya çarı, Finlandiya grandükü vb. bütün sadık tebaamıza şunu bildiririz:

Üç yıldır vatanımızı esir etmeye çalışan dış düşmana karşı verdiğimiz bu büyük mücadele günlerinde Tanrı Rusya'yı yeni ve korkunç bir sınavdan geçirmenin iyi olacağına karar verdi. Ülke içinde yaşanan karışıklıklar bu zorlu savaşın ilerleyeceği yolu kaçınılmaz biçimde etkilemekle tehdit ediyor. Rusya'nın alın yazısı, kahraman ordumuzun şerefi, halkın mutluluğu,

47 15 Mayıs 1917'de Gilliard günlüğüne Prens Dolgoruki'nin anlattıklarını kaydeder (Bkz. Dipnot 56, s. 171): “Pskov'da imparator tahtı bıraktıktan sonra General Ruzski'ye rütbesi gereği albay olarak bir müfrezinin kumandasının kendisine verilmesini istedi; cepheye gidecekti. Doğal olarak reddedildi bu isteği. Basit bir jestle sınırlı kalmıyordu bu isteği. İmparator bu rezil Alman askerlerinden işte bu kadar nefret ediyordu! Bütün ruhuyla nefret ediyordu; onlardan ‘şu Alman domuzları’ diye söz ediyordu hep.” (Bkz. P.G.'nin dipnotu, s. 107)

değerli Vatanımızın bütün geleceği, savaşın ne pahasına olursa olsun zaferle sonuçlandırılincaya kadar sürdürülmesini gerektiriyor.

Zalim düşman son çırpınışlarında, korkusuz ordumuzun şanlı müttefikleriyle el ele, son darbeyi indireceği gün çok yakın. Rusya'nın var oluşuna dair kararların verildiği bugünlerde, vicdanımızın sesine uymak ve hızla zafer kazanmak için halkımızla sıkı sıkıya bir olmak ve bütün kuvvetlerini örgütlemek gerektiğine inanıyoruz.

İşte bunun içindir ki İmparatorluk Duması'yla mutabık olarak devlet tacından feragat etmenin ve yüce iktidarı teslim etmenin en iyisi olacağı kanaatindeyiz.

Sevgili oğlumuzdan ayrılmak istemediğimiz için, mirasımızı erkek kardeşimize, Grandük Mihail Aleksandroviç'e bırakıyor ve tahta çıkışını takdis ediyoruz. Grandükten yasama kurumlarında yer alan ulusun temsilcileriyle tam bir birlik halinde yönetmesini ve ulusun temsilcilerine sevgili Vatan adına çiğneyemeyeceği yeminle bağlı olmasını istiyoruz.

Vatanın bütün sadık evlatlarına çağrıda bulunuyor, ulusun sınavdan geçtiği bu acılı günlerde çara itaat ederek yurtsever ve kutsal görevlerini yerine getirmelerini ve ulusun temsilcileriyle birlikte çara yardım ederek Rus devletine şan ve refah yolunda yol göstermesine yardımcı olmalarını istiyoruz.

Tanrı Rusya'ya yardım etsin!

Çar tahttan inmişti. Almanya en büyük zaferini elde etmek üzereydi ama yine de elinden kaçırabilirdi bu zaferi. Bunun için gereken tek şey ulusun bilinçli kesiminin zamanında kendini toplaması ve kardeşinin isteği uyarınca (feragatname bunu açıkça belirtiyordu), terimin tam anlamıyla, anayasaya dayanan bir hükümdar olması gereken Grandük Mihail'in etrafında bir araya gelmesiydi. Bunun olmasını engelleyen hiçbir şey yoktu, çünkü hiçbir mantığa sığmayan büyük halk hareketlerinin yaşandığı

ana henüz varmamıştık; böyle hareketler ulusları bilinmez uçurumlara atar. Devrim sadece Petersburg halkının eseri idi; St. Petersburg halkının büyük kesimi geçici hükümet ve Duma örnek olduğu takdirde yeni hükümdarın yanında yer almakta duraksamayacaktı. Ordu hâlâ gayet disiplinliydi ve hatırı sayılır bir gücü temsil ediyordu. Ulusun çoğunluğuysa bir şeyler olup bittiğinin bile farkında değildi.

İktidarı sağlama alma isteği ve aşırı uçların uyandırdığı korku, felaketi önleyebilecek bu son şansın da kaçırılmasına yol açtı. İmparatorun tahtı bıraktığı günün ertesinde, Grandük Mihail geçici hükümet üyelerinin ikisi haricinde hepsinin tavsiyesiyle görevden çekildi ve yeni hükümet biçiminin ne olacağı kararının verilmesini kurucu meclise bıraktı.

Tamiri mümkün olmayan şey gerçekleşmişti. Çarın ortadan kalkmasıyla birlikte kitlelerin ruhunda dolduramayacakları bir boşluk ortaya çıktı, kendi başlarına kalmışlardı; çaresiz ve kararsız, kaybettiklerinin yerine koyabilecekleri bir ideal, bir inanç arayışı içindeydiler. Ama etraflarında hiçlikten başka bir şey yoktu.

Bu yıkımın tamamlanması için yapılması gereken yegâne şey Lenin ve müritlerini altınlarla donatıp Rusya'ya salmaktır. Bunların aklında köylülere demokratik cumhuriyetten ya da kurucu meclisten söz etmek hiç yoktu; bunun beyhude bir çaba olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Yeni zamanın peygamberleri onlardı, kutsal savaş vaazı vermeye gelmişlerdi ve milyonlarca eğitimsiz kişiyi İsa'nın en güzel sözleriyle, en berbat safsataların yan yana durduğu bir öğretinin pırıltısı peşinden sürüklemek istiyorlardı; sonuç *mujiğin* esareti ve vatanın felaketi olacaktı.

XVI

İmparator II. Nikolay

II. Nikolay 16 Mart'ta Pskov'dan, birliklerin yanından ayrılıp BGK'ye döndü. 21 Mart'a kadar orada, önceden olduğu gibi valinin evinde kaldı; General Alekseyev her gün ona duruma ilişkin rapor verdi. Dul İmparatoriçe Marya Fyodorovna Kiev'den imparatorun yanına gelmişti; çar Çarskoye Selo'ya gitmek üzere yola çıkıncaya kadar da birlikte kaldı.

21 Mart'ta geçici hükümet ve Duma tarafından gönderilen komiserler Mogilev'e geldiler. General Alekseyev'i geçici hükümetin kararı gereği çara tutuklandığını bildirmesi görevini verdiler; komiserler çarı Çarskoye Selo'ya götürmekle görevlendirildiler. Komiserlerin vagonu imparatorun trenine bağlandı ve hemen o akşam yola çıkıldı.

BGK'den ayrılmadan önce II. Nikolay, birliklerinden izin istedi; ardından da ertesi gün ne yapmaları gerektiğini bildirdi:

Gönlümde yatan değerli askerler, sizlere son bir defa daha sesleniyorum. Rusya'nın tahtından kendim ve oğlum adına feragat ettiğimden beri, iktidar İmparatorluk Duması'nın öncülüğünde oluşturulan geçici hükümete aktarıldı.

Tanı geçici hükümetin Rusya'yı refah ve şan yolunda ilerletmesine yardımcı olsun! Şanlı askerlerim, vatanımızı zalim

bir düşmana karşı savunmakta sizlere de yardım etsin Tanrı! İki buçuk yıldır her an müthiş hizmet ettiniz ve yoruldunuz. Çok kan döküldü, çok çaba gösterildi ve pek yakında Rusya ve şanlı müttefikleri düşmanın son direncini de birlikte atılarak kıracaklar.

Eşi benzeri görülmeyen bu savaş, kesin zafer elde edilinceye kadar sürdürülmelidir. Aklından barış hayalleri geçen ve şu anda barış isteyen herkes vatana ihanet etmiş ve vatani düşmana teslim etmiştir. Adına layık her askerin benim gibi düşündüğünden eminim.

Görevinizi yerine getirin, şanlı ve değerli Vatanımızı koruyun, geçici hükümete itaat edin, başınızdakilerin emirlerinden çıkmayın ve şunu hiç unutmayın ki görevinizde en ufak bir gevşeklik gösterdiğiniz anda düşmana hizmet etmiş olacaksınız.

Büyük Vatanımıza duyduğunuz sevginin sınır tanımadığına eminim, yüreklerinizde sönmedi bu sevginin ateşi. Tanrı sizi kutsasın ve büyük şehidimiz Aziz Georgi size zafer yolunu göstersiz!

Acıyla ve üzüntüyle dolu o anda imparatorun tek isteği kendisini tahttan indiren hükümetin görevini kolaylaştırmaktı; tek bir kaygısı vardı ki o da yaşanan olayların orduyu kötü etkilemesi ve düşmanın da bundan fayda sağlamasıydı.

İmparatorun verdiği bu son emir, savaş bakanının kararıyla asla birliklere bildirilmedi!

İmparator II. Nikolay'ın 20. yüzyılın başında ve tarihin en karışık dönemlerinden birinde hüküm sürmesi nasıl bir kaderdir? Takdire şayan niteliklere sahipti, Rus doğasının en asil ve şövalyece özelliklerinin ete kemiğe bürünmüş haliydi ama ne yazık ki zayıftı. Gayet dürüsttü, verdiği sözün, deyim yerindeyse esiri olurdu. Müttefiklere duyduğu sadakat ki belki de ölümü bu yüzden

olmuştı, dürüstlüğünün kanıtıdır. Diplomatik usullerden tiksiniyordu, mücadeleye pek uygun bir kişi değildi; olaylar ezip geçti onu.

II. Nikolay mütevazı ve utangaç biriydi; kendinden çok şüphe etti, başına gelen bütün talihsizliklerin nedeni de buydu. Genelde ilk yaptığı hareket doğrudu; işin en kötü tarafı, kendisinden hep şüphe ettiği, kendisine hep ihtiyatla yaklaştığı için ilk aklına gelene teslim oluyordu çoğu zaman. Kendisinden daha yeterli olduğuna inandığı kişilerin öğütlerini almak istiyordu ama tavsiye almaya kalkar kalkmaz da gündemdeki konuya hâkim olamıyor, elinden avucundan geçiriyordu; karşıt görüşler arasında tereddüt ediyor ve çoklukla kendi duygularına en ters düşen kişinin görüşünü benimsiyordu.

İmparatoriçe imparatorun kararsız bir kişiliğe sahip olduğunu gayet iyi biliyordu. Daha önce de gördüğümüz gibi, imparatorun sırtına binen ağır görevde ona yardım etmeyi kutsal bir görev sayıyordu. Çarı hep çok etkiledi ve neredeyse her zaman da zarar verdi. Siyaseti duygular ve şahsiyetler meselesi olarak ele aldı; ona kendisinin ve yakın çevresindekilerin kişilere duyduğu yakınlık ya da iticilik yol gösterdi. Taşkın bir doğaya sahipti, hanedana ve ülkeye samimiyetle sadık olduğuna inandığı kişilere fütursuzca bağlanıyordu. Protopopov buna örnekti.

İmparator adil olmak kaygısı taşıyordu; iyi şeyler yapmak istiyordu. Eğer hep başarılı olamadıysa, bunun günahı, onu halktan ayrı tutmak ve kendisinden hakikati saklamak için ellerinden gelen her şeyi yapanlarıdır. Yaptığı cömertçe girişimlerin hepsi de her şeye kadir bir bürokrasinin edilgen direnci karşısında paramparça oldu ya da işlerini emanet ettiği kişiler tarafından kasten engellendi. Ona göre, kişisel girişim ne kadar güçlü, dahice

olursa olsun, olayların seyrini yöneten yüce güçler karşısında son derece önemsizdi. Bunun sonucunda, bir tür mistik tevekkül yaşamı yönetmeye çalışmaktansa, olup bitene katlanmaya yöneltiyordu. Rus ruhunun ayırıcı özelliklerinden biridir bu.

Aile içi ortamlara daha uygun biriydi, sıradan bir ölümlü gibi yaşayabilse mutluluğuna hiçbir gölge düşmemiş olurdu; ne var ki Tanrı'nın kendisine verdiği insanüstü göreve tamamıyla itaat etmişti. Varlığının olanca gücüyle seviyordu halkını ve vatanını; tebaasından en mütevazı olanları, yani yaşam koşullarını samimiyetle değiştirmek istediği mujikleri seviyordu en çok. Bütün hükümdarlığı süresince halkına yaklaşmak isteyen ama bunun yolunu bulamayan bu hükümdarın alın yazısı nasıl da acıklıdır! Gayet iyi muhafaza edildiği doğrudur, üstelik başarılı olmamasında çıkarı olanlar koruyordu hep onu.*

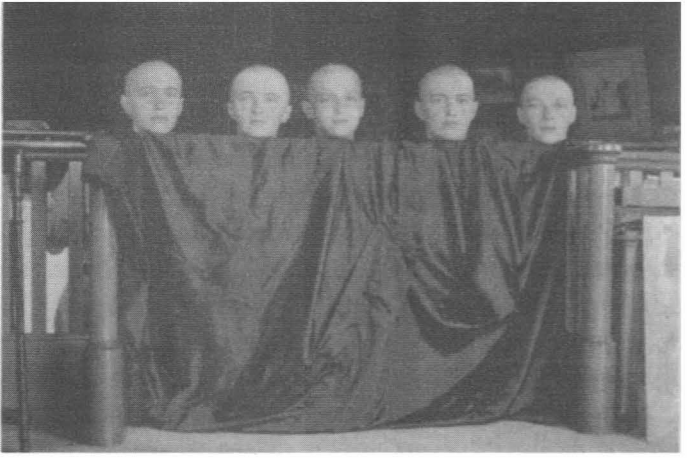
* İmparator ve İmparatoriçe Aleksandra Fyodorovna'nın çok genç yaşta tahta çıkmış olmaları onların asıl talihsizliği idi. XVI. Louis ve Marie-Antoinette de tahta çıktıklarında şöyle haykırabilirlerdi: "Tanrım, koru bizi, yardım et! Çok genç yaşınızda çıktık hükümdarlık tahtına." Tarih onların hakkını verecek. Fransız Devrimi yıllarında XVI. Louis için neler yazılmamıştı ki? Nelerle suçlanmamıştı ki? Ne iftiralar atıldı? Ne var ki, Fransa'da öğrencilere günümüzde XVI. Louis'nin "dürüst ve iyi olduğu ve hep iyi şeyler yapmak istediği" (Albert Malet) öğretiliyor artık. II. Nikolay için de aynı şeyler yaşanacak; arada tek bir fark olacak ki o da düşmanla en ufak bir uzlaşmaya dahi girmediği ve ülkesine sadakatinin kurbanı olduğudur. (P.G.)

XVII

Devrim Aleksandr Sarayı'nda Nasıl Karşılandı; İmparatorun Çarskoye Selo'ya Dönüşü

Önceki bölümlerde anlattığım dramatik olaylar Pskov ve Mogilev'de yaşanırken, Aleksandr Sarayı'nda kalmış olan imparatoriçe ve çocukları günlerini tarif edilmez sıkıntılar içinde geçiriyorlardı.

Daha önce gördüğümüz gibi, gayet tedirgin olan imparator, uzun zaman tereddüt ettikten sonra 8 Mart 1917'de BGK'ye gitmek üzere Çarskoye Selo'dan ayrıldı. İmparatorun yola çıkması imparatoriçeyi özellikle etkiledi, çünkü içinde bulunulan siyasal durumun yol açtığı kaygılara bir de Aleksey Nikolayeviç'in durumu ekleniyordu. Nitekim çareviç kızamık olmuş, birkaç gün yatmak zorunda kalmıştı; çeşitli komplikasyonlar ortaya çıkmış, durumu iyice ağırlaşmıştı. Dertler bu kadarla da kalmamış, grandüşeslerin üçü de hastalanmıştı. Sadece Marya Nikolayevna yardım edebiliyordu annesine. 10 Mart günü Petrograd'ın karıştığını öğrendik. Göstericilerle polis arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştı. Bunun nedeni, bir süredir görülen yiyecek sıkıntısının halkın yaşadığı semtlerde ciddi rahatsızlıklara yol açmasıydı. İnsanlar sokağa çıkmış gösteri yapıyorlar, ekmek istiyorlardı.

Grandüşesler ve erkek kardeşleri (ortada) kızamık olup saçları kazındığında, anneleri hiç istemese de Gilliard'a poz veriyorlar (1917).

Majestenin çok kaygılı olduğunu fark ettim; alışıldık kuralın dışına çıkıp benimle siyasal olaylardan konuştu. Protopopov'u ve demiryolu işçileri arasında yoğun propaganda yapan sosyalistleri kentin erzak ihtiyacının aksamasını sağlamak ve bu sayede halkı devrim yoluna sokmak istemekle suçluyordu.

Ayın 11'inde durum iyice kritik bir hal aldı; peş peşe son derece tehlikeli olaylar yaşandığına dair haberler alıyorduk. İsyan Petrograd'ın merkezine kadar ulaşmıştı; önceki gün müdahalede bulunmasını sağladığımız askeri birliğin direnci zayıflamıştı. İmparator tarafından ilan edilen bir kararnamenin (*ukaze*) Duma'yı askıya aldığını ama olayların ciddiyeti karşısında meclisin bu kararı ertelediği ve yeniden düzeni sağlamakla yükümlü bir yürütme komitesi oluşturma kararı verdiğini öğrendim. Ertesi gün çarpışmalar daha da şiddetlendi; isyancılar silah fabrikasını ele geçirdiler. Akşama doğru Petrograd'dan telefonla

arandım; birçok muhafız alayındaki ihtiyat kuvvetlerinin (Paul, Preobrajenski vb. müfrezeleri) isyancılara katıldığını öğrendim. İmparatoriçe bu habere son derece şaşırıldı. Önceki günden itibaren son derece tedirgindi, tehlikenin eli kulağında olduğun farkındaydı. Bu iki gün boyunca grandüşeslerin odalarıyla Aleksey Nikolayeviç'in odası arasında mekik dokumuştı; Aleksey Nikolayeviç'in sağlığı daha da kötüleşmişti ama çektiği acıları öteki hastalardan gizlemeye çalışıyordu.

Ayın 13'ünde sabah dokuz buçukta çareviçin odasına girmek üzereyken imparatoriçe bana işaret edip peşinden yandaki odaya geçmemi istedi. Başkent'in artık fiilen devrimcilerin eline geçtiğini ve Duma'nın Rodziyanko'nun başkanlığında geçici bir hükümet oluşturduğunu bildirdi. Bana şöyle dedi:

Duma yaşanan koşullarla baş etmesini bildi. Sanırım en sonunda anladı ülkenin nasıl bir tehlikenin eşiğinde olduğunu ama korkarım ki iş işten geçti: Geçici hükümetin yetkisini tanımayan sosyalist-devrimci bir komite oluştu. Az önce imparator'dan sabah saat altıda geleceğini bildiren bir telgraf aldım. Ama ya bizim Çarskoye Selo'dan ayrılıp Gatçina'ya⁴⁸ gitmemizi ya da kendisiyle buluşmamızı istiyor. Dolayısıyla Aleksey'i yola çıkacakmış gibi hazırlamamız gerekiyor.

Gereken emirleri verdim. Majeste korkunç tereddütler içinde Rodziyanko'ya çareviçin ve grandüşeslerin sağlık durumunun ne kadar ağır olduğunu bildirdi. Rodziyanko şu cevabı verdi: "Ev yanmaya başladığında önce hastalar dışarı çıkarılır."

⁴⁸ Çarskoye Selo'dan 20 km kadar uzakta olan Gatçina Sarayı II. Yekaterina tarafından oğlu Paul'e hediye edilmişti. III. Aleksandr bu sarayda olmaktan çok hoşlanırdı.

Saat dörtte Dr. Derevenko hastaneden döndü ve bize Petrograd çevresindeki bütün demiryolu şebekesinin devrimciler tarafından ele geçirildiğini, yola çıkamayacağımızı, imparatorun da muhtemelen gelemeyeceğini bildirdi.

Akşam saat dokuzda doğru Barones Buxhoeveden bana geldi.⁴⁹ Çarskoye Selo'daki garnizonun isyan ettiğini ve sokaklarda ateş edildiğini söyledi. Grandüşeslerin yanında olan imparatoriçeyi uyarmak gerekiyordu. İmparatoriçe tam da o sırada koridora çıktı ve baronesle karşı karşıya gelince durumu öğrendi. Pencereleere doğru gittik. İki muhafız bölüğünün sarayın önünde mevzilendiğini gördük. Muhafız alayı bahriyelilerini ve maiyetteki Kazak askerlerini de gördüm. Parkın parmaklıkları önünde her an ateş etmeye hazır dört sıra asker duruyordu.

O sırada isyancıların bize doğru ilerlediğini öğrendik telefonda; saraya beş yüz metre kadar uzakta bir nöbetçi askeri öldürmüşlerdi. Tüfek sesleri gittikçe yaklaştı, çatışma olacağı kesindi. İmparatoriçe gözünün önünde kan akacağı düşüncesiyle çılgına döndü yanına Marya Nikolayevna'yı alıp askerlerin yanına gitti ve sakinleşmelerini söyledi. Yalvararak isyancılarla görüşülmesi gerektiğini söyledi. Müthiş bir an yaşıyordu. Bütün yürekler kaygıyla sıkıştıyordu. Küçük bir tedbirsizlik insanların birbirine girmesi ve katliam demekti. Bununla beraber her iki tarafta da su-baylar araya girdi ve görüşüp tartışılmaya başlandı. Eski

⁴⁹ Sophie Karlovna Buxhoeveden (1883-1956), Isa diye bilinir. Bir diplomatın kızıdır ve Aleksandra Fyodorovna'nın nedimesidir. Genelde böyle davranmasa da çariçe aklında ve yüreğinde olanları onunla paylaşıyordu, ayrıca Rasputin'den hoşlanmasa da bunu açıkça dile getirmemesini de takdir ediyordu. İsveçli olduğu izlenimi uyandıran Danca ismi sayesinde devrimci çalkantıdan kendini kurtaran baronese haksızlık edildi, imparatorluk ailesinden bazı eşyalar çalmakla suçlandı. Sonunda İngiltere'ye yerleşti ve anılarını üç kitapta topladı; bu kitaplardan biri merhume imparatoriçeye kaybettiği itibarını yeniden kazandırma amacı taşıyordu.

komutanlarının söyledikleri ve imparatora sadık kalanların kararlı tavrı isyancılar üzerinde etkili oldu.

Heyecan yavaş yavaş azaldı ve oluşan iki saf arasında bir tarafsız bölge yaratılmasına karar verildi. Gece böyle geçti; sabahleyin geçici hükümetin verdiği kesin kararlar sonunda bu kaygılı durum son buldu.

Öğleden sonra Majeste Grandük Paul'ü yanına çağırdı ve imparatorun nerede olduğunu bilip bilmediğini sordu.⁵⁰ Grandük, imparatorun nerede olduğunu bilmiyordu. İmparatoriçenin kendisine yönelttiği sorulara verdiği cevap hemen bir anayasa ilan edilirse tehlikenin bertaraf edileceği yönündeydi. İmparatoriçe de bu görüşü benimser ama elinde hiçbir güç bulunmamaktadır çünkü önceki günden itibaren çarla hiçbir şekilde haberleşmemektedir.

Ayın 15'i neler olup biteceğini beklemekle geçti. Geceleyin saat üç buçukta geçici hükümet üyelerinden biri Dr. Botkin'e telefon edip Aleksey Nikolayeviç hakkında bilgi almak istedi (daha sonra öğreneceğimiz üzere kentte öldüğü haberi yayılmıştı).

İmparatoriçe ertesi gün de müthiş azap çekti. İmparator'dan üç gündür haber alamıyordu; hiçbir yere kıpırdı-yamadığı için de iyice kaygılanıyordu.*

50 II. Nikolay'ın amcası olan Paul Aleksandroviç (d. 1860) Rasputin'i öldürenlerden biri olan Dmitri'nin babasıydı. Dmitri ilk evliliğinden olan oğluydu. (Bkz. Dipnot 24, s. 70). Paul asil sınıftan olmayan bir kadınla yeniden evlendi ve Paris'te sürgünde yaşadı. Gayet parlak bir yaşam sürüyordu, 1913 yılında Rusya'ya saraya çağırıldı, ikinci karısı ve çocuklarına Paley prensi ve prensesleri unvanı verildi. Fransız-Rus ittifakında önemli yere sahip bir düşünce adamı olduğu için Ocak 1919'da Petrograd'da Petrus ve Pavlus Kalesi'nde öldürüldü.

* İmparator'dan haber almadan, insanı öldürecek kadar kaygılandığı o günlerde, hasta çocuğunun başucunda umutsuzluğa kapılan imparatoriçenin çektiği işkence hayal edilemeyecek kadar ağırdı. İnsanın dayanabileceği son raddeye ulaşmıştı; geçmesi gereken son sınav buydu ve bunun sonunda hem kendisini hem ailesini son günlerine kadar destekleyecek ışık dolu, harika huzur ortaya çıkacaktı. (P.G.)

Akşamüstü çarın tahttan feragat ettiği haberi saraya ulaştı. İmparatoriçe bunun yalan olduğunu söyledi, inanmadı ama kısa bir süre sonra Grandük Paul geldi ve bu haberi onayladı. İmparatoriçe inanmakta güçlük çekti ama grandük olayın ayrıntılarını paylaşıncı, Majeste sonunda inandı.⁵¹ İmparator önceki günün akşamında Pskov'da tahttan feragat etmiş ve yerini Grandük Mihail'e bırakmış.

İmparatoriçe hayal edilemeyecek kadar umutsuzluğa kapıldı. Ama cesaretinden bir nebze dahi eksilmedi. İmparatoriçeyi yeniden akşam Aleksey Nikolayeviç'in yanındayken gördüm. Harap olmuştu yüzü, ama neredeyse insanüstü bir irade gücüyle, hep yaptığı gibi, çocuklarının yanına gitmeye zorladı kendini; imparatorun BGK'ye gitmek üzere yola çıkmasından itibaren olup bitene dair hiçbir şey bilmeyen genç hastaların durumdan etkilenmesini istemiyordu.

Gece geç vakit Grandük Mihail'in görevi kabul etmediğini öğrendik, bundan böyle Rusya'nın kaderi konusunda kurucu meclis karar verecekti.⁵²

İmparatoriçeyi ertesi sabah Aleksey Nikolayeviç'in yanında buldum. Sakindi ama beti benzi atmıştı. Şu birkaç günde korkulacak kadar zayıflamış ve yaşlanmıştı.

Majeste öğleden sonra imparatorudan bir telgraf aldı. İmparator Majesteyi yatıştırmaya çalışıyor ve Mogilev'de dul imparatoriçeyi beklediğini bildiriyordu.

51 *Gilliard'ın Günlüğü* (bundan böyle JG), 16 Mart. – Akşamleyin, imparatorun 2 Mart'ta Pskov'da tahttan feragat ettiği ve Genel Karargâh'a döndüğü haberi ulaştı. Bu haber sarayda bir söylenti gibi karşılandı ama General Reissine'in gözyaşları içinde Majestenin yanına gittiğini öğrendik. Marya Nikolayevna'yla koridorda karşılaştım: Ağlıyordu. Hiçbir şey sormadım ama haberin doğru olduğunu anladım.

52 JG, 16 Mart. – Rusya fiilen bir cumhuriyettir. Artık hiçbir çare kalmadığı sanılabilir. Olaylar öyle baş döndürücü bir hızda gelişti ki bu durum gözden kaçırılıyor.

Bunun üzerinden üç gün geçti.⁵³ Ayın 21'inde, sabah on buçukta Majeste beni çağırdı ve bana General Kornilov'un geçici hükümet adına geldiğini ve çar ile çarichenin tutuklandığını ve hapse girmek istemeyen herkesin sarayı saat dörtten önce terk etmesi gerektiğini bildirdiğini söyledi. Majesteye saraydan ayrılmayacağımı bildirdim.⁵⁴

"İmparator yarın dönüyor. Aleksey'e haber vermek gerekir, ona her şeyi söylemeliyiz. Ne yapmayı düşünüyorsunuz? Ben gidip küçük kızlarla konuşacağım."

53 *JG, 17 Mart.* – İsviçre temsilciliğinden pasaportumu almak üzere kente gittim. Sokaklarda, evlerde kırmızı bayraklar asılıydı. Çok sayıda asker vardı. Kent sakindi, düzenliydi de ama fırınların önünde yine uzun kuyruklar oluşmuştu. Yine ekmek kıtlığı çekildiği söylendi. Bu nedenle yeniden karışıklık çıkmasından korkuluyor; anarşist devrimci partinin Duma tarafından oluşturulan yeni Bakanlar Kurulu'ndan daha güçlü olmasından endişe duyuluyor. Kentte olduğu gibi Çarskoye Selo'da da Aleksey Nikolayeviç'in önceki gün kızamuktan dolayı öldüğü söylentisi ısrarla dolaşıyordu. İşte, 15 Mart'ı 16 Mart'a bağlayan gece, saat üç buçukta Duma'dan Dr. Botkin'in telefonla aranmasının nedeni, çocuğa dair haber almaktı herhalde.

54 *JG, 21 Mart.* – İmparatoriçe bana imparatorun Rusya'ya bir anayasa veremeyeceğini, babasından devraldığı hükümet biçiminde en ufak bir değişiklik yapma hakkına sahip olmadığını söyledi. Meşrutî monarşideki hükümdar, yeminini nasıl değiştiremezse, bir otokrat da taç giymesinden önce var olan hükümet biçimini değiştiremezdi. Hareketin kaynağının yukarıda, ailede ve aristokraside olduğunu, 1905'teki gibi halkta olmadığını söyledi. Halk, imparatoru sever. İmparatorun kendisinde sonra Aleksey Nikolayeviç'i tahta çıkarmaktan mahrum bırakmasından pişman olduğunu hissettirdi. "İmparatorun yanıma gelmesi engellendi çünkü ben olsam böyle şeyler olmazdı." (Protopopov'un imparatoriçeyi pohpohlamak için Rusya'yı sadece kendisinin ayakta tuttuğunu, gayet becerikli bir devlet kadını olduğunu, ülkesi için II. Yekaterina'dan bile daha çok şey yaptığını söylediği aktarıldı bana.) Çılgın bir gururu vardı, kendini beğeniyordu; iktidarı seviyordu, müthiş inatçıydı, asla yanılmayacağından emindi, zekiydi ama pohpohlayanların tuzağına kolayca düşüyordu. Kritik anlarda, imparator birçok kez çekilmek istemişti, ama imparatoriçe kendisini hep engellemişti. İmparatoriçe sayesinde sert davranarak hep başarılı olunduğu için imparator da sonunda böyle davranmanın hep başarıya yol açacağına inanmaya başladı.

Zaten hasta olan grandüşeslere gidip babalarının tahttan feragat ettiğini bildirdiğinde ne tepki vereceklerini, durumlarının ağırlaşp ağırlaşmayacağını düşünüp acı çekiyordu.

Aleksey Nikolayeviç'in yanına gidip imparatorun ertesi gün Mogilev'den geleceğini ve bir daha da gitmeyeceğini söyledim.

"Neden?"

"- Babanız artık başkomutan olmak istemiyor."

BGK'ye gitmekten çok hoşlandığı için, bu haber onu çok sarstı.

Kısa bir süre sonra şunu da söyledim:

"Aleksey Nikolayeviç, biliyor musunuz, babanız imparator olmak istemiyor artık."

Şaşkınlık içinde bana bakıyor, neler olup bittiğini anlamaya çalışıyor yüzümden.

"Nasıl? Neden?"

"Çok yorgun artık, son zamanlarda çok zor günler geçirdi."

"A, evet! Annem anlattı, buraya gelirken trenini durdurmuşlar. Ama sonra yeniden imparator olacak değil mi, babam?"

Çarın tahtı Grandük Mihail'e bıraktığını, ama onun da tahttan feragat ettiğini açıkladım.

"Peki, ama kim olacak imparator?"

"- Bilmiyorum... Şimdi, kimse..."

Kendisiyle ilgili tek söz etmedi, devralacağı haklara dair en ufak imada dahi bulunmadı. Yüzü kıpkırmızı ve şaşkın.

Birkaç dakika sustuktan sonra, bana şöyle dedi:

"Peki, ama imparator olmadığına göre, kim yönetecek ki Rusya'yı?"

Geçici bir hükümet kurulduğunu ve kurucu meclis toplanıncaya kadar devlet işleriyle geçici hükümetin ilgileneneceğini ve ancak ondan sonra amcası Mihail'in belki de tahta çıkacağını açıkladım.

Bu çocuğun ne kadar alçak gönüllü olduğunu bir kez daha gördüm ve şaşırdım.

Saat dörtte sarayın kapıları kapandı. Artık hapisteydik!⁵⁵ Birleşik muhafız alayının yerine Çarskoye Selo garnizonundan bir müfreze geldi; girişte nöbet tutan askerler artık bizi korumak için değil, bizi burada tutmak içindiler.

Ayın 22'sinde, sabah on birde imparator yanında Prens Dolgoruki⁵⁶ ile sonunda geldi. Hemen çocukların yanına çıktı; imparatoriçe de orada kendisini bekliyordu.

Yemekten sonra benim de bulunduğum Aleksey Nikolayeviç'in odasına geldi; benimle her zamanki basitliği ve teveccühüyle konuşmaya başladı. Solgun ve zayıflamış yüzüne bakmak bile burada olmadığı sürede ne kadar acı çektiğini görmeye yetiyordu.

İmparatorun geri dönüşü her halükârda ailesini çok mutlu etti. İmparatoriçe ve Marya Nikolayevna kadar hasta çocuklarda durumu öğrendiklerinde imparator için çok kaygılanmış ve dertlenmişlerdi! Bu kadar zorlu bir sınavdan geçerlerken hep beraber olmak onları teselli ediyordu. Dertleri hafiflemiş gibiydi ve birbirlerine duydukları engin sevgi her türlü acıya dayanabilecekleri gücü veriyordu sanki.

⁵⁵ JG, 22 Mart. – Bütün hizmetkârlar ve aşçılarla beraber, tam 151 kişi saraya kapatıldık.

⁵⁶ 1868 yılında, aristokrasinin en önemli ailelerinden birinde dünyaya gelen Prens Vasili Aleksandroviç Dolgoruki *maréchal de la cour* görevini yerine getiriyordu.

İmparator her zaman kendine gayet hâkim olsa da bu defa ne kadar derinden sarsıldığını gizleyemiyordu; ailesinin kendisine gösterdiği şefkat hızla kendini toplamasını sağladı. Günün büyük kısmını onlara ayırıyordu. Geri kalan zamanındaysa ya okuyor ya da Prens Dolgoruki ile geziniyordu. Başta parka gitmesine izin verilmiyordu; sarayın hemen bitişiğinde hâlâ karla kaplı ve nöbetçilerden oluşan bir kordonla sarılı küçük bir bahçeye gitmesine izin veriliyordu. Çar getirilen bütün bu kısıtlamaları müthiş bir huzur ve ruh yüceliğiyle kabul ediyordu. Dudaklarından tek kelime suçlama dahi dökülmedi. Bunun nedeni ülkesine duyduğu sevginin bütün varlığına hâkim olmasıydı; ailesine duyduğu sevgiden daha da güçlüydü ülke sevgisi. Kendisini böyle aşağılayanların her yaptığını affedebileceği hissediliyordu yeter ki Rusya'yı kurtarabilsinler.

İmparatoriçe neredeyse bütün zamanını Aleksey Nikolayeviç'in ya da grandüşeslerin odasında bir şezlonga uzanarak geçiriyordu. Yaşadığı heyecan ve kaygılar fizik anlamda tüketmişti onu ama imparatorun geri dönmesi onu manevi olarak çok rahatlatmıştı. Çok yoğun bir iç yaşam sürüyordu, az konuşuyordu, uzun zamandır hissettiği dinlenme ihtiyacına teslim olmuştu. Bu kadar büyük bir sevgi beslediği kişilere artık kendini bütünüyle feda etmek ve bu uğurda mücadele etmek zorunda kalmadığı için çok mutluydu.

Sadece Marya Nikolayevna onu hâlâ kaygılandırıyordu. Kız kardeşlerinden daha sonra o da hastalandı; hastalığı zamanla iyice ağırlaştı ve çok sinsice gelişip zatürreye dönüştü. Bünyesi çok dayanıklı olsa da hastalığı alt etmekte zorlanıyordu. Zaten kendi cömertliğinin kurbanı olmuştu. On yedi yaşındaki bu genç kız devrimin yaşandığı günlerde kendini hiç sakınmadan harcamıştı. Annesinin en sağlam desteği olmuştu. 13 Mart gecesi

temkinsizlik edip annesiyle birlikte askerlerle konuşmaya gitti; zaten hasta oluyor gibiydi, gecenin soğuğu durumu daha da ciddileştirdi. Ne mutlu ki öteki çocuklar iyileşiyor gibiydi; hatta nekahet devresinin ortasındaydılar.

Çarskoye Selo'daki tutukluluğumuz fazla uzun sürmeyecek gibiydi; kısa sürede İngiltere'ye nakledilecektik. Ama günler gelip geçti yola çıkış tarihimiz de hep ertelendi. Bunun nedeni geçici hükümetin kendi içinde ileri çıkan öğeleri hesaba katmak zorunda olması ve yavaş yavaş elindeki otoriteyi kaybetmeye başlamasıydı. Finlandiya sınırından birkaç saatlik tren yolculuğu mesafesindeydik; önümüzdeki yegâne ciddi engel Petrograd'dan geçmek zorunda olmamızdı. Demek ki kararlı davranılsa ve iyice gizli tutulsa imparator ailesinin Finlandiya limanlarından birine ulaştırılması, oradan da başka bir ülkeye götürülmesi o kadar zor değildi. Ama kimse sorumluluk almak ve emirleri çiğneyip kendini tehlikeye atmak istemiyordu. Alın yazısı bu kez de alt edilemiyordu!⁵⁷

57 JG, 23 Mart – Gelecek hafta İngiltere'ye doğru yola çıkacağımız söylemiyor! Bugün imparatoriçenin parkta gezinmesine dahi izin verilmedi, sadece sarayın hemen bitişiğinde parmaklıkla çevrili, nöbetçiler tarafından korunan küçük bir bahçede dolaşmasına izin verildi. İmparator bugünkü NV'de [*Nach Vek, Yüzyılımız*] kısa bir haber okumuş; imparatorun İngiltere'ye gitmesine izin verilip verilmeyeceği bilinmiyormuş çünkü İngiltere'ye giderse Almanlara Rusların askeri sırlarını verirmiş! Bu korkunç suçlama imparatoru müthiş etkiledi. İmparatora eşlik eden subay kendisine “Albay Bey” diye hitap ediyor.

JG, 29 Mart – Sabah Kont Benckendorff'la konuştum [eski-*grand maréchal de la cour*] Duma'daki komitenin, imparator tutuklandığında İngiltere'ye gönderilmemiz kararı aldığını söyledi. Gemiler dahil her şey ayarlanmış. Çocuklar hasta olduğu için (Marya Nikolayevna'nın ateşi çok yüksekmiş) yola çıkış tarihi ertelenmiş. Daha sonra saraydan yola çıkış tarihinin tespit edilmesi talebi geldiğinde çocukların sağlığı biraz daha iyiymiş ama bu sefer de çok geç kalınmış: Duma bizim ülkeyi terk etmemizi sağlayacak kadar güçlü değilmiş artık; asker ve işçi komitesi buna karşı çıkıyormuş.

XVIII

Çarskoye Selo'da Beş Aylık Tutsaklık (Mart-Ağustos 1917)

İmparator ailesi Ağustos 1917'ye kadar Çarskoye Selo'da kaldı. Beş ay süren bu tutukluluk halinde ben de onlardıydım ve o döneme ilişkin ortak yaşamımızı konu alan bir günlük tuttum. Bu günlüğü eksiksiz yayımlamam nezaketime aykırı; bunu anlayışla karşılayacağınıza eminim. Hâlâ yaşayan kişileri gündeme getirmekten elimden geldiğince kaçınmaya çalışıyorum. Ancak imparatorun ve ailesinin karakterini ya da aylar süren bu uzun sınavda yaşadıkları duyguları ortaya çıkartacak olaylar söz konusu olduğunda bu kuralı çiğneyeceğim.⁵⁸

1 *Nisan, Pazar.* – Aleksey Nikolayeviç kendini çok daha iyi hissettiği için bu sabah Majestelerinin, Grandüşes Olga ve Tatyana ve tutsaklığımızı paylaşan maiyetten birkaç kişinin bulunduğu kiliseye gittik. Papaz Rus ordusunun ve müttefik ordularının zaferi için duaya başladığında imparator ve imparatoriçe dizlerini yere koydular, kilisedeki herkes de onlar gibi yaptı.⁵⁹

58 Yazarın önce Çarskoye Selo'da, sonra da Tobolsk'ta tuttuğu, bizim de burada notlar halinde bazı alıntılar yaptığımız günlüğün elyazması Giliard ailesi tarafından Lozan kantonu üniversite kitaplığına teslim edilmiştir.

59 JG, 1 *Nisan.* – Herkes çok üzgün.

*Tatyana Nikolayevna nöbetçi askerlerden biriyle çimen taşıyor
(Çarskoye Selo, 1917).*

Birkaç gün önce Aleksey Nikolayeviç'in yanından çıkarken koridorda dolaşan dokuz-on askere denk geldim. Yanlarına gidip ne istediklerini sordum.

“Vârisi görmek istiyoruz.

– Yatıyor. Kimseyle görüşemez.

– Ya ötekiler?

– Onlar da hasta.

– Peki ya çar nerede?

– Bilmiyorum.

– Gezmeye çıkacak mı?

– Bilmiyorum, ama hadi bakalım burada durmayın!

Hasta var, patırtı etmeyin!”

Hemen geri döndüler ve çıkışa doğru parmaklarının ucuna basarak, alçak sesle konuşarak gitmeye başladılar.

Bize eski imparatorlarından nefret eden, gözükara devrimciler olarak tasvir edilen askerler işte bunlardı!

3 Nisan, Salı. – Kerenski bugün ilk defa saraya geldi.⁶⁰ Bütün odaları dolaştı ve iyi korunduğumuzdan şahsen emin olmak amacıyla bütün nöbetçilerin yerlerinde olup olmadığını da denetledi.⁶¹ Saraydan ayrılmadan önce imparator ve imparatoriçeyle epey uzun bir görüşme yaptı.

4 Nisan, Çarşamba. – Aleksey Nikolayeviç dün Kerenski'nin imparator ve imparatoriçeyle yaptığı görüşmeyi aktardı.

Bütün aile grandüşeslerin dairesinde toplanmış. Kerenski içeri girip kendisini tanıtmış:

60 Sosyalist avukat Aleksandr Fedoroviç Kerenski (1881-1970), 1912 yılında IV. Duma'ya seçildi; 1917 Şubat ayında da Petrograd sovyeti başkan yardımcısı oldu. Sarayı ziyaret ettiğinde Prens Lvov'un geçici hükümetinde asalet bakanıydı. Mayıs ayında savaş bakanı, temmuz ayında da başbakan olacaktı. Şubat Devrimi'nin çözülmesi zor kişilerinden biriydi; Kont Benckendorff 7 Nisan günü Gilliard'a şöyle özetlemişti Kerenski'yi: "Dişlerini fırçalamayan bir adam." Kerenski hem aşırı sağa hem aşırı sola karşı mücadele etti, her iki tarafın aynasızlarından da kendini kurtaracak ve yaşamını Birleşik Devletler'de noktalayacaktır. Birçok kitap kaleme alacak, bunlardan üçü Payot Yayınevi tarafından hemen yayımlanacaktı: *La Révolution russe* (1928), *La Vérité sur le massacre des Romanov* (1936) ve *L'Expérience Kerenski* (1936).

61 JG, 3 Nisan. – Kerenski yeni saray komutanı ve biri (bir tür denetimde bulunması ya da şahit olması amacıyla) Petrograd tarafından gönderilen iki subayla beraber çalışma odama da geldi. Doktor Botkin beni "Aleksey Nikolayeviç'in öğretmeni, diye tanıttı. – Aleksey Nikolayeviç'in öğretmeni misiniz? – Hayır, sadece eğitmeniyim." Bunun üzerine bana Fransızca "Tout va bien?" ["Her şey yolunda mı?"] diye sordu. Ben de ona "Her şey" derken neyi kastettiğini bilmesem de "Evet, teşekkür ederim" diye cevap verdim. Çok zayıf, çok solgun, hasta görünümüne küçük bir adamdı. Başı ağrıyormuş gibi sürekli sağ şakağını tutuyordu. Koyu gri bir takım elbise vardı üzerinde, arkasında kemeri de olan asker ceketi gibi bir şeydi. Odama girmeden önce de sert, güçlü, otoriter sesi geliyordu zaten. Tuhaf bakışları vardı, gözlerini hep kaçırıyordu.

“Ben başsavcı, General Kerenski.”

Sonra herkesin elini sıkmış. Ardından imparatoriçeye dönerek şöyle demiş:

“İngiltere kraliçesi sabık imparatoriçeden haber almak istiyor.”⁶²

Majeste birden kıpkırmızı kesildi. Kendisine ilk defa böyle hitap ediliyordu. Sağlığının fena olmadığını, ama her zamanki gibi kalbinden sıkıntılı olduğunu söyledi. Kerenski sözlerine devam etti:

Başladığım işi her zaman sonuna kadar bütün gücümle takip ederim. Her şeyi kendim görmek istedim. Her şeyi denetleyip Petrograd’a aktarabilecek durumda olmalıyım, böylesi sizin için daha iyi olacak.

Ardından imparatorun yan odaya geçmelerini rica etti, baş başa konuşacaklardı. Odaya doğru ilk Kerenski ilerledi, çar arkasından gitti.

Kerenski saraydan ayrıldıktan sonra, imparator baş başa kaldıklarında şöyle dediğini aktardı:

Verilen idam cezasını kaldırmak için geldim, biliyorsunuz... Yoldaşlarımın pek çoğu, inandıkları şey uğruna ölmüş olsa da, bu cezayı kaldırtabildim.

Bu sözleriyle ne kadar yüce gönüllü olduğunu ve hiç layık olmasa da imparatorun yaşamını kurtardığını mı anlatmak istemişti?

Daha sonra, yola çıkma konumuz üzerine bir şeyler söyledi, bunu hâlâ düzenleyebileceğine inanıyordu. Ne

⁶² Kraliçe Marie (VIII. Edward’ın oğlu) V. George’un eşiydi, II. Nikolay’ın (anneleri kardeşti) da Aleksandra’nın (annesi müteveffa İngiltere kraliçesinin kız kardeşi) da büyük kuziniydi ama II. Nikolay’ın teyzesi VIII. Edward’ın dul eşi, ana kraliçe Aleksandra da söz konusu olabilir.

zaman, nerede, nasıl? Kendisi de bir şey bilmiyor henüz, ama bu konudan söz edilmesini istemiyor.⁶³

Aleksey Nikolayeviç olanlardan çok etkilenmişti. Yeni durumlarını tam olarak aklında canlandıramamıştı. Babasının emir aldığını ve düşük rütbeli bir asker gibi itaat ettiğini ilk defa görüyordu.

Dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı: Kerenski saraya imparatorun kendi otomobillerinden biriyle geldi ve saraydan imparatorluk garajı şoförlerinden biriyle ayrıldı.

6 Nisan, Cuma. – İmparator bugün gazeteleri okurken son derece üzüldüğünü söyledi bana. Ordu mahvolmuş durumda; ne hiyerarşi var ne disiplin. Subaylar askerlerinden kuşkuluyor, askerler subayların ne yapıp ettiğini ispiyonluyordu. Bu kadar sevdiği ordunun böyle çöküşü çarı çok üzmüş; her hareketinden hissediliyor.

63 Ertesi gün: JG, 5 Nisan. – İmparatoriçe ile konuştuk; bana kendileriyle birlikte İngiltere'ye gelip gelemeyeceğimi sordu. Kont Benckendorff yanına almak istediği kişilere gelmek isteyip istemediklerini sormasını tavsiye etmiş, böylece yola çıkmak gerektiğinde fazla bir karışıklık yaşanmayacakmış. Aniden yola çıkmak gerekebilirmiş; en azından bakan Kerenski'yle konuştuktan sonra edindiği izlenim buymuş. Gitmemize izin verecekler mi? İmparatoriçe benimle uzun uzun konuştu: İngiltere onları Rus hükümetinin istediği şekilde "enterne etmeyi" reddetmiş. Bütün siyasal mülteciler gibi, bütün hükümdarlar da İngiltere'de serbesttir. Norveç'e gitmek de mümkün değil; küçük, tarafsız bir devlet olduğu için bu işlere karışmak istemiyor. İmparatoriçe devrim konusuna da değindi ve bana Rasputin'in ölmeden birkaç gün önce devrimin eli kulağında olduğunu bildirdiğini söyledi. Devlet adamı bulamamaktan yakınıyordu. Bütün sorumluluğu üstlenmek ve canla başla hareket etmek isteyen tek bir kişi bile yoktu. "Rusya'da karakter diye bir şey yok! Sorumluluktan korkuyor herkes! Protopopov bana bir süre duruma hâkim olabilecek çok zeki ve canla başka çalışabilecek biri gibi geldi. Belki de yanıldım ama sanmıyorum." Bu nasıl bir körlüktü! İmparatoriçenin her şeyin geri çevrilemeyecek biçimde kaybedildiğine inanmadığı hissediliyordu. Rasputin'in öndeyileri nedeniyle büyük hayallere kapılmış, bu hayallerden destek alıyor.

8 Nisan, Pazar. – Pazar ayını sonrasında Kerenski imparatora kendisini imparatoriçeden ayırması gerektiğini söylüyor. Artık ayrı yaşayacak ve Majesteyi ancak yemeklerde görebilecek ve sadece Rusça konuşacaklar. Çay sofrasında da yine beraber olabilecekler, ama hiçbir hizmetkâr yanlarında olmayacağı için bir subay onlarla olacak.

Biraz sonra, imparatoriçe iyice şaşkın yanıma geldi ve şöyle dedi:

“İç savaş çıkmaması için kendini feda etmiş, tahttan feragat etmiş olmasına rağmen imparatora böyle davranmak ne kadar aşağılıkça! İmparator kendisi için tek bir Rus’un kanının bile akmasını istedi. Rusya’nın iyiliği için olacağından emin olduğunda, her şeyden vazgeçmeye hep hazırды.”

Kısa bir ara verdikten sonra şöyle devam etti:

“Evet, bu korkunç acıya da tahammül etmek gerekiyor.”⁶⁴

64 JG, 8 Nisan. – Ayinden sonra Kerenski imparatora Madam Vyubova’da [3 Nisan günü tutuklanmıştı] bulunan evrak nedeniyle daha sert tedbirler almak gerektiğini ve imparatoriçeden ayrı tutulacağını bildirdi. Dolayısıyla, ayrı yaşayacak ve imparatoriçeyi sadece öğlen ve akşam yemeklerinde görecektik. Çay sofrasında herkes beraber olabilecekti ama (çay saatinde hizmetkâr olmayacaktı) odada subaylar bulunacaktı. Bir kadından korkuyorlardı! Madam Vyubova’da Kronstadt’ın haritaları ve çeşitli evrak bulunmuştu. Casuslukla suçlanıyordu. Belki biz de aynı şeyle suçlanacaktık. İmparatoriçe iyice bitkin; benimle konuşmasının tek nedeni de ona karşı çıkacağım. Sonra birden bir tür öfke ve kaygıyla şöyle dedi: “Göreceksiniz, imparatorla beni sorguya da çekecekler.” Bunun mümkün olmadığını söylememi bekliyor. Susmaktan başka bir şey gelmiyor elimden! Ardından devam etti: “Savaşın en başından beri Almanya’yla bütün ilişkilerimi kestim. Bu kadar iyi, bu kadar asil birine, imparatora nasıl olur da böyle davranılır! İç savaş çıkmasın diye gayet asilce tahttan feragat eden ona yapılır mı bu! Kendisi için tek bir Rus’un kanının dahi akmasını istemiyordu. Her şeyden vazgeçti hep.” Biraz sustuktan sonra yeniden konuşmaya başladı: “Evet, bu korkunç acıya tahammül etmek gerekir, hem kendim hem benimkiler için. Korkunç bir dönemden geçileceğini ama daha sonra her şeyin yoluna gireceğini söylemişti bana [Rasputin]! Ama bütün bunları yaşamak da çok ağır!” Hayallere kapılıyordu hep! İmandı tek desteği. Ama kim imanının boş olduğunu söylemeye cüret edebilirdi ki?

9 Nisan, Pazartesi. – Kerenski'nin önce imparatori-
çeyi ayırmak niyetinde olduğunu, ama bir anneyi hasta
çocuklarından ayırmanın insanca olmadığına dikkat çe-
kildiğini söylediler bana; bunun üzerine o da imparatoru
ayırmayı tercih etti.

13 Nisan, Kutsal Cuma. – Akşam bütün aile günah
çıkarttı.

14 Nisan, Cumartesi. – Sabah dokuz buçukta ayin
ve Kudas Ayini. Akşam on bir buçukta herkes gece ayi-
ni için kilisede toplandı. Kerenski'nin arkadaşı ve saray
komutanı Albay Koroviçenko⁶⁵ ve muhafız alayından üç
subay da katıldı. Ayin saat ikiye kadar sürdü; ardından
kitaplığa geçildi ve herkes geleneğe uygun olarak birbirini
tebrik etti. İmparator Rus âdetine uygun olarak saray ko-
mutanı ve onunla birlikte bulunan muhafız alayı subayı
da dahil olmak üzere bütün erkekleri sarılıp öptü. Saray
komutanıyla muhafız alayı subayı kendiliğinden gelişen
bu harekete ne kadar şaşırdıklarını gizleyemediler.

Ardından yuvarlak bir masaya geçildi ve Paskalya ge-
cesi yemeği yendi. Majesteler karşı karşıya oturdular. İki
subay dahil olmak üzere 15 kişiydik. Grandüşes Olga ve
Marya ve Aleksey Nikolayeviç aramızda bulunmuyorlar-
dı. İlk başlarda nispeten canlı bir hava vardı sofrada ama
bu canlılık hızla kaybedildi, konuşmalar iyice ağırlaştı.
Majeste özellikle suskundu. Üzgün müydü, yoksa yorgun
muydu?

15 Nisan, Pazar, Paskalya. – Aleksey Nikolayeviç'le
ilk defa sarayın önündeki terasa çıktık. Harika bir bahar
havası.

65 Pavel Aleksandroviç Koroviçenko general olduktan sonra Kerenski
tarafından Orta Asya başkomutanlığına getirildi; 1917 Aralık ayında
Taşkent'te askerler tarafından linç edildi.

Grandüşesler Çarskoye Selo'da (1917).

Akşam saat yedide, yukarıda, çocukların dairelerinde ayin düzenlendi. Aşağı yukarı 15 kişiydik. Papaz geçici hükümet için dua ettiğinde imparatorun imanla haç çıkardığını gördüm.

Ertesi gün hava çok güzeldi; peşimizde nöbetçiler ve muhafız alayı subayları olmak üzere artık gezinmemize izin verilen parka gittik. Biraz beden eğitimi yapmak amacıyla gölün tesviye havuzlarını kaplayan buzı kırma-ya uğraşıp eğlendik. Askerlerden ve sivillerden oluşan bir kalabalık kısa sürede parkın parmaklıkları boyunca toplandı ve yaptıklarımızı izlemeye başladı. Bir süre sonra muhafız subayı çarın yanına gitti ve Çarskoye Selo garnizonu komutanının aleyhte bir gösteri, hatta imparator ailesi üyelerine yönelik bir suikasttan şüphelendiğini ve bulunduğumuz yerden ayrılmamızı istediğini bildirdi. İmparator bu konuda hiçbir kaygısı olmadığını ve bu za-

vallı insanların orada bulunmasından hiç rahatsız olmadığını söyledi.

18 Nisan, Çarşamba. – Dışarı çıktığımız her defa tüfeklerine süngü takılmış birkaç asker bir subayın komutasında etrafımızı sarıyor ve bizi adım adım takip ediyordu. Kendi muhafızları tarafından forsa mahkûnu haline getirilmiş kişilere benziyoruz. Verilen talimat her gün değişiyor ya da her subay talimatı kendine göre yorumluyordu!

Bu öğleden sonra gezintiden saraya dönerken kapıda nöbet tutan muhafız imparatoru durdurup şöyle dedi:

“Albayım, girilemez.”

Bizimle beraber olan subay müdahale etti. Aleksey Nikolayeviç askerin babasını durdurduğunu görünce kıpkırmızı kesildi.⁶⁶

20 Nisan, Cuma. – Artık günde düzenli olarak iki defa gezintiye çıkıyoruz: Sabahleyin on biri on geçe ile öğlen arasında, öğleden sonra da saat iki buçukla beş arasında. Hepimiz yarım daire biçimindeki salonda toplanıyoruz ve muhafız alayı komutanının gelip bize parka açılan kapıları açmasını bekliyoruz. Dışarı çıkıyoruz; hizmetimizdeki subay ve askerler peşimizden uygun

⁶⁶ *JG, 19 Nisan.* – Nöbetçi imparatoru “Albay bey, girilemiyor!” diye durdurdu. Yanımızdaki subay ileri çıkıp durumu aydınlattı: Nöbetçi kapının kilitli olduğunu sanıyormuş. Nöbetçi babasını durdurduğunda Aleksey Nikolayeviç kıpkırmızı kesildi. Kendine ne kadar hâkim olsa da imparatorun da yüzü kızardı. Yüz elli milyon kişi üzerinde mutlak iktidar sahibi kişi, bugün kendi parkında, sarayının kapısında durduruldu! Ama imparatorun sözlerinde en ufak bir öfke izi dahi yoktu. Dün bana buz kırarken nasıl çalıştığımızı görmeye gelen, parkın parmaklıkları boyunca toplaşan kalabalıktan gülerек söz etti: “Gidip de şu zavallıları biraz neşelendirelim: Bu eğlenceden onları mahrum etmeyelim! Çamurun içinde debelendiklerine göre onlara bir ödül de vermemiz gerekir!”

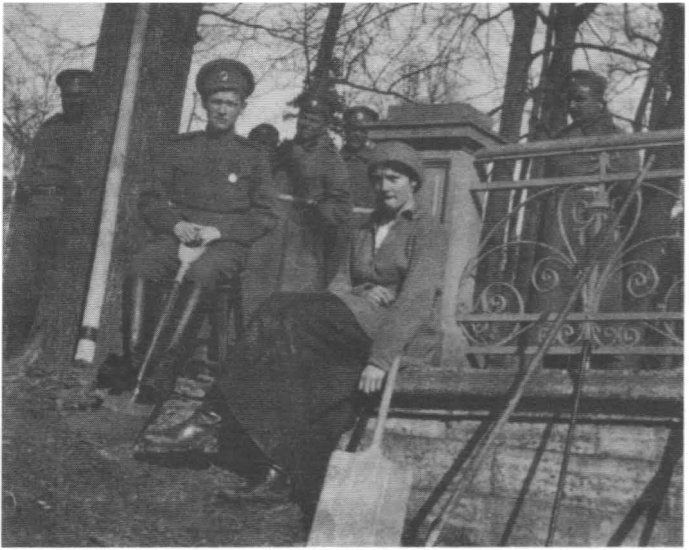
Tatyana Nikolayevna mahpusların Çarskoye Selo'daki parkta geçmesi yasak olan sınıra oturmuş (1917).

adım geliyor ve çalışacağımız yerde durup etrafımızı sarıyor. İmparatoriçe ile grandüşesler Olga ve Marya oda da kalıyorlar.⁶⁷

22 Nisan, Pazar. – Göle kadar gitmemiz yasaklandı: Sarayın yakınında kalmalı ve tespit edilen yarıçapın dışına çıkmamalıyız. Uzakta birkaç yüz meraklının bizi görmeye çalıştığını fark ettik.

25 Nisan, Çarşamba. – Kerenski yine saraya geldi. Dr. Botkin bunu fırsat bilip imparator ailesini çocukların

⁶⁷ JG, 20 Nisan. – Herkes yuvarlak salonda toplandı, imparatoru on dakikadır bekleten subay sonunda geldi. Aleksey Nikolayeviç'le Fransızca konuştuğum için bana Rusça konuşmamı emretti. Sanırım nöbetçilerin Almanca konuştuğumuzu sanmasından korkuyor. Gölün kenarındayken yanımızda askerler olmadığı için Tatyana Nikolayevna ile Fransızca konuştum. Sözümlü birden kesip "Size Rusçadan başka bir dilde konuşmamanız söylenmedi mi?" dedi. Rezalet çıkmasın diye sustum.

Aynı noktaya çareviç de gelip kız kardeşine katılmış (1917).

sağlığı nedeniyle Livadya'ya nakletmenin mümkün olup olmayacağını sordu. Şimdilik bunun kesinlikle imkânsız olduğunu söyledi. Ardından Majestelerinin yanına gitti ve uzun süre kaldı. Kerenski'nin imparatora karşı tavrı ilk baştaki gibi değil artık; adaletsever biri gibi davranmıyor artık. Çarın kim olduğunu anlamaya başladığına eminim; kendisine yaklaşan herkes gibi o da çarın manevi etkisini hissetmiş olmalı. Kerenski gazetelerden imparatora, özellikle de imparatoriçeye karşı sürdürdükleri kampanyaya son vermelerini istedi. Bu iftiralar yangına körükle gitmekten başka bir şey değildi. Tutukluların sorumluluğunu taşıdığını hissediyordu. Ne var ki Rusya'dan ne zaman ayrılacağımız konusunda tek bir söz bile etmedi. Bu da elinde bir güç olmadığını kanıtlıyordu.

29 Nisan, Pazar.⁶⁸ – Akşamleyin Majesteleriyle Aleksey Nikolayeviç’in dersleri konusunda uzun uzun konuştuk. Artık elimizde öğretmen kalmadığına göre buna bir çare bulmak gerekiyordu. İmparator tarih ve coğrafya derslerini, imparatoriçe de din dersini üstlendi; öteki dallar ise şöyle paylaştırıldı: Barones Buxhoeveden (İngilizce), Matmazel Schneider⁶⁹ (Aritmetik), Dr Botkin (Rusça) ve ben.

30 Nisan, Pazartesi. – Bu sabah imparator benle karşılaştığında “Günaydın, değerli meslektaşım” diye selamladı. Aleksey Nikolayeviç’e ilk dersini vermişti. Kendi talihsizliğini paylaşınlara karşı hep aynı huzurlu, hep aynı şefkatli davranma kaygısında. Bize hem bir örnek hem de cesaret kaynağı.

Tatyana Nikolayevna’ya anne babasına okutması için *Débats*’te A. G. (Auguste Gauvain) imzasıyla 18 Mart 1917’de yayımlanan yazıyı verdim.⁷⁰

Her gün biraz daha ağır koşullara boyun eğmek zorunda kaldığımızı hissediyorum.

68 Önceki gün: JG, 28 Nisan. – İmparator gezintiye çıktığında kanaldaki buzı kırmaya çalışırken 30 kadar askerin etrafını sardığını ve giderek çemberi daralttığını gördük. Sigara içiyorlardı. Yüksek sesle son derecede kaba ikazlarda bulunuyorlardı. Prens Dolgoruki bunun tahammül edilmesi çok zor bir hal olduğunu anlattı. İmparator bu duruma, özellikle de askerlerden kaynaklanmasına çok üzülmüştü.

69 Katharina (ya da Yekaterina Adolfovna) Schneider (d. 1856), Trina diye bilinir; Baltıklı bir Alman’dır ve müstakbel İmparatoriçe Aleksandra ile kız kardeşi Elisabeth’e Darmstadt’ta Rusça öğretmişti.

70 Gauvain şöyle yazmıştı “II. Nikolay sonunda tahtı bıraktı ama yerine kardeşini aday gösterdi. [...] Böylece Rusya’yı devrimci karışıklıkların kucağına atmamış oldu, Avrupa tam da derin bir buhran yaşarken böyle karışıklıkların sonuçları asla kestirilemezdi.” Yabancı siyaset meselelerinde uzmanlaşmış bu köşe yazarı, 1933 yılına kadar yaşadı, başka deyişle tarih yeniden kaleme alınmazsa da, tarihin önceden yazılmasının o kadar kolay olmadığını anlayacak kadar uzun yaşadı.

1 Mayıs, Salı. – 1 Mayıs Rusya’da ilk defa kutlanıyor. Bandonun sesi geliyor kulaklarımıza, parkın parmaklıkları boyunca göstericilerin uzun yürüyüş kolları oluşturmuş, ilerlediğini görüyoruz.

Bu akşam imparator tahtı bıraktığından söz eden *Journal des Débats* nüshasını geri verdi. İmparatoriçeyle beraber kendisine adil davranılmaya çalışan bu makaleyi zevkle okuduklarını söyledi; bu gazetede yazılanların İngiliz gazetelerinde yer alan yazılardan taban tabana ayrı olduğunu da ekledi.

3 Mayıs, Perşembe. – Bu akşam çar bana son günlerde hiç de iyi haberler gelmediğini bildirdi. Aşırı uç partiler Fransa’nın ve İngiltere’nin “ilhak ya da vergi olmadan” barış yapacaklarını bildirmesini istiyormuş. Firar edenlerin sayısı gittikçe artıyor, ordu hızla eriyip gidiyor. Geçici hükümet savaşı sürdürecektik kadar güçlü olacak mı? İmparator olayları müthiş bir ilgiyle izliyor; kaygılı ama ülkenin yine de kendini toplayacağını ve ittifak kuvvetlerine sadık kalacağı umudunu besliyor.

13 Mayıs, Pazar. – İki gündür parktaki çimenlik alanlardan birinde bir zerzevat bahçesi kurmaya çalışıyoruz. Önce çimeni kaldırdık, sedyelere koyup başka tarafa taşıdık ve üst üste koyduk. Herkes çalışmaya başladı: Aile, biz ve bir süredir bizimle beraber dışarı çıkan hizmetkârlar. Nöbet tutan askerlerden birkaçı bile yardıma geldi!⁷¹

İmparator çok kaygılı son günlerde.

71 JG, 13 Mayıs. – Etrafımızda süngüleri takılı dört asker bizi koruyor. İmparator bana şöyle dedi: “Sibirya’da gördüğüm forsa mahkûmlarını hatırladım”: Bütün aile ve 20 kadar hizmetkâr da çalıştı. İmparatoriçe fotoğraf çekti. On gün kadar önce yaşanan bir olayı aktarmayı unuttum: İmparatoriçenin balkon kapısının üzerinde duran anahtarı aldılar. İmparatoriçe de o günden beri anahtarı istemek zorunda kalmamak için balkona çıkmaz oldu.

Aleksandr Sarayı'nın arkasında çimenlik bir alanın zerzevat bahçesine çevrilmesi. Ortada Gilliard, sağda II. Nikolay (Çarskoye Selo, 1917).

Gezintiden dönerken bana şöyle dedi:

“Ruzski istifa etti galiba. Taarruza geçilmesini talep etmişti – emredilmiyor, rica ediliyor artık! Asker komiteleri reddetmiş. Bu doğruysa, artık her şey bitti demektir! Utanılacak bir şey! Taarruz değil de müdafaa, intihar demektir! Müttefiklerimizin silinip yok olmasına izin vereceğiz, ardından sıra bize gelecek.”

14 Mayıs, Pazartesi. – İmparator önceki akşam konuştuğumuz konuya döndü yeniden ve şöyle dedi:

“Bizde her şey abartılır, bu da beni biraz umutlandırıyor. Ordunun cephede söylendiği gibi olduğuna inanamam. İki ayda bu kadar zayıflamış olamaz!

18 Mayıs, Perşembe. – Aşağı yukarı iki haftadır yaşanan ağır hükümet buhranından çıktık galiba. Petrograd'dan

gelen haberler de o kadar kötü değil sanki. Birkaç işçi ve asker temsilcisinden oluşan yeni Bakanlar Kurulu belki de yetkisini tesis edebilecek. Şimdilik anarşi gittikçe yayılıyor.

19 Mayıs, Cumartesi. – İmparator'un doğum günü (49 yaşında), ayin ve tebrikler.⁷²

27 Mayıs, Pazar. – Bir süredir bize pek az odun veriliyor; her yer buz gibi. Madam Narişkin (saray maiyetinden *grande-maitresse de la cour*) hastalandı ve gerekli bakımın verilebileceği başka bir yere nakledildi.⁷³ Bizden ayrılmak kendisini çok üzdü; saraya geri dönmesine bir daha izin verilmeyeceğini biliyor.

2 Haziran, Cumartesi. – Her gün zerzevat bahçesinde çalışıyoruz. Sırayla birimizin taşıdığı bir fıçıyla suluyoruz.

10 Haziran, Pazar. – Birkaç gün önce çocuklar yaptıkları adacıkta (küçük bir gölün ortasında yapay bir adacık yapmışlardı) oynuyorlardı. Aleksey Nikolayeviç elinde küçük tüfeğiyle oyun oynuyordu; imparator çocukken babası ona, o da kendi oğluna vermiş. Bu nedenle çok seviyordu. Subaylardan biri yanımıza geldi. Askerlerin çareviçten tüfeği alacaklarını haber verdi. Bunu duyan Aleksey Nikolayeviç oyuncağını yere bıraktı ve birkaç adım ilerde çimende oturan imparatoriçenin yanına gitti. Kısa bir süre sonra hizmetimizdeki subay yanında iki askerle geldi ve "silahın" kendilerine verilmesini

⁷² JG, 19 Mayıs. – İmparatorun doğum günü (49 yaşında). İmparatoriçenin salonunda saat on buçukta kendisini tebrik ettik, ardından ayine katıldık. Bizim dışımızda tek bir kişi bile imparatoru tebrik etmedi. Öğleden sonra zerzevat bahçesinde çalıştık. Üç gün önce 38 yaşına bastım. İmparator, imparatoriçe ve bütün çocuklar gayet nazik biçimde beni tebrik ettiler. Aleksey Nikolayeviç bana bir puro kılıfı ve katlanır bir çerçeve içinde kendi fotoğrafını verdi.

⁷³ 1842 yılında doğan Prenses Yelizaveta Alekseyevna Narişkin 75 yaşında yaşlı bir hanımdı.

emretti. Araya girmek ve bunun bir silah değil,oyuncak olduğunu anlatmaya çalıştım. Beyhude bir çabaydı: Tüfeği alıp gittiler. Aleksey Nikolayeviç hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, annesi askerleri ikna etmeyi bir kez daha denememi istedi; ama ikna edemedim. Ganimetlerini alıp uzaklaştılar.

Yarım saat sonra hizmetimizdeki subay beni bir kenara çekip kendisi adına yapmak zorunda kaldığı şey için çareviçten özür dilememi rica etti. Askerleri bu kararlarından vazgeçirmeye çalışmış ama becerememişti; o da askerlerin kaba davranabileceğini bildiği için kendisi gelmek istemişti.

Albay Kobylinski⁷⁴ olayı öğrenince son derece üzüldü; Aleksey Nikolayeviç'in küçük tüfeğini getirip iade etti. Çocuk da artık sadece odasında oynuyor tüfeğiyle.

15 Haziran, Cuma. Kısa bir süre önce zerzevat bahçemizi bitirdik. Harika oldu. Akla gelebilecek her türlü sebzemiz var; 500 tane de lahanamız. Hizmetkârlar da sarayın öteki tarafında dilediklerini ekebilecekleri başka bir bahçe yaptılar. Toprağı sürmeye imparator dahil hepimiz gittik.

Bahçedeki işlerimiz bitince boş kaldık; biz de boş zamanlarımızı doldurmak amacıyla parktaki kurumuş ağaçları kesmek için izin istedik; izin verdiler. Peşimizde bir nöbetçiyle oradan oraya gidip geliyoruz. Kısa sürede becerikli birer oduncu olup çıktık. Önümüzdeki kış için epey odunumuz olacak!

⁷⁴ Eugeni Stefanoviç Kobylinski (d. 1879), Çarskoye Selo garnizonu komutanı. Kısa bir süre önce Albay Koroviçenko'dan (Bkz. Dipnot 65, s. 180) boşalan saray komutanlığına getirilmişti. Sosyalist devrimci olmasına rağmen sabık imparatora çok saygılı davranıyordu. Sovyetler Birliği aleyhine fesat çevirdiği suçlamasıyla 1927 yılında idam edildi.

22 Haziran, Cuma. – Grandüşeslerin kızamıktan saçları dökülmeye başladı; bunun üzerine kafaları usturaya vuruldu. Parka çıktıklarında kafalarını gizleyecek şekilde şapkalar takıyorlar. Tam onların fotoğrafını çekecektim ki Olga Nikolayevna'nın işaretiyle hepsi birden şapkalarını çıkarttı. İtiraz ettim. Onlar da ısrar etti. Bu şekilde görülmekten hoşlanıyor ve anne babalarının şaşırıp dehşete kapılacağını düşünüp çok seviniyorlardı. Her şeye rağmen mizah duyguları zaman zaman ortaya çıkıyor. Kabına sığmayan gençliklerinden kaynaklanıyor bu da.

24 Haziran, Pazar. – Günler peş peşe, hepsi de birbirine benzeyerek akıp gidiyor; dersler ve gezintilerle geçiyor günlerimiz. İmparator bu sabah dünyadan koparılmış yaşamımızın tekdüzeliğini bozan bir olayı aktardı. Geçen akşam imparatoriçe ve grandüşeslerin de bulunduğu kırmızı salonda yüksek sesle kitap okuyormuş. Saat on bire doğru birden bire bir hizmetkâr girmiş içeri, allak bullakmış yüzü; muhafız komutanının hemen çarla görüşmek istediğini bildirmiş. Çarın aklına Petrograd'da çok vahim olaylar yaşandığı düşüncesi gelmiş. Bolşeviklerin geçici hükümete karşı silahlı büyük bir gösteri yapması bekleniyormuş. Hemen içeri alınmasını emretmiş.

Subay yanında iki astsubayla birlikte içeri girmiş. Parktaki nöbetçilerden birinin ateş ederek kendisini uyardığını ve ailenin yaşadığı odadan yeşil ve kırmızı işaretler gönderildiğini bildirdiğini söylemiş. Herkes şaşırılmış. Hangi işaretler? Ne demek ki bu? İmparatoriçe ve grandüşeslerin yüreği ağzına gelmiş. Subay perdelerin sıkı sıkıya kapatılmasını emretmiş (içerisi boğulacak kadar sıcak) ve salondan çıkmaya yeltenmiş.

Tam o anda yanındaki astsubaylardan biri bir adım ilerleyip yaşanan bu esrarengiz olayı aydınlatmış. Gran-

düşes Anastasya Nikolayevna pencerenin kıyısına oturmuş, tığ işliyormuş. Kendisine gereken küçük eşyaları almak üzere masaya eğilip kalktıkça imparatorun kitap okurken kullandığı yeşilli kırmızılı abajuru olan iki ampulün ışığını kesiyor sonra da yeniden önünden çekiliyormuş. Kafası karışan subay salondan çıkmış.

2 Temmuz, Pazartesi. – Tarnopol bölgesinden bir taarruzun başlayıp başarıyla geliştiğini öğrendik.

3 Temmuz, Salı. – Büyük bir zaferle sonuçlanacağı öngörülen askeri olayların şerefine *Te Deum* söylendi. İmparatorun keyfi yerinde; Aleksey Nikolayeviç'e akşam gazetelerini getirdi ve okumaya başladı.

12 Temmuz, Perşembe. – Cepheden iyi haberler gelmiyor. Gayet iyi başlayan taarruz Rusların aleyhine dönmüş gibi.

15 Temmuz, Pazar. – Tutukluluk durumumuz değişmedi. Gezintiye çıkmak dışında bir eğlencemiz yok. Hava çok sıcak ve birkaç gündür Aleksey Nikolayeviç çocukların yaptığı adacığın etrafındaki küçük göle giriyor. Çok seviyor.

25 Temmuz, Çarşamba. – Rus ordusunun yenilgisi daha da önemli boyutlara varıyor. Hızla geri çekiliyorlar. İmparator bundan çok etkilendi.

9 Ağustos, Perşembe. – Geçici hükümetin imparator ailesini başka bir yere nakletmek istediğini öğrendim. Nereye nakledilecekleri gizli tutuluyor. Kırım olmasını umut ediyoruz.

11 Ağustos, Cumartesi. – Yanımıza sıcak tutacak giysiler almamız tavsiye ediliyor; öyleyse Güneye gitmeyeceğiz demek ki. Büyük bir hayal kırıklığı oluyor.

12 Ağustos, Pazar. – Aleksey Nikolayeviç'in doğum günü (13 yaşına bastı). İmparatoriçenin isteği üzerine mucizeleriyle bilinen Znamenka'daki Bakire Meryem İkonası

getirildi.⁷⁵ Yarın yola çıkacağımız bildirildi. Albay Kobylinski bana Tobolsk'a nakledileceğimizi gizlice söyledi.

13 Ağustos, Pazartesi. – Gece yarısı yola çıkacağımız, hazır olmamız söylendi; tren saat 1'de yola çıkacakmış. Son hazırlıkları yaptık. Çocukların adasını, zerzevat bahçesini, vb. ziyaret edip vedalaştık. Sabah saat bire doğru hepimiz bagajlarla dolu olan yarım daire biçimindeki salonda toplandık. Grandük Mihail, Kerenski'yle beraber geldi; imparatorla kısa bir görüşme yaptı. İmparator yola çıkmadan önce kardeşini görmekten çok memnun oldu.

Bizi götürecek olan tren henüz gelmedi. Petrograd demiryolu işçileriyle anlaşmazlık yaşanıyor galiba; trenin imparator ailesi için olduğundan kuşkulanıyorlar. Saatler geçti, beklemekten herkes iyice yoruldu. Gidebilecek miyiz? Artık bundan da kuşku duyuyoruz (Bu olay hükümetin ne kadar güçsüz olduğunu gösteriyor).

Sabah saat beşe doğru her şeyin hazır olduğu bildiriliyor. Tutsaklığımızı paylaşan ama bizimle birlikte gelemeyecek olanlarla vedalaşıyoruz.* Sayısız anıyla bağlı oldu-

75 Çarskoye Selo'daki küçük bir kilise Romanovları koruduğuna inanılan çok eski bu ikonaya adanmıştı. Bu ikonanın birçok kopyası Aleksandr Sarayı'nda bulunuyordu.

* Bizimle birlikte gelemeyecek olanlar şunlardı: Kontes ve Kont Benckendorff (Kont aynı zamanda *grand maréchal de la cour*) yaşları ve sağlık durumları nedeniyle bize katılamadılar; hasta olduğu için bizimle yola çıkmayan Barones Buxhoeveden (mümkün olduğu ilk anda Tobolsk'a yanımıza gelecekti) ve birçok hizmetkâr. Kerenski imparatora Kont Benckendorff'un yerine başka birinin kafiyele dâhil edilmesini isteyip istemediğini sordu. Çar, General Tatişçev [Bkz. Dipnot 76, s. 196] tutsaklığını paylaşırsa çok memnun olacağını söyledi. General Tatişçev hükümdarının böyle bir isteği olduğunu öğrenince çabucak işlerini ayarladı ve birkaç saat sonra bavulunu eline alıp Çarskoye Selo'ya doğru yola çıktı ve trenimiz tam yola çıkacakken bize katıldı. General Tatişçev'in sarayda hiçbir görevi yoktu; imparatorun yardımcısı pek çok generalden biriydi sadece. (P.G.)

ğumuz Çarskoye Selo'yu terk etme düşüncesi yüreğimize çöküyor; bilinmedik bir yere doğru yola çıkmaksa derin bir hüznle dolduruyor içimizi. Bindiğimiz otomobiller parkın dışına çıktığında bir süvari bölüğü etrafımızı sarıyor ve bize küçük Aleksandrovna Garı'na kadar eşlik ediyor. Vagonlarımıza yerleşiyoruz; bunlar çok rahat vagonlar. Yarım saat sonra tren yavaşça sarsılıyor. Saat altıya on var.

XIX
Tobolsk'taki Tutsaklığımız
(Ağustos-Aralık 1917)

Bakanlar Kurulu'nun imparator ailesini Tobolsk'a naklettirme kararı almasına hangi nedenler yol açmıştı? Bunu bilmek güçtür. Kerenski imparatora başka bir yere nakledileceklerini bildirdiğinde gerekçe olarak geçici hükümetin Bolşeviklere karşı güçlü tedbirler almaya karar verdiğini söyledi. Bu tedbirler imparator ailesinin ilk hedef halini alacağı karışıklıklar ve silahlı çatışmalarla dolu bir döneme yol açabilirdi; dolayısıyla imparator ailesini olaylardan uzak tutmak onun göreviydi. Öte yandan bu kararı orduda çardan yana bir hareketin oluşmaya başlamasından kaygılanan, bu nedenle imparatorun Sibirya'ya sürülmesini zorunlu kılan aşırı uçlara taviz verilmesi, zaafiyet gösterilmesi olarak kabul edenler de vardı. Ne olursa olsun imparator ailesinin Çarskoye Selo'dan Tobolsk'a nakli gayet iyi koşullarda ve hatırı sayılabilecek hiçbir olay yaşanmadan gerçekleşti.

14 Ağustos sabahı saat altıya doğru yola çıktık ve Tobolsk'a en yakın demiryolu istasyonu olan Tyumen'e 17'si akşamı vardık; birkaç saat sonra da *Rouss* adlı gemiye yerleştik.

Ertesi gün Rasputin'in doğduğu köyün önünden geçtik; bütün aile iskelede toplandı ve *staretzin* evini seyretti; izbelerin ortasında açıkça kendini gösteren bir evdi. Bu olayın şaşılacak bir yanı yoktu çünkü Rasputin bunun böyle olacağını zaten söylemişti; koşulların oluşturduğu rastlantı onun kâhince sözlerini bir kez daha teyit etmişti.

19'u akşama doğru nehrin dönemeçlerinden birinde birden bire Tobolsk'a hâkim olan Kremlin'in dış dış duvarlarının silueti çıktı karşımıza; kısa bir süre sonra da varacağımız noktaya ulaştık. Kalacağımız ev henüz hazır olmadığı için birkaç gün gemide kaldık; yeni ikametgâhımıza ancak 26 Ağustosta yerleşebildik.

Aile valinin evinin ilk katını işgal ediyordu; ferah ve rahat bir evdi. Aile maiyeti Tobolsk'lu zengin bir tüccarın sahip olduğu Kornilov Evi'nde kalıyordu; valinin evinin aşağı yukarı karşısında sokağın öbür tarafında yer alan bir evdi bu. Nöbetçi askerler imparatorluk ailesinin eski avcı neferlerinden oluşuyordu; onlar da Çarskoye Selo'dan bizimle beraber gelmişlerdi. Bu askerler gözetiminden sorumlu olduğu kişilere samimiyetle bağlanan iyi yürekli bir kişi olan Albay Kobylinski'nin emrindeydiler; albay ailenin yaşayabileceği zorlukları hafifletebilmek için elinden gelen her şeyi yaptı.

İlk başlarda tutuklu olarak yaşadığımız koşullar Çarskoye Selo'dan pek farklı değildi. Gereken her şeye sahiptik. Bununla beraber imparator ve çocuklar kullanabilecekleri yeteri kadar yer olmamasından yakınıyorlardı. Gerçekten de gezinebilecekleri yerler çok kısıtlıydı, epey uzakta bir zerzevat bahçesi, bir de yaşadıkları evin güney doğusu boyunca uzanan pek kullanılmayan, çok geniş bir sokağın çitle çevrilmesiyle oluşturulan bir avlu

vardı. Gezilebilecek çok az yer vardı. Üstelik oluşturulan bu avluya çıkıldığında askerlerin rahatça görebileceği bir alanda oluyorduk, çünkü kışla bize ayrılan bütün alana hâkimdi. Buna karşılık maiyeti oluşturan kişiler ve hizmetkârlar en azından başlarda Çarskoye Selo'ya göre daha serbesttiler; yakınlarda dolaşabiliyorlar ya da kente kadar gidebiliyorlardı.

Eylül ayında Kerenski tarafından gönderilen Komiser Pankratov Tobolsk'a geldi.⁷⁶ Yanında kendisi gibi eski bir siyasi sürgün olan yardımcısı Nikolski'de vardı. Pankratov oldukça eğitilmiş, yumuşak karakterli, aydınlanmış bir sekterdi. İmparator üzerinde çok iyi bir izlenim uyandırdı, nitekim zamanla çocukları sevmeye de başladı. Ama Nikolski son derece zarar veren gerçekten kaba bir adamdı. Dar görüşlü ve inatçıydı. Ne yapıp edip her gün yeni yeni sıkıntılar yaratmaya çalışıyordu. Daha gelir gelmez Albay Kobylinski'den fotoğraflarımızın çekilmesini istedi. Albay bunun gereksiz bir şey olduğunu çünkü bütün askerlerin bizi tanıdığını, Çarskoye Selo'da da bizim muhafızımız olduklarını söyleyince şöyle cevap vermiş: "Zamanında zorla bizim fotoğrafımız çekildi, şimdi sıra onlarda."

Fotoğraf çektirmemiz gerekti, böylece üzerinde fotoğrafımız ve numaramız olan bir kimlik kartımız oldu.

Başlangıçta evde ilk kattaki büyük salonda dua ediyorduk. Annonciation Kilisesi papazı, diyakozu ve İvanovski Manastırı'ndan dört rahibe geliyordu. Ama kutsanmış

76 Gilliard günlüğünde (6 Şubat 1918) "On iki yıl Schussel-berg Kalesi'nde hapis kaldığını, ardından 15 yıl da Yakutsk'a sürüldüğünü belirtir." 1894'e doğru dünyaya gelen, Kronstadtlı eski bir bahriyeli olan Vasili Semionoviç Pankratov tutsaklık anılarını kaleme almış ve yayımlanan bu anıları çar ve kızları okumuştur. Pankratov 1936 sonrasında Stalin tarafından başlatılan katliam dalgasında yok olup gitti.

mihrap olmadığı için ayin yapılamıyordu. Bu durum aile açısından büyük bir mahrumiyete yol açıyordu. Sonunda 21 Eylül'de Bakire Meryem'in Doğumu Yortusu* vesilesiyle mahpusların ilk defa kiliseye gitmesine izin verildi. Buna çok sevindiler ama bu sevinç pek sık yaşanmadı.

Kiliseye gideceğimiz günler çok erken uyanıyorduk; herkes avluda toplandığında küçük bir kapıdan halka açık bir bahçeye geçiyor, iki sıra dizilmiş askerler arasından yürüyorduk. Sabahın ilk ayininde hazır bulunduk hep; tek tük mumla aydınlatılmış bu kilisede bizden başkası olmuyor gibiydi. Cemaat kesinlikle bizimle beraber olmuyordu. Çok defa kiliseye giderken ya da dönerken majesteleri önlerinden geçerken insanların haç çıkardığını ya da dize geldiğini gördüm. Tobolsk sakinleri genelde imparator ailesine çok bağlı kalmıştı; insanlar evin önünden geçerken pencerelerin altında duruyor ya da başlarını açıp haç çıkartıyorlardı, nöbetçiler defalarca müdahale etti.

Yaşamımız yavaş yavaş bir düzene kavuşuyordu; olanca iyi niyetimizi seferber edip çareviç ile grandüşeslerin en küçük iki tanesinin öğrenimine yeniden başladık. Sabah dokuzda derse başlıyorduk; saat on birle on iki arasında imparatorun da mutlaka katıldığı bir gezintimiz oluyordu. Çalışma odası olmadığı için dersler ilk kattaki büyük salonda ya da Aleksey Nikolayeviç'in odasında, en olmadı benim odamda yapılıyordu. Valinin eski çalışma odasında giriş katında kalıyordum. Saat birde herkes öğlen yemeğinde bir araya geliyordu. Bununla beraber imparatoriçe rahatsız olduğunda yemeğini Aleksey

* Ortodoks takvimine göre 21 Eylül'de yer alan bu kutlama Katolik takviminde 8 Eylül günü kutlanır. (ç.n.)

Tobolsk'ta valinin evi; arkada solda imparator ailesinin nöbetçisi askerlerin kışlası (1918).

Nikolayeviç'le beraber kendi odasında yiyordu. Saat ikiye doğru yeniden gezintiye çıkıyor ya da saat dörde kadar oyunlar oynuyorduk.

İmparator beden eğitimi yapamamaktan çok şikâyetçiydi. Şikâyetini bildirdiğinde Albay Kobylinski ağaç gövdeleri getirdi, testereler ve baltalar satın aldı, böylece biz de sobalarda ve mutfakta ihtiyaç duyulan odunu hazırlayabildik. Tobolsk'taki tutsaklığımız süresince açık havada yaptığımız en önemli eğlencelerden biriydi bu. Grandüşesler de bu yeni spora tutkuyla bağlandılar.

Çaydan sonra yeniden derse başlıyor altı buçuğa kadar çalışıyorduk. Bir saat sonra akşam yemeği yeniyor, ardından büyük salona çıkıp kahve içiyorduk. Hepimiz akşamları aileyle birlikte olmaya davet edilmiştik; kısa zamanda pek çoğumuz için bir alışkanlık halini aldı bu davranış. Tutsaklığımızın tekdüzeliğinin dışına çıkmak için oyunlar düzenliyor, çeşitli eğlenceler bulmaya çalış-

şıyorduk. Havalar iyice soğuduğunda, büyük salonda oturamaz hale gelince biz de hemen yandaki odaya sıgındık; Majesteye ayrılmış salondur burası, evin gerçekten de konforlu yegâne odasıydı. İmparator yüksek sesle kitap okurken grandüşesler tığ işi yapıyor ya da bizimle oynuyordu. İmparatoriçe genelde General Tatişçev'le⁷⁷ bir iki el bezik oynuyor, ardından ya bir el işi yapmaya başlıyor ya da şezlongunda uzanıyordu. Uzun kış akşamlarını işte böyle huzurlu bir aile havasında geçirdik; bu uzak Sibiry'a'nın uçsuz bucaksızlığında kaybolup gitmiş gibiydik.

Tobolsk'taki tutukluluk dönemimizde eksikliğini en çok çektiğimiz şey neredeyse hiç haber alamamamızdı. Bize gönderilen mektuplar çok düzensiz ve çok geç geliyordu. Gazete diye bir şey yoktu. Sadece paket kâğıdına basılmış berbat, yerel bir paçavra vardı. Bu da bize birkaç günlük, üstelik çoğu da saptırılmış ve kesilip atılmış telgraf haberlerinden başka bir şey vermiyordu. Buna rağmen imparator Rusya'da yaşananları kaygıyla izliyordu. Ülkenin mahvolmaya doğru hızla ilerlediğini anlamıştı. General Kornilov Kerenski'ye Bolşeviklerin yol açtığı ve her geçen gün biraz daha tehditkâr olan hareketliliğe son vermek amacıyla Petrograd'a doğru ilerlemeyi teklif ettiğinde imparator da bir an için umutlandı. Geçici hükümetin elinde kalan son kurtuluş çaresini de kullanmaması imparatoru çok üzdü. Bunun yaklaşan felaketi savuşturmanın belki de yegâne yolu olduğunu anlamıştı.

İmparator tahtı bıraktığına ilk defa pişman oldu. Tah-tı bırakmasını isteyen kişilerin savaşı selametle sonuçlan-

⁷⁷ Kont İlya Leonidoviç Tatişçev (d. 1859) yardımcı general, yani çarın bir tür emir eriydi. 1905 ile 1914 arasında II. Nikolay'ı II. Wilhelm nezdinde temsil etmişti. (Bu konuyla ilgili bkz. P.G. dipnotu, s. 192)

dırabileceğini ve Rusya'yı kurtarabileceğini umduğu için bu kararı almıştı. Tahtı bırakmayıp dirense bir yandan düşman saldırırken bir yandan da iç savaş çıkabileceğinden kaygılanmıştı; tek bir Rus'un bile kendisi uğruna kanının akmasını istememişti. Tahttan ayrılması kısa sürede Lenin'in ve hempalarının ortaya çıkmasına, yaptıkları canice propagandayla orduyu mahvetmelerine ve ülkeyi kokuşturmalarına yol açmamış mıydı? Tahttan feragat etmesinin ne kadar gereksiz olduğunu ve vatanının iyiliğinden başka hiçbir gayesi olmasa da tahttan ayrılarak gerçekte vatanına gerektiği şekilde hizmet etmediğini anlıyor ve bundan çok acı çekiyordu. Aklına yerleşen bu fikir artık biraz daha artacak, üzerine bir kâbus gibi çökecek ve giderek müthiş bir manevi kaygı halini alacaktı.

15 Kasım'a doğru geçici hükümetin devrildiğini ve Bolşeviklerin iktidarı ele geçirdiğini öğrendik.⁷⁸ Ancak bu olay yaşamımızı doğrudan etkilemedi; daha ilerde göreceğimiz gibi bizimle ilgilenmek ancak birkaç ay sonra insanların aklına geldi.

Haftalar gelip geçti; gelen haberler günden güne kötüleşti. Ne var ki olayların akışını izleyebilmek çok güçtü, kapsamını değerlendirmek de zordu çünkü elimizdeki veriler olayların nedenlerini kavramamızı sağlayamadığı gibi sonuçlarını tahmin etmemize de imkân vermiyordu. Her şeyden o kadar uzak, bütün dünyadan o kadar tecrit edilmiştik ki! Rusya'da olup biteni aşağı yukarı bilebi-

78 7 Kasım (Rus takvimine göre 25 Ekim) günü geçici hükümetin bulunduğu Kışlık Saray ele geçirildi; ancak Rusya'nın uçsuz bucaksız boyutlarını hesaba kattığımızda Bolşeviklerin henüz tam anlamıyla kazandıkları söylenemezdi. Bolşevikler çoğunluğa sahip olmadıkları yeni Kurucu Meclis'i hızla lağvettiler ama iç savaşın bitmesine daha çok vardı.

liyorsa da bütün Avrupa'da neler olduğunu hiç bilmiyorduk.

Ne var ki Bolşevik öğretiler bizi muhafaza eden ve o zamana kadar gayet iyi direnmiş olan müfrezede yıkıcı etkilerini göstermeye başlamıştı. Muhafız birliğimiz çok çeşitli unsurlardan oluşuyordu. Birinci ve dördüncü alaydaki askerlerin çoğu çocuklar başta olmak üzere imparator ailesine çok yakındı. En hoş yanları olan basitlikle grandüşesler de bu adamlarla konuşmaktan hoşlanıyordu, kendileri gibi onların da geçmişe bağlı olduklarını hissediyorlardı; onlara aileleri hakkında, köyleri ya da büyük savaşta katıldıkları çatışmalara dair sorular yöneltiyorlardı. Bu askerlerin gözünde hâlâ "imparatorluk vârisi" olan Aleksey Nikolayeviç de onların gönlünü kazanmıştı; onun hoşuna gidecek şeyler yapmaya, eğlendirmeye çaba gösteriyorlardı.

Neredeyse tamamıyla eski sınıflardan oluşan 4. Alay'ın bir kesimi imparator ailesine bağlılığıyla özellikle öne çıkıyordu; öyle ki bu cesur insanları her gördüğünde ailenin neşesi yerine geliyordu. O günlerde imparator ve çocuklar gizliden gizliye nöbetçilerle buluşuyor, sohbet ediyor ya da askerlerle dama oynuyorlardı; ama askerlerden teki bile edebini bozmuyordu. Bir defasında Komiser Pankratov gözlüklerinin arkasından bu hiç beklenmedik sahneyi görünce kapının eşiğinde donakaldı. İmparator, şaşkın halini görünce komisere masanın yanına oturması için işaret etti. Ama komiser elbette rahat hissetmedi kendini, ağzının içinde anlaşılmayan birkaç kelime geveledi sonra da olduğu yerde gerisin geri döndü, şaşkın halde uzaklaştı.

Daha önce söylediğim gibi Pankratov insanca ilkelere sahip sekter biriydi, kötü biri değildi. Gelir gelmez asker-

lere ders verilmesini sağlamış, liberal öğretilerin tanıtılmasına çalışmış ve askerlerin vatanseverlik duygularını ve yurttaşlık bilgilerini geliştirmeye çabalamıştı. Ne var ki çabaları kendi aleyhine döndü. Bolşeviklerin kararlı bir hasmıydı ama gerçekte araziye onlara hazırladı ve farkında olmadan onların fikirlerinin başarılı olmasını kolaylaştırdı. Nitekim daha ilerde görüleceği gibi ilk kurban da kendisi oldu.

İkinci alaydaki askerler daha en başından besledikleri devrimci duygularla öne çıkmışlardı; Çarskoye Selo'da tutuklulara pek çok zorluk çıkarmışlardı. Bolşeviklerin hükümet darbesi onları güçlendirdiği gibi cesaretlendirdi de. Buradaki yaşam düzenimize yeni kısıtlamalar getirmek ve Albay Kobylinski'nin yetkisini yavaş yavaş üstlenmek isteyen bir "asker komitesi" kurmayı bile başarmışlardı.

Barones Buxhoeveden'in yanımıza gelmesi bu alaydaki askerlerin ne kadar kötü niyetli olduğunu da açıkça gösterdi. Barones Çarskoye Selo'da bizlerle beraber tutukluydu; sağlık durumu nedeniyle bizimle gelememişti. Kendisini toplar toplamaz Kerenski'nin izniyle Majestelerinin yanına gelmişti. Asker komitesi baronesin eve girmesine kesinlikle izin vermedi; o da kentte bir eve yerleşti. Baronesin gelmesini müthiş bir sabırsızlıkla bekleyen imparatoriçe ve bütün aile buna çok üzüldü.

Böylece Noel Yortusu'na gelmiş olduk. Majeste ve grandüşesler haftalar boyunca uğraşarak hem bizler hem hizmetkârlardan her biri için kendi elleriyle birer hediye hazırlamışlardı. İmparatoriçe ördüğü yün yelekleri dağıttı: insanın içine işleyen bir ihtimamın işaretiydi bu hediyeler, imparatoriçe kendisine bağlı kalanlara ne kadar minnettar olduğunu göstermek istiyordu.

24 Aralık günü papaz ayin için eve geldi. Herkes büyük salonda toplandı; bizlere hazırlanan “sürprizi” takdim etmek çocukları çok eğlendirdi. Artık iyice hissedildiği gibi hepimiz büyük bir aileydik; huzurlu bir mahremiyet içinde, gönüllerimizi birleştirdiğimiz bu anlarda hiçbir art düşünceye takılmadan yaşadığımız üzüntüleri ve dertleri unutmaya çalışıyorduk.

Ertesi gün yani Noel günü kiliseye gittik. Papazın emri üzerine diyakoz imparator ailesinin ömrünün uzaması için dua etmeye başladı. Gayet ihtiyatsız bir davranıştı bu ve misillemeye zemin hazırlamaktan başka da bir işe yarayamazdı. Nitekim askerler onu öldürmekle tehdit edip papazın görevden alınmasını istediler. Bu güzel günden gayet temiz hatıralarla ayrılabilcekken yaşanan bu olay neşemizi kaçırdı. Sonuçta bu olayın bizim açımızdan can sıkıcı sonuçları oldu; daha da sıkı denetlenir olduk.

Tobolsk'taki Tutsaklığımızın Sonu (Ocak-Mayıs 1918)

14 Ocak'tan itibaren Tobolsk'a nakledilmemizden ötürü ara verdiğim günlüğümü yeniden yazmaya başladım. Çarskoye Selo'daki tutukluluğumuzu anlatırken yaptığım gibi günlüğümün bu bölümünden birkaç alıntı yapacağım.

14 Ocak,⁷⁹ Pazartesi. – Bu sabah kiliseye gittik ve yeni papazın başkanlığında ilk duamızı ettik. Peder Vasiliyev ise (bir önceki bölümde anlattığımız olayın faili) Piskopos Hermogenes tarafından Abalatski Manastırı'na gönderildi.

16 Ocak, Çarşamba. – Öğleden sonra saat ikide garizonumuzun asker komitesi toplandı. 85'e karşı 100 oyla subay ve askerlerin apoletlerinin çıkarılması kararı alındı.

17 Ocak, Perşembe. – Albay Kobylinski apoletsiz subay üniformasından o kadar iğreniyor ki bu sabah sivil kıyafetle geldi.

18 Ocak, Cuma. – Papaz ve koro üyeleri* saat üçte geldiler. Suların Kutsanması Ayini [Theofani Bayramı]

⁷⁹ Birkaç gün önce şöyle yazmıştım: JG, 2 Ocak. – Aleksey Nikolayeviç kendini pek iyi hissetmiyor. Kız kardeşleri Olga Nikolayevna ve Tatyana Nikolayevna gibi o da kızamukçık olabilir.

* İlk başlarda ilahileri okuyan dört rahibenin yerine Tobolsk kiliselerine bağlı bir şapelin koro üyeleri gelmeye başladı. (P.G.)

bugün yapılacak; yeni papaz evde ilk defa ayin yönetecek Aleksey Nikolayeviç papaz tarafından kendisine uzatılan haçı öptüğünde papaz ona doğru eğildi ve alnından öptü.

Akşam yemeğinden sonra General Tatişçev ve Prens Dolgoruki imparatorun yanına gidip askerlerin şiddet dolu bir harekette bulunmasını savuşturmak amacıyla apoletlerini çıkarması için yalvardılar. Çar duruma itiraz eder gibi oldu, sonra imparatoriçeyle bakıştı, biraz konuşular, ardından kendine hâkim oldu ve ailesinin selameti için apoletlerini sökmeyi kabul etti.

19 Ocak, Cumartesi. – Bu sabah kiliseye gittik. İmparator asla apolet takılmayan Kafkas işi kürk bir subay ceketi giymişti. Aleksey Nikolayeviç ise kendi apoletlerini *bachelik* (Kafkas işi bir tür atkı) altına gizlemişti. İmparatoriçe bana bugün çarla birlikte kendisinin derslerden fazla yorgun düşmediğimde bundan böyle akşam çayına* davet ettiklerini bildirdi. Dolayısıyla ben de akşam saat ona kadar yani grandüşesler kendi odalarına çekilinceye kadar onlarla beraber kaldım. (Aleksey Nikolayeviç hep saat dokuzda yatıyordu.)

21 Ocak, Pazartesi. – Bu gece çok kar yağdı. Biz de “bir buzdağı” yapmaya başladık.

25 Ocak, Cuma. – Tatyana Nikolayevna’nın isim günü. Evde *Te Deum* söylendi. Güzel bir kış günü, hava güneşli -15° Réaumur [-19° Celsius]. Önceki günler gibi bugün de buzdağımızı yükseltmeye uğraştık. Nöbetçi askerler de bize yardıma geldi.

* Majesteleri imparatoriçe tarafından takdim edilen akşam çayında Kontes Hendrikova’nın [Bkz. Dipnot 88, s. 212] General Tatişçev’in ve Prens Dolgoruki’nin ve işleri olmadığında maiyetten başka birkaç kişinin daha hazır bulunmasını alışkanlık haline getirmişlerdi. (P.G.)

30 Ocak, Çarşamba. – Bugün 4. Alay'ın iyi kesimi ziyaret edildi. İmparator ve çocuklar muhafız alayı askerleriyle saatler geçirdiler.

2 Şubat, Cumartesi. – Hava sıcaklığı sıfırın altında seyrediyor: -23° R [-29° C]. Prens Dolgoruki ile birlikte buzdağını suladık. Tam 30 kova su taşıdık. Hava o kadar soğuktu ki mutfak musluğundan buzdağına gidinceye kadar kovadaki sular donuyordu. Kovalarımız ve dağ "tütüyordu". Yarına kalmaz çocuklar bu dağdan aşağıya kayabilecekler.

4 Şubat, Pazartesi. – Bu gece termometrenin -30° R [-37° C] derecenin altına indiğini söylediler. Müthiş bir rüzgâr var. Grandüşeslerin yatak odası tam bir buzhane.

6 Şubat, Çarşamba. – Görüldüğü kadarıyla 2. Alay'ın ön ayak olması üzerine askerler Komiser Pankratov ve yardımcısı Nikolski'nin görevden alınmasına karar verdiler.

8 Şubat, Cuma. – Asker komitesi bu öğleden sonra Pankratov'un yerine Moskova'dan Bolşevik bir komutan getirilmesine karar verdi. İşler iyice sarpa sarıyor. Sovyet Rusya ile bir yanda Almanya, Avusturya bir yanda da Bulgaristan'la savaş hali son buldu galiba. Ordu dağıtıldı ama Lenin ve Troçki henüz barış anlaşmasını imzalamadı.

13 Şubat, Çarşamba.⁸⁰ – İmparator bana seferberlik emri kalktığı için ordudaki birçok sınıfın tasfiye olduğunu söyledi. Demek ki bütün eski askerler (yani en iyileri) yanımızdan ayrılacak. Bu değişiklik çarı çok kaygılandırdı; böyle bir değişikliğin bizim için çok kötü sonuçları olabilir.

15 Şubat, Cuma. – Bazı askerler daha şimdiden yola çıktı bile. Gizlice gelip imparatorundan ve aileden izin istediler.

⁸⁰ İki gün önce: JG, 11 Şubat. – Yakıt olmadığı için trenlerin çalışmayacağı söylendi. Artık hiçbir şeyle irtibatımız kalmayacak.

Majesteleriyle birlikte akşam çayındayken General Tatişçev içinde bulunulan koşullar nedeniyle hâkim olan açık yürekliliğe sığınıp imparatoru, imparatoriçeyi ve çocukları bir arada tutan aile yaşamının ne kadar mahrem ve sevgi dolu olduğunu görüp şaşırdığını söyleyince çar imparatoriçeye gülümseyerek baktı ve şöyle dedi:

“Duydun mu Tatişçev’in ne dediğini?”

Ardından da hafif bir alay da içeren her zamanki iyiliğiyle şunu ekledi:

“Tatişçev, benim emir erliğimi üstlenen general olarak siz, bu konuda pekâlâ bilginiz olabilecekken bizi bu kadar az tanıdığınıza göre, imparatoriçeyle ben hakkımızda gazetelerde söylenenlere alınmayalım da ne yapalım?”

20 Şubat, Çarşamba. – İmparator bana Almanların Reval [bugün Tallinn], Rovno’yu [bugün Rivne] vb. aldıklarını ve bütün cephe boyunca ilerlediklerini bildiriyor. Bu durumun kendisini derinden üzdüğü görülüyor.

25 Şubat, Pazartesi. – Albay Kobylinski’ye gelen bir telgraf şu kararın uygulanmasını gerektiriyordu. 1 Mart tarihinden itibaren “Nikolay Romanov ve ailesi asker tayınına tâbi olacaklar ve aile üyelerinden her biri kişisel servetlerinin faizinden karşılanmak üzere aylık 600 ruble alacaklardır.” Şimdiye kadar ailenin yaptığı bütün harcamalar devlet tarafından karşılanmaktaydı.⁸¹ Aile yedi kişiden oluştuğuna göre ayda 4.200 rubleyle evi çekip çevirmek gerekecekti.*

26 Şubat, Salı. – Majeste benden hesap işinde ve aile bütçesini yapmakta kendisine yardım etmemi istedi. Ken-

⁸¹ JG, 25 Şubat. – Ayda yaklaşık 30 bin ruble harcanıyordu. 1600 rublelik kahve (günde 7 libre), 2400 rublelik ekmek, hemen hemen ayda 700 ruble de tereyağına harcanıyordu! Her şeyin değişmesi gerekiyordu!

* O sırada ruble normal değerinin beşte biri kadardı. (P.G.)

di bakım giderleri için aldığı ödemelerden bir kenara koyduğu belirli bir meblağ vardı.⁸²

27 Şubat, Çarşamba. – İmparator bize biraz da şaka yollu madem herkes bir komisyon oluşturuyor, ben de kendi topluluğumuzun işlerini yürütmesi için bir komisyon atayacağım dedi. Bu komisyon General Tatişçev, Prens Dolgoruki ve benden oluşacaktı. Bu öğleden sonra “toplandık” ve çalışan sayısını azaltmak gerektiği sonucuna vardık. Bu karar elbette ki bizi çok üzüyor; on kadar hizmetkârın işine son vermek gerekecek, üstelik bunlardan pek çoğunun ailesi kendileriyle beraber Tobolsk’ta. Bu kararı Majestelerine bildirdiğimizde nasıl üzüldüklerini açıkça gördük: Sadakatleri nedeniyle sersefil olacak hizmetkârlardan ayrılmaları gerekecek.

1 Mart, Cuma. – Yeni düzen yürürlüğe girdi. Bugünden itibaren tereyağı ve kahve lüks birer malzeme oldukları için soframızda yer almayacak.⁸³

4 Mart, Pazartesi. – Asker komitesi yaptığımız buzdağını yıkma kararı verdi (çocuklar için müthiş bir eğlenceydi!); bunun da nedeni imparator ve imparatoriçenin 4. Alay’ın askerlerinin yola çıkışını izlemek üzere bu dağa çıkmış olmalarıydı. Her gün gerek aile gerek maiyetteki kişiler için yeni yeni huzursuzluklar çıkıyor. Uzun zamandır yanımızda asker olmadan dışarı çıkamaz olduk; elimizde kalan bu son özgürlüğü de alacaklar galiba.

⁸² JG, 26 Şubat. – Kontes Hendrikova (Bkz. Dipnot 88, s. 212), Matma-
zel Schneider, Prens Dolgoruki, Mösyö Gibbes ve ben yemeğimiz karşı-
lığı her ay 150 ruble ödeme yapacaktık. Parasız kalmak istemiyorsam,
kente gidip ders vermem gerekecek. Asker komitesinden komutana ya-
nımda bir asker olmadan kente gidip ders verme izni istediğimi sorma-
sını rica ettim [İsteddiği izin verilmedi].

⁸³ JG, 1 Mart. – Bugün kendi yemeğimin parasını ödeyerek imparatorla
aynı sofrada yemek yedim! İşte geldiğimiz nokta bu!

5 Mart, Salı. – Askerler dün akşam tıpkı birer haydut gibi geldi, kötü bir şey yapacaklarını gayet iyi biliyorlardı; kazma vura vura buzdağını parçaladılar. Çocuklar çok üzgün.⁸⁴

15 Mart, Cuma. – Kent sakinleri ne halde olduğumuzu bildikleri için çeşitli yollar kullanıp bize yumurta, şekerleme, pasta gibi şeyler gönderiyorlar.

17 Mart, Pazar.⁸⁵ – Büyük Perhiz'den önceki son pazar günü. Herkes neşe içinde. Pencerelerimizin altından kızaklar bir o tarafa bir bu tarafa geçip duruyor; çingiraklar, çanlar, armonika sesleri, şarkılar geliyor kulağımıza... Eğlenip duran bütün bu insanlara üzüntüyle bakıyor çocuklar. Bir süredir canları sıkılmaya başladı; tutsak olmaları ağır geliyor onlara. Yüksek çitlerle çevrili avluda dolanıp duruyorlar. Dağları yıkıldığından beri odun kesmek ve hızardan geçirmek tek eğlenceleri.

Askerlerin kabalığı ve kibiri akla hayale sığmaz derecede; giden yeni askerlerin yerine gelenler iyice rezil genç adamlar.

Majesteleri her gün biraz daha kaygılandılar da kendilerine sadık kalanlar arasından bazı kişilerin onları kurtarmaya geleceğini hâlâ umut ediyor. Koşullar firar etmeye hiç bu kadar elverişli olmamıştı, çünkü Tobolsk'ta Bolşevik yönetimin temsilcisi henüz bulunmuyor. Zaten bizden yana olan Albay Kobylinski yardım ederse, başımızdaki muhafızların hem küstahlığı hem ihmalkârlığını

⁸⁴ JG, 5 Mart. – Komutan çocuklara askerlerle olabildiğince az konuşmalarını söylememi rica etti. Çünkü konuştukları şeyleri kendi akıllarına göre yorumlayıp aralarında berbat şeyler anlatıyorlarmış.

⁸⁵ Önceki gece: JG, 16 Mart. – Yeni yönetmelik haftada bir gün iki saatliğine dışarı çıkmamıza izin verdiği için bugün ilk defa serbest, yani yanımda asker olmadan dışarı çıktım. Nöbetçi subaya girişte ve çıkışta teknil vermek gerekiyor.

fırsat bilip firar edebiliriz. Dışarıda canla başla ve bir yöntem dahilinde çalışabilecek kararlı birkaç kişi bu iş için yeterli olacaktı. Her ihtimale hazır olmak gerektiğini birkaç defa imparatorla paylaştık. İki koşul öne sürüyor ama bu koşullar işleri iyice zorlaştırıyor: Ailenin mutlaka hep beraber kalmasını istiyor ve Rus İmparatorluğu topraklarını kesinlikle terk etmek istemiyor.

İmparatoriçe bir gün bu konuyla ilgili bana şöyle dedi:

Rusya'yı ne pahasına olursa olsun terk etmem çünkü ülkeyi terk etmemiz gerekirse bu bizi geçmişe bağlayan son bağı da koparmak demek olacaktır; bu geçmiş kesinkes ölüp gidecektir.

18 Mart, Pazartesi. – Büyük Perhiz'in ilk haftasında bütün aile her zaman yaptığı gibi dini görevlerini yerine getirecek. Sabah ve akşam ibadet edilecek. Koroda yer alanlar çok meşgul oldukları için gelemiyorlar; diyakozla birlikte imparatoriçe ve grandüşesler ilahiler okuyor.

19 Mart, Salı. – Öğlen yemeğinden sonra yeni imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'ndan konuştuk. İmparator bu konuda çok üzgün.⁸⁶

Rusya için çok utanılacak bir anlaşma bu, intihar demek. İmparator Wilhelm ve ülkelerine ihanet eden bu sefillerin elini sıkacak kadar alçalabileceklerini hiç sanmazdım. Onlara uğur getirmeyecek bu, eminim. Mahvolmaktan kurtulamayacaklar!

⁸⁶ 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile Rusya uçsuz bucaksız arazi kaybına uğradı: Polonya, Finlandiya, Baltık ülkeleri, Ukrayna vb. kaybetti (yani tarım kaynaklarının ve demir üretmesine yarayan kaynakların büyük kısmını kaybetti). Ülkelerinde proletarya diktatörlüğünü başarılı kılmak için Bolşeviklerin bu bedeli ödemesi gerekiyordu; ne var ki 13 Kasım 1918'den itibaren bu anlaşmayı "utanç verici" anlaşma diye nitelemeye başladılar.

Prens Dolgoruki kısa bir süre sonra gazetelerde bu anlaşmanın dikkat çekici bir maddesinden söz edildiğini aktardı: Bu maddeye göre Almanlar imparator ailesinin sağ salim kendilerine teslim edilmesini zorunlu kılıyorlardı. Bunun üzerine imparator şöyle haykırdı:

“Bu benim itibarımı ayaklar altına almak için kurulan bir tezgâh değilse açıkça hakaret etmek.”

İmparatoriçe alçak sesle şu sözleri ekledi:

“İmparatora yaptıklarından sonra Almanlar tarafından kurtarılmaktansa Rusya’da ölmeyi tercih ederim.”

22 Mart, Cuma. – Akşam ayininden sonra, saat dokuz çeyrek geçe çocuklar, hizmetkârlar, maiyet ve Majesteler, herkes günah çıkardı.

23 Mart, Cumartesi. – Bu sabah saat yedi buçukta kiliseye gittik. Kudas Ayini [İsa’nın Son Akşam Yemeği].

26 Mart, Salı. – Omsk’tan 100’den fazla kızıl muhafızdan oluşan bir müfreze geldi; Tobolsk’ta garnizon kuran ilk Maksimalist askerler. Böylece son firar etme imkânımız da ortadan kalktı. Majeste bu adamlar arasında sıradan asker olarak orduya katılan pek çok subay olduğuna inanmak için haklı nedenleri olduğunu söyledi; Tyumen’de 300 subayın toplu halde beklediğini de iddia etti ama bu bilgiyi nereden elde ettiğini söylemedi.

9 Nisan, Salı.⁸⁷ – Müfrezeyle beraber Omsk’tan gelen Bolşevik komiser evi ziyaret etmek istedi. Muhafızlarımız bu isteğini reddetti. Albay Kobylinski bir çatışma çıkmasından korkuyor, çok endişeli. İhtiyat tedbirleri alındı; devriyeler dolaşüyor, karakol noktaları iki katına çıkartıldı. Çok hareketli bir gece geçiriyoruz.

⁸⁷ Üç gün önce: JG, 6 Nisan. – Babama telgraf çektim. Altı ay sekiz gündür evden haber almadım.

10 Nisan, Çarşamba. – Muhafız alayımızın tam mevcutlu katıldığı toplantıda Bolşevik komiser bütün gücün kendi elinde toplandığını ortaya koydu. Emirlerine karşı gelen herkesi 24 saat içinde ve hiçbir yargılamaya tâbi olmadan kurşuna dizme hakkına sahip. Bunun üzerine eve girmesine izin verildi.

12 Nisan, Cuma. – Aleksey Nikolayeviç biraz zorlandığı için kasığında şiddetli bir ağrı hissediyor dünden beri; bugün yatağından hiç çıkmadı. Bu kış sağlığı o kadar iyiydi ki! Umarım ciddi bir şey değildir!

Bizim muhafız alayımızdan Moskova'ya gönderilen bir asker bugün geri döndü ve Albay Kobylinski'ye Bolşevik merkez icra komitesinin bir kararını getirdi; bizim daha da sıkı bir düzene tâbi olmamız emrediliyordu. General Tatişçev, Prens Dolgoruki ve Kontes Hendrikova⁸⁸ bizim bulunduğumuz eve nakledilecek ve mahpus sayılacaklardı. Kısa bir süre sonra olağanüstü ve tam yetkili yeni bir komiserin geleceği, kendisine bir müfrezenin eşlik edeceği de bildirildi.

13 Nisan, Cumartesi. – Kornilov Evi'nde yaşayan herkes, yani Kontes Hendrikova, Matmazel Schneider, General Tatişçev, Prens Dolgoruki ve Mösyö Gibbes bizim eve taşındı. Sadece Dr. Botkin ve Dr. Derevenko serbest bıraktı. Dünden beri Aleksey Nikolayeviç'in sancıları arttı.

15 Nisan, Pazartesi. – Aleksey Nikolayeviç dün ve bugün çok acı çekti. Büyük bir hemofili nöbeti atlatıyor.

16 Nisan, Salı. – Albay Kobylinski, nöbetçi subay ve birkaç asker eşliğinde gelip evi aradı. İmparator'dan Kazak üniformasıyla beraber kullandığı hançeri aldılar.

⁸⁸ Nastinka diye bilinen Anastasya Vasiliyevna Hendrikova (d. 1887), sarayın başteşrifatçısının kızı ve Çariçe I. Yekaterina'nın kız kardeşlerinin birinin soyundan geliyordu; ayrıca imparatoriçenin nedimesiydi.

22 Nisan, Pazartesi. – Moskova'dan beklenen komiser küçük bir müfreze eşliğinde bugün geldi; adı Yakovlev.⁸⁹ Komutana ve asker komitesine belgelerini gösterdi. Akşam Majesteleriyle birlikte çay içtik. Herkes kaygılı, sıkıntılı. Komiserin gelişi ne olduğu belirlenemese de gerçek bir tehdit olarak kabul ediliyor.

23 Nisan, Salı. – Komiser Yakovlev saat on birde geldi. Bütün evi dolaştı, sonra imparatorun yanına gitti ve onunla birlikte yatağında olan Aleksey Nikolayeviç'in yanına gitti. İmparatoriçe hazır değildi, onun için kendisini göremedi. Bunun üzerine yardımcısıyla kısa bir süre sonra yine geldi ve Aleksey Nikolayeviç'i ikinci defa ziyaret etti (Çocuğun hasta olduğunu yardımcısına da kanıtlamak istiyordu). Çıkarken komutana çok eşyamız olup olmadığını sordu. Yoksa yola mı çıkacağız?

24 Nisan, Çarşamba. – Hepimiz çok endişeliyiz. Herkesin bizi unuttuğu duygusuna kapıldık. Bizi kendi başımıza bırakmışlar, sadece bu adamın insafına terk edilmiş haldeyiz. Bu aileyi kurtarmak için kimsenin en ufak bir girişimde bile bulunmaması nasıl olabilir? İmparatora bağlı kalanlar neredeler? Neden geç kaldılar?

25 Nisan, Perşembe. – Saat üçe doğru koridordan geçiyordum, hıçkırarak hıçkırarak ağlayan iki hizmetçiyle karşılaştım. Yakovlev'in gelip imparatora kendisini başka bir yere götüreceğini bildirdiğini söylediler. Neler oluyor? Çağırılmadan yanlarına çıkmaya cesaret edemiyorum, kendi odama dönüyorum. Kısa bir süre sonra Tatyana

89 Vasili Yakovlev (d. 1886), gerçek adı Konstantin Miyaçin; kuruluşundan itibaren Bolşevik Parti üyesi. Sabık çara "Majeste" diyen bu adam, 1919 yılında Beyaz Ruslar'ın tarafına geçti (belki de çifte ajandı). Daha sonra Çin'e göç etti, SSCB'ye döndüğünde enteme edildi, medeni haklarına yeniden kavuştu ama 1938 yılında kurşuna dizildi.

Nikolayevna kapımı vurdu, hüngür hüngür ağlıyor, bana Majestenin beni çağırdığını söyledi. Peşinden gittim. İmparatoriçe son derece şaşırılmış durumda, tek başına. Yakovlev'in Moskova'dan çarı başka bir yere götürmek üzere gönderildiğini teyit etti; bu gece yola çıkacaklarmış.

Komiser imparatora hiç zarar verilmeyeceğini temin etti; kendisine eşlik etmek isteyen olursa bunu kabul edeceklermiş. İmparatorun tek başına gitmesine izin vermem. Ailesinden ayırmak istiyorlar, daha önce de denediler.* Aile üyelerinin yaşamından kaygılanmasına yol açıp kötü bir şey yapmak zorunda kalmasını istiyorlar. İmparator onlara gerekiyor; sadece onun Rusya'yı temsil ettiğini gayet iyi hissediyorlar. İki kişi olursak daha güçlü direnebiliriz; yaşayacağımız bu sınavda onun yanında olmam gerekir. Küçük çocuk hâlâ o kadar hasta ki. Ya bir komplikasyon yaşasak ne olacak? Tanrım bu ne korkunç bir işkencel! Ömrümde ilk defa ne yapacağımı bilmez haldeyim. Bir karar alacağım her defasında içimin ilhamla dolduğunu hissettim hep ama şimdi hiçbir şey hissetmiyorum. Tanrı bu sefer yola çıkmama izin veremeyecek; yola çıkamam, yola çıkmamam gerekir. Buzların çözüleceğinden eminim bu gece...**

Tam o sırada Tatyana Nikolayevna söze karıştı:

“Peki ama anne, babamın yine de gitmesi gerekiyorsa bir şeye karar vermeliyiz...”

Bu durumda ben de Tatyana Nikolayevna'yı destekledim, Aleksey Nikolayeviç'in artık daha iyi olduğunu ve ona gayet iyi bakacağımızı söyledim.

* İmparatoriçe imparatorun tahtı bırakmasını ima ediyor. (P.G.)

** Buzlar çözülürken birkaç günlüğüne nehrin öte yakasına geçilemiyor; suyun yeniden donmasını beklemek lazım. (P.G.)

Majestenin kararsızlık içinde kıvrandığını görüyorduk; odada bir o yana bir bu yana gidiyordu, bir şeyler söylüyordu ama bizden çok kendi kendine konuşuyordu. Sonunda yanıma geldi ve bana şöyle dedi:

“Böylesi daha iyi olacak; ben imparatorla beraber gideceğim. Aleksey’i size emanet ediyorum.”

Kısa bir süre sonra çar da geldi. İmparatoriçe tam karşısına dikilip şöyle dedi:

“Tamam, karar verdik: Ben de seninle geliyorum, Marya’da gelecek bizimle.”

İmparator şu cevabı verdi:

“Tamam, istiyorsan gel.”

Yeniden kendi daireme indim ve bütün günü gereken hazırlıkları yaparak geçirdim. Prens Dolgoruki ve Dr. Botkin, Çemodurov (imparatorun oda hizmetkârı), Anna Demidova (imparatoriçenin oda hizmetkârı)⁹⁰ ve İvan Sednev (grandüşeslerin ayak işlerine bakan hizmetkâr) majesteleriyle beraber yola çıkacaklar. Muhafızlarımızdan sekiz subay ve askerin de onlarla birlikte gitmesine karar verildi.

Aile bütün öğleden sonrayı Aleksey Nikolayeviç’in başucunda geçirdi. İmparatoriçe kızlarından iki tanesiyle divanda oturuyordu. O kadar ağlamışlardı ki yüzleri şişmişti. Hepimiz ne kadar üzüldüğümüzü gizliyor ve sakın görünmek istiyoruz. İçimizden biri çözülse, ardından hepimiz çözüleceğiz. İmparator ve imparatoriçe ciddi ve düşünceli. Her tür fedakârlığı yapmaya hazır oldukları hissediliyor; nedeni bilinmez kararlara sahip Tanrı, ülkenin selameti için gerekli bulursa ölmeye bile razılar. Şimdiye

⁹⁰ Niyuta adıyla bilinen Anna Stepanovna Demidova (d. 1878), zengin bir tüccarın kızıydı; gayet güzel iğne işi yaptığı için imparatoriçenin dikkatini çekmişti. Piyano ve yabancı dil konusunda da çok yetenekliydi. Çareviçin İngilizce öğretmenini Charles Sydney Gibbes’e âşıktı sanırım (Bkz. Dipnot 43, s. 137).

*Çar ve çocuklarının Tobolsk'taki tutsaklıklarından kalan son fotoğraf
(Nisan 1918).*

kadar bizlerle hiç bu kadar ilgilenmemiş, hiç bu kadar iyi davranmamışlardı. Bu harika iman, bu müthiş huzur hepimizin üzerini kaplıyor.

Saat on bir buçukta hizmetkârlar büyük salonda toplandılar. Majesteler ve Marya Nikolayevna kendilerinden izin istedi. İmparator bütün erkekleri kucaklayıp öptü, imparatoriçe de bütün kadınları. Hemen hemen herkes ağlıyordu. Majesteleri kendi dairelerine çekildi; bizler de kendi odalarımıza indik.

Saat üç buçukta avluya arabalar geldi. Berbat birer *tarantass** bunlar. İçlerinden birinin üstü kapalı. Avlunun arkasında biraz saman bulduk; bunu arabaların içine, yere serptik. İmparatoriçenin arabasına da yere bir şilte serdik.

* Bunlar köylüler tarafından kullanılan, sazdan yapılmış büyük bir sepetin yay vazifesi gören iki uzun sopa üzerine konmasıyla oluşturulmuş arabadır. Oturulacak koltuk yoktur; içine ya oturulur ya da yatılır. (P.G.)

Saat dörtte Majestelerinin katına çıktık; tam da o sırada Aleksey Nikolayeviç'in odasından çıkıyorlardı. İmparator, imparatoriçe ve Marya Nikolayevna bizden izin istediler. İmparatoriçe ve grandüşesler ağlıyor, imparator sakın gibi ve her birimize cesaret verici bir şeyler söylüyor; bizleri kucaklıyor. İmparatoriçe benimle veda ederken aşağı inmeyip Aleksey Nikolayeviç'in yanında kalmamı rica ediyor. Ben de yatağında gözyaşı döken çocuğun yanına gidiyorum.

Birkaç dakika sonra arabaların hareket ettiğini duyuyoruz. Grandüşesler kendi dairelerine gidiyorlar; kardeşlerinin kapısının önünden geçerken hüngür hüngür ağlıyorlar.

27 Nisan, Cumartesi. – İmparatoriçeyi ilk menzile götüren arabacı Marya Nikolayevna'nın yazdığı bir notu getiriyor: Yollar çökmüş, koşullar son derece kötü. İmparatoriçe bu yolculuğa acaba nasıl katlanacak? Hepsi için çok kaygılıyız.

28 Nisan, Pazar. – Albay Kobylinski bütün yolcuların Cuma akşam saat dokuz buçukta Tyumen'e vardıklarını bildiren bir telgraf aldı.

Büyük salona "bir sahra kilisesi" kuruldu; kutsanmış bir mihrap olduğuna göre, papaz ayin yaptırabilecek.

Akşamleyin Tyumen'den yola çıktıktan sonra gönderilen ikinci bir telgraf ulaştı: "Seyahatimiz iyi geçiyor. Küçük ne halde? Tanrı sizinle olsun!"

29 Nisan, Pazartesi. – Çocuklar imparatoriçenin Tyumen'den gönderdiği bir mektup aldılar. Yolculuk çok kötü geçmiş. Nehirleri geçerken atlar göğüslerine kadar suya gömülmüş. Birkaç defa tekerlekler kırılmış.

1 Mayıs, Çarşamba. – Aleksey Nikolayeviç kalktı. Nagorni onu tekerlekli koltuğuna kadar taşıdı; güneşte gezdirildi.

2 Mayıs, Perşembe. – Tyumen'den ayrıldıklarından beri hiç haber alamadık. Neredeler? Salı günü Moskova'ya varmış olmaları gerekirdi!

3 Mayıs, Cuma. – Albay Kobylinski yolcuların Yekaterinburg'da durdurulduğunu bildiren bir telgraf aldı. Acaba ne oldu?

4 Mayıs, Salı. – Çok hüznü bir Paskalya arifesi yaşıyoruz. İçimiz daralıyor.

5 Mayıs, Pazar. – Paskalya. Hâlâ haber yok.

7 Mayıs, Salı. – Çocuklar sonunda Yekaterinburg'dan bir mektup aldılar; herkesin sağlığının yerinde olduğu bildiriliyor ama Yekaterinburg'da niye tutuldukları söylenmiyor. Satır aralarına o kadar büyük endişeler sıkışmış ki!

8 Mayıs, Çarşamba. – Majesteleriyle beraber yola çıkan muhafız subaylarımız ve askerlerimiz Yekaterinburg'dan geri döndü. İmparatorun treninin Yekaterinburg'a gelmez Kızıl muhafızlar tarafından sarıldığını ve imparator, imparatoriçe ve Marya Nikolayevna'nın İpatiyev Evi'ne* hapsedildiklerini, Prens Dolgoruki'nin hapse atıldığını, kendilerinin de iki gün tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakıldıklarını söylediler.

11 Mayıs, Cumartesi. – Albay Kobylinski uzaklaştırıldı; artık Tobolsk Sovyeti'ne bağlıyız.

17 Mayıs, Cuma. – Muhafız askerlerimiz yerine bizi de almaya gelen Komiser Rodiyonov tarafından Yekaterinburg'dan Kızıl Muhafızlar getirildi. General Tatişçev'le ben, yola çıkışımızı olabildiğince ileri atmak istiyoruz ama grandüşesler anne-babalarına bir an önce kavuşmak için öyle acele ediyorlar ki isteklerine karşı koyabilecek manevi hakka sahip olmadığımızı düşünüyoruz.

* Kentin zengin mülk sahiplerinden birinin evi. (P.G.)

18 Mayıs, *Cumartesi*. – Akşam duası. Komiserin emriyle papaz ve rahibeler soyulup arandılar.

19 Mayıs, *Pazar*. – İmparatorun isim günü. Yarın yola çıkacağımız kesinleşti. Komiser papazın gelmesine izin vermiyor; grandüşeslerin geceleyin kapılarını kapatmasını yasakladı.

20 Mayıs, *Pazartesi*. – Saat on bir buçukta evden çıktık ve *Rouss* adlı gemiye bindik. Sekiz ay önce Majesteleriyle birlikte hepimizi yine aynı gemi getirmişti. Bizimle birlikte gelmesine izin verilen Barones Buxhoeveden bizimle buluştu. Saat beşte Tobolsk'tan ayrıldık. Komiser Rodiyonov, Aleksey Nikolayeviç ile Nagorni'yi kendi kamerasına kilitledi. İtiraz ettik: Çocuk hasta ve doktorun da her an yanına gidebilmesi gerekir.

22 Mayıs, *Çarşamba*. – Sabahleyin Tyumen'e vardık.

XXI

Yekaterinburg; 16 Temmuz 1918'i 17 Temmuz 1918'e Bağlayan Gece İmparator Ailesinin Ölümü

22 Mayıs'ta Tyumen'e geldiğimizde hiç durmadan, bizi Yekaterinburg'a götürecek olan özel trene çok sayıda muhafız eşliğinde teslim edildik. Öğrencimle trene adım atacakken ikimizi ayırdılar, beni bütün öteki vagonlar gibi askerlerin nöbet tuttuğu dördüncü sınıf bir vagona götürdüler. Geceleyin Yekaterinburg'a ulaştık ve gara biraz uzakta durduk.

Sabahleyin saat dokuza doğru trenimizin yanına çok sayıda atlı arabanın dizildiğini gördük; dört kişinin çocukların vagonuna doğru gittiğini gördüm. Aradan birkaç dakika geçti, sonra Aleksey Nikolayeviç'in hizmetinde olan bahriyeli Nagorni, kucağında hasta çocukla pencerenin önünden geçti; Nagorni'nin arkasından elleri kolları bavullar ve çeşit çeşit eşya dolu grandüşesler yürüyordu. Çıkmak istedim ama nöbetçi sertçe vagona doğru geri itti.

Yeniden pencereye gittim: Tatyana Nikolayevna en arkadaydı, kucağında küçük köpeği vardı ve kahverengi ağır bir bavulu zar zor sürüklüyordu; yağmur yağıyordu ve her adımda çamura battığını görüyordum. Nagorni

yardım etmek istedi ama komiserlerden biri sert bir biçimde geri itti. Birkaç dakika sonra atlı arabalar çocukları kente götürmek üzere yola çıktı. Yanlarında bu kadar yıl geçirdiğim kişileri asla bir daha göremeyeceğimden hiç şüphe etmiyordum! Gelip bizi de alacaklarını ve kısa sürede buluşacağımızı sanıyordum.

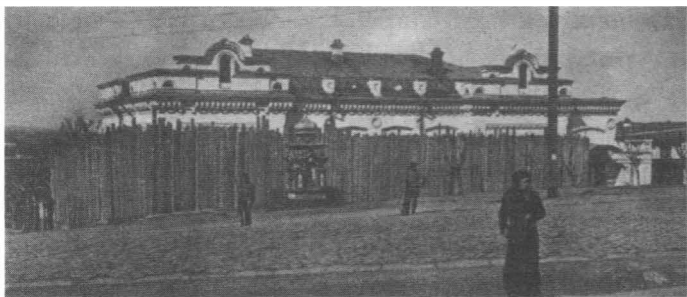
Ancak saatler gelip geçti. Trenimiz gara çekildi; General Tatişçev, Kontes Hendrikova ve Matmazel Schneider'in götürüldüğünü gördüm. Kısa bir süre sonra imparatoriçenin oda hizmetkârı Volkov, baş aşçı Haritonov, uşak Trup ve 14 yaşındaki aşçı yamağı küçük Leonid Sednev'i gelip aldılar. Daha sonra kurtulabilen⁹¹ Volkov ve canı bağışlanan küçük Sednev dışında o gün götürülenlerden hiç kimse Bolşeviklerin elinden canlı kurtulamadı.

Hâlâ bekliyorduk. Ne oluyordu? Neden gelip bizi de almıyorlardı? Kafanızdan bin bir türlü varsayım geçiyordu; saat beşe doğru bizi Tobolsk'ta teslim alan Komiser Rodiyonov vagonumuza girdi ve "artık bize ihtiyaç olmadığını" ve "serbest olduğumuzu" bildirdi.

Serbest mi? Nasıl olur? Bizleri ayırıyorlar mı? Öyleyse her şey bitti. O zamana kadar bizi ayakta tutan heyecanın yerini derin bir umutsuzluk aldı. Ne yapacaktık? Ne edecektik? İçimiz karardı!

Bolşevik komiserlerin hayatımızı kurtaracak böyle bir tercihi neden yaptıklarını bugün dahi anlayamıyorum. Örneğin Kontes Hendrikova'yı hapse atmak ama onun gibi imparatoriçenin nedimesi olan Barones

91 Aleksey Andreyeviç Volkov (1859-1929) ordu saflarından ayrılıp Romanovların hizmetine girmişti. Eylül 1918'de Perm'de idam edileceken kaçmayı başardı; hatıraları 1928 yılında Payot Yayınevi tarafından şu adla yayımlandı: *Souvenirs d'Alexis Volkov, valet de chambre de la tsarine Aleksandra Fedorovna*. Gilliard gibi o da Berlin'deki Anastasya'nın sahtekârın teki olduğunu söylemişti.

Yekaterinburg'daki İpatiyev Evi (1918).

Buxhoeveden'i serbest bırakmak neden? Neden onları hapsedtiler de bizi etmediler? İsimleri ya da vazifeleri mi karıştırdılar? Tam anlamıyla sır!

Ertesi gün ve daha sonraki günler meslektaşımla beraber İngiltere* ve İsveç konsoloslarını ziyaret ettik, Fransız konsolosu yerinde yoktu: Hapse atılanlara bir yolunu bulup, ne pahasına olursa olsun yardım etmek gerekiyordu. İngiltere ve İsveç konsolosları bu yolda girişimlerde bulunulduğunu ve yakında tehlikeli bir durum bulunmadığına inandıklarını söyleyerek bizi yatıştırdılar.

İpatiyev Evi'nin önünden geçtim; kalasları yan yana çakarak yapılan ve evi çepeçevre saran ahşap duvarın üstünden pencerelerin üstleri görülebiliyordu. Eve girebileceğim umudunu hâlâ kaybetmemiştim; çünkü hasta çocuğu ziyaret etmesine izin verilen Dr. Derevenko, Dr. Botkin'in, muhafız komutanı Komiser Avdiyev'den imparator adına yanlarına gitmeme izin verilmesini istediğini duymuştu. Avdiyev bu konuyu Moskova'ya danışacağını söylemişti. Bu arada ben ve arkadaşlarım, kentte kendine

* Kendi güvenliğini tehlikeye atmak pahasına Bolşevik yetkililerle açıkça mücadele etmekten çekinmeyen İngiltere elçisi Mösyö Thomas Preston'a gösterdiği cesareten dolayı minnettarım. (P.G.)

kalacak bir yer ayarlayan Dr. Derevenko dışında hepimiz, bizi buraya getiren dördüncü sınıf vagonunda kalıyorduk. Bu vagona bir aydan daha fazla bir süre kalacaktık!

26 Mayıs'ta Yekaterinburg'un da yer aldığı Perm hükümeti arazisini hemen terk etmemiz ve Tobolsk'a geri dönmemiz emredildi. Hepimizi bir arada tutmak ve gözetimi kolaylaştırmak için bize tek bir belge verildi. Ama tren seferleri yapılamıyordu, Rus ve Çek* gönüllülerin Bolşeviklere karşı başlattığı hareket hızla yayılıyordu; demiryolu acilen Tyumen'e sevk edilen askerlere ayrılmıştı sadece. Bu da yeni bir mehil demekti.

İpatiyev Evi'nin önünde Dr. Derevenko ve Mösyö Gibbes ile beraber bütün bir gün bekleyerek geçirdik; çok sayıda Kızıl Muhafız'la çevrili iki atlı arabanın durduğunu gördük. İlk arabada grandüşeslerin ayak işlerini yapan hizmetkâr İvan Sedniyev'in iki muhafız arasında oturduğunu görünce çok heyecanlandık. Nagorni ikinci arabaya yaklaştı. Arabanın kenarına dayanıp marşbiyeye bastı ve kafasını kaldırdığında birkaç adım ötesinde uçumuzün kıpırdamadan durduğunu gördü. Birkaç saniye gözünü bize dikti ama orada olduğumuzu açığa vuracak tek bir hareket bile yapmadan arabaya oturdu. Arabalar hareket etti ve hapishane yoluna girdiklerini gördük.

* Mayıs 1918'de Kerenski'nin desteğiyle gelişme gösteren (eski savaş mahkûmları, gönüllülerden oluşan) Çekoslovak kuvvetleri artık iki tümenen oluşuyordu ve Samara'dan Vladivostok'a kadar Trans-Sibirya Demiryolu boyunca yerleşmişlerdi; bu kuvvetlerin Fransa'ya geçirilmesi için hazırlıklar sürüyordu. Bu tümenlerin Avrupa'da İttifak kuvvetlerine katılmasını engellemek isteyen Alman Büyük Genelkurmayı Bolşeviklere baskı yapıp bu kuvvetlerin silah bırakmasını sağlamak istedi. Bolşevikler ultiमतom verdi ama Çekler kabul etmeyince Bolşevik birliklerle çatışma patlak verdi. Rus gönüllülerden oluşan kuvvetler kısa sürede Çekoslovak birliklerine katıldı. İşte Omsk'la başlayıp kısa sürede Sibirya'nın bütünü sarı hareketin kökeni budur. (P.G.)

Bu iki cesur çocuk kısa bir süre sonra kurşuna dizildi: Bütün suçları, Bolşevik komiserler Aleksey Nikolayeviç'in hasta yatağına asılı kutsal resimlere takılmış olan ince altın zinciri aldıklarında kapıldıkları öfkeyi gizleyememeleriydi.

Birkaç gün daha geçti, Dr. Derevenko'dan benimle ilgili Dr. Botkin tarafından yapılan talebin reddedildiğini öğrendim.

3 Haziran günü vagonumuzu Rusya'dan Sibirya'ya yiyecek bir şeyler bulmak üzere gelen aç insanları taşıyan sayısız katardan birine bağladılar; Tyumen'e doğru yola çıktık ve çeşitli maceralar yaşadıktan sonra, 15 Haziran'da son durağımıza vardık. Tyumen'e vardıktan birkaç saat sonra, kendim ve arkadaşlarım için zorunlu izin kâğıdını almak üzere gittiğim Bolşevik Genelkurmayı tarafından tutuklandım. Sadece tesadüf eseri diyebileceğim gelişmeler sayesinde akşamleyin serbest bırakıldım ve kader arkadaşlarımla beni beklediği vagona geri döndüm. Tarif edilemeyecek kaygılarla boğuştuğumuz günler yaşadıktan sonra, bir rastlantı sonucu orada olduğumuz anlaşıldı. Tyumen garını tıka basa dolduran mülteci kalabalığı arasında hiç dikkat çekmediğimiz için kurtulmuş olabiliriz.

20 Temmuz günü Beyazlar (anti-Bolşevik kuvvetlere böyle deniyordu) Tyumen'i ele geçirdiler ve bizleri az daha öldürecek olan gözü dönmüşlerin elinden kurtardılar. Birkaç gün sonra gazeteler Yekaterinburg sokaklarına yapıştırılan resmi duyuruyu yayımladı; sabık Çar Nikolay Romanov hakkında verilen idam cezası 16 Temmuz'u 17 Temmuz'a bağlayan gece infaz edilmiş ve imparatoriçe ve çocuklar güvenli bir yere nakledilmişlerdi.

Nihayet 25 Temmuz günü, Yekaterinburg da düştü. Ulaşım imkânları yeniden tesis edilir edilmez (çok uzun

sürdü çünkü demiryolu çok zarar görmüştü) Mösyö Gibbes ve ben imparator ailesini ve Yekaterinburg'da kalmış olan arkadaşlarımızı aramaya koyulduk.

Geldiğimizden iki gün sonra ilk defa İpatiyev Evi'ne adım attım. İlk katta hapsedildikleri odaları dolaştım; tarif edilemeyecek kadar karışıktı odalar. Buralarda yaşamış olanlardan geriye hiçbir iz kalmamasına çalışıldığı görülüyordu. Sobalardan alınan küller tepe tepe dizilmişti. Diş fırçası, firkete, düğme vb. gibi yarı kömürleşmiş sıradan eşyalar göze çarpıyordu; küllerin ortasında, karmış fildişi sapında imparatoriçenin adının başharflerinin, yani A. Ⓢ. (Aleksandra Fyodorovna)* harflerinin görüldüğü bir saç fırçasının ucunu buldum. Mahpusların başka bir yere nakledildiği doğru olsa, en elzem kişisel bakım eşyalarını bile yanlarına alamadan alelacele, oldukları gibi götürülmüş olmaları gerekirdi.

Duvar da Majestelerinin odasında pencere doğramalarında birinin üzerinde imparatoriçenin gözde işareti olan *savastikayı* ** gördüm; imparatoriçe uğur getirsin diye her tarafa bu işareti çizirdi.⁹² Benim bulduğum *savastikayı* kurşunkalemle çizmişti ve altına İpatiyev Evi'ne hapse-

* Yunancadaki Ⓢ harfi *thêta* diye bilinse de, *th*'dan çok *f* sesine benzer; Fransızcada bu sesin tam karşılığı yoktur. (P.G.)

** *Savastika* (*Svastika*): uçları sola doğru kıvrık, kolları eşit uzunlukta bir haçtır [gamalı haç]; Hindistan'da dini bir simgedir. Haçın uçları güneşin hareketi doğrultusunda, yani sağa doğruysa, bu işarete *savastika* denilir. (P.G.)

92 Haçın uçları sağa kıvrık olan bu simge, Avrupa'da Nazizim tarafından benimsenmişse de gerek dekoratif gerek dini anlamda, zaman içinde birçok kültürde yer alan çok eski bir simge olduğunu unutmamak gerekir. Çariçenin çizdiği ve defterlerinin kabını da süsleyen *savastika* ya da uçları sola kıvrık *savastika* Hinduizmde yıkım simgesiydi, buna karşılık uçları sağa kıvrık olan *savastika* iyilik simgesiydi. Ne var ki İngiltere başta olmak üzere Avrupa'da *savastika* uğur olarak kullanılıyordu.

dildikleri gün olan 17/30 Nisan tarihini düşmüştü. Aynı işaret, altında hiçbir tarih olmadan ya kendisi ya da Aleksey Nikolayeviç'in yatağının yüksekliğinde, duvar kâğıdı üzerinde de görülüyordu. Çok aradım ama onlara ne olduğuna ilişkin en ufak bir bilgi bile bulamadım.

Ardından aşağı kata indim; bu katın büyük bölümü bodrum kat gibiydi. Öldürüldükleri yer olduğunu sandığım (hâlâ bir şüphem vardı) odaya girdiğimde çok heyecanlıyım. Anlatılamayacak kadar uğursuz bir hava vardı. Buraya ışığın girebildiği tek yer insan boyu yüksekliğinde bir duvara açılan, parmaklıklılı bir pencereydi. Duvarlarda ve yer döşemesinde süngü darbeleri ve kurşun izleri vardı. Rezil bir cinayet işlendiği ve birçok kişinin canından olduğu hemen anlaşılıyordu. Evet, ama kimdi ölenler? Kaç kişi ölmüştü?

İmparatorun öldüğüne ikna olmuş gibiydim, ama imparatoriçenin ölmediğinden emin değildim. Tobolsk'tayken Komiser Yakovlev imparatoru götürmek için geldiğinde imparatoriçenin en tehlikeli noktaya kendini attığını görmüştüm. Saatlerce acı çektikten, umutsuzca mücadele ettikten sonra, bir eş ve anne olarak yaşadığı duyguları bir kenara bıraktığını görmüştüm; ölümü kabullenmiş ve yaşamını tehlikede hissettiği kocasının peşinden gitmeye karar vermiş, hasta çocuğunu bile bırakmıştı. Evet, olmayacak şey değil bu; her ikisi de bu hayvanların kurbanı oldu galiba. Peki, ama çocuklara ne oldu? Onlarda mı katledildi? Buna inanamıyordum. Bütün varlığımla isyan ediyordum bu fikre. Ama gördüğüm her şey çok sayıda kurban olduğunu kanıtlıyordu. O halde kimdi ölenler?

Ertesi günden itibaren Yekaterinburg'da, civarda, manastırda ufakık bir delil bile bulmayı umut ettiğim her yerde aramaya başladım. İpatiyev Evi'nde, ayın 14'ü Pa-

zar günü, yani o korkunç geceden iki gün önce bir ayın yöneten Peder Storojev'le görüştüm. Ne yazık ki o da pek umutsuzdu.

Soruşturma çok yavaş ilerliyordu. Çok zor koşullarda başlamıştı zaten. Çünkü 17 ile 25 Temmuz arasında Bolşevik komiserler işledikleri cinayetin neredeyse bütün izlerini yok edebilmişlerdi. Yekaterinburg Beyazlar'ın eline geçer geçmez, askeri yetkililer İpatiyev Evi'nin çevresine nöbetçi yerleştirdiler ve adli soruşturma açıldı; ama her şey o kadar ustaca birbirine karıştırılmıştı ki bir şeyler bulmak çok zordu.

Yekaterinburg'un 20 verst [yak. 21 km] kuzeybatısında yer alan Koptyaki köyünden birkaç köylünün tanıklığı son derece önemliydi: 16 Temmuz'u 17 Temmuz'a bağlayan gece Bolşeviklerin köylerinin yakınındaki ormanda bir açıklığı işgal ettiklerini ve birkaç gün burada kaldıklarını söylemişlerdi. Terk edilmiş bir maden kuyusunun kenarında buldukları eşyayı getirmişlerdi; bunun biraz uzağında da büyük bir odun yığını olduğunu gösteren izler varmış. Subaylar söylenilen açıklığa gittiklerinde, köylülerin getirdikleri eşya gibi yine imparator ailesine ait olduğu anlaşılan başka eşya da buldular.

Soruşturma Yekaterinburg mahkemesi üyesi İvan Aleksandroviç Sergeyev'e verildi. Soruşturma olağan seyrinde devam ediyordu ama çok büyük güçlüklerle karşılaşılıyordu. Sergeyev gün geçtikçe ailenin bütün üyelerinin öldüğünü kabul etmeye yanaşıyordu. Ne var ki tek bir ceset dahi bulunamamıştı; tanıklığına başvuru-
lan kişilerin ifadeleri, imparatoriçeyle çocukların başka bir yere nakledildiği varsayımını güçlendiriyordu. Daha sonra anlaşılabacağı üzere bu kişilerin ifadeleri, yapılacak araştırmaların yanlış yollara girip başarısız olmasını sağ-

lamak amacıyla kasten Yekaterinburg'da bırakılmış olan Bolşevik ajanlardan kaynaklanıyordu. Sergeyev çok değerli olan vaktini yanlış izler üzerinde harcadığını, yanlış yolda ilerlediğini çok sonra fark ettiğine göre, bu kişiler amaçlarına kısmen de olsa ulaşmışlardı.

Haftalar geçip gitti, yeni hiçbir bilgi edinilemedi. Yekaterinburg'da yaşam çok pahalı olduğu için Tyumen'e geri dönmeye karar verdim. Ama yola çıkmadan önce Sergeyev'den soruşturmada herhangi önemli bir adım atıldığında derhal bana haber vereceği sözünü de aldım.

1919 Ocak ayında, Rus BGK'sinde Fransız askeri misyonu başyken Mogilev'de tanıdığım General Janin'den bir telgraf aldım.⁹³ Beni Fransa'nın Amiral Kolçak⁹⁴ hükümeti nezdinde görevlendirmek istediği askeri misyon şefi ve Sibirya müttefik kuvvetler başkomutanı olarak görev yaptığı Omsk'a davet ediyordu. * Birkaç gün sonra Tyumen'den ayrıldım ve çok heyecanlı bir seyahat sonunda, 13 Şubat günü Omsk'a vardım.

93 Maurice Janin (1862-1946). 1933 yılında Payot Yayınları'nda *Ma mission en Sibérie (1918-1920)* [*Sibirya'daki Görevim (1918-1920)*] adlı kitabı yayımlandı.

94 Aleksandr Vasiliyeviç Kolçak (d. 1874). 1916 yılında Karadeniz Donanması'na komuta etmişti. Başlıca karşı devrimci şeflerden biri halini alan bu acımasız amiral, Sibirya'da gerçek bir askeri diktatörlük kurdu. 1920 yılı başında firar etti ama Bolşevikler tarafından İrkouts'k'ta bulunup öldürüldü.

* Müttefikler Sibirya'da ortaya çıkan anti-Bolşevik hareketten faydalanmaya ve orada bulunan Çekoslovak birlikleri kullanmaya karar vermişlerdi. Bu amaçla Volga boyunca Alman Bolşevik birliklere karşı yeni bir cephe oluşturmak, güçleri bölmek ve Brest-Litovsk Antlaşması'yla serbest kalan Alman kuvvetlerin bir bölümünü durdurmak istemişlerdi. Fransa ve İngiltere'nin Sibirya'ya sivil ve askeri misyon göndermesinin nedeninde işte bu karar yatıyordu. Omsk'taki anti-Bolşevik hükümetin başında da Amiral Kolçak vardı.

Amiral Kolçak imparator ailesinin ortadan kalkması konusunda sürdürülen soruşturmanın tarihsel açıdan ne kadar önemli olduğunu fark etti ve elde edilen sonuçlarla özellikle ilgilenmeye başladı; Ocak ayında General Diederichs'i Yekaterinburg'a gidip yapılan soruşturma dosyalarını ve bulunan bütün eşyaları getirmekle görevlendirdi. 5 Şubat günü "özel önem taşıyan işler sorgu hâkimi" Nikolay Alekseyeviç Sokolov'u çağırdı ve soruşturmanın akıbetini öğrenmesini istedi.⁹⁵ İki gün sonra Nikolay Alekseyeviç Sokolov, Sergeyev'in başlattığı çalışmayı sürdürmekle görevlendirildi.

Mösyö Sokolov'la o sırada tanıştım. Daha ilk görüşmemizde kararını vermiş olduğunu, artık hiçbir umudu kalmadığını anladım. Bense böyle bir vahşete hâlâ inanamıyordum.

"Peki ya çocuklar? Ya çocuklar? diye bağırdım.

– Çocuklar mı? Onlar da anne-babalarıyla aynı kaderi paylaştı. Benim en ufak bir şüphem bile yok.

– Peki ama ya cesetler?

– Ormandaki açıklıkta arayacağız, olayın anahtarı orada, Bolşevikler *üç gün üç gece* birkaç parça elbiseyi yakmak için orada kalmış olamazlar."

Ne yazık ki, sorgu hâkiminin vardığı sonuçlar Perm'de yakalanan ve baş katillerden biri olan Pavel Medvedev'in ifadesiyle kısa bir süre sonra teyit edilecekti. Sokolov Omsk'ta olduğu için, Medvedev'i Sergeyev 25 Şubat günü Yekaterinburg'da sorguladı. Pavel Medvedev, im-

95 1882'de doğan Sokolov, Beyazlar'ın yenilgisinden sonra Fransa'ya yerleşti (Loir-et-Cher), hasta ve parasızdı; 1924'te, ölmeden önce, *Enquête judiciaire sur l'assassinat de la famille impériale russe* [Rus İmparatorluk Ailesinin Katledilmesi Konusunda Yapılan Adli Soruşturma] adlı kitabını tamamladı. Bu kitap Payot Yayınları tarafından yayımlandı.

Dr. Botkin.

parator, imparatoriçe ve beş çocuğun, Dr. Botkin ve üç hizmetkârın 16 Temmuz'u 17 Temmuz 1918'e bağlayan gece İpatiyev Evi'nin bodrumunda öldürüldüklerini kesin olarak kabul etti; cesetleri ne yaptıkları konusunda hiçbir bilgi veremedi ya da vermek istemedi.

Birkaç gündür Mösyö Sokolov'la beraber çalışıyorum; Mösyö Sokolov, Sergeyev tarafından başlatılan soruşturmaya yerinde devam etmek üzere Yekaterinburg'a gitti.

Amiral Kolçak tarafından özel görevle gönderildiği Vladivostok'tan geri dönen General Diederichs, 1919 Nisan ayında Mösyö Sokolov'la buluştu ve çalışmalarında yardım etmeye başladı.⁹⁶ Böylece, soruşturma hızla ilerlemeye başladı. Yüzlerce kişi sorgulandı; kar kalkar kalkmaz da Koptyaki köylülerinin imparator ailesine ait eşyalar buldukları açıklıkta çalışılmaya başlandı. Maden

⁹⁶ Mihail Konstantinoviç Diederichs (1874-1938) bu görev vesilesiyle tutsak Romanovların yanlarında olan mücevherleri bulup getirebileceğini umut ediyordu.

kuyusu boşaltıldı ve en dibine kadar incelendi. Açıklıkta-ki toprağın ve küllerin bir bölümü elekten geçirildi, çevredeki arazi dikkatle incelendi. İki büyük odun yığınının yeri tespit edildi ve başka bir noktaya da odun yığıldığı, yani üçüncü bir noktada da ateş yakıldığı aşağı yukarı kesinleşti. Yöntem dahilinde yapılan bu araştırmalar, kısa sürede son derece önemli keşifler yapılmasını sağladı.

Mösyö Sokolov başladığı çalışmaya kendini bütünüyle verdi, müthiş bir sabır ve yorulmak bilmez bir bağlılıkla çalıştı ve övgüye layık bir yöntem kullanıp cinayetin bütün koşullarını birkaç ayda belirleyebildi.⁹⁷

-
- 97 Sokolov kurbanlardan hiçbir iz bulamasa da yaptığı soruşturma uzun zaman temel alındı. Bunun en başta gelen nedeni Sovyetler'in konunun üzerini örtmesi ve Yekaterinburg'un askeri ve sınai nedenlerle yabancılara yasaklanmış olmasıydı; yeni soruşturmalar yapılamıyordu. 1970 yılı civarında Tom Mangold ve Anthony Summers adlı iki Britanyalı Dan Brown'a layık bir senaryo oluşturdular. Buna göre Bolşevikler Almanlara yaranmak için çariçe ve kızlarını öldürmemişler, çarı ve oğlunu kurşuna dizmişler ve II. Nikolay'ın başını Moskova'ya göndermekte tereddüt etmemişlerdi! 1977 yılında, o zamanlar KGB'nin başında olan Yuri Andropov, yine aynı dönemde Sverdlovsk, başka deyişle Yekaterinburg parti sekreteri olan Boris Yeltsin'e kutsal bir yer olarak ziyaret edilmeye başlanan İpatiyev Evi'ni yerle bir etmesini emretti. Kısa bir süre sonra, bu sefer senaryo yazarı Gueli Riyabov ve bilim insanı Aleksandr Avdonin kendi başlarına yeniden başlattılar soruşturmayı. Romanovların katillerinin başındaki Yakov Yurovski'nin oğluna ulaşip Yurovski tarafından kaleme alınmış bir raporu okudular; bu sayede olay yeri olarak tespit ettikleri bir noktadan 1979 yılında çeşitli kemikler çıkardılar. Ama bulduklarından kimseye söz etmediler; Riyabov, II. Nikolay'ın olduğunu iddia ettiği bir kafatasını da yanına almış, hatta bu kafatasını... yatağının altında saklamış. Birkaç yıl sonra, bu sefer de ünlü oyun yazarı Edvard Radzinski, Yurovski'nin özenle kaleme aldığı raporu arşivlerde bulup okudu. 1989'da Riyabov ve Radzinski konuyla yeniden ilgilenmeye karar verdiler ve yedi Romanov, doktor Botkin ve üç hizmetkârın Yekaterinburg'da öldüklerine dair bu belgeyi basınla paylaştılar. Sonunda, 1991 yılında yapılan kazılar, ardından gerçekleştirilen genetik incelemeler sayesinde on bir kurbandan dokuzunun kalıntıları belirlenebildi. Aleksey ile Marya'nın kalıntıları ise ancak 2007 yılında bulunabildi.

Soruşturma Sonunda Belirlenen Cinayet Koşulları

Okuyacağınız sayfalarda imparator ailesinin hangi koşullarda katledildiklerini soruşturma dosyası ve tanık ifadelerine dayanarak aktaracağım. Bu belgeler elyazması altı kalın ciltten oluşuyor; ben bu belgelerden artık ne yazık ki hiçbir şüphenin kalmadığı söz konusu içler acısı olayın ana çizgilerini vermekle yetineceğim. Bu belgeleri okuyan kişinin edindiği ilk izlenim korkunç bir kâbus oluyor; olayın dehşetini hafifletmek hakkına sahip olmadığımı düşünüyorum.

1918 yılında Nisan ayının ortalarına doğru, Moskova merkez yürütme komitesi başkanı Yakov Sverdlov⁹⁸ imparator ailesinin başka bir yere nakledilmesi için Komiser Yakovlev'i Tobolsk'a gönderdi. Yakovlev imparator ailesini Moskova'ya ya da Petrograd'a getirmekle görevlendirilmişti. Yapılan soruşturmada tespit edildiği gibi, üstlendiği görevi yerine getirirken üstesinden gelmesi gereken bir dirençle karşılaştı. Bu direnmenin merkezi Yekaterinburg'da bulunan Ural Bölgesi Yönetimi'ydi. Ya-

⁹⁸ 1885'te Yahudi bir ailede dünyaya gelen Yakov Mihailoviç Sverdlov, Bolşevizmin önde gelen kişilerindendi. 1918 yılında kurucu meclisin lağvedilmesi ve Rusya'nın dünya çapında yaşanan çatışmadan çekilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ertesi yıl beklenmedik şekilde yaşamını yitirdi. Yekaterinburg kenti, 1914 ile 1991 yılları arasından "Sverdlovsk" adıyla bilindi.

kovlev imparator ailesini naklederken yolda pusu kurup aileyi kaçırmayı planlamışlardı; elbette ki Yakovlev'in bundan haberi yoktu. Ancak kesinleşen bir nokta, bu tasarının Moskova tarafından gizlice onaylanmış olduğuydu. Ne var ki, çarın kaçırılmaması için Sverdlov'un Yekaterinburglu komiserlerle anlaşmış olması daha muhtemeldi. Ne olursa olsun imparatorun Yekaterinburg'a alınması doğaçlama gelişmişti. Tüccar İpatiyev tam iki günde evinden çıkartıldı ve ikinci kat pencerelerine kadar yükselen, kalaslardan sağlam bir çevre duvarı inşa edildi.

İmparator, imparatoriçe, Grandüşes Marya Nikolayevna, Dr. Botkin ve üç hizmetkâr, yani imparatoriçenin oda hizmetkârı Anna Demidova, imparatorun oda hizmetkârı Çemodurove grandüşeslerin ayak işlerini yapan hizmetkâr İvan Sednev 30 Nisan günü buraya getirildiler.

Başta nöbetçiler rastgele seçilen ve sık sık değiştirilen askerlerden oluşuyordu. Daha sonra, sadece Sissert Fabrikası ve Zlokazov Biraderler İmalathanesi işçilerinden oluştu. Başlarında "özel tahsis evi" komutanı Komiser Avdiyev vardı. İpatiyev Evi belgelerde "özel tahsis evi" olarak geçiyordu.

Mahpusların yaşam koşulları Tobolsk'takinden çok daha kötüydü. Avdiyev iflah olmaz ayyaşın tekiydi, kaba içgüdülerine teslim oluyor ve her gün emrindekilerle bir olup, muhafaza etmekle yükümlü olduğu kişileri aşağılamanın yeni yeni yollarını buluyordu. Yaşanan mahrumiyete katlanmak, bu kaba ve aşağılık kişilerin azarlarına boyun eğmek, getirdikleri kısıtlamalara, gelip geçici isteklerine itaat etmek gerekiyordu.

Çareviç ve üç kız kardeşi 23 Mayıs'ta Yekaterinburg'a gelir gelmez anne-babaları tarafından beklendikleri İpatiyev Evi'ne götürüldüler. İleride kendilerini ne tür tehditler

beklediğini bilmeseler de müthiş üzüntülü olsalar da ayrı düştükleri günlerin acısının peşinden gelen bu buluşma herkesi çok sevindirdi.

Birkaç saat sonra Haritonov (baş aşçı), emektar Trupp (uşak), küçük Leonid Sednev (aşçı yamağı), General Tatişçev, Kontes Hendrikova, Matmazel Schneider ve Volkov (imparatoriçenin oda hizmetkârı) getirildi ve dosdoğru hapishaneye götürüldü.

Ayın 24'ünde Çemodurov hastalandı ve hapishane revirine nakledildi; revirde unutuldu ve mucize kabilinden ölmekten kurtuldu. Birkaç gün sonra Nagorni ile İvan Sednev de getirildi. Hapsedilen ailenin yanında olan birkaç kişi de hızla azalmaya başladı. Ne mutlu ki yanlarında hâlâ Dr. Botkin (sadakati hayranlık uyandırıyor) ve sadakatleri defalarca kanıtlanmış birkaç hizmetkâr da vardı: Anna Demidova, Haritonov, Trupp ve küçük Leonid Sednev. Müthiş acı çekilen o günlerde Dr. Botkin'in yanlarında olması hapiste tutulanları çok rahatlatmıştı; Dr. Botkin onlara gayet ihtimamlı davrandı, komiserler ile aile arasında aracılık etti, nöbetçilerin kaba davranışlarından korumaya çaba gösterdi.

İmparator, imparatoriçe ve çareviç Vosnesenski Sokağı ile meydana bakan köşe odada kalıyorlardı; dört grandüşes hemen yan odadaydılar ama odanın kapısı çıkarılmıştı. İlk geceler yatakları olmadığı için döşemenin üzerinde yattılar. Dr. Botkin salonda yatıyordu, imparatoriçenin oda hizmetkârı ise Vosnesenski Sokağı ile bahçenin köşesindeki odada yatıyordu. Öteki tutsaklarsa mutfğa ve bitişigindeki odaya yerleşmişlerdi.

Aleksey Nikolayeviç'in sağlığı, seyahatin verdiği yorgunluktan dolayı bozulmuştu; günün büyük kısmını yatarak geçiriyordu. Gezintiye çıkıldığında imparator bahçeye kadar kucağında taşıyordu.

Aile ve hizmetçiler kendileriyle aynı katta yaşayan komiserlerle birlikte yemek yiyorlardı; çoğu zaman sarhoş olan bu kaba adamlarla günün her saati iç içe yaşamak zorundalardı.

Evin etrafına kalaslardan ikinci bir duvar daha yapılmıştı; böylece ev gerçek bir hapishane kalesi halini almıştı. İçeride ve dışarıda muhafızlar bekliyordu, bahçeye ve binaya makineli tüfekler yerleştirilmişti. Komutanın odasında (girişte ilk oda) Komiser Avdiyev, yardımcısı Mochkine ve birkaç işçi kalıyordu. Muhafızların geri kalanı bodrumda yaşıyordu ama sık sık üst kata çıkıyor ve canları her istediğinde imparator ailesinin yaşadığı odaya dalıyorlardı.

Bununla beraber, mahpuslara din müthiş bir cesaret kaynağı oluyordu. Daha Tobolsk'tayken bile yakın çevrelerindekiilerin hayran kaldıkları o müthiş imanlarını hâlâ koruyorlardı; böylece acı çekerken bile güçlü ve huzurluydular. Daha o zamandan itibaren bu dünyadan hemen hemen kopmuş gibiydiler. İmparatoriçe ve grandüşeslerin sık sık ilahiler okudukları duyuluyordu; bu da muhafızları, ellerinde olmasa da, rahatsız ediyordu.

Ne var ki muhafızlar mahpuslarla temas ede ede insanlaştılar. Mahpusların ne kadar basit insanlar olduklarına şaşırdılar, yumuşak başlı olmaları kendilerini cezbetti, huzurlu, vakur havaları hepsini büyüledi; öyle ki hükmettiklerini sandıkları kişilerin kısa zamanda hâkimiyetine girdiler. Tanık olduğu bu ruh yüceliği karşısında sarhoş Avdiyev bile güçsüz kaldı; ne kadar alçakça davrandığını hissetti, ilk başlarda yabani birer hayvan gibi davranan bu insanlar, artık derin bir merhamet duyuyorlardı.

Yekaterinburg'daki Sovyet yetkilileri şunlardı:

a) Ural Bölge Konseyi, hemen hemen 30 üyeden oluşuyordu, başkanı da Komiser Beloborodov'du;

b) Beloborodov, Goloşçekin, Syromolotov, Safarov, Voykov vb. yanında birkaç başka üyeden daha oluşan bir tür yürütme kurulu olan Prezidyum;

c) “Karşı-devrim, spekülasyon ve sabotajla mücadele olağanüstü komisyonu”, halk arasındaki adıyla Çrezviçayka; merkezi Moskova’da bulunan bu komisyonun bütün Rusya’yı kapsayan dalları vardı.⁹⁹ Sovyet rejiminin temelini oluşturan, hayran olunacak bir örgüttü Çeka. Bu örgütün her bölümü doğrudan Moskova’dan emir alıyordu ve emirleri kendi imkânlarıyla yerine getiriyordu. Belirli bir düzeyde önem taşıyan her Çrezviçayka, kayıtsız şartsız bağlı bir gruba sahipti: Bu grup çoklukla Letonlardan, Çinlilerden ya da eski savaş mahpuslarından oluşuyordu, ama bunlar gerçekte gayet iyi para alan birer cellattı.

Avdiyev öteki komiserlerin, Prezidyum ve Çrezviçayka üyelerinin doğrudan denetimi altındaydı. Nitekim muhafızların mahpuslara karşı besledikleri duyguların değiştiğini fark etmekte gecikmediler ve köklü tedbirler almaya karar verdiler. Moskova da durumdan kaygılıydı; nitekim Beloborodov’un Yekaterinburg’dan Sverdlov ve (o sıralar Moskova’da bulunan) Goloşçekin’e gönderdiği telgraf bunu kanıtlamaktadır: “Syromolotov merkezin emirlerine göre işi örgütlemek için Moskova’ya gitti. Boşuna kaygılanmayın. Endişe edecek bir şey yok. Avdiev görevden alındı. Moşkin tutuklandı. Avdiyev’in yerine Yurovski getirildi. İçerideki muhafızlar değiştirildi, yerlerine yeni muhafızlar getirildi.”

Bu telgraf 4 Temmuz tarihli.

Nitekim aynı gün Avdiyev ve yardımcısı Moşkin tutuklanmış ve yerlerine Yahudi olan bir komiser, Yurovs-

⁹⁹ Başka deyişle Çeka, yani Bolşeviklerin kurduğu siyasi polis. Çarlık döneminin siyasi polisi olan Okhrana’nın yerini almıştı ve çok daha canice çalışıyordu.

ki¹⁰⁰ ve yardımcısı Nikulin getirilmişti. Muhafızlar artık sadece Rus işçilerden oluşuyordu; komşu evlerden birine, Popov Evi'ne yerleştirildiler.

Yurovski, Çrezviçayka cellatları arasından “seçilmiş” on adam getirdi yanında. O günden itibaren içerideki nöbet noktalarına bu kişiler yerleştirildi; ama dışarıdaki nöbet noktalarında hâlâ Rus muhafızlar bulunuyordu. “Özel tahsis edilmiş ev” artık Çrezviçayka'nın *müştemilatı* halini aldı; mahpusların yaşamı da artık çok uzun işkenceli bir yol oldu.

İmparator ailesinin öldürülmesine daha o zamanda Moskova'da karar verilmişti.¹⁰¹ Yukarıda aktardığımız telgraf bu kararın verilmiş olduğunu kanıtlıyor. Syromolotov “merkezin emirlerine göre işi örgütlemek için” Moskova'ya gitmişti. Goloşçekin'le beraber geri dönüp

100 Yakov Mihailoviç Yurovski 1878 yılında doğmuş, 1905 Devrimi'nden sonra Berlin'e sürülmüş ve Protestanlığı benimsemişti. Rusya'ya dönünce fotoğrafçılık yapmıştı. Çeka'da şevkle çalışan bu kişi, ömrünü Politeknik Müzesi müdürü olarak Moskova'da tamamlamıştı. 1938 yılında doğal nedenlerle ölmüştü, dolayısıyla Stalin'in Büyük Temizliği'nden kendini kurtarmıştı.

101 Bu karar sadece Sverdlov tarafından değil, (günümüz Rusyası'nda sorumluluklar boğuntuya getirilmek isteniyorsa da) Lenin tarafından da benimsenmişti. Moskova'da çarın yargılanması düşünülmüyordu, Troçki başsavcı olacaktı; ardından sadece Nikolay ile Aleksey'in idam edilmesine karar verildi. Çariçe ve kızlar hem (Aleksandra'nın yurttaşları) Almanları yatıştırmak hem de ileride müttefiklerle muhtemel bir değiş-tokuşta kullanmak üzere öldürülmeyeceklerdi. Yekaterinburg'un kısa sürede Beyazlar'ın eline geçeceği kesinleşince, beş kadının kentten çıkarılması güç olacağı için katliam kararı alındı; zaten bu işi Ural Sovyeti'ne bırakmak Moskova'nın daha işine geliyordu. Her halükârda “Lenin açısından Romanovların ortadan kaldırılması ülkeyi bütün öteki proletarya düşmanlarından temizlemek kadar doğal ve vazgeçilmezdi” (Nikolay Ross, *La Fin du dernier tsar*, L'Âge d'Homme, 2002). Ne var ki Beyazlar'ın hepsi de II. Nikolay'ın yeniden iktidar olmasına sıcak bakmıyordu; imparatoru ve ailesini Kızılar'a öldürtmek, Bolşevizmin barbarlığını dünyaya kanıtlayacağı için kendi çıkarlarına olabilirdi.

Sverdlov'un emir ve talimatlarını iletcekti. Bu arada Yurovski de hazırlanmaktadır. Birkaç gün atını alıp etrafı do-laştığı görülür; amacına uygun, kurbanların cesetlerini or-tadan kaldırabileceği bir yer aramaktadır. İşte aynı adam, bütün bunları yaptıktan sonra (akla hayale gelmeyecek bir kiniklikle) gelip çareviçi hasta yatağında ziyaret eder!

Birkaç gün geçer, Goloşçekin ve Syromolotov geri dö-nerler; her şey hazırdır.

14 Temmuz Pazar günü Yurovski bir papaz çağırır ve Peder Storojev'e birlikte dua etme izni verir. Mahpuslar zaten ölüme mahkûm edildikleri için, istedikleri kadar dinden medet umabilirlerdi!

Ertesi gün küçük Leonid Sednev'in Rus muhafızların bulunduğı Popov Evi'ne götürülmesini emretti.

16 Temmuz'da, akşam saat yediye doğru, kayıtsız şartsız güvendiğı Pavel Medvedev'e (Medvedev Rus işçi-lerin başındaydı) Rus muhafızların kullandığı 12 Nagan revolveri getirmesini emretti. Medvedev kendisine denile-ni yaptığında, Yurovski imparator ailesinin bu gece öldü-rüleceğini bildirdi ve bunu daha sonra Rus muhafızlara bildirmekle görevlendirdi. Medvedev saat ona doğru Rus muhafızlara bu gece ne yapacaklarını bildirdi.

Gece yarısından kısa bir süre sonra, Yurovski impara-tor ailesinin yaşadığı odalara girdi, aile üyelerini ve birlikte yaşayan herkesi uyandırdı; hepsine hazırlanmalarını ve pe-şinden gelmelerini söyledi. İleri sürdüğü bahane kentte ka-rışıklık olduğu, onları başka bir yere nakledecekleri, ama o süre zarfında aşağı katta daha güvende olacaklarıydı.

Herkes kısa sürede hazırlandı, yanına önemsiz birkaç eşya ve yastık aldı, ardından da giriş katındaki odaların açıldığı avluya çıkmak üzere içerideki merdivenden indi. En başta Yurovski, yanında da Nikulin var, arkasından

Aleksey Nikolayeviç'i kucağında taşıyan imparator, imparatoriçe, grandüşesler, Dr. Botkin, Anna Demidova, Haritonov ve Trupp geliyor.

Mahpuslar, Yurovski tarafından kendilerine gösterilen odaya girdiler. Kendilerini götürecek olan arabaları ya da otomobilleri almaya gittiklerine eminler. Uzun süre bekleyebilecekleri için, sandalye istediler. Üç tane sandalye getirildi. Bacağı hasta olduğu için ayakta duramayan çareviç odanın ortasındaki sandalyeye oturdu, imparator solundaki sandalyeye yerleşti, Dr. Botkin sağda, biraz arkada ayakta duruyor. İmparatoriçe pencereden fazla uzak olmadan, duvara yakın bir yerde oturuyor (girdikleri odanın kapısının sağında). Aleksey Nikolayeviç'in sandalyesine konulduğu gibi, onun sandalyesine de bir yastık konulmuş. Arkasında kızlarından biri, muhtemelen Tatyana duruyor. Yine aynı tarafta, odanın köşesinde Anna Demidova duruyor; kucağında iki yastık var. Öteki üç grandüşes dipteki duvara sırtlarını yaslamış; Haritonov ve emektar Trupp onların sağında, köşede.

Bekleyiş uzuyor. Birden Yurovski odaya giriyor, yanında eski savaş mahpusu yedi kişi ve iki arkadaşı, Çrezviçayka'nın tescilli cellatları Komiser Yermakov ve Vaganov var. Medvedev de var yanlarında.

Yurovski ileri çıkıp imparatora şöyle diyor:

“Sizinkiler sizi kurtmak istedi ama başaramadılar. Biz de sizi öldürmek zorundayız.”

Hemen revolverini kaldırdı ve namluyu dayayıp çara ateş etti; çar o an öldü. Bu işaret üzerine herkes ateş etmeye başladı. Katillerden her biri kurbanını seçmişti. Yurovski imparator ile çareviçi kendine ayırmıştı. Mahpusların pek çoğu hemen öldü. Aleksey Nikolayeviç hafif inliyordu. Yurovski gelip ateş etti ve öldürdü. Anastasya

Nikolayevna yaralanmış, ölmemiş, katiller üzerine geldikçe bağırmaya başlamış; süngülerle delik deşik olup ölmüş. Anna Demidova da göğsüne doğru yastıkları tuttuğu için, arkalarına saklanıp kurtulmuş. Sağa-sola kaçmış ama sonunda katillerin kurşunlarına hedef olmuş.

Tanık ifadeleri sayesinde o korkunç katliam sahnesi bütün ayrıntılarına varıncaya kadar yeniden kurulabildi. Tanıklar şunlardı: Katillerden biri olan Pavel Medvedev;* Anatoli Yakimov inkâr etse de yaşanan katliama kesinlikle tanık olmuş olmalı ve olayı izleyen başkalarının kendisine anlattığına dayanan Philippe Proskuryakov. Bu üç tanığın hepsi de İpatiyev Evi muhafızlarındandı.

Her şey olup bittikten sonra komiserler kurbanların mücevherlerini aldılar ve cesetler yatak çarşafı ve bir kızıağın araba kolları sayesinde kalaslardan yapılma iki sıra duvar arasında avlu kapısının önünde duran kamyonu kadar taşındı.

Gün doğmadan her şeyi bitirmek gerekiyordu. Uğursuz alay henüz uyanmamış olan kentten geçti ve ormana yöneldi. Kimseyle karşılaşmamak gerektiği için, Komiser Vaganov at binmiş, önden gidiyordu. Varılacak açıklığa yaklaşıırken¹⁰² kendilerine doğru bir köy arabasının geldiğini gördü. Koptyaki köyünden bir kadındı bu. Oğlu ve geliniyle beraber gece yola çıkmış, kente gelip balıklarını

* Medvedev 1919 Şubatı'nda anti-Bolşevik kuvvetler Perm'i ele geçirdiğinde hapis düştü. Bir ay sonra da Yekaterinburg'da lekeli hummaya tutulup öldü. Yaşanan katliamın bir bölümüne tanık olduğunu ve asla ateş etmediğini ileri sürüyordu (Başka tanıklar bunun tam aksini iddia etti). Bütün katillerin kendilerini savunurken saptığı klasik yol budur. (P.G.)

¹⁰² Quatre-Frères diye anılan bir açıklıktı burası; bir maden kuyusunun etrafında dört çam ağacı dikilmişti. [Rusçası "Urohişçe" olan bu sözcüğün anlamı "Dört Erkek Kardeş" demektir. Bu ismin verilme nedeni ise orada bulunan eski dört çam ağacının bulunmasıdır (ç.n.)]

satmak istiyormuş. Vaganov hemen arabayı gerisin geri döndürmesini ve evine geri dönmesini emretmiş. Daha da emin olmak için arabanın yanında atını sürmüş ve dönüp arkaya bakarlarsa kendilerini öldüreceğini söylemiş. Ama köylü kadın süvarinin arkasından büyük karanlık bir kitlenin geldiğini gözücuyla görebilmiş. Köye döndüğünde gördüklerini anlatmış, meraklanan köylüler etrafı keşfe koyulmuşlar ama ormana yerleştirilmiş muhafız kordonu tarafından daha ileri gitmeleri engellenmiş.

Ne var ki, çok güç olsa da (yollar çok kötüymüş) kamyon sonunda ormandaki açıklığa ulaşmış. Cesetler yere bırakılmış, sonra da üstlerindeki kısımlar kısmen çıkartılmış. Komiserler işte o anda grandüşeslerin elbiselerinin altına sakladıkları çok sayıda mücevheri bulmuşlar.¹⁰³

103 6 Nisan 1917'de Çarskoye Selo'da Gilliard günlüğüne şöyle yazmıştı: "Majesteler hiçbir şey bilmiyorlar. Üstlerinde para olacak mı? Yanlarına kimleri ve kaç kişi alabilecekler? Şahsi eşyaları, mülkleri ellerinden alınacak mı? Yurtdışında hiçbir şeyleri yok. III. Aleksandr devrinde İngiltere'de müthiş bir servet vardı. İngiltere Kamarası'nda bir milletvekili çarların servetinden gelir vergisi alınıp alınmadığını sormuştu; bunun üzerine II. Nikolay, vatanseverlik belirtisi olarak bütün bu serveti Rusya'ya getirmişti. [İmparatoriçenin] Darmstadt'ta küçük bir serveti vardı." Dolayısıyla ailenin Aleksandr Sarayı'nı terk ederken yanına mücevherler alması anlaşılabilir bir hareketti. Nitekim 6 Mart 1918'de Tobolsk'ta mürebbi şu itirafta bulunmuştu: "Majesteyle mücevherleri konusunda uzun uzun konuştuk. Yanına çok mücevher almış. Ne yapacağız bunları? Çocukların mücevherlerini taşımak kolay ama onunkileri hiç de kolay değil. Çok fazla mücevheri var!" Bunun üzerine sabık çariçe ve kendisi bu taş ve incileri grandüşeslerin giysilerinin içine saklamaya karar verirler. Başlarındaki zindancıların açgözlülüğünü uyandırmamak için aralarında konuşurlarken mücevherlerden "ilaçlar" diye söz ediyorlardı. Mücevherleri elbiselerin içine dikme işi de Gilliard'ın müstakbel eşi Aleksandra Aleksandroviç Tegleva'nındı. İyice saklanan bütün bu servet, ölmekten kurtulamayan bu kadınlara hiçbir yarar sağlamadığı gibi, üzerlerine ateş edildiğinde kurşunları sektirdikleri için acılarını daha da uzattı ve süngülenmek zorunda kaldılar.

Mücevherleri hemen kapmışlar, ama telaşlarından yere düşmüş birkaç tanesi çiğnenip ortadan kalkmış. Cesetler daha sonra parçalara ayrılmış ve büyük odun yığınlarına yerleştirilmiş, üzerlerine benzin dökülüp ateşe verilmiş. Ateşe dayanan kısımlar sülfirik asit kullanılarak imha edilmiş. Katiller üç gün üç gece Yurovski ve iki arkadaşı Yermakov ve Vaganov yönetiminde cesetleri imha etmeye çalışmışlar. Kentten yüz yetmiş beş kilogram sülfirik asit ve üç yüz litreden fazla da benzin getirilmiş ormandaki açıklığa.

20 Temmuz'da her şey bitmiş. Katiller yaktıkları odun ateşinden geriye kalan izleri temizlemişler; külleri maden kuyusuna atmış ya da açıklığın çevresine serpmişler; böylece burada neler olup bittiğini gizlemek istemişler.¹⁰⁴

Yaptıklarından geriye hiçbir iz kalmamasına niye bu kadar özen gösteriyor bu adamlar? Madem adaleti yerine getirdiklerini iddia ediyorlar, o zaman neden katilmiş gibi gizlenmek zorunda kalıyorlar? Hem kimden saklanıyorlar ki?

Pavel Medvedev ifadesinde bu soruların cevaplarını veriyor. Cinayetten sonra Yurovski Medvedev'in yanına gidip şöyle demiş:

“Dışarıdaki muhafızları yerinde tut, yoksa halk ayaklanır!”

104 Yurovski (Bkz. Dipnot 94, s. 228) tarafından düzenlenen raporun bulunmasıyla gerçeğin biraz daha farklı olduğu da anlaşıldı. Cinayetin işlendiği gece cesetler bir maden kuyusuna atılmış, kurbanların eşyaları da yakılmış. Ama Yurovski ertesi gün cinayet mahalline geri gelmiş, cesetleri kuyudan çıkarıp yakmak niyetindeymiş. Kamyon çamura saplanmış, cesetler kuyudan çıkarılmış, yakmak istenmiş ama tam olarak yanmamışlar, bunun üzerine üzerlerine sülfirik asit dökülmüş. Nihayetinde alelacele yine Koptyaki Ormanı'nda iki ayrı yere gömülmüşler. Yani “Dört Erkek Kardeş” adıyla bilinen [bkz. dipnot 103] açıklığa gömülmemişler.

Daha sonraki günlerde muhafızlar duvarların arkasında hâlâ mahpuslar varmış gibi, hiçbir şey olmamış gibi boş evin etrafında nöbet tutmaya devam ettiler.

Rus halkını aldatmak isteniyor, gerçeği öğrenmesini istemiyorlardı.

Başka bir olay da bunu kanıtlıyor zaten: 4 Temmuz günü Avdiyev getirilmiş, Rus muhafızlar uzaklaştırılmış, böylece gereken tedbirler alınmıştı. Komiserler artık Sissert fabrikaları ve Zlokazov Biraderler İmalathanesi işçilerine artık güvenmiyorlardı. Oysa bu işçiler komiserlerin davasını benimsemiş ve “kan emici Nikolay’ın başında durmak için” gönüllü olarak gelmişlerdi. Önercekleri rezil işi ancak ağır hükümlülerin ya da yabancıların, paralı cellatların yerine getirmek isteyeceğini gayet iyi biliyorlardı.¹⁰⁵

Evet, vekâletini aldıkları iddiasında bulunan bu adamlar, Rus halkından kaçıyorlardı. Rus halkından korkuyorlardı; Rus halkının intikam almasından kaygılıydılar.

Nihayet, 20 Temmuz günü, yaşanan olaydan söz etmeye karar verdiler ve Yekaterinburg duvarlarına yapıştırılan bir ilanla imparatorun öldüğünü halka duyurdular.

Beş gün sonra, Perm gazeteleri aşağıdaki duyuruyu yayımladı:

Ural İşçi, Köylü ve Kızıl Muhafız Temsilcileri Bölge
Konseyi Prezidyumu’nun
KARARI

Çekoslovak çeteler Ural’ın kızıl başkenti Yekaterinburg’u tehdit ederken; başı taçlı cellat halk mahkemesinden kurtulmaya çalışırken (Beyaz muhafızların bütün Romanov ailesini kaçırmak amacıyla bir komplo hazırlığında olduklarını keşfettik), halkın iradesini yerine getiren Bölge Konseyi Prezidyumu şu

¹⁰⁵ Bunların Letonlar ve eski savaş mahpusları ya da Avusturya-Macaristan ordusu firarileri oldukları söylenir.

kararı verdi: Halkın nezdinde sayısız kanlı cinayetin sorumlusu olan sabık Çar Nikolay Romanov kurşuna dizilecektir.

Bölge Konseyi Prezidyumu'nun kararı 16 Temmuz'u 17 Temmuz'a bağlayan gece infaz edildi.

Romanov ailesi Yekaterinburg'dan daha güvenli bir yere nakledildi.

Ural İşçi, Köylü ve Kızıl Muhafız Temsilcileri Bölge Konseyi Prezidyumu.

Bu belgede sözde Yekaterinburg Prezidyumu tarafından İmparator II. Nikolay aleyhine idam kararı alındığı bildirilmektedir. Yalan! Bildiğimiz gibi cinayete Moskova'da karar verildi; Yurovski aldığı talimatı Goloşçekin ve Syromolotov'a aktardı.

İmparator mahkûm edilmediği gibi yargılanmamıştı da; hem bu haydut yatağında kim yargılayabilirdi ki? İmparator katledildi. İmparatoriçe, çocuklar, Dr. Botkin ve onlarla birlikte ölüp giden üç hizmetkâr için ne demeli?¹⁰⁶ Ama canilere ne gam: Cezasız kalacaklarından eminler; kurşunladılar öldürdüler, alevler yok etti, ateşin yiyip yutamadıklarını da toprak örttü gizledi. Ah! Nasıl da rahatlar! Kalleşlikle bağlilar birbirlerine. Biri bile çözülmeyecek. Komiser Voykov "Onlara ne yaptığımızı dünya asla bilemeyecek!" diye haykırdığında haklıydı galiba.

Yanılıyorlardı.

Birkaç ay el yordamıyla araştırdıktan sonra, soruşturma yeniden başladı; bu sefer ormanda gayet yöntemli araştırmalar yapıldı. Arazinin her santimi kazıldı, arandı, sorgulandı; maden kuyusu, ormandaki açıklığın toprağı ve etraftaki otlar kısa sürede gizledikleri sırrı ortaya serdi.

¹⁰⁶ Resmi makamların hepsinin öldürüldüğünü söylemeye başlamaları için 20'li yılların başlarını beklemek gerekti.

Yüzlerce eşya ve eşya parçası, çoğunun üzerine basılmış ve toprağa gömülmüş olarak bulundu; kime ait olduğu belirlendi ve sorgu dosyasında sınıflandırıldı. Bulunan eşyalardan bazıları şunlardı:

İmparatorun kemer tokası, kasketinin bir parçası, imparatorun yanından hiç ayırmadığı ve imparatoriçenin portresinin olduğu küçük taşınabilir çerçeve (fotoğraf kaybolmuş) vb.

İmparatoriçenin en sevdiği küpeler (bir tanesi kırılmış), elbisesinden parçalar, özel bir biçime sahip olduğu için hemen ayırt edilebilen bir gözlük camı vb.

Çareviçin kemer tokası, üstündeki paltonun parçaları ve düğmeleri vb.

Grandüşeslere ait birçok küçük eşya: Kolye parçaları, kundura parçaları; düğmeler, tığlar, çıtçıtlar, vb.

Metalden yapılma altı tane korse balinası, “altı”, öldürülen kadın sayısı hatırlanırsa bu rakam kendi başına anlamlı zaten; altı kadın şunlardı: İmparatoriçe, dört grandüşes ve imparatoriçenin oda hizmetkârı Anna Demidova.

Dr. Botkin’in takma dişleri, elinde tuttuğu gözlüğün parçaları, elbise düğmeleri vb.

Son olarak da kemikler ve kömürleşmiş kemik parçaları, kısmen asit tarafından tahrip olmuş, bazıları kesici bir alet ya da testere izleri taşıyor; revolver mermileri (vücutta kalan kurşunlar olmalı bunlar) ve çok miktarda erimiş kurşun.

Ne yazık ki hiçbir umut bırakmayan yadigârları sıralamak insanı elbette ki üzüyor! Bu parçalar hakikati olağanca kabalığı ve dehşetiyle gözler önüne seriyordu.

Komiser Voykov yanıliyordu: “Onlara ne yaptıklarını artık bütün dünya biliyor.”

Buna rağmen, katiller hâlâ kaygılı. Yapılan araştırmaların yoldan sapması ve başarısız olması için Yekaterinburg'da bıraktıkları ajanlar soruşturmanın seyri hakkında kendilerine devamlı bilgi veriyordu. Soruşturmanın ne şekilde ilerlediğini adım adım izliyorlardı. Sonunda hakikatin ortaya çıkacağını, bütün dünyanın pek yakında neler olduğunu öğreneceğini anlayınca korkuya kapıldılar ve suçlarının sorumluluğunu başkalarının üzerine atmaya çalıştılar. Cinayeti Sosyalist-devrimcilerin işlediğini söyleyip onları suçladılar, böylece Bolşevik Parti'yi aklamak istiyorlardı. 1919 Eylül ayında 28 Sosyalist-devrimci imparator ailesinin katline katıldıklarına ilişkin asılsız bir suçlamayla Perm'de asıl katiller tarafından tutuklandı ve yargılandılar. İçlerinden beşi ölüm cezasına çarptırıldı ve ceza infaz edildi.

Bu rezil komedyaya tarihin en büyük cinayetlerinden birinin sorumluluğunu en ufak şekilde dahi üstlenmeyip masum kişileri ölüme göndermekte tereddüt etmeyen bu adamların ne kadar kinik davrandığını bir kez daha göstermektedir.

Şimdi de imparator ailesinin çok sayıda başka üyesinin ölümüne neden olan Alapayevsk tragedyasından söz etmem gerekiyor; bilindiği gibi bu olay Yekaterinburg'da yaşanan tragedyayla sıkı sıkıya ilişkilidir.

İmparatoriçenin kız kardeşi Grandüşes Elisabeth Fyodorovna, imparatorun kuzeni Grandük Sergey Mihailoviç,¹⁰⁷ Grandük Konstantinoviç'in¹⁰⁸ oğulları

¹⁰⁷ Sergey Mihailoviç (d. 1869), topçuluğa tutku duyan bir askerdi. Bekârdı, başka bir grandükle beraber bir balerini "paylaşmıştı". Bu balerin dünyaya bir erkek çocuk getirdi ve hem grandük hem Sergey Mihailoviç bu çocuğun kendi çocukları olduğunu iddia etti.

¹⁰⁸ I. Nikolay'ın torunu olan Konstantin Konstantinoviç (1858-1915) bir edebiyat adamıydı. "KR" diye imzaladığı bazı şiirleri üzerine Çaykovski beste yapmıştı. Goethe ve Shakespeare'i Rusçaya çevirmiş, özellikle de *Hamlet*'i sahneye koymuş ve oyuncular arasında kendisi de yer almıştı.

Prens Jean, Prens Konstantin ve Prens İgor ile Grandük Paul Aleksandroviç'in oğlu Prens Paley 1918 bahar aylarında tutuklandı ve Yekaterinburg'un 150 verst (yak. 160 km) kuzeyinde bulunan küçük Alapayevsk kentine götürüldüler. Grandüşesin yanından hiç ayrılmayan arkadaşısı rahibe Varvara Yakovleva ile Grandük Sergey'in sekreteri Fyodor Remez de onlarla birlikte tutuklandı. Okula hapsedildiler.

17 Temmuz'u 18 Temmuz'a bağlayan gece Yekaterinburg'daki cinayetin üzerinden 24 saat geçmişken gelip başka bir kente nakledilmek bahanesiyle alındılar ve arabayla Alapayevsk'ten 12 verst (yak. 13 km) kadar uzağa götürüldüler. Orada ormanda öldürüldüler. Cesetleri terk edilmiş bir maden kuyusuna atıldı ama 1918 Ekimi'nde el bombalarının patlaması sonunda çöken toprağın altında bulundular. Yapılan otopsi sonucunda sadece Grandük Sergey'in vücudunda ateşli silah izine rastlandı; yapılan soruşturmayla rağmen yanındaki kişilerin nasıl öldürüldükleri anlaşılamadı. Dipçik darbeleriyle öldürülmüş olma ihtimalleri vardı.¹⁰⁹

Görülmedik vahşetteki bu cinayet Yekaterinburg Prezidyumu üyesi Komiser Safarov'un eseri idi; ancak o da Moskova'nın emirlerini yerine getirmekten başka bir şey yapmamıştı.

Yekaterinburg'un düşmesinden birkaç gün sonra kent yeniden düzenlenmeye çalışıldı, cesetler gömülürken hapishanenin yakınında iki ceset bulundu. Cesetlerden birinin üzerinde yurttaş Dolgoruki adına tanzim edilmiş 80 bin rublelik bir makbuz bulundu. Tanıkların ifadelerine

¹⁰⁹ Maden kuyusuna atılmadan önce ölmemiş sadece kendilerinden geçmişlerdi; yalnızca Sergey kaçmak istediği için öldürülmüştü. Bütün ötekiler cellatların attığı el bombaları ve yerleştirdiği fitilli bombalar nedeniyle uzun süre can çekmişti.

göre bu ceset Prens Dolgoruki'ydi. Öteki ceset ise büyük ihtimalle General Tatişçev'di.

Her ikisi de, öngördükleri gibi, imparatorları uğruna ölmüşlerdi. General Tatişçev Tobolsk'tayken bana bir gün şöyle demişti:

“Bu işten canlı çıkmayacağımı biliyorum. Tek bir şey istiyorum: beni imparatorudan ayırmasınlar ve ben onunla beraber öleyim.”

General bu yüce teselliye bile kavuşamadı.

Kontes Hendrikova ve Matmazel Schneider imparator ailesinin öldürülmesinden birkaç gün sonra Yekaterinburg'dan alınıp Perm'e götürüldüler. 3 Eylül'ü 4 Eylül 1918'e bağlayan gece Perm'de kurşuna dizildiler. 1919 Mayıs'ında cesetleri bulundu ve kimlikleri tespit edildi.

Aleksey Nikolayeviç'in bahriyelisi Nagorni ile uşak İvan Sednev ise 1918 Haziran ayı başında Yekaterinburg civarında öldürüldü. Cesetleri öldürüldükleri yerde iki ay sonra bulundu.

Generalden en sıradan bahriyeliye kadar hiçbiri yaşamını feda etmekte ve ölüme doğru cesaretle ilerlemekte bir an bile tereddüt etmedi. Ukraynalı basit bir köylü olan bu bahriyeli tek bir söz etse canını kurtarabilirdi. İmparatoru inkâr etmesi bunun için yeterliydi! Ama bu söz ağzından çıkmadı.

Çok uzun zamandan beri, basit ve şevk dolu bir ruh sergileyerek kendi yaşamlarını sevdikleri kişiler, yani çevrelerine bu kadar bağlılık, cesaret ve fedakârlık aşıl原因an kişiler uğruna feda ettiler.

1919 yaz ayları büyük tersliklerin yaşanmasıyla kendini gösterdi; bu olaylardan birkaç ay sonra Amiral Kolçak hükümeti düştü. Bolşevik birlikler Perm'i yeniden ele geçirmiş, Yekaterinburg'u tehdit ediyorlardı. Koptyaki Ormanı'ndaki açıklıkta yapılan çalışmaların tamamlanmamış olsalar da bırakılması gerekiyordu. Nikolay Sokolov 12 Temmuz günü istemeye istemeye Omsk'a gitmeye karar verdi. Ağustos ayını orada geçirdi, ardından durumun daha da ağırlaştığını görünce Çita'ya gitti; ben Omsk'ta kaldım.

Sokolov'un yola çıkmasının üzerinden birkaç hafta geçmişti ki iki Rus subay, Fransız Askeri Misyonu'na gelip benimle görüşmek istediklerini bildirdiler. Subaylar General D... 'nin benimle paylaşmak istediği önemli bir konu olduğunu ve yanına gitmemi rica ettiğini iletiler. Kapıda bekleyen otomobile bindik; kısa sürede General D... 'nin yanına ulaştık.

General D... bana genç bir oğlan çocuğu göstermek istediğini söyledi; çocuk kendisinin çareviç olduğunu iddia ediyordu. İmparator vârisi grandükün katliamdan kurtulduğu söylentisinin bir süredir Omsk'ta dolaştığını biliyordum. Altaylar'da bir kasabada olduğu söyleniyordu. Kasaba sakinlerinin sevinçle kendisini karşıladıkları-

nı (ilkokul öğrencilerinin onun için bağış topladıklarını), posta müdürünün dize gelip kendisine ekmek ve tuz takdim ettiğini anlatmışlardı. Dahası, Amiral Kolçak kendisinden sözde çareviçe yardım etme ricasında bulunulan bir telgraf da almıştı. Bu dedikodulara hiç itibar etmemiştim.

Bu olayın karışıklıklara yol açacağından kaygılanan amiral, “iddia sahibi”ni Omsk’a getirmişti. General D... de bu konuda tanıklığıma başvurmanın kesin çözüm olacağına ve doğmakta olan efsaneyi daha büyümeden boşa çıkartacağına inandığı için benden yanına gitmemi rica etmişti.

Yan odanın kapısını hafifçe araladılar; çareviçten daha uzun boylu ve daha güçlü, on beş-on altı yaşında olduğunu sandığım bir oğlan gördüm. Üzerindeki bahriyeli kıyafeti, saçlarının rengi ve tarama tarzıyla çok uzaktan, belli belirsiz Aleksey Nikolayeviç’i andırıyordu. Bütün benzerliği de buydu.

Gözlemlerimi General D... ile paylaştım. Genç adam bulunduğumuz odaya getirildi, kendisine Fransızca bir şeyler sordum: Ağzından tek kelime çıkmadı. Sorularıma cevap vermesi için ısrar edilince de söylediğim her şeyi gayet iyi anladığını ama bazı özel nedenlerle sadece Rusça konuşacağını söyledi. Bunun üzerine ben de kendisiyle Rusça konuştum. Bu da çare olmadı. Bundan sonra sadece Amiral Kolçak’ın ağzından çıkacak sorulara cevap vereceğini ileri sürdü. Yüzleştirilmemiz böylece sona erdi.*

Talihin cilvesi, cahil ve saf Rus köylülerinin oluşturduğu yığının ortasında, çok uzun süre karışıklık ve kargaşa ögesi olarak ortaya çıkacak sayısız iddia sahibinin ilkiyle karşılaşmamı sağlamıştı.

* Yanından ayrıldıktan kısa bir süre sonra, sözde çareviç yaptığı sahtekârlığı itiraf etmiş. (P.G.)

Mart 1920'de General Diederichs ve Nikolay Sokolov ile Harbin'de buluştum; benim gibi onlar da Amiral Kolçak yönetiminin çökmesinden sonra karaya vuran tekneler gibi buraya gelmişlerdi. Son derecede şaşırmış haldeydiler, çünkü Mançurya'nın durumu her geçen gün biraz daha belirsizleşiyordu; Doğu Çin Demiryolu'nun her an Kızılların eline geçmesi bekleniyordu. Gar ve civarı Bolşevik casuslarla kaynıyordu. Yanımdaki soruşturma belgelerini ne yapacaktım? Güvenilir bir yere saklamam gerekiyordu ama nereye? General Diederichs ve Nikolay Sokolov, Pekin'e doğru yola çıkmadan önce İngiltere yüksek komiserine başvurmuş, imparator ailesinin yadigârlarını ve soruşturma belgelerini Avrupa'ya götürmesini rica etmişlerdi; yüksek komiser bu konuyu hükûmetine bildirmiş, talimat bekliyordu. Hükûmetin görüşü uzun süre gelmek bilmedi. Sonunda geldi. Ama bu sefer de olumsuzdu!

Bunun üzerine ben de ne halde olduğumuzu haber vermek üzere General Janin'e şahsen başvurdum.*

General Janin şöyle dedi: "Size yardım etmeye hazırım ancak hükûmetime danışabilecek kadar vaktim olmadığı için ancak şahsi sorumluluğum çerçevesinde yardım edebilirim. Ne var ki Fransa'nın sadık müttefiği olan bir kişinin yadigârını Fransız bir generalin reddetmesi mümkün değil. General Diederichs'in yazılı bir talepte bulunması ve bu konuda rıza göstereceğimden emin olduğunu bildirmesi yeterli olacaktır; şüphe etmek hatır kırıcı olacaktır."

General Janin'in istediği yazılı talepte bulunuldu, ardından da General Diederichs elindeki bu değerli emane-

* Fransız Askeri Misiyonu kısa bir süre önce Doğu'ya kaydırılmıştı ve artık Harbin'de görev yapıyordu. (P.G.)

tin Avrupa’da belirteceği kişiye nasıl aktarılacağı konusunda General Janin’le mutabık kaldı.

İki gün sonra General Diederichs ve iki emir subayı, Nikolay Sokolov ve ben önceden hazırladığımız ağır bavulları omuzlayıp gardan biraz uzakta bekleyen General Janin’in trenine yöneldik.

Aramızda birkaç adım bırakarak perona doğru ilerliyorduk; gölgede duran birkaç kişinin “Nereye gidiyorsunuz? Bu bavullarda ne taşıyorsunuz?” diye bağırarak bize doğru geldiğini gördük.

Cevap vermeden hızlandık. Onlar da durmamızı ve bavulları açmamızı emrettiler. Ne mutlu ki trenle aramızda o kadar büyük mesafe kalmamıştı: Koşmaya başladık, kısa bir süre sonra da generalin vagonuna vardık; muhafızlar bizi karşıladı.

Neyse ki sonunda soruşturmanın bütün belgeleri emin ellere teslim edilebilmişti. Tam da zamanında yapmıştık bu işi, çünkü bir şeyler çevirdiğimizi fark etmişlerdi. Aradan bir saat geçti, biz de birer birer trenden fark ettirmeden indik ve öteki perondaki vagonların arasından kimseye görünmeden çıkıp gittik.

Ertesi gün General Diederichs, General Janin’e imparator ailesinin yadigârlarının bulunduğu küçük sandığı teslim etti.

Tarih 19 Mart 1920’ydi.

Artık Sibirya’da olmamı gerektirecek hiçbir neden kalmamıştı. Yürek paralayıcı anılarla bağlı olduğum kişiler için, içler acısı kaderlerinin gerçekleştiği topraklarda yapabileceğim son ödevi de yerine getirmiş olduğumu hissediyordum. Yekaterinburg’da beni onlardan ayırdıkları günün üzerinden iki yıldan fazla geçmişti.

Yekaterinburg!.. Bu ismin zihnimde uyandırdığı azap dolu sahneleri Rusya’yı terk etmek üzereyken en küçük

ayrıntısına kadar nasıl da sarsıcı biçimde yaşıyordum! Ye-
katerinburg, bütün çabalarımın boşa çıktığını anladığım-
da umutsuzluğa kapılmamdır; ayrı düşmemdir zalimce ve
kabaca; onlar için çektikleri uzun çilenin son aşamasıdır,
ulvi kurtuluştan önce katlanmaları gereken iki aylık acıdır.

Lenin ve hempalarının ülkelerinin sınırlarını düşma-
na açtıkları, düşmanla anlaştıkları ve 150 milyon kişinin
köleleşmesiyle sonuçlanacak bu tedhiş düzenini yerleştir-
dikleri günlerdi.

Rusya bütünyle çöktü ama yine de iki noktada di-
renildi; çöken bu zifiri gecede, imanın alevinin sönmeyip
parıldadığı iki ocak vardı. Bunlardan biri yabancı su-
bayların emrinde hareket eden Sovyet kuvvetlerine karşı
umutsuzca, General Alekseyev'in canını dişine takarak
mücadele eden gönüllülerden oluşan küçük ama gözü
pek ordusuydu. İkincisi de kendisini hapseden kalastan
yapılmış duvarların ardında son mücadelesini veren im-
paratordu. İmparatoriçenin de desteğiyle her türlü uzlaş-
mayı reddetmişti. Hayatlarından başka feda edecekleri
bir şey kalmamıştı; onu da vermeye hazırlardı.

Ve ölüm kapıyı çaldı. Bütün hayatlarını sıkı sıkıya bir-
birlerine bağlı geçirmiş olanları ayırmak istemedi; aynı
sevgiyi paylaşan ve aynı imanda birleşen bu yedi kişinin
hepsini beraber aldı.

Olaylar kendi başına her şeyi anlatıyor zaten. Bazen,
hiç beklenmedik bir anda yeniden yaşıyorum bu acı dolu
günleri, yeniden düşünüyorum yaşananları ve yeniden he-
yecanlanıyorum; öyle ki olayların taşıdığı yürek yakıcılık-
la kıyaslandığında ekleyebileceğim tek şey, konuyla ilgisi
olmayan, beyhude edebiyat ve duygusallık gibi gelecektir.

Ancak şuna da kesinlikle kâniyim: Söz ettiğim kişile-
rin boşuna şehit düşmüş olması imkânsızdır. Bunun ne

zaman olacağını bilmiyorum, nasıl olacağını da bilmiyorum ama vahşet kendi kudurmuşluğu had safhaya ulaşıp kendi kanını döktüğünde, eminim ki er ya da geç, insanlık şehit düşenlerin çektikleri acıları hatırlayıp karşı konulamayacak manevi bir güç elde edecektir.¹¹⁰

Yüreğimizde ne kadar isyan barındırırsak barındıralım, intikam almak ne kadar doğru olursa olsun, kefaretin kan dökerek ödenmesini istemek hatıralarına saygısızlık etmek olacaktır.

İmparator ve imparatoriçe ülkeleri uğruna şehit düştü. Gerçek yücelikleri imparator olmanın asaletinin verdiği itibardan değil, adım adım vardıkları, hayran olunası manevi yücelikten kaynaklanmaktadır. Bir idealin gücü halini almışlardı; hatta her şeyden mahrum bırakıldıklarında bile eşsiz bir ruh huzuru sergilediler. Hiçbir şiddet, hiçbir öfke zarar veremez bu huzura; ölünceye kadar bu huzurun olacaktır zafer.

110 1980 civarında Rusya dışındaki Rus Ortodoks Kilisesi Yekaterinburg ve Alapayesk kurbanlarını (Anastasya Hendrikova ve Katharina Schneider'i de) Aziz ilan etti. II. Nikolay, Aleksandra, beş çocukları, Dr. Botkin ve üç hizmetkârının (Demidova, Haritonov ve Trupp) 17 Temmuz 1998 günü St. Petersburg'da Petrus ve Pavlus Katedrali'nde toprağa verilme ayinini Rus Ortodoks Kilisesi başındaki Moskova Patrikhanesi kabul etmedi. Çünkü Koptyaki Ormanı'nda bulunan kemiklerin hakiki olmadığına inanıyordu. Patrikhane iki yıl sonra yapılan genetik testlerin sonucunu kabul etti ve (Katolik olan Trupp ve Protestan olan Schneider dışında) bütün şehitleri Aziz ilan etti. 2003 yılında, bir zamanlar İpatiyev Evi'nin olduğu yere, "dökülen kan üzerine" inşa edilen kilise kutsandı. 2008 yılında Rusya Yüksek Mahkemesi, Romanovların Bolşevikler tarafından kurban edildiklerini onayladı ve ailenin itibarını iade etti. Ancak tutku ateşi sönmedi çünkü Çareviç Aleksey ile kız kardeşi Marya'dan geriye kalanlar hâlâ St. Petersburg'daki anne-babası ve kardeşleriyle buluşamadı. 2011 yılında arkeologlar Petrus ve Pavlus Kalesi'nde içi kemik dolu toplu mezarlar buldular; II. Nikolay'ın amcası Paul Aleksandroviç de (Bkz. Dipnot 50, s. 167) dahil olmak üzere, öldürülen dört grandükten geriye kalanlar da burada olmalı.

- Anouilh, Jean, *Antigone*, Paris: Table Ronde, 1947.
- Dostoyevski, F. *Karamazov Kardeşler*, çev. Nihal Yalaza Taluy, 8. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ferro, Marc, *Nicolas II*, yeniden basım, Paris: Payot, 2011.
- Janin, Maurice, *Ma mission en Sibérie (1918-1920)*, Paris: Payot, 1933.
- Kerenski, Aleksandr Fedoroviç, *L'Expérience Kerenski*, Paris: Payot, 1936.
- Kerenski, Aleksandr Fedoroviç, *La Révolution russe*, Paris: Payot, 1928.
- Kerenski, Aleksandr Fedoroviç, *La Vérité sur le massacre des Romanov*, Paris: Payot, 1936.
- L'Illustration*.
- Ludendorff, Erich, *Souvenir de guerre*, Paris: Payot, 1920.
- Rodziyanko, Mihail Vladimiroviç, *Le Règne de Raspoutine*, Paris: Payot, 1927.
- Ross, Nikolay, *La Fin du dernier tsar*, Lozan: L'Âge d'Homme, 2002.
- Sokolov, Nikolay Alekseyeviç, *Enquête judiciaire sur l'assassinat de la famille impériale russe*, Paris: Payot, 1924.
- Volkov, Aleksey Andreyeviç, *Souvenirs d'Alexis Volkov, valet de chambre de la tsarine Aleksandra Fedorovna*, Paris: Payot, 1928.
- Vyrubova, Anna Aleksandrovna, *Journal secret*, Paris: Payot, 1928.
- Vyrubova, Anna Aleksandrovna, *Souvenirs de ma vie*, Paris: Payot, 1927.

- Abalatski Manastırı 204
Alapayevsk 246, 247
Aleksandr I. 73
Aleksandr III. 33, 34, 133
Aleksandr Sarayı 13, 14, 61, 163
Aleksandriya 7, 8, 76, 78, 80, 81, 87
Aleksandroviç, Mihail (Grandük) 127, 156-158, 168, 170, 171, 192
Aleksandroviç, Paul (Grandük) 167, 198, 247
Aleksandroviç, Sergey (Grandük) 33, 247
Aleksandrovna Garı 193
Aleksandrovna, Olga (Grandüşes) 102
Aleksy (Aziz) 89
Aleksyev (General) 114, 118, 123, 154, 159, 253
Alexandria 74
Alix (Hesse Prensesi) *bkz.* Fyodorovna, Aleksandra (İmparatoriçe)
Alman Büyük Genel Karargâhı 135, 141, 144, 149
Almanca 73
Almanlar 81, 87, 96, 104-106, 114-116, 125, 129, 135-137, 139, 207, 211
Almanya 67, 77-81, 83-86, 94, 104, 105, 121, 122, 125, 126, 129, 135, 138, 139, 148, 149, 153, 157, 206
Altaylar 249
Avdiyev (Komiser) 222, 233, 235, 236, 243
Avrupa 1, 6, 24, 35, 84, 148, 201, 251, 252
Batı Avrupa 152
Avusturya 77, 78, 84, 118, 120, 122, 138, 206
Avusturya cephesi 129
Avusturya ordusu 96, 104, 137
Avusturya-Macaristan 138
Avusturyalılar 103, 115, 130
Aziz Georgi Haçı 119, 121

Bakire Meryem İkonası 191
Bakire Meryem'in Doğumu Yortusu 197
Balkanlar 77
Balta 122
Baltık Denizi 121, 123
Beauharnais, Eugene de 5
Belarus 116
Belçika 84, 85
Belgrad 78
Beloborodov (Komiser) 235, 236
Belovej 18, 23
Berdiçev 119
Berlin 82, 83, 126, 135

- Bern 87
 Besarabya 73
 Beyazlar 224, 227, 243
 Bogdanovka 120
 Bolşevik Parti 246
 Bolşevikler 190, 194, 199-202, 206, 209, 211, 212, 221, 223, 224, 227-229, 249, 251
 Botkin, Eugeni Sergeyeviç (Dr.) 50, 74, 167, 183, 185, 212, 215, 222, 224, 230, 233, 234, 239, 244, 245
 Brest 95
 Brest-Litovsk Antlaşması 210
 Brusilov (General) 119, 129
 Buchanan, G. (Sir) 81
 Bulgaristan 118, 206
 Bulgarlar 122, 138
 Buxhoeveden, Sophie Karlov-na (Barones) 166, 185, 202, 219, 222
 Bükreş 138, 145
 Büyük Britanya *bkz.* İngiltere
 Büyük Perhiz 209, 210
 Büyük Saray 6, 13, 73, 76
 Büyük Verdun Taarruzu 129
 Carmen Sylva *bkz.* Elisabeth (Kraliçe)
 Carol (Kral) 71, 72
 Carol (Prens) 70, 73
 Cinizelli Sirki 52
 Çanakkale Boğazı 84, 86
 Çareviç *bkz.* Nikolayeviç, Aleksey
 Çarskoye Selo 13, 15, 16, 23, 50, 52, 60, 73, 91, 93, 95, 97, 99, 106, 108, 115, 121, 123, 124, 127-129, 131, 132, 138, 141, 143-146, 152-155, 159, 163, 165, 166, 171, 173, 174, 181, 193-196, 202, 204
 Çemodurov 215, 233, 234
 Çerbaçev (General) 120, 122
 Çinliler 236
 Çita 249
 Çrezviçayka (Çeka) 236, 237, 239
 d'Angleterre, Alice 33
 Darmstadt 33, 34, 36, 85
 Davud (Mareşal) 118
 Demidova, Anna Stepanovna 215, 233, 234, 239, 240, 245
 Derevenko (İstrosom) 26, 28, 29, 53, 64, 65, 68, 91
 Derevenko, Vladimir (Dr.) 23, 25, 27, 29, 30, 32, 50, 61, 84, 98, 166, 212, 222-224
 Diederichs, Mihail Konstantinoviç (General) 229, 230, 251, 252
 Dinyeper Nehri 117, 130
 Doğu Çin Demiryolu 251
 Dolgoruki, Vasili Aleksandroviç (Prens) 171, 172, 205, 206, 208, 211, 212, 215, 218, 247, 248
 Dostoyevski 41
Karamazov Kardeşler 41
 Duma 10, 49, 86, 95, 105, 125, 127, 128, 134, 143, 147, 154-159, 164, 165
 Dvinsk 129
 Efim 43
 Ekim 1905 Manifestosu 10
 Elisabeth (Kraliçe) 71, 72
 Ermenistan 96
 Ermitaj 6

- Erzurum 128
Erzurum Kalesi 127
- Ferdinand (Prens) 72
- Finlandiya 18, 74, 156, 173
Finlandiya Körfezi 6
- Fransa 15, 56, 58, 75, 76, 81, 83-85, 94, 109, 153, 186, 222, 228, 249, 251
- Fransızca 5, 8, 18, 27, 57, 58, 73, 76, 250
- Frederiks (Saray (Maiyet) Bakanı, Kont) 21
- Fyodorov (Prof.) 18, 21, 23, 123, 155
- Fyodorovna, Aleksandra (İmparatoriçe) 8, 20, 21, 25, 33, 34, 46, 49, 61, 71-73, 77, 80, 81, 84, 87-89, 91, 95, 97, 100, 101, 111, 112, 116, 121, 131, 133, 144, 145, 164, 165, 167-169, 174, 177, 179, 180, 184, 185, 197, 199, 202, 207-209, 211, 213-219, 225
- Fyodorovna, Elisabeth (Grandüşes) 33, 144, 246
- Fyodorovna, Marya 159
- Galiçya 96, 103, 114, 116, 120, 123, 125, 129, 137
Batı Galiçya 104
- Gatçina 165
- Gauvain, Auguste 185
- Georgi (Aziz) 160
- Georgi (Leuchtenberg Dükü) 5
- Gibbes, Charles Sydney 137, 212, 223, 225
- Goloşçekin 236-238, 244
- Goremikin, İvan Logunoviç 139
- Göge Yükseliş Köprüsü 89
- Harbin 251
- Haritonov (baş aşçı) 221, 234, 239
- Hendrikova, Anastasya Vasilievna (Kontes) 212, 221, 234, 248
- Hermogen (Piskopos) 47, 204
- Hıristiyan 65
- Hodinka tarlası 35
- Hohenzollernler 85
- Hollanda 6
- İgnatiyev 142
- İgor (Prens) 247
- İngiltere 33, 34, 36, 57, 81, 84, 109, 152, 153, 173, 177, 186, 222, 251
- İngiliz 8, 121, 137, 186
- İngilizce 185
- İpatiyev (Tüccar) 233
- İpatiyev Evi 218, 222, 223, 225-227, 230, 233, 240
- İsviçre 8, 24, 84, 85, 87, 100
- İsviçreliler 84, 87
- İtalya 84
- İtalyanlar 84
- İtilaf Devletleri 109, 138, 152
- İttifak Devletleri 153
- İvanov (General) 73, 119
- İvanovski Manastırı 196
- İverya Bakiresi (İverskaya) ikonası 88
- Janin, Maurice (General) 228, 251, 252
- Jayla Dağları 68
- Jean (Prens) 247
Journal des Débats 185, 186
- Joy (İspanyol köpeği) 52
- Kafkas 205

- Kafkas Dağlıları 122
 Kafkas ordusu 108, 122, 127
 Kafkaslar 96, 114
 Karadeniz 5, 71, 123
 Karadeniz Donanması 5
 Karpatlar 96, 103, 104, 116, 138
 Kazak 68, 89, 166, 212
 Kuban Kazakları 122
 Terek Kazakları 122
 Kerenski, Aleksandr Fedoroviç 176-180, 183, 184, 192, 194, 196, 199, 202
 Kırım 13, 15, 16, 25, 49, 52, 67, 191
 Güney Kırım 6
 Kışlık Saray 37, 81, 82, 89
 Kızıl Haç 95
 Kızıl Merdiven 89
 Kızıl Muhafızlar 211, 218, 223
 Kızıl Taş 68
 Kızılar 251
Kibarlık Budalası 20
 Kiev 89, 91, 141, 159
 Kişinev 73
 Kobylinski, Eugeni Stefanoviç (Albay) 189, 192, 195, 196, 198, 202, 204, 207, 209, 211, 212, 217, 218
 Kokovtsev, [Vladimir] (Kont) 49
 Kolçak, Aleksandr Vasiliyeviç (Amiral) 228-230, 249-251
 Konstantinoviç, Konstantin (Grandük) 246, 247
 Kopenhag 82
 Koptyaki 227, 230, 240
 Koptyaki Ormanı 249
 Kornilov (General) 169, 199
 Kornilov Evi 195, 212
 Koroviçenko, Pavel Aleksandrovici (Albay) 180
 Kovno (Kaunas) 95, 105
 Köstence 71, 73
 Krakow 104
 Krasnoye Selo 77
 Kremlin 87, 88, 195
 Krivoşeyn 142
 Kronprinz [Veliaht prens] 83
 Kronstadt 74, 76, 77
 Kudas Ayini (İsa'nın Son Akşam Yemeği) 150, 180, 211
 Kuropatkin (General) 126

La France 76, 77
 Leçitski (General) 120
 Lemberg [Lviv] 96, 104, 129
 Lenin 158, 200, 206, 253
 Letonlar 236
 Livadya 15, 25, 34, 64, 67, 184
 Livadya Parkı 16
 Louis (Hesse Grandükü) 33
 Loutzk 129
 Ludendorff, Erich (General) 148
 Lüksemburg 81

 Mackensen, von (General) 104
 Mağaralar Manastırı 91
 Maksimalist 211
 Majeste *bkz.* Fyodorovna, Aleksandra (İmparatoriçe)
 Malaya Vişera Garı 154
 Mançurya 251
 Marly 6
 Marne zaferi 94
 Mazurya Gölleri 96
 Medvedev, Pavel 229, 238, 239, 240, 242
 Mihailoviç, Sergey (Grandük) 246
 Militarist Parti 83
 Mochkine 235

- Mogilev 109, 115, 116, 118, 121, 123, 125, 127, 131, 132, 136, 141, 145, 153, 154, 159, 163, 168, 170, 228
- Monplaisir 6
- Moskova 35, 80, 87, 89, 90, 92, 94, 96, 97, 144, 145, 206, 212-214, 218, 222, 232, 233, 236, 237, 244, 247
- Moskova Vadisi 90
- Moşkin 236
- Mucizeler Manastırı 89
- mujik (Rus köylüsü) 40, 48, 63, 75, 90, 91, 98, 111, 150, 151, 158, 162
- Nagorni (denizci) 26, 29, 123, 217, 219, 220, 223, 234, 248
- Napoléon 90
- Narişkin, Yelizaveta Alekseyevna (Madam, Prenses) 188
- Neva Nehri 6
- Nikolay Garı 34
- Nikolay I. 5
- Nikolay II. bkz. Romanov, Nikolay II. (İmparator, Çar)
- Nikolayeviç, Aleksey (Çareviç) 13-16, 18, 20, 21, 23-28, 31, 50, 52-54, 58, 60, 61, 64, 66-68, 74, 76, 80, 82, 86, 88-91, 97-99, 106, 115-120, 122, 123, 125, 129, 130, 132, 133, 137, 140, 141, 156, 163, 165, 167, 168, 170-172, 174-176, 178, 180, 182, 185, 188, 189, 191, 197, 201, 205, 212-215, 217, 219, 220, 224, 226, 234, 239, 248, 250
- Nikolayeviç, Nikolay (Rus orduları başkomutanı, Grandük) 87, 106-108, 114, 116
- Nikolayevna, Anastasya (Grandüşes) 11, 20, 37, 57, 191, 239
- Nikolayevna, Marya (Grandüşes) 5, 11, 18, 57, 72, 163, 166, 171, 172, 180, 183, 215-218, 233
- Nikolayevna, Olga (Grandüşes) 8, 9, 11, 14, 35, 37, 55-59, 70, 73, 95, 102, 174, 180, 183, 190
- Nikolayevna, Tatyana (Grandüşes) 8, 9, 11, 25, 56, 81, 95, 102, 174, 185, 205, 213, 214, 220, 239
- Nikolski 196, 206
- Nikulın 237, 238
- Noel Yortusu 202, 203
- Novodeviçi Manastırı 90
- Obolenski (Prenses) 11
- Odessa 73, 122
- Omsk 211, 228, 229, 249, 250
- Ortodoks 39, 40, 42, 60, 88, 89, 91, 136, 151
- Ortodoks Kilisesi 41
- Paley (Prens) 247
- Pankratov (Komiser) 196, 201, 206
- Paskalya 180, 218
- Peçerski müfrezesi 120
- Pekin 251
- Perm 223, 229, 243, 246, 248, 249
- Peterhof 6-8, 16, 74-76, 87

- Petro (Büyük) 6, 150
Petro (Mösyö) 15, 16, 18, 67, 132, 137
Petrograd 100, 101, 136, 143, 153-156, 163, 164, 166, 173, 177, 187, 190, 192, 199, 232
Petroviç, Sergey *bkz.* Fyodorov (Prof.)
Petrus ve Pavlus Katedrali 34
Podolya 122
Poincar , R. 67, 76
Pokrovskoye 43, 49, 75
Polivanov (General) 105
Polonya 18, 92, 104-106, 156
Popov Evi 237, 238
Pourtal s 78, 79
Prezidyum 236, 244, 247
Proskuryakov, Philippe 240
Protopopov ( i  leri Bakanı) 142, 143, 148, 153, 161, 164
Prusya 85
Doğu Prusya 87, 94, 96
Przemysl Kalesi 103, 104
Pskov 121, 155, 159, 163, 168
Rasputin, Grigori 2, 40, 42-51, 60, 61, 63, 75, 78, 99, 100, 101, 110-113, 124, 135, 139-145, 147, 195
Rasputnik (sefi ) 44
Rayevsky (General) 118
Remez, Fyodor 247
Reni 122
Reval (Tallinn) 121, 207
Riga 121
Rigitsa 116
Rodiyonov (Komiser) 218, 219, 221
Rodziyanko, Mihail Vladimirovi  (Duma Başkanı) 128, 155, 165
Romanov ailesi 243, 244
Romanov, Nikolay II. ( mparator,  ar) 1-3, 5, 6, 8, 13, 34, 76, 82, 106, 114, 126, 128, 134, 135, 139, 147, 152, 154-156, 159-161, 207, 224, 243, 244
Romanya 67, 70, 71, 122, 138, 145
Romen ordusu 138
Rouss 194, 219
Rovno (Rivne) 119, 207
Ruhfus (Prof.) 18
Rus devrimi 135, 136, 148, 151
Rus imparatorluğu 66, 70, 109, 128, 210
Rus Kilisesi 150
Rus ordusu 87, 96, 103, 104, 110, 111, 114, 115, 121, 125, 129, 174, 191
Rus Rivası 16
Rus a 15, 27, 179, 185, 250
Ruslar 96, 101, 103-105, 115, 118, 125, 127, 129, 137, 148, 191
Rus-Japon Sava ı 37, 38
Rusya 5, 33, 34, 40, 42, 45, 64, 71, 77-79, 82-84, 86, 88, 91, 92, 94, 96, 103, 105, 106, 108-111, 118, 125, 126, 128, 129, 131, 135, 136, 138, 143, 144, 148-153, 156-160, 168, 170, 172, 179, 184, 186, 199, 200, 206, 210, 211, 214, 224, 236, 252, 253
Batı Rusya 95
Orta Rusya 95
Rusya Büyük Genel Karargâhı (BGK) 92, 93, 95, 97, 103, 105-109, 114, 115, 117,

- 119-121, 123, 125, 127,
129, 130, 132, 136-138,
141, 152, 153, 159, 163,
168, 170, 228
Ruzski (General) 155, 187
- Safarov (Komiser) 236, 247
Saksonya 73
Saltanovka 118
Samarin 142
savastika 225
Sazonov (Dışişleri Bakanı,
Mösyö) 70, 78-81, 87, 139,
142
Schneider, Yekaterina Adolfov-
na (Matmazel) 185, 212,
221, 234, 248
Sednev, İvan 215, 223, 233,
248
Sednev, Leonid (aşçı yamağı)
221, 234, 238
Sefiller 55
Serçe Tepeleri 90
Sergey (Aziz) 92
Sergey (Leuchtenberg Dükü)
5, 15
Sergeyev, İvan Aleksandroviç
227-230
Sergeyevski Daçası 6
Sergeyevski Sarayı 7
Sergiyevo 91
Sırbistan 77, 122
Sibirya 1, 44, 45, 48, 49, 75,
78, 99, 194, 199, 224, 228,
252
Sissert Fabrikası 233, 243
Slav 77, 104, 149, 151
Sokolov, Nikolay Alekseyeviç
229-231, 249, 251, 252
Soldau felaketi 94, 96
Spala 13, 18, 22, 23, 25
St. Nikon Kilisesi 92
St. Petersburg 6, 13, 15, 18,
21, 23, 25, 34, 45-47, 49,
52, 67, 78, 80, 82, 89, 90,
98, 158
Standart 18, 68, 71-74
staretz 40-42, 46-49, 60, 63,
100, 112, 141, 143, 145,
195
Stockholm 77
Storojev (Peder) 227, 238
Strannik 40, 41
Sturmer 138, 139, 141
Suhomlinov (Savaş Bakanı,
General) 105, 128
Suların Kutsanması Ayini [The-
ofani Bayramı] 204
Sverdlov, Yakov 232, 233,
236, 238
Syromolotov 236-238, 244
- Tatişçev, İlya Leonidoviç (Ge-
neral, Kont) 199, 205, 207,
208, 212, 218, 221, 234,
248
Taurida 48
Taurida Sarayı 127, 128, 134
Te Deum 72, 92, 128, 191, 205
Theofan (Teoloji Akademisi
Rektörü, Arşimandrit) 45,
48
Tiraspol 122
Tobol Nehri 43
Tobolsk 43, 192, 194-199,
204, 208, 209, 211, 218,
219, 221, 223, 226, 232,
233, 235, 248
Tosno İstasyonu 154
Trepov, Aleksandr 141-143
Troçki 206
Troytsa Manastırı 91
Trup (uşak) 221, 234, 239
Tuna 122

Aşağı Tuna 72
 Türk ordusu 96, 127
 Türkiye 108
 Tver 121
 Tyumen 78, 194, 211, 217-
 220, 223, 224, 228
 Tyutçeva (Matmazel) 15, 46,
 47, 61
 Ural Bölgesi 232, 235, 243
 Ural İşçi, Köylü ve Kızıl Muha-
 fız Temsilcileri Bölge Kon-
 seyi Prezidyumu 243, 244
 Vaganov 239-242
 Vanka (Jeannot, eşek) 52
 Varşova 96, 105
 Vasiliyev (Peder) 204
 Verhoturye Manastırı 44
 Versailles Sarayı 6
 Victoria (Kraliçe) 33
 Vilna 114, 129
 Vistule Nehri 105
 Viyana 78
 Vladivostok 230
 Volkov, Aleksey Andreyeviç
 221, 234
 Vosnesenski Sokağı 234
vospitatel (eğitmen) 66, 97
 Voykov (Komiser) 236, 244,
 245

Vyrubova, Anna Aleksandrov-
 na (Madam) 47, 49, 60-63,
 99, 100, 107
 Waterloo Muharebesi 55
 Wilhelm II. 82, 85, 210
 Yakimanskaya 90
 Yakimov, Anatoli 240
 Yakovlev, Vasili (komiser) 213,
 214, 226, 232, 233
 Yakovleva, Varvara (rahibe) 247
 Yalta 15, 71
 Yanuşkeviç (General) 114
 Yekaterina II. 13
 Yekaterina Salonu 128
 Yekaterinburg 2, 218, 220,
 223-230, 232, 233, 235,
 236, 243, 244, 246-249,
 252, 253
 Yeniden Doğuş Kapısı 88
 Yermakov (Komiser) 239, 242
 Yukarı Volga 92
 Yurovski, Yakov Mihailoviç
 236-239, 242, 244
 Zamirya 126
zemstvo 96
 Zlokazov Biraderler İmalatha-
 nesi 233, 243
 Znamenka 191

